พุทธวจน

หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

ภพภูมิ

จุนทะ! ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง
ความสะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง
ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง.
จุนทะ! เหล่านี้แล เรียกว่า **กุศลกรรมบถสิบ.**

จุนทะ! อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยกุศลกรรมบถ
ทั้ง ๑๐ ประการเหล่านี้เป็นเหตุ
พวกเทพจึงปรากฏ พวกมนุษย์จึงปรากฏ
หรือว่า สุคติใดๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.

จุนทะ! ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง
ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง
ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง.
จุนทะ! เหล่านี้แล เรียกว่า **อกุศลกรรมบถสิบ.**

จุนทะ! อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ
ทั้ง ๑๐ ประการเหล่านี้เป็นเหตุ
นรกย่อมปรากฏ กำเนิดเดรัจฉานย่อมปรากฏ เปรตวิสัยย่อมปรากฏ
หรือว่าทุคติใดๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.

ราธะ! ฉันทะอันใด ราคะอันใด นันทิอันใด ตัณหาอันใด อุปายะและอุปาทานอันใด
อันเป็นเครื่องตั้งทับ เครื่องเข้าไปอาศัย
และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิต
อันมีอยู่ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณ
สิ่งเหล่านี้ เราเรียกว่า

เครื่องนำไปสู่ภพ

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๓๓/๓๖๘.
-บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๒๘๗-๒๙๐/๑๖๕.

พุทธวจน

ภพภูมิ

พุทธวจน-หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

ฉบับ

๑๑

ภพภูมิ

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๑๑ **ภพภูมิ**

เปิดธรรมที่ถูกปิด
สืบค้นและรวบรวมโดย
พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล (วัดนาป่าพง)

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้
ในการจะจัดทำหรือเผยแผ่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ให้ขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษร
และปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่

พุทธวจนภิกขุคึกฤทธิ์มูลนิธิ
โทร. ๐๙ ๒๕๒๖ ๑๒๓๖

ตัวแทนคณะศิษย์วัดนาป่าพง
คุณสหัทญา คุ้มชนะ โทร. ๐๙ ๒๕๒๖ ๑๒๓๖

มูลนิธิพุทธโฆษณ์
โทร. ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๕

จัดทำโดย
มูลนิธิพุทธโฆษณ์

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนา กับคณะผู้จัดทำ หนังสือพุทธวจน ฉบับ “ภพภูมิ” ที่มีความตั้งใจและมีเจตนาอันเป็นกุศล ในการเผยแผ่คำสอนของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง ที่ท่านตรัสรู้ในหลายแง่มุม เกี่ยวกับการแล่นไป การท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏของสัตว์ทั้งหลายตลอดกาลยืดยาวนาน เป็นสัจจะตามหลักพุทธวจน เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาและนำมาปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว ขอให้ผู้มีส่วนร่วมในการรวบรวมคำสอนของตถาคตที่บัญญัติเกี่ยวกับภพภูมิ จนสำเร็จมาเป็นหนังสือเล่มนี้ รวมถึงผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา และได้ปฏิบัติ พึงเกิดปัญญาได้ดวงตาเห็นธรรม กระทำที่สุดเพื่อการละขาดแห่งภพทั้งหลายด้วยเทอญ.

ขออนุโมทนา

ภิกขุคึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ ที่ใช้หมายแทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกฺขุนี. วิ.	ภิกขุนีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลฺล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธวรรค	ทีฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ทีฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฏิกวรรค	ทีฆนิกาย.
มู. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สํ.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สํ.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนฺธ. สํ.	ขันธวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
สฬา. สํ.	สฬายตนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สํ.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อํ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อํ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อํ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกฺก. อํ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปญฺจก. อํ.	ปัญจกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ฉกฺก. อํ.	ฉักกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
สตฺตก. อํ.	สัตตกนิบาต	อังคุตตรนิกาย
อฏฺฐก. อํ.	อัฏฐกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
นวก. อํ.	นวกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทสก. อํ.	ทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อํ.	เอกาทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตกะ	ขุททกนิกาย.
สุตฺต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานิ. ขุ.	มหานิทเทส	ขุททกนิกาย.
จูฬนิ. ขุ.	จูฬนิทเทส	ขุททกนิกาย.
ปฏิสมฺ. ขุ.	ปฏิสัมภิทามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุทฺธว. ขุ.	พุทธวงส์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปิฎก	ขุททกนิกาย

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า
ไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

คำนำ

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยความทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนอย่างนั้น

น้ำตา ที่เราเคยหลั่งไหล น้ำนม ที่เราเคยได้ดื่ม เลือด ที่เราเคยสูญเสีย เปรียบกับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ แล้วไม่มากกว่าเลย ด้วยเหตุว่าสังสารวัฏนั้นกำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่

เพียงพอหรือยังที่เราทั้งหลายจะบอกตนเองว่า ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งหลาย พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้นจากสังขารทั้งปวงนี้

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะได้ทรงเห็นและทรงแสดงภพภูมิต่าง ๆ ให้เราได้ทราบแล้ว

ฉะนั้นแผนภูมิชีวิตของเราจะเป็นอย่างไร !
เราสามารถกำหนดได้หรือไม่ ?
หาคำตอบด้วยตัวเองจากหนังสือ
พุทธวจน ฉบับ **ภพภูมิ** เล่มนี้

คณะผู้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ขอนอบน้อมสักการะ
ต่อ ตถาคต ผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ
และ ภิกษุสาวกในธรรมวินัยนี้
ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จนถึงยุคปัจจุบัน
ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสืบทอดพุทธวจน
คือ ธรรม และวินัย ที่ทรงประกาศไว้ บริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

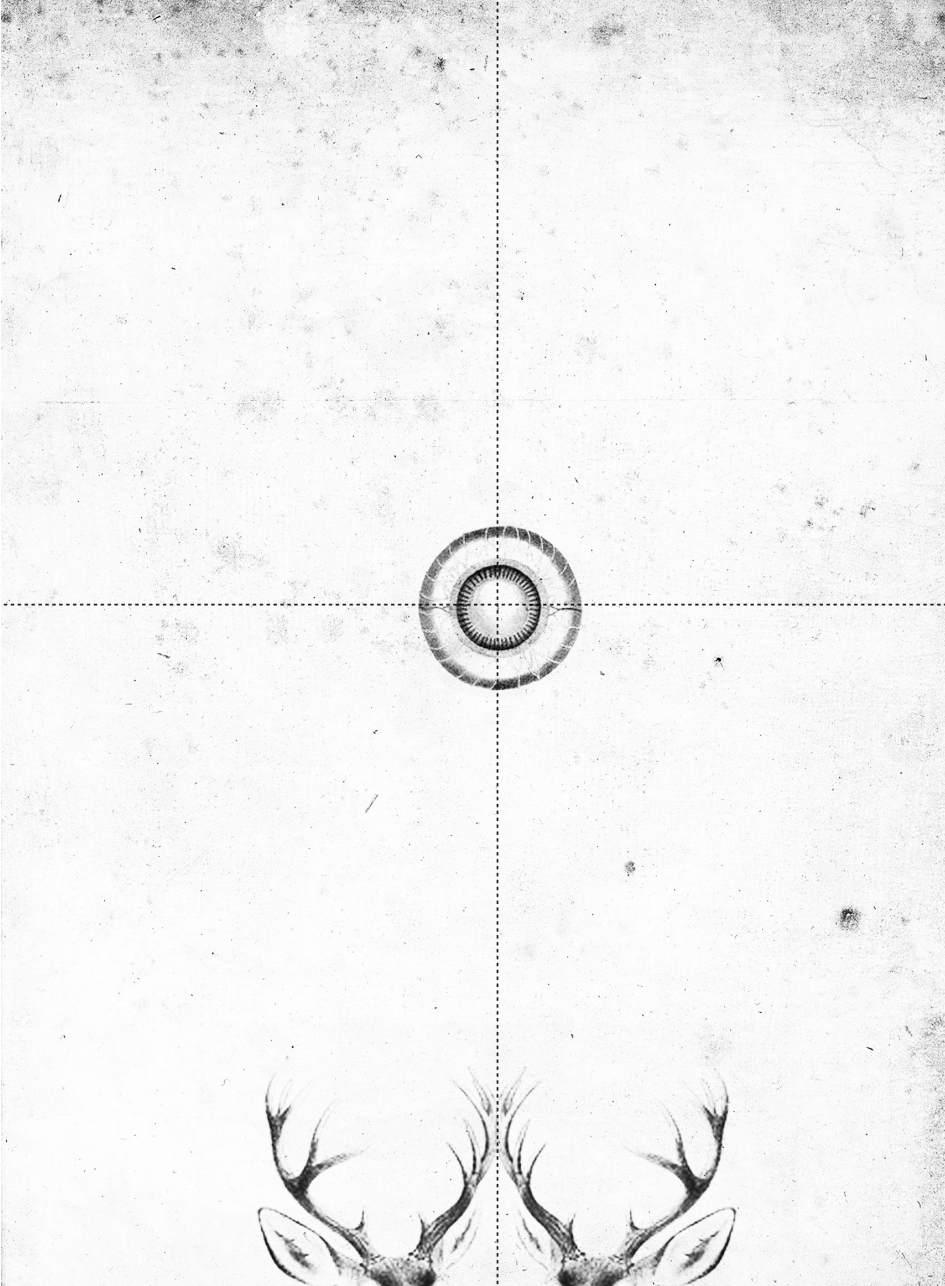

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ !
พระองค์ตรัสว่า สังฆเภท (สงฆ์แตกกัน) สังฆเภท (สงฆ์แตกกัน) ดังนี้
สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า

อานนท์ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรม ว่าเป็นธรรม
๒. ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรม ว่าไม่ใช่ธรรม
๓. ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่ใช่วินัย ว่าเป็นวินัย
๔. ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นวินัย ว่าไม่ใช่วินัย
๕. ย่อมแสดงสิ่งอันตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ ว่าตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้
๖. ย่อมแสดงสิ่งอันตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ ว่าตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้
๗. ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตไม่ได้ประพฤติปฏิบัติมา ว่าตถาคตได้ประพฤติปฏิบัติมา
๘. ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตได้ประพฤติปฏิบัติมา ว่าตถาคตไม่ได้ประพฤติปฏิบัติมา
๙. ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ ว่าตถาคตบัญญัติไว้
๑๐. ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ ว่าตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้

ภิกษุเหล่านั้น !
ย่อมทอดทิ้งกัน ย่อมแยกจากกัน ย่อมทำสังฆกรรมแยกกัน
สวดปาติโมกข์แยกจากกันด้วยวัตถุ ๑๐ ประการนี้
อานนท์ ! สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ !
ก็บุคคลผู้ที่ทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน จะประสบผลอะไร พระเจ้าข้า

อานนท์ ! บุคคลผู้ที่ทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันนั้น
จะประสพผลอันเผ็ดร้อนซึ่งตั้งอยู่ตลอดกัปหนึ่ง

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ !
ก็ผลอันเผ็ดร้อนซึ่งตั้งอยู่ตลอดกัปหนึ่งคืออะไร พระเจ้าข้า

อานนท์ ! บุคคลผู้ที่ทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันนั้น
จะเสวยผลกรรมอยู่ในนรกตลอดกัปหนึ่ง

คาถาผนวกท้ายพระสูตร

บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน
ยินดีแล้วในการแตกแยก ตั้งอยู่ในอธรรม
เป็นผู้เข้าถึงอบาย เข้าถึงนรก
ตั้งอยู่ในนรกนั้นตลอดกัปหนึ่ง
ย่อมพลาดจากธรรมอันเกษมจากโยคะ
ย่อมเสวยกรรมอยู่ในนรกตลอดกัปหนึ่ง
เพราะทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันให้แตกกัน

–บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๗๘/๓๗.

สารบัญ

ภพ **๑**

๑. ภพ เป็นอย่างไร ๓

๒. ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๑) ๔

๓. ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๒) ๖

๔. เครื่องนำไปสู่ภพ ๘

๕. ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ ๙

๖. ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๑) ๑๑

๗. ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๒) ๑๕

๘. ความมีขึ้นแห่งภพ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็น่ารังเกียจ ๑๙

สัตว์ **๒๑**

๙. ความหมายของคำว่า “สัตว์” ๒๓

๑๐. เหตุให้มีการเกิด ๒๕

๑๑. ลักษณะของการเกิด ๒๗

๑๒. กายแบบต่าง ๆ ๒๙

๑๓. คติ ๕ และอุปมา ๓๑

นรก ๔๑

๑๔. เหตุให้ทุคติปรากฏ ๔๒

๑๕. โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๔๗

๑๖. ทุคติของผู้ทุศีล ๔๙

๑๗. วิบากของผู้ทุศีล ๕๑

๑๘. เคราะห์ร้ายอันใหญ่หลวงของคนพาล ๕๔

๑๙. ปฏิปทาให้เข้าถึงนรกชื่อปหาสะ ๕๗

๒๐. ปฏิปทาให้เข้าถึงนรกชื่อสรชิต ๕๙

๒๑. อสัทธรรมที่ทำให้เกิดในนรกตลอดกัป ๖๑

๒๒. อุปมาความทุกข์ในนรก ๖๓

๒๓. ความทุกข์ในนรก ๗๓

๒๔. อายุนรก ๘๙

๒๕. การเข้าถึงนรกในภพปัจจุบัน (นัยที่ ๑) ๙๓

๒๖. การเข้าถึงนรกในภพปัจจุบัน (นัยที่ ๒) ๙๖

๒๗. การจองจำที่ทารุณเจ็บปวด ๙๘

๒๘. ความเป็นไปได้ยาก ๑๐๑

๒๙. การไม่รู้อริยสัจ มืดยิ่งกว่าโลกันตริก ๑๐๔

สัตว์เดรัจฉาน **๑๐๗**

๓๐. เหตุที่ทำให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ๑๐๘

๓๑. นาคเป็นสัตว์เดรัจฉาน ๑๑๑

๓๒. กำเนิดนาค ๔ จำพวก ๑๑๕

๓๓. เหตุให้นาครักษาอุโบสถ ๑๑๖

๓๔. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของนาค (นัยที่ ๑) ๑๑๗

๓๕. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของนาค (นัยที่ ๒) ๑๑๘

๓๖. กำเนิดครุฑ ๔ จำพวก ๑๑๙

๓๗. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายพวกครุฑ (นัยที่ ๑) ๑๒๐

๓๘. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายพวกครุฑ (นัยที่ ๒) ๑๒๑

๓๙. ปฏิปทาให้ถึงความเป็นสุนัขและโค ๑๒๓

๔๐. สัตว์ที่อยู่ในอบายมีมาก ๑๒๖

๔๑. การจองจำที่ทารุณเจ็บปวด ๑๒๙

๔๒. ความเป็นไปได้ยาก ๑๓๑

เปรตวิสัย **๑๓๕**

๔๓. เปรตวิสัย ๑๓๖

๔๔. ภพภูมิที่บริโภคทานได้ ๑๔๙

๔๕. ความเป็นไปได้ยาก ๑๕๕

มนุษย์ **๑๕๙**

๔๖. เหตุให้สุคติปรากฏ ๑๖๐

๔๗. อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๑๖๕

๔๘. สุคติของผู้มีศีล ๑๖๗

๔๙. ข้อดีของมนุษย์เทียบกับ เทวดาชั้นดาวดึงส์ ๑๖๙

๕๐. เหตุแห่งการเกิดในครรภ์ ๑๗๑

๕๑. สัตว์ตั้งอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร ๑๗๕

๕๒. เหตุแห่งการดำรงอยู่ของชีวิต ๑๗๗

๕๓. เหตุให้ได้ความเป็นหญิงหรือชาย ๑๘๑

๕๔. เหตุให้มนุษย์เกิดมาแตกต่างกัน ๑๘๕

๕๕. ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ๑๙๗

๕๖. กรรมกำหนด ๑๙๙

๕๗. เหตุสำเร็จความปรารถนา ๒๐๑

๕๘. การเกิดสังคมมนุษย์ ๒๐๓

๕๙. ปัจจัยต่ออายุขัยของมนุษย์ ๒๑๗
๖๐. ผลจากความไม่มีธรรมะของมนุษย์ ๒๒๒
๖๑. เหตุที่ทำให้มนุษย์จำนวนลดลง ๒๒๔
๖๒. เครื่องผูกพันสัตว์ ๒๒๗
๖๓. เหตุที่สัตว์บางพวกกลัวตาย บางพวกไม่กลัวตาย ๒๒๙
๖๔. โอกาสในการเกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก ๒๓๕
๖๕. ความเป็นไปได้ยาก ๒๓๗

เทวดา ๒๔๑

๖๖. ข้อดีของเทวดาเทียบกับมนุษย์ ๒๔๓
๖๗. ผลแห่งความประพฤติเรียบร้อย ๒๔๔
๖๘. ผลจากการวางจิตเมื่อให้ทาน ๒๔๘
๖๙. ผลของการต้อนรับบรรพชิต ด้วยวิธีที่ต่างกัน ๒๕๓
๗๐. เหตุสำเร็จความปรารถนา ๒๕๖
๗๑. เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการ ๒๖๔
๗๒. สัดส่วนของทาน ศีล ภาวนา ๒๖๗
๗๓. ความแตกต่างของผู้ให้กับผู้ไม่ให้ ๒๗๓
๗๔. อุปมาความสุขบนสวรรค์ ๒๗๖

๗๕. อานิสงส์การรักษาอุโบสถ ๒๘๙
๗๖. เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ ๓๐๕
๗๗. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (นัยที่ ๑) ๓๐๗
๗๘. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (นัยที่ ๒) ๓๐๘
๗๙. เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก ๓๑๐
๘๐. เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา ซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก ๓๑๑
๘๑. เทวดาเหล่ามนาปกายิกา ๓๑๓
๘๒. เทวดาเข้าถือเอาพื้นที่ ๓๑๗
๘๓. เหตุให้ได้ความเป็นจอมเทพ ๓๑๙
๘๔. การบูชาเทวดา ๓๒๑
๘๕. การบูชาที่จัดเป็นการบูชาอย่างสูงสุด ๓๒๒
๘๖. ทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม ๓๒๓
๘๗. ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้ได้รูปสัญญา ๓๒๕
๘๘. ผลของการเจริญรูปสัญญา แล้วเห็นความไม่เที่ยง ๓๓๑

๘๙. ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้เจริญพรหมวิหาร ๓๓๓
๙๐. ผลของการเจริญพรหมวิหาร แล้วเห็นความไม่เที่ยง ๓๓๙
๙๑. ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้ได้อรูปสัญญา ๓๔๒
๙๒. ผลของการเจริญอรูปสัญญา แล้วเห็นความไม่เที่ยง ๓๔๗
๙๓. เทวดาชั้นสุทธาวาส ๓๔๙
๙๔. ชุมนุมเทวดา ๓๕๔
๙๕. เทวดาเคยรบกับอสูร ๓๖๒
๙๖. ตำแหน่งที่สตรีเป็นไม่ได้ ๓๖๖
๙๗. อานิสงส์แห่งการฟังธรรมเนือง ๆ ๓๖๘
๙๘. การเข้าถึงสวรรค์ในภพปัจจุบัน ๓๗๓
๙๙. แม้แต่เทวดาก็ไม่เที่ยง ๓๗๕
๑๐๐. ความเห็นผิดของพกพรหม ๓๗๗
๑๐๑. เหตุที่มีความเห็นว่า อัตตาและโลก บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ๓๘๑
๑๐๒. สุคติของเทวดา ๓๘๗
๑๐๓. ความเป็นไปได้ยาก ๓๙๑

ความยาวนาน แห่งสังสารวัฏ ๓๙๕
๑๐๔. ความนานแห่งกัป (นัยที่ ๑) ๓๙๖
๑๐๕. ความนานแห่งกัป (นัยที่ ๒) ๓๙๘
๑๐๖. ความยาวนานแห่งสังสารวัฏ (นัยที่ ๑) ๔๐๐
๑๐๗. ความยาวนานแห่งสังสารวัฏ (นัยที่ ๒) ๔๐๒
๑๐๘. การท่องเที่ยวที่แสนยาวนาน ๔๐๔
๑๐๙. การเวียนเกิดที่แสนยาวนาน ๔๐๖
๑๑๐. ผู้ที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกัน หาได้ยาก ๔๐๘
๑๑๑. น้ำตา ที่เคยหลั่งไหล ๔๑๑
๑๑๒. น้ำนม ที่เคยได้ดื่ม ๔๑๔
๑๑๓. ทุกข์ ที่เคยได้รับ ๔๑๖
๑๑๔. สุข ที่เคยได้รับ ๔๑๗
๑๑๕. เลือด ที่เคยสูญเสีย ๔๑๘
๑๑๖. ความไม่แน่นอนของการได้อัตภาพ ๔๒๐
๑๑๗. สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง (นัยที่ ๑) ๔๒๒
๑๑๘. สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง (นัยที่ ๒) ๔๒๖
๑๑๙. เพราะไม่รู้อริยสัจ จึงต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ ๔๓๓

นิพพาน ๔๓๗

๑๒๐. อุปมาแห่งนิพพาน ๔๓๘

๑๒๑. ความรู้สึกของปุถุชน ๔๔๐

๑๒๒. นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะ ๔๔๓

๑๒๓. ความสิ้นตัณหา คือ นิพพาน ๔๔๔

๑๒๔. นิพพานที่เห็นได้เอง ๔๔๖

๑๒๕. นิพพานที่เห็นได้เอง ตามคำของพระอานนท์ ๔๕๐

๑๒๖. การปรินิพพานในปัจจุบัน ๔๕๒

๑๒๗. ความหมายของคำว่า “ความดับ” ๔๕๔

๑๒๘. ความดับของขันธ์ ๕ คือ ความดับของทุกข์ ๔๕๕

๑๒๙. ความดับของอายตนะ คือ ความดับของทุกข์ ๔๖๐

๑๓๐. ละตัณหาได้ คือ ละเบญจขันธ์ได้ ๔๖๑

๑๓๑. ดับตัณหา คือ ปลงภาระหนักลงได้ ๔๖๓

๑๓๒. ละความพอใจในสิ่งใด คือ การละซึ่งสิ่งนั้น ๔๖๕

๑๓๓. เมื่อ “เธอ” ไม่มี ๔๖๖

๑๓๔. สังขตลักษณะ ๔๖๗

๑๓๕. อสังขตลักษณะ ๔๖๘

๑๓๖. “ดิน น้ำ ไฟ ลม” ไม่อาจหยั่งลงได้ในที่ไหน ๔๖๙

๑๓๗. “สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้ ๔๗๒

๑๓๘. สิ่ง ๆ นั้น มีอยู่ ๔๗๓

๑๓๙. สิ่งนั้น มีแน่ ๔๗๔
๑๔๐. ลำดับการปฏิบัติ เพื่ออรหัตตผล ๔๗๖
๑๔๑. ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นอนัตตา ๔๗๘
๑๔๒. อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ข้อปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ๔๘๐

ภาคผนวก **๔๘๗**

๑๔๓. ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ๔๘๘
๑๔๔. บริษัทสมาคม ๘ ๔๙๐
๑๔๕. บุรพกรรมของการได้ลักษณะของมหาบุรุษ ๔๙๒
๑๔๖. อานิสงส์ของผู้มีจิตเลื่อมใสในตถาคต ๕๐๑
๑๔๗. ว่าด้วยทักษิณา ๕๐๔
๑๔๘. รัตนะที่หาได้ยาก ๕๑๐
๑๔๙. ผู้มีอุปการะมาก ๕๑๑
๑๕๐. ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อการละขาดซึ่งภพ ๕๑๓

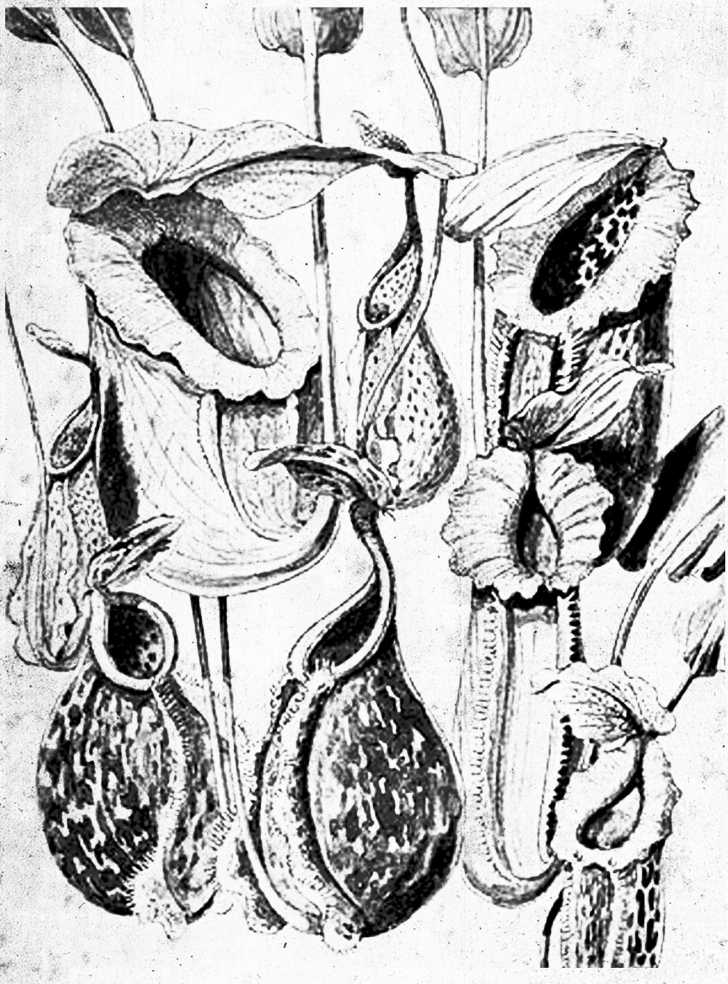

ภพ

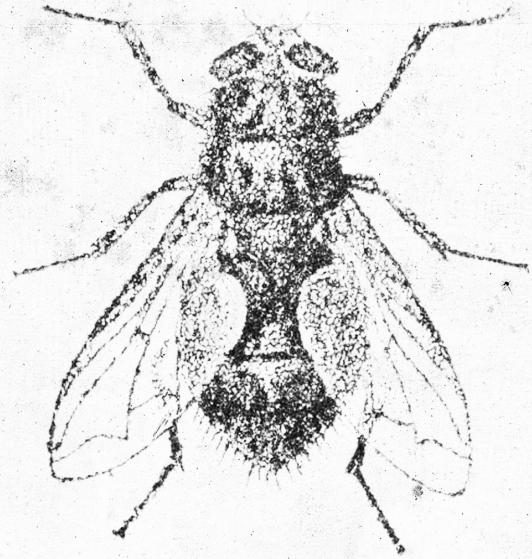

ภพ เป็นอย่างไร ๐๑

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๕๑/๙๑.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภพ**[๑] **เป็นอย่างไรเล่า ?**
ภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่าง เหล่านี้คือ
กามภพ รูปภพ อรูปภพ.[๒]
ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ภพ.**

ความก่อขึ้นพร้อมแห่งภพ ย่อมมี
เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งอุปาทาน
ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี
เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน
มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง
เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ
ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ
ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

---

๑. ภพ = สถานที่อันวิญญาณใช้ตั้งอาศัยเพื่อเกิดขึ้นหรือเจริญงอกงามต่อไป. *(ดูเพิ่มเติม ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ น.๑๕ ตรัสภพเปรียบกับดิน วิญญาณเปรียบกับส่วนของพืชเช่น เมล็ด ที่สามารถเจริญงอกงามต่อไปได้)*

๒. กามภพ = ที่เกิดอันอาศัย ดิน น้ำ ไฟ ลม รูปภพ = สถานที่เกิดอันอาศัยสิ่งที่เป็นรูปในส่วนละเอียด อรูปภพ = สถานที่เกิดอันอาศัยสิ่งที่ไม่ใช่รูป.

ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๑) ๐๒

-บาลี ติก. อํ. ๒๐/๒๘๗/๕๑๖.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวอยู่ว่า 'ภพ–ภพ' ดังนี้ ภพ ย่อมมีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! ถ้ากรรมมีกามธาตุ[๑] เป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **กามภพ** จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยาง** (สำหรับหล่อเลี้ยงเชื้องอก) **ของพืช วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นทราม** (กามธาตุ) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ ! ถ้ากรรมมีรูปธาตุ[๒] เป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **รูปภพ** จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า !

---

๑. กามธาตุ = ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมและธาตุไฟ.
(ดูเพิ่มเติม ไตรปิฎกไทย นิทาน. สํ. ๑๖/๑๔๘/๓๕๕-๖.)

๒. รูปธาตุ = สิ่งที่เป็นรูปในส่วนละเอียด. (ดูเพิ่มเติม "มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่ทราม" ไตรปิฎกไทย สี. ที. ๙/๓๒/๔๙.)

อานนท์ ! **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นกลาง** (รูปธาตุ) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ ! ถ้ากรรมมีอรูปธาตุ[๑]เป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **อรูปภพ** จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นประณีต** (อรูปธาตุ) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ ! **ภพ ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.**

---

๑. อรูปธาตุ = สิ่งที่ไม่ใช่รูป เป็นนามธรรม เช่น เวทนา สัญญา สังขาร. *(ผู้ได้สมาธิระดับ อากาสานัญจายตนะขึ้นไป)*

ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๒) ๐๓

-บาลี ติก. อํ. ๒๐/๒๘๘/๕๑๗.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวอยู่ว่า 'ภพ-ภพ' ดังนี้ ภพ ย่อมมีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! ถ้ากรรมมีกามธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **กามภพ** จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช (สำหรับหล่อเลี้ยงเชื้องอก) ความเจตนาก็ดี ความปรารถนาก็ดี ของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นทราม** (กามธาตุ) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ ! ถ้ากรรมมีรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **รูปภพ** จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช ความเจตนาก็ดี ความปรารถนาก็ดีของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นกลาง** (รูปธาตุ) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ ! ถ้ากรรมมีอรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **อรูปภพ** จะพึงปรากฏได้แลหรือ ?

หามิได้ พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นเมล็ดพืช ตัณหาเป็นยางของพืช ความเจตนาก็ดี ความปรารถนาก็ดีของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นประณีต** (อรูปธาตุ) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ ! **ภพ ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.**

เครื่องนำไปสู่ภพ ๐๔

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๓๗/๓๖๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระองค์ตรัสอยู่ว่า 'เครื่องนำไปสู่ภพ เครื่องนำไปสู่ภพ' ดังนี้ ก็เครื่องนำไปสู่ภพ เป็นอย่างไร พระเจ้าข้า ! และความดับไม่เหลือของเครื่องนำไปสู่ภพนั้น เป็นอย่างไรเล่า พระเจ้าข้า !

ราธะ ! **ฉันทะ** (ความพอใจ) ก็ดี **ราคะ** (ความกำหนัด) ก็ดี **นันทิ** (ความเพลิน) ก็ดี **ตัณหา** (ความอยาก) ก็ดี **อุปายะ** (กิเลสเป็นเหตุเข้าไปสู่ภพ) และ**อุปาทาน** (ความถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส) อันเป็นเครื่องตั้งทับ เครื่องเข้าไปอาศัย และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิตก็ดีใด ๆ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณ

กิเลสเหล่านี้ นี่เราเรียกว่า 'เครื่องนำไปสู่ภพ'

ความดับไม่เหลือของเครื่องนำไปสู่ภพ มีได้เพราะความดับไม่เหลือของกิเลส มีฉันทะ ราคะ เป็นต้นเหล่านั้นเอง.

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ ๐๕

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๗๘/๑๔๕.

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าบุคคล**ย่อมคิด** (เจเตติ) ถึงสิ่งใดอยู่ ย่อมดำริ (ปกปฺเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อม**มีจิตฝังลงไป** (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ ย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว **ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ย่อมมี** เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป มีอยู่ ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าบุคคล**ย่อมไม่คิด** (โน เจเตติ) ถึงสิ่งใด ย่อมไม่ดำริ (โน ปกปฺเปติ) ถึงสิ่งใด **แต่เขายังมีจิตฝังลงไป** (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ

ย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว **ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ย่อมมี** เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป มีอยู่ ชาติชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็ถ้าว่าบุคคล**ย่อมไม่คิด**ถึงสิ่งใดด้วย ย่อมไม่ดำริถึงสิ่งใดด้วย และย่อม**ไม่มีจิตฝังลงไป** (โน อนุเสติ) ในสิ่งใดด้วย ในกาลใด ในกาลนั้น สิ่งนั้น ย่อมไม่เป็นอารมณ์เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณได้เลย เมื่ออารมณ์ไม่มี ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ ย่อมไม่มี เมื่อวิญญาณนั้นไม่ตั้งขึ้นเฉพาะ ไม่เจริญงอกงามแล้ว **ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มี** เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ไม่มี ชาติชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้แล.

ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๑) ๐๖

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๘๑–๘๗/๖๕.

อานนท์ ! วิญญาณฐิติ (ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ) ๗ เหล่านี้ และ อายตนะ ๒ มีอยู่.

วิญญาณฐิติ ๗ เหล่าไหนเล่า ?

วิญญาณฐิติ ๗ คือ

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย (สตฺตา) มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๑.**

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหมที่บังเกิดโดยปฐมภูมิ[๑] (ปฐมานิพฺพตฺตา) นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๒.**[๒]

---

๑. ปฐมภูมิ = ภูมิเบื้องต้น สามารถเข้าถึงได้หลายทาง เช่น ผู้ได้ปฐมฌาน ผู้เจริญเมตตา ผู้กระทำกุศลกรรมบท ๑๐ ผู้ประกอบพร้อมด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้น. *(ดูเพิ่มเติม สัตตาวาสที่ ๒ น.๒๙)*

๒. ในไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เฉพาะในสูตรนี้ วิญญาณฐิติที่ ๒ จะพบว่ามีคำว่า อบายทั้ง ๔ อยู่เพียงตำแหน่งเดียวที่เป็นพุทธวจน แต่ไม่ตรงกับสูตรอื่นที่กล่าวถึงวิญญาณฐิติ ๗ *(คือใน ๒ สูตรของพระสารีบุตรที่พระพุทธเจ้ารับรอง ๑ สูตร และพระสารีบุตรทรงจำเอง ๑ สูตร)* และไม่ตรงกับไตรปิฎกฉบับภาษามอญและภาษายุโรป ดังนั้น คำว่า อบายทั้ง ๔ จึงไม่ได้นำมาใส่ในที่นี้.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพอาภัสสระ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๓.**

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพสุภกิณหะ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๔.**

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งรูปสัญญา[๑] โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา[๒] เพราะไม่ใส่ใจนานัตตสัญญา[๓] จึงเข้าถึงอากาสานัญจายตนะ มีการทำในใจว่า "อากาศไม่มีที่สุด" ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๕.**

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งอากาสานัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณัญจายตนะ มีการทำในใจว่า "วิญญาณไม่มีที่สุด" ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๖.**

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งวิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึง

---

๑. รูปสัญญา = ความหมายรู้ในรูป.

๒. ปฏิฆสัญญา = ความหมายรู้อันไม่น่ายินดีในส่วนรูป.

๓. นานัตตสัญญา = ความหมายรู้อันมีประการต่างๆ ในส่วนรูป.

อากิญจัญญายตนะ มีการทำในใจว่า “อะไร ๆ ไม่มี” ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๗.**

ส่วน **อายตนะ ๒** นั้น คือ

อสัญญีสัตตายตนะที่ ๑

เนวสัญญานาสัญญายตนะที่ ๒

อานนท์! ในบรรดาวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ (รวมเป็น ๙) นั้น วิญญาณฐิติที่ ๑ อันใด มีอยู่ คือ สัตว์ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก.

อานนท์! ผู้ใดรู้ชัดวิญญาณฐิติที่ ๑ นั้น รู้ชัดการเกิด (สมุทัย) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดความดับ (อัตถังคมะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสอร่อย (อัสสาทะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษต่ำทราม (อาทีนวะ) แห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องออกไปพ้น (นิสสรณะ) แห่งสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว ควรหรือหนอที่ผู้นั้นจะเพลิดเพลินยิ่งซึ่งวิญญาณฐิติที่ ๑ นั้น ?

ข้อนั้น เป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า!

(ในกรณีแห่ง วิญญาณฐิติที่ ๒ วิญญาณฐิติที่ ๓ วิญญาณฐิติที่ ๔ วิญญาณฐิติที่ ๕ วิญญาณฐิติที่ ๖ วิญญาณฐิติที่ ๗ และอสัญญีสัตตายตนะที่ ๑ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะอย่างดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ก็ได้มีการอธิบาย ตรัสถาม และทูลตอบ โดยข้อความทำนองเดียวกัน

กับในกรณีแห่งวิญญาณฐิติที่ ๑ นั้น ทุกประการ ต่างกันแต่ชื่อแห่งสภาพธรรมนั้น ๆ เท่านั้น ส่วนเนวสัญญานาสัญญายตนะที่ ๒ นั้น จะได้บรรยายด้วยข้อความเต็มอีกครั้งหนึ่ง ดังต่อไปนี้)

อานนท์ ! ในบรรดาวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ (รวมเป็น ๙) นั้น เนวสัญญานาสัญญายตนะ (ความหมายรู้ว่ามีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่) อันใด มีอยู่.

อานนท์ ! ผู้ใดรู้ชัดเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น รู้ชัดการเกิดแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดการดับแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสอร่อยแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษอันต่ำทรามแห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องออกแห่งสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว ควรหรือหนอ ที่ผู้นั้นจะเพลิดเพลินยิ่งซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น ?

ข้อนั้น เป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! เมื่อใดแล ภิกษุรู้แจ้งชัดตามเป็นจริงซึ่งการเกิด การดับ รสอร่อย โทษอันต่ำทราม และอุบายเป็นเครื่องออกแห่งวิญญาณฐิติ ๗ เหล่านี้ และแห่งอายตนะ ๒ เหล่านี้ด้วยแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะความไม่ยึดมั่น.

อานนท์ ! ภิกษุนี้เรากล่าวว่า **ผู้เป็นปัญญาวิมุตติ.**

ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๑) ๐๗

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๖๗-๖๘/๑๐๖-๑๐๗.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งที่ใช้เป็นพืชมี ๕ อย่าง เหล่านี้. ๕ อย่าง เหล่าไหนเล่า ? ๕ อย่าง คือ

(๑) พืชจากเหง้าหรือราก (มูลพีช)

(๒) พืชจากต้น (ขนฺธพีช)

(๓) พืชจากตาหรือผล (ผลพีช)

(๔) พืชจากยอด (อคฺคพีช)

(๕) พืชจากเมล็ด (พีชพีช)

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพืช ๕ อย่าง เหล่านี้ที่ไม่ถูกทำลาย ยังไม่เน่าเปื่อย ยังไม่แห้งเพราะลมและแดด ยังมีเชื้องอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี แต่ดิน น้ำ ไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งที่ใช้เป็นพืช ๕ อย่าง เหล่านั้นจะพึงเจริญงอกงามไพบูลย์ ได้แลหรือ ?

หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า !

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพืช ๕ อย่าง เหล่านี้แหละ ที่ไม่ถูกทำลายยังไม่เน่าเปื่อย ยังไม่แห้งเพราะลมและแดด ยังมีเชื้องอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี ทั้งดิน น้ำ ก็มีด้วย.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งที่ใช้เป็นพืช ๕ อย่าง เหล่านั้น จะพึงเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ได้มิใช่หรือ ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า !

ภิกษุทั้งหลาย !

วิญญาณฐิติ ๔ อย่าง (รูป เวทนา สัญญา สังขาร) **พึงเห็นว่า เหมือนกับ ดิน.**

ภิกษุทั้งหลาย !

นันทิราคะ (ความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความเพลิน) **พึงเห็นว่าเหมือนกับ น้ำ.**

ภิกษุทั้งหลาย !

วิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย พึงเห็นว่า เหมือนกับ พืชสดทั้ง ๕ นั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอารูป** ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาเวทนา** ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาสัญญา** ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาสังขาร** ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า

เราจักบัญญัติซึ่งการมา การไป
การจุติ (การตาย) **การอุบัติ** (การเกิด)
ความเจริญ ความงอกงาม
และความไพบูลย์ของวิญญาณ
โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา
เว้นจากสัญญา และเว้นจากสังขาร ดังนี้นั้น
นี่ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุละได้แล้ว.

เพราะละราคะได้
อารมณ์สำหรับวิญญาณก็ขาดลง
ที่ตั้งของวิญญาณก็ไม่มี
วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่งอกงาม
หลุดพ้นไป เพราะไม่ถูกปรุงแต่ง
เพราะหลุดพ้นไป ก็ตั้งมั่น
เพราะตั้งมั่น ก็ยินดีในตนเอง
เพราะยินดีในตนเอง ก็ไม่หวั่นไหว
เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน
ย่อมรู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว
กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก ดังนี้.

ความมีขึ้นแห่งภพ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็น่ารังเกียจ ๐๘

–บาลี เอก. อํ. ๒๐/๔๖/๒๐๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

คูถ แม้นิดเดียว ก็เป็นของมีกลิ่นเหม็น ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย !

สิ่งที่เรียกว่า ภพ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

แม้มีประมาณน้อย ชั่วลัดนิ้วมือเดียว

ก็ไม่มีคุณอะไรที่พอจะกล่าวได้.

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสอุปมาด้วยมูตร ด้วยน้ำลาย ด้วยหนอง ด้วยโลหิต โดยทำนองเดียวกัน เอก. อํ. ๒๐/๔๖/๒๐๔.)

สัตว์

ความหมายของคำว่า “สัตว์” ๐๙

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๓๒/๓๖๗.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ที่เรียกกันว่า ‘สัตว์ สัตว์’ ดังนี้ อันว่าสัตว์มีได้ ด้วยเหตุเพียงไรเล่า พระเจ้าข้า !

ราธะ ! **ฉันทะ** (ความพอใจ) **ราคะ** (ความกำหนัด) **นันทิ** (ความเพลิน) **ตัณหา** (ความอยาก) **ใด ๆ มีอยู่ในรูป** เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในรูปนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” (ผู้ข้องติดในขันธ์ทั้ง ๕) ดังนี้.

ราธะ ! **ฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ใด ๆ มีอยู่ในเวทนา** (ความรู้สึกสุข ทุกข์และไม่สุขไม่ทุกข์) เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในเวทนานั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ราธะ ! **ฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ใด ๆ มีอยู่ในสัญญา** (ความหมายรู้) เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในสัญญานั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ราธะ ! **ฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ใด ๆ มีอยู่ในสังขารทั้งหลาย** (ความปรุงแต่ง) เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในสังขารทั้งหลายนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ราธะ ! **ฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ใด ๆ มีอยู่ใน วิญญาณ** เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในวิญญาณนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า **"สัตว์" ดังนี้แล.**

เหตุให้มีการเกิด ๑๐

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๔๘๕/๘๐๐.

วัจฉะ !

เราย่อมบัญญัติความบังเกิดขึ้น
สำหรับสัตว์ผู้ที่ยังมีอุปาทาน (เชื้อ) **อยู่**
ไม่ใช่สำหรับสัตว์ผู้ที่ไม่มีอุปาทาน.

วัจฉะ ! เปรียบเหมือน**ไฟที่มีเชื้อ ย่อมโพลงขึ้นได้** ที่ไม่มีเชื้อ ก็โพลงขึ้นไม่ได้ อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น.

วัจฉะ ! เราย่อมบัญญัติความบังเกิดขึ้น สำหรับสัตว์ผู้ที่ยังมีอุปาทานอยู่ ไม่ใช่สำหรับสัตว์ผู้ที่ไม่มีอุปาทาน.

พระโคดมผู้เจริญ ! ถ้าสมัยใด เปลวไฟ ถูกลมพัดหลุดปลิวไปไกล สมัยนั้น พระโคดมย่อมบัญญัติซึ่งอะไรว่าเป็นเชื้อแก่เปลวไฟนั้น ถ้าถือว่ามันยังมีเชื้ออยู่ ?

วัจฉะ ! สมัยใด **เปลวไฟ ถูกลมพัดหลุดปลิวไปไกล** เราย่อมบัญญัติเปลวไฟนั้น ว่า **มีลมนั่นแหละเป็นเชื้อ** เพราะว่า สมัยนั้นลมย่อมเป็นเชื้อของเปลวไฟนั้น.

พระโคดมผู้เจริญ ! ถ้าสมัยใด สัตว์ทอดทิ้งกายนี้ และยังไม่บังเกิดขึ้นด้วยกายอื่น สมัยนั้น พระโคดมย่อมบัญญัติซึ่งอะไรว่าเป็นเชื้อแก่สัตว์นั้น ถ้าถือว่ามันยังมีเชื้ออยู่ ?

วัจฉะ !
สมัยใด **สัตว์ทอดทิ้งกายนี้**
และยังไม่บังเกิดขึ้นด้วยกายอื่น
เรากล่าวสัตว์นี้ว่า **มีตัณหานั่นแหละเป็นเชื้อ**
เพราะว่าสมัยนั้น ตัณหาย่อมเป็นเชื้อของสัตว์นั้น.

ลักษณะของการเกิด ๑๑

-บาลี มู. ม. ๑๒/๑๔๖/๑๖๙.

สารีบุตร ! กำเนิด ๔ ประการเหล่านี้ มีอยู่.
๔ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) **อัณฑชะกำเนิด** (เกิดในไข่)

(๒) **ชลาพุชะกำเนิด** (เกิดในครรภ์)

(๓) **สังเสทชะกำเนิด** (เกิดในเถ้าไคล)

(๔) **โอปปาติกะกำเนิด** (เกิดผุดขึ้น)

สารีบุตร ! ก็อัณฑชะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า ?
สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น **ชำแรกเปลือกแห่งฟอง**เกิด นี้เราเรียกว่า **อัณฑชะกำเนิด.**

สารีบุตร ! ชลาพุชะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า ?
สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใด **ชำแรกไส้** (มดลูก) เกิด นี้เราเรียกว่า **ชลาพุชะกำเนิด.**

สารีบุตร ! สังเสทชะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า ?
สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใด ย่อม**เกิดในปลาเน่า ในซากศพเน่า ในขนมบูด หรือในน้ำครำ ในเถ้าไคล** (ของสกปรก) นี้เราเรียกว่า **สังเสทชะกำเนิด.**

สารีบุตร ! โอปปาติกะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า ?

เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก นี้เราเรียกว่า **โอปปาติกะกำเนิด.**

สารีบุตร ! เหล่านี้แล กำเนิด ๔ ประการ.

กายแบบต่าง ๆ ๑๒

–บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๔๑๓/๒๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตตาวาส[๑] ๙ มีอยู่.

สัตตาวาส ๙ อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

สัตว์พวกหนึ่ง (สตฺตา) มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เหมือนมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๑**

สัตว์พวกหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เหมือนเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่พรหม ผู้เกิดในปฐมภูมิ (ปฐมานิพฺพตฺตา) นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๒**

สัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน เหมือนพวกเทพอาภัสสระ นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๓**

สัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เหมือนพวกเทพสุภกิณหะ นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๔**

สัตว์พวกหนึ่งไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เหมือนพวกเทพผู้เป็นอสัญญีสัตว์[๒] นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๕**

---

๑. ที่อยู่ ที่อาศัยของสัตว์.

๒. สัตว์ผู้ไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เข้าถึงโดยผู้ที่ได้สัญญาเวทยิตนิโรธ เป็นต้น.

สัตว์พวกหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา เพราะไม่ใส่ใจนานัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาสานัญจายตนะ[๑] มีการทำในใจว่า "อากาศไม่มีที่สิ้นสุด" ดังนี้ นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๖**

สัตว์พวกหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งอากาสานัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณัญจายตนะ[๒] มีการทำในใจว่า "วิญญาณไม่มีที่สุด" ดังนี้ นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๗**

สัตว์พวกหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งวิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ[๓] มีการทำในใจว่า "อะไร ๆ ก็ไม่มี" ดังนี้ นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๘**

สัตว์พวกหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งอากิญจัญญายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ[๔] ดังนี้ นี้เป็น**สัตตาวาสที่ ๙.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล สัตตาวาส ๙.**

---

๑. ความหมายรู้ในความไม่มีที่สิ้นสุดของอากาศ.

๒. ความหมายรู้ในความไม่มีที่สุดของวิญญาณ.

๓. ความหมายรู้ในความไม่มีอะไร.

๔. ความหมายรู้ว่า สัญญามีก็ไม่ใช่ สัญญาไม่มีก็ไม่ใช่.

คติ ๕ และอุปมา ๑๓

–บาลี มู. ม. ๑๒/๑๔๗–๑๕๓/๑๗๐–๑๗๖.

สารีบุตร ! คติ[๑] ๕ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

๕ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) นรก

(๒) กำเนิดเดรัจฉาน

(๓) เปรตวิสัย

(๔) มนุษย์

(๕) เทวดา

สารีบุตร ! เราย่อมรู้ชัดซึ่ง**นรก** ทางยังสัตว์ให้ถึงนรก และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงนรก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก[๒] เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร ! เราย่อมรู้ชัดซึ่ง**กำเนิดเดรัจฉาน** ทางยังสัตว์ให้ถึงกำเนิดเดรัจฉาน และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงกำเนิดเดรัจฉาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงกำเนิดเดรัจฉาน เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

---

๑. คติ = ทางไปของสัตว์. *(ที่นำไปสู่ภพ)*

๒. อบาย ทุคติ วินิบาต นรก = ที่เกิดของสัตว์ต่ำกว่ามนุษย์.

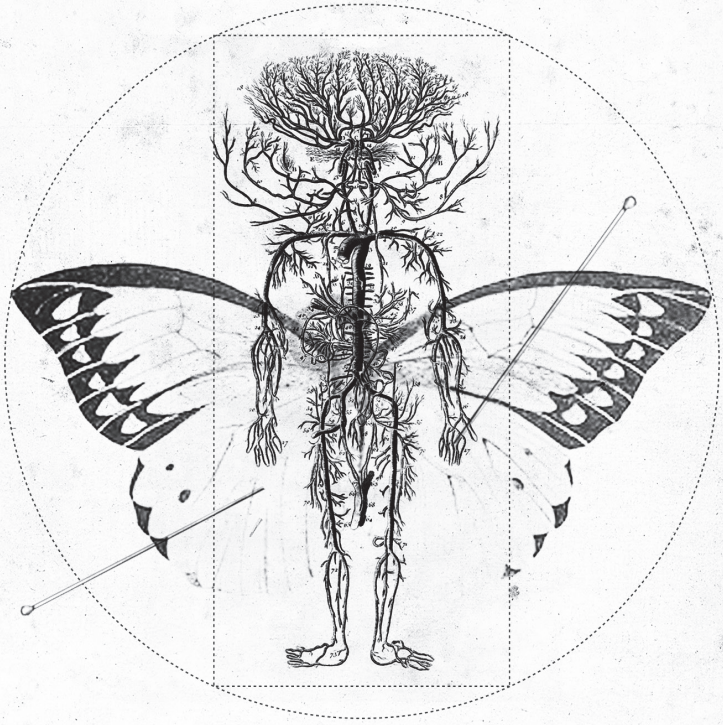

สารีบุตร ! เราย่อมรู้ชัดซึ่ง**เปรตวิสัย** ทางยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงเปรตวิสัย เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร ! เราย่อมรู้ชัดซึ่ง**เหล่ามนุษย์** ทางยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมบังเกิดในหมู่มนุษย์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร ! เราย่อมรู้ชัดซึ่ง**เทวดาทั้งหลาย** ทางยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร ! เราย่อมรู้ชัดซึ่ง**นิพพาน** ทางยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

อุปมาการเห็นคติ

สารีบุตร ! เปรียบเหมือน**หลุมถ่านเพลิง ลึกยิ่งกว่าชั่วบุรุษ เต็มไปด้วยถ่านเพลิง ปราศจากเปลว ปราศจากควัน** ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่หลุมถ่านเพลิงนั้นแหละ โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงหลุมถ่านเพลิงนี้ทีเดียว" โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขาตกลงในหลุมถ่านเพลิงนั้น เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อนโดยส่วนเดียว แม้ฉันใด.

สารีบุตร ! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า **บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก จักเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก** โดยสมัยต่อมา เราได้เห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งอบาย ทุคติ วินิบาต นรก **เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อนโดยส่วนเดียว** ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์.

สารีบุตร ! เปรียบเหมือน**หลุมคูถ ลึกยิ่งกว่าชั่วบุรุษ เต็มไปด้วยคูถ** ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่หลุมคูถนั้นแหละ โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงหลุมคูถนี้ทีเดียว" โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขาตกลงในหลุมคูถนั้น เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน แม้ฉันใด.

สารีบุตร ! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า **บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงกำเนิดเดรัจฉาน** โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งกำเนิดเดรัจฉาน **เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน** ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์.

สารีบุตร ! เปรียบเหมือน**ต้นไม้เกิดในพื้นที่อันไม่เสมอ มีใบอ่อนและใบแก่อันเบาบาง มีเงาอันโปร่ง** ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย

หิว ระหาย มุ่งมาสู่ต้นไม้นั้นแหละ โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงต้นไม้นี้ทีเดียว" โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขานั่งหรือนอนในเงาต้นไม้นั้น เสวยทุกขเวทนา เป็นอันมาก แม้ฉันใด.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า **บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก จักเข้าถึงเปรตวิสัย** โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย **เสวยทุกขเวทนาเป็นอันมาก** ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์.

สารีบุตร! เปรียบเหมือน**ต้นไม้เกิดในพื้นที่อันเสมอ มีใบอ่อนและใบแก่อันหนา มีเงาหนาทึบ** ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่ต้นไม้นั้นแหละ โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น

ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนี้ จักมาถึงต้นไม้นี้ทีเดียว” โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขานั่งหรือนอนในเงาต้นไม้นั้น เสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก แม้ฉันใด.

สารีบุตร ! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า **บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักบังเกิดในหมู่มนุษย์** โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บังเกิดแล้วในหมู่มนุษย์ **เสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก** ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์.

สารีบุตร ! เปรียบเหมือน**ปราสาท ในปราสาทนั้นมีเรือนยอด ซึ่งฉาบทาแล้ว ทั้งภายในและภายนอก หาช่องลมมิได้ มีวงกรอบอันสนิท มีบานประตู และหน้าต่างอันปิดสนิทดี ในเรือนยอดนั้น มีบัลลังก์อันลาดด้วยผ้าโกเชาว์ขนยาว ลาดด้วยเครื่องลาดทำด้วยขนแกะสีขาว ลาดด้วยขนเจียมเป็นแผ่นทึบ มีเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด มีเพดานกั้นในเบื้องบน มีหมอนแดงวาง ณ ข้างทั้งสอง** ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อน

แผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่ปราสาทนั้นแหละ โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงปราสาทนี้ทีเดียว" โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขานั่งหรือนอนบนบัลลังก์ในเรือนยอด ณ ปราสาทนั้น เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้ฉันใด.

สารีบุตร! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า **บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์** โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งสุคติโลกสวรรค์ **เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว** ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์.

สารีบุตร! เปรียบเหมือน**สระโบกขรณี มีน้ำอันเย็นใสสะอาด มีท่าอันดี น่ารื่นรมย์ และในที่ไม่ไกลสระโบกขรณีนั้น มีแนวป่าอันทึบ** ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่สระโบกขรณีนั้นแหละ

โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงสระโบกขรณีนี้ทีเดียว" โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขาลงสู่สระโบกขรณีนั้น อาบและดื่ม ระงับความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย และความร้อนหมดแล้ว ขึ้นไปนั่งหรือนอนในแนวป่านั้น เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้ฉันใด.

สารีบุตร ! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า **บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่** โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุรุษนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงแล้วแลอยู่ **เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว.**

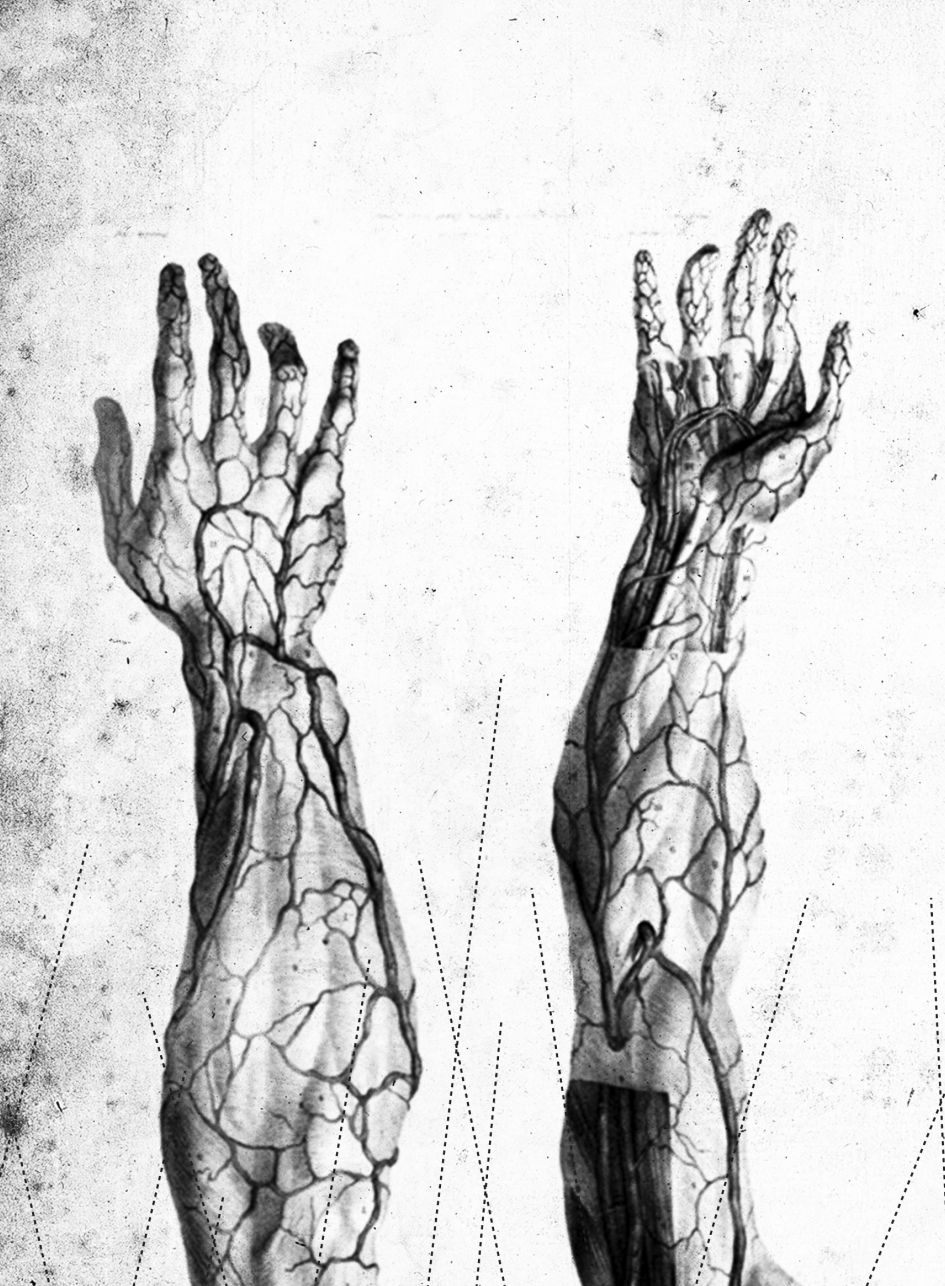

นรก

เหตุให้ทุคติปรากฏ ๑๔

-บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๒๘๕-๒๘๗, ๓๐๕/๑๖๕, ๑๘๙.

จุนทะ! **ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง**
ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง
ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง.

จุนทะ! **ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า?** จุนทะ! คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็น**ผู้มีปกติทำสัตว์มีชีวิตให้ตกล่วง** หยาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนด้วยโลหิต มีแต่การฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์มีชีวิต

(๒) เป็น**ผู้มีปกติถือเอาสิ่งของที่มีเจ้าของมิได้ให้** คือวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของบุคคลอื่นที่อยู่ในบ้านหรือในป่าก็ตาม เป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) เป็น**ผู้มีปกติประพฤติผิดในกาม** (คือประพฤติผิด) ในหญิง ซึ่งมารดารักษา บิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิงหรือญาติรักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ในสินไหม โดยที่สุดแม้หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้องพวงมาลัย) เป็นผู้ประพฤติผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น

จุนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง.

จุนทะ ! **ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?** จุนทะ ! คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้**มีปกติกล่าวเท็จ** ไปสู่สภาก็ดี ไปสู่บริษัทก็ดี ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติก็ดี ไปสู่ท่ามกลางศาลาประชาคมก็ดี ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลก็ดี อันเขานำไปเป็นพยาน ถามว่า "บุรุษผู้เจริญ ! ท่านรู้อย่างไร ท่านจงกล่าวไปอย่างนั้น" ดังนี้ บุรุษนั้น เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อรู้ก็กล่าวว่าไม่รู้ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าเห็น เมื่อเห็นก็กล่าวไม่เห็น เพราะเหตุตนเอง เพราะเหตุผู้อื่นหรือเพราะเหตุเห็นแก่อามิสไร ๆ ก็เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่

(๒) เป็นผู้**มีวาจาส่อเสียด** คือฟังจากฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังจากฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น เป็นผู้ทำคนที่สามัคคีกันให้แตกกัน หรือทำคนที่แตกกันแล้วให้แตกกันยิ่งขึ้น พอใจยินดี เพลิดเพลินในการแตกกันเป็นพวก เป็นผู้กล่าววาจาที่กระทำให้แตกกันเป็นพวก

(๓) เป็นผู้**มีวาจาหยาบ** อันเป็นวาจาหยาบคาย กล้าแข็ง แสบเผ็ดต่อผู้อื่น กระทบกระเทียบผู้อื่น แวดล้อมอยู่ด้วยความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ เขาเป็นผู้กล่าววาจามีรูปลักษณะเช่นนั้น

(๔) เป็นผู้**มีวาจาเพ้อเจ้อ** คือเป็นผู้กล่าวไม่ถูกกาล ไม่กล่าวตามจริง กล่าวไม่อิงอรรถ ไม่อิงธรรม ไม่อิงวินัย เป็นผู้กล่าววาจาไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่ถูกกาลเทศะ ไม่มีจุดจบ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

จุนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางวาจา ๔ อย่าง.

จุนทะ ! **ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?** จุนทะ ! คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้**มากด้วยอภิชฌา** (ความโลภเพ่งเล็ง) เป็นผู้โลภเพ่งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า "สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา" ดังนี้

(๒) เป็นผู้**มีจิตพยาบาท** มีความดำริในใจเป็นไปในทางประทุษร้าย ว่า "สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงเดือดร้อน จงแตกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศ อย่าได้มีอยู่เลย" ดังนี้ เป็นต้น

(๓) เป็นผู้**มีความเห็นผิด** มีทัสสนะวิปริตว่า "ทานที่ให้แล้ว ไม่มี (ผล) ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล) การบูชาที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล) ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว ไม่มี โลกนี้ ไม่มี โลกอื่น ไม่มี มารดา ไม่มี บิดา ไม่มี โอปปาติกะสัตว์ ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ถึงกับกระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญาโดยชอบเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็ไม่มี" ดังนี้

จุนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง.

จุนทะ ! เหล่านี้แล เรียกว่า **อกุศลกรรมบถสิบ.**

จุนทะ ! อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยอกุศลกรรมบถทั้งสิบประการเหล่านี้เป็นเหตุ นรกย่อมปรากฏ กำเนิดเดรัจฉานย่อมปรากฏ เปรตวิสัยย่อมปรากฏ หรือว่าทุคติใด ๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลผู้ถูกนำตัวไปเก็บไว้ในนรก.

(สูตรอื่น ๆ แทนที่จะนับจำนวนกรรมบถมี ๑๐ ได้ทรงขยายออกไปเป็น ๒๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำอีกสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๓๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๔๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ สรรเสริญผู้กระทำสิบ จึงมีกรรมบถ สิบ ยี่สิบ สามสิบ สี่สิบ. -บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๓๕๒-๓๓๒/๑๙๘-๒๐๑.

ในสูตรอื่น แสดงผลแห่งการกระทำแปลกออกไป จากคำว่า "เหมือนถูกนำไปเก็บไว้ในนรก" นั้น ทรงแสดงด้วยคำว่า "เป็นผู้ขุดรากตนเอง" ก็มี "ตายแล้วไปทุคติ" ก็มี "เป็นพาล" ก็มี. -บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๓๓๒-๓๓๓/๒๐๒-๒๐๓.)

โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๑๕

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๐๑/๗๙.

คหบดีทั้งหลาย ! โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๕ ประการเหล่านี้. ๕ ประการ คือ

คหบดีทั้งหลาย !

(๑) คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมเข้าถึงความเสื่อมแห่งโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ **นี้เป็นโทษข้อที่ ๑** แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

(๒) เกียรติศัพท์อันชั่วของคนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมกระฉ่อนไป **นี้เป็นโทษข้อที่ ๒** แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

(๓) คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว จะเข้าไปสู่บริษัท[๑] ใด ๆ คือ ขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมครั่นคร้าม เก้อเขิน **นี้เป็นโทษข้อที่ ๓** แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

(๔) คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมหลงกระทำกาละ **นี้เป็นโทษข้อที่ ๔** แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

---

๑. กลุ่ม หมู่คณะ.

(๕) คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว เบื้องหน้าแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก **นี้เป็นโทษข้อที่ ๕** แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล

คหบดีทั้งหลาย! เหล่านี้แล คือ โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๕ ประการ.

ทุคติของผู้ทุศีล ๑๖

–บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๓๐๙/๑๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงธรรมปริยาย อันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสนไปตามกรรม (ของหมู่สัตว์) แก่พวกเธอ เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ธรรมปริยายอันแสดงความกระเสือกกระสนไปตามกรรม เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! **สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลกรรมนั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้มีปกติ ทำปาณาติบาต หยาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนด้วยโลหิต มีแต่การฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์มีชีวิต เขากระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) กาย กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) วาจา กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) ใจ กายกรรมของเขาคด วจีกรรมของเขาคด มโนกรรมของเขาคด คติของเขาคด อุปบัติ (การเข้าถึงภพ) ของเขาคด.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สำหรับผู้มีคติคด มีอุปบัติคดนั้น เรากล่าวคติอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาคติสองอย่าง แก่เขา คือ เหล่าสัตว์นรก ผู้มีทุกข์โดยส่วนเดียว หรือว่า สัตว์เดรัจฉานผู้มีกำเนิดกระเสือกกระสน** ได้แก่ งู แมลงป่อง ตะขาบ พังพอน แมว หนู นกเค้า หรือสัตว์เดรัจฉานเหล่าอื่น ที่เห็นมนุษย์แล้วกระเสือกกระสน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภูตสัตว์ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้ คือ อุปบัติย่อมมีแก่ภูตสัตว์ เขาทำกรรมใดไว้ เขาย่อมอุปบัติด้วยกรรมนั้น ผัสสะทั้งหลายย่อมถูกต้องภูตสัตว์นั้นผู้อุปบัติแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เรากล่าวว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นทายาทแห่งกรรม ด้วยอาการอย่างนี้** ดังนี้.

(ในกรณีแห่งบุคคลผู้กระทำอทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร ก็ได้ตรัสไว้ด้วยข้อความอย่างเดียวกันกับในกรณีของผู้กระทำปาณาติบาตดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทุกประการ และยังได้ตรัสเลยไปถึง วจีทุจริตสี่ มโนทุจริตสาม ด้วยข้อความอย่างเดียวกันอีกด้วย)

วิบากของผู้ทุศีล ๑๗

–บาลี อฏฺฐก. อํ. ๒๓/๒๕๑/๑๓๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ปาณาติบาต** (ฆ่าสัตว์) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งปาณาติบาตของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง **คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อมีอายุสั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **อทินนาทาน** (ลักทรัพย์) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งอทินนาทานของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง **คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมแห่งโภคะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **กาเมสุมิจฉาจาร** (ประพฤติผิดในกาม) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง **คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อก่อเวรด้วยศัตรู.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **มุสาวาท** (คำเท็จ) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งมุสาวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง **คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อการถูกกล่าวตู่ด้วยคำไม่จริง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ปิสุณวาท** (คำยุยงให้แตกกัน) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งปิสุณวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง **คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อการแตกจากมิตร.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ผรุสวาท** (คำหยาบ) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งผรุสวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง **คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อการได้ฟังเสียงที่ไม่น่าพอใจ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **สัมผัปปลาปะ** (คำเพ้อเจ้อ) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งสัมผัปปลาปะของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง **คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อวาจาที่ไม่มีใครเชื่อถือ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **การดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย**ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย.

วิบากแห่งการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง **คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อความเป็นบ้า**.

เคราะห์ร้ายอันใหญ่หลวงของคนพาล | ๑๘

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๓๑๙-๓๒๐/๔๘๑-๔๘๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษทิ้งแอกที่มีรูเดียวลงไปในมหาสมุทร แอกนั้นถูกลมตะวันออกพัดไปทางทิศตะวันตก ถูกลมตะวันตกพัดไปทางทิศตะวันออก ถูกลมเหนือพัดไปทางทิศใต้ ถูกลมใต้พัดไปทางทิศเหนือ มีเต่าตาบอดอยู่ในมหาสมุทรนั้น ล่วงไปร้อยปีจึงจะผุดขึ้นครั้งหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? เต่าตาบอดตัวนั้น จะพึงเอาคอสวมเข้าที่แอกซึ่งมีรูเดียวโน้นได้บ้างไหมหนอ ?

ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย พระเจ้าข้า !

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าจะเป็นไปได้บ้างในบางครั้งบางคราว ก็โดยล่วงระยะกาลนานแน่นอน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เต่าตาบอดตัวนั้นจะพึงเอาคอสวมเข้าที่แอกซึ่งมีรูเดียวโน้นได้ยังจะเร็วกว่า เรากล่าวความเป็นมนุษย์ที่คนพาลผู้ไปสู่วินิบาตคราวหนึ่งแล้วจะพึงได้ยังยากกว่านี้** นั่นเพราะเหตุไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะในตัวคนพาลนี้ไม่มีการประพฤติธรรม ไม่มีความประพฤติสงบ ไม่มีการทำกุศล ไม่มีการทำบุญ มีแต่การกินกันเอง การเบียดเบียนผู้อ่อนแอ.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลนั้นนั่นแล ถ้าจะมาสู่ความเป็นมนุษย์ในบางครั้งบางคราว ไม่ว่ากาลไหน ๆ โดยล่วงระยะกาลนาน ก็ย่อมเกิดในสกุลต่ำ คือ สกุลคนจัณฑาล หรือสกุลพราน หรือสกุลคนจักสาน หรือสกุลช่างรถ หรือสกุลคนเทขยะ เห็นปานนั้น ในบั้นปลาย อันเป็นสกุลคนจนมีข้าว น้ำและอาหารน้อย มีชีวิตเป็นไปลำบาก ซึ่งเป็นสกุลที่จะได้ของกิน และเครื่องนุ่งห่มโดยฝืดเคือง และเขาจะมีผิวพรรณทราม น่าเกลียดชัง ร่างม่อต้อ มีโรคมาก เป็นคนตาบอดบ้าง เป็นคนง่อยบ้าง เป็นคนกระจอกบ้าง เป็นคนเปลี้ยบ้าง ไม่ได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป เขาจะประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ครั้นแล้วเมื่อตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหมือนนักเลงการพนัน เพราะเคราะห์ร้ายประการแรกเท่านั้นจึงต้องเสียลูกบ้าง เสียเมียบ้าง เสียสมบัติทุกอย่างบ้างยิ่งขึ้นไปอีก ต้องถึงถูกจองจำ เคราะห์ร้ายของนักเลงการพนันที่ต้องเสียไปดังนั้น เพียงเล็กน้อย

ที่แท้แลเคราะห์ร้ายอันใหญ่หลวงกว่านั้น คือ
เคราะห์ที่คนพาลนั้นประพฤติกายทุจริต
วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว
ตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก นั่นเอง.

ปฏิปทาให้เข้าถึงนรกชื่อปหาสะ ๑๙

–บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๗๗/๕๘๙.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์เคยได้ยินคำของนักเต้นรำผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์ก่อน ๆ กล่าวว่า นักเต้นรำคนใดทำให้คนหัวเราะ รื่นเริง ด้วยคำจริงบ้าง คำเท็จบ้าง ในท่ามกลางสถานเต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพ ผู้นั้นเมื่อแตกกายตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดผู้ร่าเริง ในข้อนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่าอย่างไร ?

อย่าเลยคามณิ ! ขอพักข้อนี้เสียเถิด ท่านอย่าถามข้อนี้กะเราเลย.

คามณิได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๒ และพระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

คามณิได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า

คามณิ ! เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากราคะ อันกิเลสเครื่องผูกคือราคะผูกไว้ **นักเต้นรำรวบรวมเข้าไว้ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด** ในท่ามกลางสถานเต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น

เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากโทสะ อันกิเลสเครื่องผูกคือโทสะผูกไว้ **นักเต้นรำรวบรวมเข้าไว้ซึ่งธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโทสะ** ในท่ามกลางสถานเต้นรำในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น

เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากโมหะ อันกิเลสเครื่องผูกคือโมหะผูกไว้ **นักเต้นรำย่อมรวบรวมไว้ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโมหะ** ในท่ามกลางสถานเต้นรำในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น

นักเต้นรำนั้น ตนเองก็มัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในความประมาท เมื่อแตกกายตายไป ย่อมบังเกิดในนรกชื่อปหาสะ

อนึ่ง **ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า** นักเต้นรำคนใดทำให้คนหัวเราะ รื่นเริงด้วยคำจริงบ้าง คำเท็จบ้างในท่ามกลางสถานเต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพผู้นั้นเมื่อแตกกายตายไป ย่อม**เข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชื่อปหาสะดังนี้ไซร้ ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด.**

คามณิ! ก็เราย่อมกล่าว**คติ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดเดรัจฉาน ของบุคคลผู้มีความเห็นผิด.**

ปฏิปทาให้เข้าถึงนรกชื่อสรชิต ๒๐

–บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๘๐/๕๙๓.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ได้สดับคำของนักรบอาชีพทั้งอาจารย์และปาจารย์ก่อน ๆ กล่าวกันอย่างนี้ว่า นักรบอาชีพคนใดอุตสาหะพยายามในสงคราม คนอื่นฆ่าผู้นั้นซึ่งกำลังอุตสาหะพยายามให้ถึงความตาย ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสรชิต ในข้อนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่าอย่างไร ?

อย่าเลยคามณิ ! ขอพักข้อนี้เสียเถิด ท่านอย่าถามข้อนี้กะเราเลย.

คามณิได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๒ และพระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

คามณิได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า

คามณิ ! **นักรบอาชีพคนใดอุตสาหะพยายามในสงคราม ผู้นั้นยึดหน่วงจิตกระทำไว้ไม่ดี ตั้งจิตไว้ไม่ดีก่อนว่า สัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกแทง จงขาดสูญ จงพินาศ หรือว่าอย่าได้มีคนอื่นฆ่าผู้นั้นซึ่งกำลังอุตสาหะพยายามให้ถึงความตาย ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเกิดในนรกชื่อสรชิต**

ก็ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นักรบอาชีพคนใด อุตสาหะพยายามในสงคราม คนอื่นฆ่าผู้นั้นซึ่งกำลังอุตสาหะพยายามให้ถึงความตาย ผู้นั้นเมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสรชิต** ดังนี้ไซร้ **ความเห็นของผู้นั้นเป็นความเห็นผิด.**

คามณิ ! ก็เราย่อมกล่าว**คติ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ของบุคคลผู้มีความเห็นผิด.**

อสัทธรรมที่ทำให้เกิดในนรกตลอดกัป ๒๑

-บาลี ขุ. ขุ. ๒๕/๒๙๖/๒๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวทัตต์ผู้อันอสัทธรรม ๓ ประการ ครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้.

อสัทธรรม ๓ ประการ เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) เทวทัตต์ผู้อันความเป็น**ผู้มีความปรารถนาเลวทรามครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ...**

(๒) เทวทัตต์ผู้อันความเป็น**ผู้มีมิตรชั่วครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ...**

(๓) ก็เมื่อ**มรรคและผลที่ควรกระทำให้ยิ่งมีอยู่ เทวทัตต์ถึงความพินาศเสียในระหว่างเพราะการบรรลุคุณวิเศษมีประมาณเล็กน้อย**

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวทัตต์**ผู้อันอสัทธรรม ๓ ประการนี้แล ครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้.**

อุปมาความทุกข์ในนรก ๒๒

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๓๑๑-๓๑๕/๔๖๘-๔๗๔.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ลักษณะเครื่องหมาย เครื่องอ้างว่าเป็นพาลของคนพาลนี้ มี ๓ อย่าง.**

๓ อย่าง อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! **คนพาลในโลกนี้**

มักคิดความคิดที่ชั่ว

มักพูดคำพูดที่ชั่ว

มักทำการทำที่ชั่ว

ถ้าคนพาลจักไม่เป็นผู้คิดความคิดที่ชั่ว พูดคำพูดที่ชั่ว และทำการทำที่ชั่ว บัณฑิตพวกไหนจะพึงรู้จักเขาได้ว่าผู้นี้เป็นคนพาล เป็นอสัตบุรุษ เพราะคนพาลมักคิดความคิดที่ชั่ว มักพูดคำพูดที่ชั่ว และมักทำการทำที่ชั่ว ฉะนั้น **พวกบัณฑิตจึงรู้ได้ว่า นี่เป็นคนพาล เป็นอสัตบุรุษ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลนั้นนั่นแล ย่อมเสวยทุกขโทมนัส ๓ อย่างในปัจจุบัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าคนพาลนั่งในสภาก็ดี ริมถนนก็ดี ริมทางสามแพร่งก็ดี ชนในที่นั้น ๆ จะพูดถ้อยคำที่

พอเหมาะพอสมแก่เขา ถ้าคนพาลมักเป็นผู้ทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม มักพูดเท็จ มีปกติตั้งอยู่ในความประมาทเพราะดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย **ในเรื่องที่ชนพูดถ้อยคำที่พอเหมาะพอสมแก่เขานั้นแล คนพาลจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในเรา และเราก็ปรากฏในธรรมเหล่านั้นด้วย.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลย่อมเสวย**ทุกขโทมนัสข้อที่ ๑** ดังนี้ในปัจจุบัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก คนพาลเห็นพระราชาทั้งหลายจับโจรผู้ประพฤติผิดมาแล้ว สั่งลงกรรมกรณ์ต่างชนิด คือ

(๑) โบยด้วยแส้บ้าง

(๒) โบยด้วยหวายบ้าง

(๓) ตีด้วยตะบองสั้นบ้าง

(๔) ตัดมือบ้าง

(๕) ตัดเท้าบ้าง

(๖) ตัดทั้งมือทั้งเท้าบ้าง

(๗) ตัดหูบ้าง

(๘) ตัดจมูกบ้าง
(๙) ตัดทั้งหูทั้งจมูกบ้าง
(๑๐) ลงกรรมกรณ์วิธี หม้อเคี่ยวน้ำส้ม บ้าง[๑]
(๑๑) ลงกรรมกรณ์วิธี ขอดสังข์ บ้าง
(๑๒) ลงกรรมกรณ์วิธี ปากราหู บ้าง
(๑๓) ลงกรรมกรณ์วิธี มาลัยไฟ บ้าง
(๑๔) ลงกรรมกรณ์วิธี คบมือ บ้าง
(๑๕) ลงกรรมกรณ์วิธี ริ้วส่าย บ้าง
(๑๖) ลงกรรมกรณ์วิธี นุ่งเปลือกไม้ บ้าง
(๑๗) ลงกรรมกรณ์วิธี ยืนกวาง บ้าง
(๑๘) ลงกรรมกรณ์วิธี เกี่ยวเหยื่อเบ็ด บ้าง
(๑๙) ลงกรรมกรณ์วิธี เหรียญกษาปณ์ บ้าง
(๒๐) ลงกรรมกรณ์วิธี แปรงแสบ บ้าง
(๒๑) ลงกรรมกรณ์วิธี กางเวียน บ้าง
(๒๒) ลงกรรมกรณ์วิธี ตั่งฟาง บ้าง
(๒๓) ราดด้วยน้ำมันเดือด ๆ บ้าง
(๒๔) ให้สุนัขทึ้งบ้าง
(๒๕) ให้นอนหงายบนหลาวทั้งเป็น ๆ บ้าง
(๒๖) ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง

---

๑. วิธีลงกรรมกรณ์ อ่านเพิ่มเติมได้ที่ท้ายบทนี้.

ในขณะที่เห็นนั้น คนพาลจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า **เพราะเหตุแห่งกรรมชั่วปานใดแล พระราชาทั้งหลายจึงจับโจรผู้ประพฤติผิดมาแล้ว สั่งลงกรรมกรณ์ต่างชนิด คือ โบยด้วยแส้บ้าง ... ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ก็ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในเรา และเราก็ปรากฏในธรรมเหล่านั้นด้วย** ถ้าแม้พระราชาทั้งหลายรู้จักเรา ก็จะจับเราแล้วสั่งลงกรรมกรณ์ต่างชนิด คือ โบยด้วยแส้บ้าง ... ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลย่อมเสวย**ทุกขโทมนัส ข้อที่ ๒** แม้ดังนี้ในปัจจุบัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก กรรมอันเป็นบาปที่คนพาลทำไว้ในกาลก่อน คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ย่อมปกคลุม ครอบงำคนพาลผู้อยู่บนตั่ง หรือบนเตียง หรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น เปรียบเหมือนเงายอดภูเขาใหญ่ ย่อมปกคลุม ครอบงำแผ่นดินในสมัยเวลาเย็น ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันนั้นเหมือนกันแล กรรมอันเป็นบาปที่คนพาลทำไว้ในก่อน คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ย่อมปกคลุม ครอบงำคนพาลผู้อยู่บนตั่ง หรือบนเตียง หรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในสมัยนั้น **คนพาล**จะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่าเราไม่ได้ทำความดี ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำเครื่องป้องกันความหวาดกลัวไว้ ทำแต่ความชั่ว ทำแต่ความร้าย ทำแต่ความเลว **ละโลกนี้ไปแล้ว จะไปสู่คติของคนที่ไม่ได้ทำความดี ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำเครื่องป้องกันความหวาดกลัวไว้ ทำแต่ความชั่ว ความร้าย และความเลวเป็นกำหนด คนพาลนั้นย่อมเศร้าโศก ระทมใจ คร่ำครวญทุบอกร่ำไห้ ถึงความหลงใหลอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนพาลย่อมเสวย**ทุกขโทมนัส ข้อที่** ๓ แม้ดังนี้ในปัจจุบัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **คนพาลนั้นนั่นแลประพฤติทุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก.**

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้องพึงกล่าวถึง**นรกนั้น**นั่นแหละว่า เป็นสถานที่ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่ารักใคร่ ไม่น่าพอใจโดยส่วนเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้แม้จะเปรียบ**อุปมาถึงความทุกข์ในนรก** ก็ไม่ใช่ง่ายนัก.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อาจเปรียบอุปมาได้หรือไม่ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อาจเปรียบได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนพวกราชบุรุษจับโจรผู้ประพฤติผิดมาแสดงแด่พระราชาว่า "ขอเดชะ ! ผู้นี้เป็นโจรประพฤติผิดต่อพระองค์ ขอพระองค์โปรดลงอาชญาที่ทรงพระราชประสงค์แก่มันเถิด" พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ ! ไปเถิด พวกท่านจงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนี้ในเวลาเช้า" **พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนั้นในเวลาเช้า** ครั้นเวลากลางวัน พระราชาตรัสถามอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ ! บุรุษนั้นเป็นอย่างไร ?" พวกราชบุรุษกราบทูลว่า "ขอเดชะ ! ยังเป็นอยู่อย่างเดิมพระเจ้าข้า !" พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ ! ไปเถิด พวกท่านจงเอาหอกร้อยเล่มแทงมันในเวลากลางวัน" **พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนั้นในเวลากลางวัน** ครั้นเวลาเย็น พระราชาตรัสถามอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ ! บุรุษนั้นเป็นอย่างไร ?" พวกราชบุรุษกราบทูลว่า "ขอเดชะ ! ยังเป็นอยู่อย่างเดิมพระเจ้าข้า !" พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ ! ไปเถิด พวกท่านจงเอาหอกร้อยเล่มแทงมันในเวลาเย็น" **พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนั้นในเวลาเย็น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? บุรุษนั้น ถูกแทงด้วยหอกสามร้อยเล่มพึงเสวยทุกขโทมนัสเพราะการที่ถูกแทงนั้นเป็นเหตุบ้างหรือหนอ ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บุรุษนั้นถูกแทงด้วยหอกแม้เล่มเดียวก็เสวยทุกขโทมนัสเพราะเหตุที่ถูกแทงนั้นได้ ป่วยการกล่าวถึงหอกตั้งสามร้อยเล่ม.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหยิบแผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? **แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่เราถือนี้กับภูเขาหลวงหิมพานต์อย่างไหนหนอแลใหญ่กว่ากัน ?**

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่ทรงถือนี้ มีประมาณน้อยนัก เปรียบเทียบภูเขาหลวงหิมพานต์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้ความนับ ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันนั้นเหมือนกันแล **ทุกขโทมนัสที่บุรุษกำลังเสวยเพราะการถูกแทงด้วยหอกสามร้อยเล่มเป็นเหตุ เปรียบเทียบทุกข์ของนรกยังไม่ถึงแม้ความนับ ยังไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ยังไม่ถึงแม้การเทียบกันได้.**

๑.หม้อเคี่ยวน้ำส้ม คือ ให้ต่อยกระบานศีศะเลิกออกเสียแล้ว เอาคิมคีบก้อนเหลกแดงใหญ่ใส่ลง ให้มันสะหมองศีศะพลุ่งฟู่ขึ้น ดั่งม่อเคี่ยวน้ำส้มพะอูม

๒.ขอดสังข์ คือ ให้ตัดแต่หนังจำระเบื้องหน้า ถึงไพรปากเบื้องบนทังสองข้างเปนกำหนด ถึงหมวกหูทังสองข้างเปนกำหนด ถึงเกลียวคอชายผมเบื้องหลังเปนกำหนด แล้วให้มุ่นกระหมวดผมเข้าทังสิ้น เอาท่อนไม้สอดเข้าข้างละคนโยกถอนคลอนสั่น เพิกหนังทังผมนั้นออกเสียแล้ว เอากรวดทรายหยาบขัดกระบานศีศะชำระให้ขาวเหมือนพรรณศรีสังข์

๓.ปากราหู คือ เอาขอเกี่ยวปากให้อ้าไว้แล้วตามประทีปไว้ในปาก ไนยหนึ่งเอาปากสิ่วอันคมนั้น แสะแหวะผ่าปากจนหมวกหูทั้งสองข้าง แล้วเอาขอเกี่ยวให้อ้าปากไว้ให้โลหิตไหลออกเตมปาก

๔.มาลัยไฟ คือ เอาผ้าชุ่มน้ำมันพันให้ทั่วกายแล้วเอาเพลิงจุด

๕.คบมือ คือ เอาผ้าชุบน้ำมันพันนิ้วมือสิ้นทัง ๑๐ นิ้วแล้วเอาเพลิงจุด

๖.ริ้วส่าย คือ เชือดเนื้อให้เปนแร่ง เปนริ้ว อย่าให้ขาด ให้เนื่องด้วยหนังตั้งแต่ใต้ศอลงไปถึงข้อเท้าแล้วเอาเชือกผูกจำให้เดิรเหยียบย่ำริ้วเนื้อ ริ้วหนังแห่งตนให้ฉุดคร่าตีจำให้เดิรไปจนกว่าจะตาย

๗.นุ่งเปลือกไม้ คือ เชือดเนื้อให้เนื่องด้วยหนังเปนแร่งเปนริ้ว แต่ใต้ศอลงมาถึงเอวแล้วเชือดแต่เอวให้เปนแร่ง เปนริ้ว

ลงมาถึงข้อเท้า กระทำเนื้อเบื้องบนนั้นให้เปนริ้วตกปกคลุมลงมาเหมือนนุ่งผ้าคากรอง

๘.ยืนกวาง คือ เอาห่วงเหลกสวมข้อสอกทังสองข้อเข่าทังสองข้างให้หมั้นแล้วเอาหลักเหลกสอดลงในวงเหลกแย่งขึงตรึงลงไว้กับแผ่นดินอย่าให้ไหวตัวได้ แล้วเอาเพลิงลนให้รอบตัวกว่าจะตาย

๙.เกี่ยวเหยื่อเบ็ด คือ เอาเบดใหญ่มีคมสองข้างเกี่ยวทั่วกาย เพิกหนังเนื้อแลเอนน้อยใหญ่ ให้หลุดขาดออกมากว่าจะตาย

๑๐.เหรียญกษาปณ์ คือ ให้เอามีดที่คมเชือดเนื้อให้ตกออกมาจากกาย แต่ทิละตำลึงกว่าจะสิ้นมังสะ

๑๑.แปรงแสบ คือ ให้แล่สับฟันทั่วกาย แล้วเอาแปรงหวีชุบน้ำแสบกรีดครูดขุดเซาะหนังแลเนื้อแลเอนน้อยใหญ่ ให้ลอกออกมาให้สิ้น ให้อยู่แต่ร่างกระดูก

๑๒.กางเวียน คือ ให้นอนลงโดยข้าง ๆ หนึ่งแล้ว ให้เอาหลาวเหลกตอกลงไปโดยช่องหูให้แน่นกับแผ่นดิน แล้วจับเท้าทังสองหันเวียนไปดังบุทคลทำบังเวียน

๑๓.ตั่งฟาง คือ ทำมิให้เนื้อพังหนังขาด เอาลูกศีลาบดทุบกระดูกให้แหลกย่อยแล้วรวบผมเข้าทังสิ้น ยกขึ้นหย่อนลงกระทำให้เนื้อเปนกองเปนลอม แล้วพับห่อเนื้อหนังกับทังกระดูกนั้นทอดวางไว้ ทำดั่งตั่งอันทำด้วยฟางซึ่งไว้เชดเท้า

๑๔.ราดด้วยน้ำมันเดือด ๆ คือ เคี่ยวน้ำมันให้เดือดพลุ่งพล่าน แล้วรดสาดลงมาแต่ศีศะกว่าจะตาย

๑๕.ให้สุนัขทึ้ง คือ ให้กักขังสูนักขร้ายทังหลายไว้ ให้อดอาหารหลายวันให้เตมหยาก แล้วปล่อยออกให้กัดทึ้งเนื้อหนังกินให้เหลือแต่ร่างกระดูกเปล่า

กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔
(พิมพ์ตามต้นฉบับกฎหมายตราสามดวง ฉบับหลวง)
หมวด พระไอยการกระบดศึก พิมพ์ครั้งที่ ๒ สำนักพิมพ์คุรุสภา
ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๖

ความทุกข์ในนรก ๒๓

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๓๓๔-๓๔๖/๕๐๔-๕๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือน**เรือน ๒ หลัง**มีประตูตรงกัน บุรุษผู้มีตาดียืนอยู่ระหว่างกลางเรือน ๒ หลังนั้น พึงเห็นมนุษย์กำลังเข้าเรือนบ้าง กำลังออกจากเรือนบ้าง กำลังเดินมาบ้าง กำลังเดินไปบ้าง ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เราย่อมมองเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมทราบชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมได้ว่า

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็น**สัมมาทิฏฐิ** เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไปแล้ว **เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์**ก็มี.

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็น**สัมมาทิฏฐิ** เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว **บังเกิดในหมู่มนุษย์**ก็มี.

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็น**มิจฉาทิฏฐิ** เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไปแล้ว **เข้าถึงเปรตวิสัย**ก็มี.

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็น**มิจฉาทิฏฐิ** เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไปแล้ว **เข้าถึงกำเนิดเดรัจฉาน**ก็มี.

สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็น**มิจฉาทิฏฐิ** เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไปแล้ว **เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก**ก็มี.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านายนิรยบาลจะจับสัตว์นั้นที่ส่วนต่างๆ ของแขนไปแสดงแก่พระยายมว่า "ข้าแต่พระองค์! บุรุษนี้ไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล ขอพระองค์จงลงอาชญาแก่บุรุษนี้เถิด".

ภิกษุทั้งหลาย ! พระยายมจะปลอบโยน เอาอกเอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๑ กะสัตว์นั้นว่า "พ่อมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้เห็น**เทวทูตที่ ๑** ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ ?"

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า !"

พระยายมถามอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้เห็น**เด็กแดง ๆ ยังอ่อน นอนหงาย เปื้อนมูตรคูถของตน** อยู่ในหมู่มนุษย์หรือ ?"

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "เห็น เจ้าข้า !"

พระยายมถามอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ ! ท่านนั้นเมื่อรู้ความ มีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความคิดดังนี้บ้างไหมว่า **แม้ตัวเราแล ก็มีความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ"**

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า ! มัวประมาทเสียเจ้าข้า !"

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจาและทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษโดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้"

ภิกษุทั้งหลาย! พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอกเอาใจไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๑ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยนเอาอกเอาใจ ไต่ถามเทวทูตที่ ๒ ว่า "พ่อมหาจำเริญ! ท่านไม่ได้เห็น**เทวทูตที่ ๒** ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ?"

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า!"

พระยายมถามอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ! ท่านไม่ได้เห็น**หญิงหรือชาย มีอายุ ๘๐ ปี ๙๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปี นับแต่เกิดมา เป็นผู้ชรา ซี่โครงคด หลังงอ ถือไม้เท้า งกเงิ่นเดินไป กระสับกระส่าย ล่วงวัยหนุ่มสาว ฟันหักผมหงอก หนังเหี่ยวย่น ศีรษะล้าน ผิวตกกระในหมู่มนุษย์**หรือ?"

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "เห็น เจ้าข้า!"

พระยายมถามอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ! ท่านนั้นรู้ความมีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความดำริดังนี้บ้างไหมว่า **แม้ตัวเราแล ก็มีความแก่เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ"**

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า! มัวประมาทเสีย เจ้าข้า!"

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ! ท่านไม่ได้ทำดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัว

ประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษโดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้”

ภิกษุทั้งหลาย! พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอก-เอาใจไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๒ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยนเอาอกเอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๓ ว่า “พ่อมหาจำเริญ! ท่านไม่ได้เห็น**เทวทูตที่** ๓ ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ! ท่านไม่ได้เห็น**หญิงหรือชาย ผู้ป่วย ทนทุกข์ เป็นไข้หนัก นอนเปื้อนมูตรคูถของตน มีคนอื่นคอยพยุงลุกพยุงเดิน** ในหมู่มนุษย์หรือ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “เห็น เจ้าข้า!”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ! ท่านนั้นเมื่อรู้ความ มีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความคิดดังนี้บ้างไหมว่า

แม้ตัวเราแล ก็มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ ควรที่เราจะทำความดี ทางกาย ทางวาจา และทางใจ”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า ! มัวประมาทเสีย เจ้าข้า !”

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษ โดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้”

ภิกษุทั้งหลาย ! พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอกเอาใจไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๓ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยนเอาอกเอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๔ ว่า “พ่อมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้เห็น**เทวทูตที่ ๔** ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ ?”

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า !”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้เห็นพระ**ราชาทั้งหลาย ในหมู่มนุษย์จับโจรผู้ประพฤติผิด**มาแล้ว สั่งลงกรรมกรณ์ต่างชนิดบ้างหรือ คือ

(๑) โบยด้วยแส้บ้าง ...

(เนื้อความเต็มสามารถศึกษาได้จากหน้า ๖๔-๖๕)

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “เห็น เจ้าข้า !”

พระยายมถามอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ ! ท่านนั้นเมื่อรู้ความ มีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความคิดดังนี้บ้างไหมว่า จำเริญละ เป็นอันว่า**สัตว์ที่ทำกรรมอันเป็นบาปไว้นั้นย่อมถูกลงกรรมกรณ์ต่างชนิดเห็นปานนี้ในปัจจุบัน จะป่วยกล่าวไปไยถึงชาติหน้า ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ”**

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า ! มัวประมาทเสีย เจ้าข้า !”

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า “พ่อมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษ

โดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้"

ภิกษุทั้งหลาย! พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอกเอาใจไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๔ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยนเอาอกเอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๕ ว่า "พ่อมหาจำเริญ! ท่านไม่ได้เห็น**เทวทูตที่ ๕** ปรากฏในหมู่มนุษย์หรือ?"

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า!"

พระยายมถามอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ! ท่านไม่ได้เห็น**หญิงหรือชายที่ตายแล้ววันหนึ่งหรือสองวัน หรือสามวัน ขึ้นพอง เขียวช้ำ มีน้ำเหลืองเยิ้ม**ในหมู่มนุษย์หรือ?"

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "เห็น เจ้าข้า!"

พระยายมถามอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ! ท่านนั้นเมื่อรู้ความ มีสติ เป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความคิดดังนี้บ้างไหมว่า **แม้ตัวเราแล ก็มีความตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ"**

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า ! มัวประมาทเสีย เจ้าข้า !"

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ ! ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษ โดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้นั่นแล ไม่ใช่ มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชาย ทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและ พราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเอง ทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้น จักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้"

ภิกษุทั้งหลาย ! พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอก-เอาใจ ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๕ กะสัตว์นั้นแล้ว ก็ทรงนิ่งอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาลจะให้สัตว์นั้น กระทำเหตุชื่อการจำ ๕ ประการ คือ ตรึงตะปูเหล็กแดงที่มือ ข้างที่ ๑ ข้างที่ ๒ ที่เท้าข้างที่ ๑ ข้างที่ ๒ และที่ทรวงอกตรงกลาง สัตว์นั้นจะเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ในนรกนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะจับสัตว์นั้น ขึงพืดแล้วเอาผึ่งถาก สัตว์นั้นจะเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ในนรกนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้น ยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะจับสัตว์นั้นเอาเท้าขึ้นข้างบน เอาหัวลงข้างล่างแล้วถากด้วยพร้า ... .

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะเอาสัตว์นั้นเทียมรถแล้วให้วิ่งกลับไปกลับมาบนแผ่นดินที่มีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง ... .

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะให้สัตว์นั้นปีนขึ้นปีนลงซึ่งภูเขาถ่านเพลิงลูกใหญ่ที่มีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง ... .

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านิรยบาล จะจับสัตว์นั้นเอาเท้าขึ้นข้างบนเอาหัวลงข้างล่าง แล้วพุ่งลงไปในหม้อทองแดงที่มีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง สัตว์นั้นจะเดือดพล่านเป็นฟองอยู่ในหม้อทองแดงนั้น เขาเมื่อเดือดเป็นฟองอยู่ จะพล่านขึ้นข้างบนครั้งหนึ่งบ้าง พล่านลงข้างล่างครั้งหนึ่งบ้าง พล่านไปด้านขวางครั้งหนึ่งบ้าง สัตว์นั้นจะเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในหม้อทองแดงนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านายนิรยบาลจะโยนสัตว์นั้นเข้าไปในมหานรก ก็**มหานรกนั้นแล มีสี่มุม สี่ประตู แบ่งไว้โดยส่วนเท่ากัน มีกำแพงเหล็ก ล้อมรอบ ครอบไว้ด้วยแผ่นเหล็ก พื้นของมหานรกนั้นล้วนเต็มไปด้วยเหล็กลุกโพลง แผ่ไปตลอดร้อยโยชน์รอบด้าน ตั้งอยู่ทุกเมื่อ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **และมหานรกนั้น มีเปลวไฟพลุ่งจากฝาด้านหน้าจดฝาด้านหลัง พลุ่งจากฝาด้านหลังจดฝาด้านหน้า พลุ่งจากฝาด้านเหนือจดฝาด้านใต้ พลุ่งจากฝาด้านใต้จดฝาด้านเหนือ พลุ่งขึ้นจากข้างล่างจดข้างบน พลุ่งจากข้างบนจดข้างล่าง สัตว์นั้นจะเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในมหานรกนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมมีสมัยที่ในบางครั้งบางคราวโดยล่วงระยะกาลนาน ประตูด้านหน้าของมหานรกเปิด สัตว์นั้นจะรีบวิ่งไปยังประตูนั้นโดยเร็ว ย่อมถูกไฟไหม้ผิวไหม้หนัง ไหม้เนื้อ ไหม้เอ็น แม้กระดูกทั้งหลายก็เป็นควันตลบ แต่อวัยวะที่สัตว์นั้นยกขึ้นแล้วจะกลับคืนรูปเดิมทันที และในขณะที่สัตว์นั้นใกล้จะถึงประตู ประตูนั้นจะปิด สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ในมหานรกนั้นและยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมมีสมัยที่ในบางครั้งบางคราวโดยล่วงระยะกาลนาน ประตูด้านหลังของมหานรกเปิด ... ประตูด้านเหนือเปิด ... ประตูด้านใต้เปิด สัตว์นั้นจะรีบวิ่งไปยังประตูนั้นโดยเร็ว ย่อมถูกไฟไหม้ผิว ไหม้หนัง ไหม้เนื้อ ไหม้เอ็น แม้กระดูกทั้งหลายก็เป็นควันตลบ แต่อวัยวะที่สัตว์นั้นยกขึ้นแล้วจะกลับคืนรูปเดิมทันที และในขณะ

ที่สัตว์นั้นใกล้จะถึงประตู ประตูนั้นจะปิด สัตว์นั่นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ในมหานรกนั้นและยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมมีสมัยที่ในบางครั้งบางคราว โดยล่วงระยะกาลนาน ประตูด้านหน้าของมหานรกนั้นเปิด สัตว์นั้นจะรีบวิ่งไปยังประตูนั้นโดยเร็ว ย่อมถูกไฟไหม้ผิว ไหม้หนัง ไหม้เนื้อ ไหม้เอ็น แม้กระดูกทั้งหลายก็เป็นควันตลบ แต่อวัยวะที่สัตว์นั้นยกขึ้นแล้ว จะกลับคืนรูปเดิมทันที สัตว์นั้นจะออกทางประตูนั้นได้ แต่ว่า**มหานรกนั้นแล มีนรกเต็มด้วยคูถใหญ่ ประกอบอยู่รอบด้าน** สัตว์นั้นจะตกลงในนรกคูถนั้น และในนรกคูถนั้นแล มีหมู่สัตว์ปากดังเข็มคอยเฉือดเฉือนผิว แล้วเฉือดเฉือนหนัง แล้วเฉือดเฉือนเนื้อ แล้วเฉือดเฉือนเอ็น แล้วเฉือดเฉือนกระดูก แล้วกินเยื่อในกระดูก สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ในนรกคูถนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! และ**นรกคูถนั้น มีนรกเต็มด้วยเถ้ารึงใหญ่** (ขี้เถ้าร้อน) **ประกอบอยู่รอบด้าน** สัตว์นั้นจะตกลงไปในนรกเถ้ารึงนั้น สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ในนรกเถ้ารึงนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! และ**นรกเถ้ารึงนั้น มีป่างิ้วใหญ่ประกอบอยู่รอบด้าน** ต้นสูงชลูดขึ้นไปโยชน์หนึ่ง มีหนามยาว ๑๖ องคุลี มีไฟติดทั่วลุกโพลง โชติช่วง เหล่านายนิรยบาลจะบังคับให้สัตว์นั้นขึ้น ๆ ลง ๆ ที่ต้นงิ้วนั้น สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ที่ต้นงิ้วนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! และ**ป่างิ้วนั้น มีป่าต้นไม้ใบเป็นดาบใหญ่ประกอบอยู่รอบด้าน** สัตว์นั้นจะเข้าไปในป่านั้นจะถูกใบไม้ที่ลมพัด ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง และตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ที่ป่าต้นไม้มีใบเป็นดาบนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! และ**ป่าต้นไม้มีใบเป็นดาบนั้นมีแม่น้ำใหญ่ น้ำเป็นด่าง ประกอบอยู่รอบด้าน** สัตว์นั้นจะตกลงไปในแม่น้ำนั้น จะลอยอยู่ในแม่น้ำนั้น ตามกระแสบ้าง ทวนกระแสบ้าง ทั้งตามและทวนกระแสบ้าง สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในแม่น้ำนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่านายนิรยบาลพากันเอาเบ็ดเกี่ยวสัตว์นั้นขึ้นวางบนบก** แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า

"พ่อมหาจำเริญ ! เจ้าต้องการอะไร" สัตว์นั้นบอกอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าหิว เจ้าข้า !" **เหล่านายนิรยบาลจึงเอาขอเหล็กร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง เปิดปากออกแล้วใส่ก้อนโลหะร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง เข้าในปาก** ก้อนโลหะนั้นจะไหม้ริมฝีปากบ้าง ไหม้ปากบ้าง ไหม้คอบ้าง ไหม้ท้องบ้าง ของสัตว์นั้น พาเอาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้าง ออกมาทางส่วน เบื้องล่าง สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ ณ ที่นั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านายนิรยบาลกล่าวกะสัตว์นั้นอย่างนี้ว่า "พ่อมหาจำเริญ ! เจ้าต้องการอะไร" สัตว์นั้นบอกอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าระหาย เจ้าข้า !" **เหล่านายนิรยบาลจึงเอาขอเหล็กร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง เปิดปากออกแล้วเอาน้ำทองแดงร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพลง โชติช่วง กรอกเข้าไปในปาก** น้ำทองแดงนั้นจะไหม้ริมฝีปากบ้าง ไหม้ปากบ้าง ไหม้คอบ้าง ไหม้ท้องบ้าง ของสัตว์นั้น พาเอาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้าง ออกมาทางส่วนเบื้องล่าง สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ ณ ที่นั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่านายนิรยบาลจะโยนสัตว์นั้นเข้าไปในมหานรกอีก.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระยายมได้มีความดำริอย่างนี้ว่า

"พ่อเจ้าประคุณเอ๋ย ! เป็นอันว่าเหล่าสัตว์ที่ทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกย่อมถูกนายนิรยบาลลงกรรมกรณ์ต่างชนิด เห็นปานนี้.

โอหนอ ! **ขอเราพึงได้ความเป็นมนุษย์**
ขอตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
พึงเสด็จอุบัติขึ้นในโลก
ขอเราพึงได้นั่งใกล้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ขอพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
พึงทรงแสดงธรรมแก่เรา
และขอเราพึงรู้ทั่วถึงธรรม
ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด".

ภิกษุทั้งหลาย ! **ก็เรื่องนั้น เรามิได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่น ๆ แล้วจึงบอก ก็แลเราบอกเรื่องที่รู้เองเห็นเอง ปรากฏเองทั้งนั้น.**

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

นรชนเหล่าใดยังเป็นมาณพ
อันเทวทูตตักเตือนแล้วประมาทอยู่
นรชนเหล่านั้นจะเข้าถึงหมู่สัตว์อันเลว
ถึงความเศร้าโศกสิ้นกาลนาน

ส่วนนรชนเหล่าใด
เป็นสัตบุรุษผู้สงบระงับในโลกนี้
อันเทวทูตตักเตือนแล้ว
ย่อมไม่ประมาทในธรรมของพระอริยะ
ในกาลไหน ๆ เห็นภัยในความถือมั่น
อันเป็นเหตุแห่งชาติและมรณะ แล้วไม่ถือมั่น
หลุดพ้นในธรรมเป็นที่สิ้นชาติและมรณะได้
นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ถึงความเกษม
มีสุข ดับสนิทในปัจจุบัน
ล่วงเวรและภัยทั้งปวง
และเข้าไปล่วงทุกข์ทั้งปวงได้.

อายุนรก ๒๔

–บาลี ทสก.อํ. ๒๔/๑๘๑/๘๙.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นผู้มีความปรารถนาอันเลวทราม ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาอันเลวทราม พระเจ้าข้า !

โกกาลิกะ ! เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้.

โกกาลิกะ ! เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะมีศีลเป็นที่รัก.

แม้ครั้งที่ ๒ โกกาลิกภิกษุได้กราบทูลอีก พระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

แม้ครั้งที่ ๓ โกกาลิกภิกษุได้กราบทูลอีก พระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

ลำดับนั้นแล โกกาลิกภิกษุลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ...

ครั้นพอล่วงราตรีนั้นไป พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อคืนนี้ เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหม มีรัศมีอันงามยิ่ง ทำวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วยืนอยู่ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะเราว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! โกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้ว อุบัติในปทุมนรกเพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ" ท้าวสหัมบดีพรหม ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว กระทำประทักษิณแล้วได้อันตรธานหายไปในที่นั้นเอง.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! ประมาณอายุในปทุมนรกนานเพียงใด พระเจ้าข้า !

ภิกษุทั้งหลาย ! ประมาณอายุในปทุมนรกนานนัก การนับประมาณอายุในปทุมนรกนั้นว่า เท่านี้ปี เท่านี้ร้อยปี เท่านี้พันปี หรือว่าเท่านี้แสนปี ไม่ใช่ทำได้ง่าย.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็พระองค์สามารถจะทรงกระทำการเปรียบเทียบได้หรือไม่ พระเจ้าข้า !

ภิกษุทั้งหลาย ! อาจเปรียบได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเกวียนที่บรรทุกงาของชาวโกศลมีอัตรา ๒๐ ขารี เมื่อล่วงไปทุกแสนปี บุรุษพึงหยิบเมล็ดงาขึ้นจากเกวียนนั้นออกหนึ่งเมล็ด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เกวียนที่บรรทุกงาของชาวโกศลมีอัตรา ๒๐ ขารีนั้น จะพึงถึงความสิ้นไป หมดไปโดยลำดับนี้ยังเร็วเสียกว่า ส่วน ๑ อัพพุทนรกยังไม่พึงถึงความสิ้นไปหมดไปได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย !

๒๐ อัพพุทนรก เป็น ๑ นิรัพพุทนรก
๒๐ นิรัพพุทนรก เป็น ๑ อัพพนรก
๒๐ อัพพนรก เป็น ๑ อหหนรก
๒๐ อหหนรก เป็น ๑ อฏฏนรก
๒๐ อฏฏนรก เป็น ๑ กุมุทนรก
๒๐ กุมุทนรก เป็น ๑ โสคันธิกนรก
๒๐ โสคันธิกนรก เป็น ๑ อุปลกนรก
๒๐ อุปลกนรก เป็น ๑ ปุณฑรีกนรก
๒๐ ปุณฑรีกนรก เป็น ๑ ปทุมนรก

อย่างนี้ ก็โกกาลิกภิกษุอุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในสารีบุตรและโมคคัลลานะ.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ก็วาจาหยาบเช่นกับขวาน เกิดในปากของบุรุษแล้ว
เป็นเหตุตัดรอนตนเองของบุรุษผู้เป็นพาล
ผู้กล่าวคำทุภาษิต
ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรนินทา
หรือนินทาคนที่ควรสรรเสริญ
ผู้นั้นย่อมก่อโทษเพราะปาก
ย่อมไม่ได้ความสุขเพราะโทษนั้น
การแพ้ด้วยทรัพย์เพราะเล่นการพนัน
เป็นโทษเพียงเล็กน้อย
โทษของผู้ที่ยังใจให้ประทุษร้ายในท่านผู้ปฏิบัติดี
นี้แลเป็นโทษมากกว่า
บุคคลตั้งวาจาและใจอันเป็นบาปไว้แล้ว
เป็นผู้ติเตียนพระอริยเจ้า
ย่อมเข้าถึงนรกตลอดกาล
ประมาณด้วยการนับปี
๑๓๖,๐๐๐ นิรัพพุทะ และ ๕ อัพพุทะ.

การเข้าถึงนรกในภพปัจจุบัน (นัยที่ ๑) ๒๕

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๖๒/๑๗๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! นรกชื่อว่า**มหาปริฬาหะ** มีอยู่.

ในนรกนั้น บุคคลยัง**เห็นรูป**อย่างใดอย่างหนึ่งได้**ด้วยจักษุ** (ตา) แต่ได้เห็นรูปที่ไม่น่าปรารถนาอย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนาเลย เห็นรูปที่ไม่น่าใคร่อย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าใคร่เลย เห็นรูปที่ไม่น่าพอใจอย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าพอใจเลย.

ในนรกนั้น บุคคลยัง**ฟังเสียง**อย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วย**โสตะ** (หู)... .

ในนรกนั้น บุคคลยัง**ดมกลิ่น**อย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วย**ฆานะ** (จมูก)... .

ในนรกนั้น บุคคลยัง**ลิ้มรส**อย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วย**ชิวหา** (ลิ้น)... .

ในนรกนั้น บุคคลยัง**ถูกต้องโผฏฐัพพะ**อย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วย**กาย**... .

ในนรกนั้น บุคคลยัง**รู้แจ้งธรรมารมณ์**อย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วย**มโน** (ใจ) แต่ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่า

ปรารถนาอย่างเดียว ไม่ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนาเลย ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่าใคร่อย่างเดียว ไม่ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าใคร่เลย ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่าพอใจอย่างเดียว ไม่ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าพอใจเลย.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความเร่าร้อนนั้นใหญ่หลวงหนอ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความเร่าร้อนนั้นใหญ่หลวงนักหนอ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มีไหม พระเจ้าข้า ! ความร้อนอื่นที่ใหญ่หลวงกว่า น่ากลัวกว่า กว่าความร้อนนี้ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! มีอยู่ ความเร่าร้อนอื่นที่ใหญ่หลวงกว่า น่ากลัวกว่า กว่าความร้อนนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ความร้อนอื่นที่ใหญ่หลวงกว่า น่ากลัวกว่า กว่าความร้อนนี้เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง **ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง ว่า**

ทุกข์ เป็นอย่างนี้ ๆ

เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ๆ

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ๆ

ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อม**ยินดียิ่ง**ในสังขารทั้งหลาย อันเป็นไปพร้อมเพื่อชาติชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาส.

สมณพราหมณ์เหล่านั้น ครั้นยินดียิ่งในสังขารทั้งหลายเช่นนั้นแล้ว ย่อม**ปรุงแต่ง**ซึ่งสังขารทั้งหลายอันเป็นไปพร้อมเพื่อชาติชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาส.

สมณพราหมณ์เหล่านั้น ครั้นปรุงแต่งซึ่งสังขารทั้งหลายเช่นนั้นแล้ว **ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนแห่งชาติ** (ความเกิด) บ้าง ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนแห่ง**ชรา**บ้าง ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนแห่ง**มรณะ**บ้าง ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนแห่ง**โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาส**บ้าง.

เรากล่าวว่า “สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นจากชาติชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย **คือ ไม่พ้นจากทุกข์** ดังนี้.

การเข้าถึงนรกในภพปัจจุบัน (นัยที่ ๒) ๒๖

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๕๘/๒๑๔.

ภิกษุทั้งหลาย ! เป็นลาภของเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เป็นการได้ที่ดีของเธอทั้งหลายแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ขณะสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์พวกเธอก็ได้โดยเฉพาะแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย !

นรก ชื่อว่า **ผัสสายตนิกะ ๖ ขุม เราได้เห็นแล้ว.**

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลเห็นรูปใด ๆ ด้วย **ตา** ย่อมเห็นแต่รูปที่ไม่น่าปรารถนาเท่านั้น ไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนาเลย เห็นแต่รูปที่ไม่น่ารักใคร่เท่านั้น ไม่เห็นรูปที่น่ารักใคร่เลย เห็นแต่รูปที่ไม่น่าพอใจเท่านั้น ไม่เห็นรูปที่น่าพอใจเลย.

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลฟังเสียงใด ๆ ด้วย**หู** ...

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลดมกลิ่นใด ๆ ด้วย**จมูก** ...

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลลิ้มรสใด ๆ ด้วย**ลิ้น** ...

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลถูกต้องโผฏฐัพพะใด ๆ ด้วย**ผิวกาย** ...

ในบรรดานรกเหล่านั้น บุคคลรู้แจ้งธรรมารมณ์ใด ๆ ด้วยใจ ย่อมรู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาเท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนาเลย รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่ารักใคร่เท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่ารักใคร่เลย รู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าพอใจเท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าพอใจเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เป็นลาภของเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เป็นการได้ที่ดีของเธอทั้งหลายแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ขณะสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ พวกเธอก็ได้โดยเฉพาะแล้ว ดังนี้แล.

การจองจำที่ทารุณเจ็บปวด ๒๗

–บาลี ฉกฺก. อํ. ๒๒/๓๙๓/๓๑๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม** มีอยู่แก่ผู้ใด เรากล่าวบุคคลผู้นั้น ว่า**เป็นคนจนเข็ญใจไร้ทรัพย์สมบัติในอริยวินัย.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **คนจนชนิดนั้น** เมื่อไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม **เขาย่อมประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต** เรากล่าว**การประพฤติทุจริต**ของเขานี้ ว่าเป็น**การกู้หนี้.**

เพื่อจะปกปิดกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตของเขา เขาตั้งความปรารถนาอันเลวทราม ปรารถนาไม่ให้ใครรู้จักเขา ดำริไม่ให้ใครรู้จักเขา พูดจาเพื่อไม่ให้ใครรู้จักเขา ขวนขวายทุกอย่างเพื่อไม่ให้ใครรู้จักเขา เรากล่าว**การปกปิดความทุจริตอย่างนี้**ของเขานี้ ว่าเป็น**ดอกเบี้ยที่เขาต้องใช้.**

เพื่อนสพรหมจารีผู้มีศีลเป็นที่รัก พากันกล่าวปรารภเขาอย่างนี้ว่า "ท่านผู้มีอายุนี้ ทำอะไร ๆ (ทุจริต) อย่างนี้ มีปกติประพฤติกระทำอะไร ๆ (ทุจริต) อย่างนี้" เรากล่าว**การถูกกล่าวอย่างนี้** ว่าเป็น**การถูกทวงหนี้.**

เขาจะไปอยู่ป่าก็ตาม อยู่โคนไม้ก็ตาม อยู่เรือนว่างก็ตาม **อกุศลวิตก**อันเป็นบาปประกอบอยู่ด้วยความร้อนใจย่อม**เกิดขึ้นกลุ้มรุมจิตใจเขา** เรากล่าวอาการอย่างนี้ว่าเป็น**การถูกติดตามเพื่อทวงหนี้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนจนชนิดนี้ ครั้นประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว ภายหลังแต่การตายเพราะการแตกทำลายแห่งกาย ย่อม**ถูกจองจำอยู่ในนรก**บ้าง**ในกำเนิดเดรัจฉาน**บ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เราไม่มองเห็นการจองจำอื่นแม้อย่างเดียว ที่ทารุณอย่างนี้เจ็บปวดอย่างนี้ เป็นอันตรายอย่างนี้ ต่อการบรรลุโยคักเขมธรรมอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า เหมือนการถูกจองจำในนรก หรือในกำเนิดเดรัจฉาน อย่างนี้.**

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ความยากจน และการกู้หนี้ ท่านกล่าวว่า เป็นความทุกข์ในโลก

คนจนกู้หนี้มาเลี้ยงชีวิต ย่อมเดือดร้อน เพราะเจ้าหนี้ติดตามบ้าง เพราะถูกจับกุมบ้าง.

การถูกจับกุมนั้น เป็นความทุกข์ของคนบูชาการได้กาม

ถึงแม้ในอริยวินัยนี้ก็เหมือนกัน

ผู้ใดไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ สั่งสมแต่บาปกรรม กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ปกปิดอยู่ด้วยการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางจิต เพื่อไม่ให้ผู้ใดรู้จักเขา ผู้นั้นพอกพูนบาปกรรมอยู่เนืองนิตย์ ในที่นั้น ๆ

คนชั่วทำบาปกรรม รู้สึกแต่กรรมชั่วของตน เสมือนคนยากจนกู้หนี้มาบริโภคอยู่ ย่อมเดือดร้อน

ความตริตรึกที่เกิดจากวิปฏิสาร[๑] อันเป็นเครื่องทรมานใจ ย่อมติดตามเขาทั้งในบ้านและในป่า

คนชั่วทำบาปกรรม รู้สึกแต่กรรมชั่วของตน ไปสู่กำเนิดเดรัจฉานบางอย่าง หรือว่าถูกจองจำอยู่ในนรก การถูกจองจำนั้นเป็นทุกข์ชนิดที่ธีรชนไม่เคยประสบเลย.

---

๑. ความเดือดร้อนใจ.

ความเป็นไปได้ยาก ๒๘

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๘๗/๑๗๙๖-๙๗.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพีย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์ มีน้อยโดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่าโดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ

อริยสัจคือทุกข์
อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์
อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

ทุกข์ เป็นอย่างนี้
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้ เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดา มีน้อยโดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่าโดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้

เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

การไม่รู้อริยสัจ มืดยิ่งกว่าโลกันตริก | ๒๙

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๖๖-๕๖๗/๑๗๓๙-๑๗๔๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! โลกันตริก (โลกันตนรก) มีแต่ความทุกข์ มืดคลุ้มมัวเป็นหมอก สัตว์ในโลกันตริกนั้นไม่ได้รับรัศมีพระจันทร์ และพระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากอย่างนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความมืดนั้นมาก ความมืดนั้นมากแท้ ๆ ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่า และน่ากลัวกว่าความมืดนี้ มีอยู่หรือ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่าและน่ากลัวกว่าความมืดนี้ มีอยู่.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่าและน่ากลัวกว่าความมืดนี้ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง **ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง**ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น **ย่อมยินดีในสังขารทั้งหลาย** ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก

ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัสและความคับแค้นใจ ครั้น**ยินดีแล้วย่อมปรุงแต่ง** ครั้นปรุงแต่งแล้ว **ย่อมตกไปสู่ความมืด** คือ ความเกิดบ้าง ... เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นไปจากความเกิด ... ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง **ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง**ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น **ย่อมไม่ยินดีในสังขารทั้งหลาย** ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ... ครั้นไม่ยินดีแล้ว **ย่อมไม่ปรุงแต่ง** ครั้นไม่ปรุงแต่งแล้ว **ย่อมไม่ตกไปสู่ความมืด** คือ ความเกิดบ้าง ... เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมพ้นไปจากความเกิด ... ย่อมพ้นไปจากความทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นแหละ เธอพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

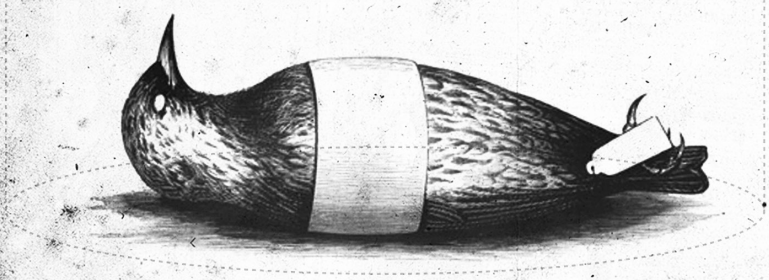

กำเนิดเดรัจฉาน

เหตุที่ทำให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ๓๐

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๓๑๗-๓๑๙/๔๗๖-๔๘๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! **มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกมีหญ้าเป็นภักษา** สัตว์เดรัจฉานเหล่านั้นย่อมใช้ฟันแทะเล็มกินหญ้าสด ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกมีหญ้าเป็นภักษาคืออะไร ? คือ ม้า โค ลา แพะ เนื้อ หรือแม้จำพวกอื่น ๆ ไม่ว่าชนิดไร ๆ ที่มีหญ้าเป็นภักษา.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแลเป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกที่มีหญ้าเป็นภักษาเหล่านั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกมีคูถเป็นภักษา** สัตว์เดรัจฉานเหล่านั้นได้กลิ่นคูถแต่ไกล ๆ แล้วย่อมวิ่งไปด้วยหวังว่า จักกินตรงนี้ จักกินตรงนี้ เปรียบเหมือนพวกพราหมณ์เดินไปตามกลิ่นเครื่องบูชาด้วยตั้งใจว่า จักกินตรงนี้ จักกินตรงนี้ ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันนั้นเหมือนกันแล มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกมีคูถเป็นภักษา สัตว์เดรัจฉานเหล่านั้นได้กลิ่นคูถแต่ไกล ๆ แล้ว ย่อมวิ่งไปด้วยหวังว่า จักกินตรงนี้

จักกินตรงนี้ ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกมีคูถเป็นภักษา คืออะไร ? คือ ไก่ สุกร สุนัขบ้าน สุนัขป่า หรือแม้จำพวกอื่น ๆ ไม่ว่าชนิดไร ๆ ที่มีคูถเป็นภักษา.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกมีคูถเป็นภักษาเหล่านั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในที่มืด** ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในที่มืด คืออะไร ? คือ ตั๊กแตน มอด ไส้เดือน หรือแม้จำพวกอื่น ๆ ไม่ว่าชนิดไร ๆ ที่เกิดแก่ตายในที่มืด.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกเกิดแก่ตายในที่มืด.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในน้ำ** ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในน้ำ คืออะไร ? คือ ปลา เต่า จระเข้ หรือแม้จำพวกอื่น ๆ ไม่ว่าชนิดไร ๆ ที่เกิดแก่ตายในน้ำ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกเกิดแก่ตายในน้ำ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **มีเหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในของโสโครก** ก็เหล่าสัตว์เดรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในของโสโครกคืออะไร ? คือ เหล่าสัตว์จำพวกที่เกิดแก่ตายในปลาเน่าก็มี ในศพเน่าก็มี ในขนมกุมมาสเก่าก็มี ในน้ำครำก็มี ในหลุมโสโครกก็มี หรือแม้จำพวกอื่น ๆ ไม่ว่าชนิดไร ๆ ที่เกิดแก่ตายในของโสโครก.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในเบื้องต้นคนพาลนั้นนั่นแล เป็นผู้กินอาหารด้วยความติดใจในรส และทำกรรมอันเป็นบาปไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกเกิดแก่ตายในของโสโครก.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวเรื่องกำเนิดเดรัจฉานแม้โดยอเนกปริยายแลเพียงเท่านี้ จะกล่าวให้ถึงกระทั่งความทุกข์ในกำเนิดเดรัจฉาน ไม่ใช่ทำได้ง่าย.

นาคเป็นสัตว์เดรัจฉาน ๓๑

-บาลี มหา. วิ. ๔/๑๗๕/๑๒๗

ก็โดยสมัยนั้นแล นาคตัวหนึ่งอึดอัด ระอา เกลียดกำเนิดนาค นาคนั้นได้มีความดำริว่า ด้วยวิธีอะไรหนอ เราจึงจะพ้นจากกำเนิดนาค และกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน.

ครั้นแล้วได้ดำริต่อไปว่า สมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้แล เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวแต่คำสัตย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม หากเราจะพึงบวชในสำนักสมณะเชื้อสายศากยบุตร ด้วยวิธีเช่นนี้ เราก็จะพ้นจากกำเนิดนาคและกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน.

ครั้นแล้วนาคนั้นจึงแปลงกายเป็นชายหนุ่ม แล้วเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายจึงให้เขาบรรพชาอุปสมบท สมัยต่อมา พระนาคนั้นอาศัยอยู่ในวิหารสุดเขตกับภิกษุรูปหนึ่ง.

ครั้นปัจจุสสมัยแห่งราตรี ภิกษุรูปนั้น ตื่นนอนแล้วออกไปเดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ครั้นภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว พระนาคนั้นก็วางใจจำวัด วิหารทั้งหลังเต็มไปด้วยงู ขนดยื่นออกไปทางหน้าต่าง.

ครั้นภิกษุรูปนั้นผลักบานประตูด้วยตั้งใจจักเข้าวิหาร ได้เห็นวิหารทั้งหลังเต็มไปด้วยงู เห็นขนดยื่นออกไปทางหน้าต่าง ก็ตกใจ จึงร้องเอะอะขึ้น.

ภิกษุทั้งหลายพากันวิ่งเข้าไปแล้วได้ถามภิกษุรูปนั้นว่า "อาวุโส ท่านร้องเอะอะไปทำไม ?"

ภิกษุรูปนั้นบอกว่า "อาวุโสทั้งหลาย วิหารนี้ทั้งหลังเต็มไปด้วยงู ขนดยื่นออกไปทางหน้าต่าง"

ขณะนั้น พระนาคนั้นได้ตื่นขึ้นเพราะเสียงนั้น แล้วนั่งอยู่บนอาสนะของตน.

ภิกษุทั้งหลายถามว่า "อาวุโส ท่านเป็นใคร ?"

น. "ผมเป็นนาค ขอรับ"

ภิ. "อาวุโส ท่านได้ทำเช่นนี้เพื่อประสงค์อะไร ?"

พระนาคนั้นจึงแจ้งเนื้อความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วได้ทรงประทานพระพุทธโอวาทนี้แก่นาคนั้นว่า

"พวกเจ้าเป็นนาค มีความไม่งอกงามในธรรมวินัยนี้เป็นธรรมดา ไปเถิดเจ้านาค จงไปรักษาอุโบสถในวันที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และที่ ๘ แห่งปักษ์นั้นแหละ ด้วยวิธีนี้ เจ้าจักพ้นจากกำเนิดนาค และจักกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน".

ครั้นนาคนั้นได้ทราบว่า ตนมีความไม่งอกงามในธรรมวินัยนี้เป็นธรรมดา ก็เสียใจหลั่งน้ำตา ส่งเสียงดังแล้วหลีกไป.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุแห่งความปรากฏตามสภาพของนาค มีสองประการนี้คือ

เวลาเสพเมถุนธรรมกับนางนาคผู้มีชาติเสมอกัน ๑

เวลาวางใจนอนหลับ ๑

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล เหตุแห่งความปรากฏตามสภาพของนาค ๒ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อนุปสัมบัน คือ สัตว์เดรัจฉาน ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.**

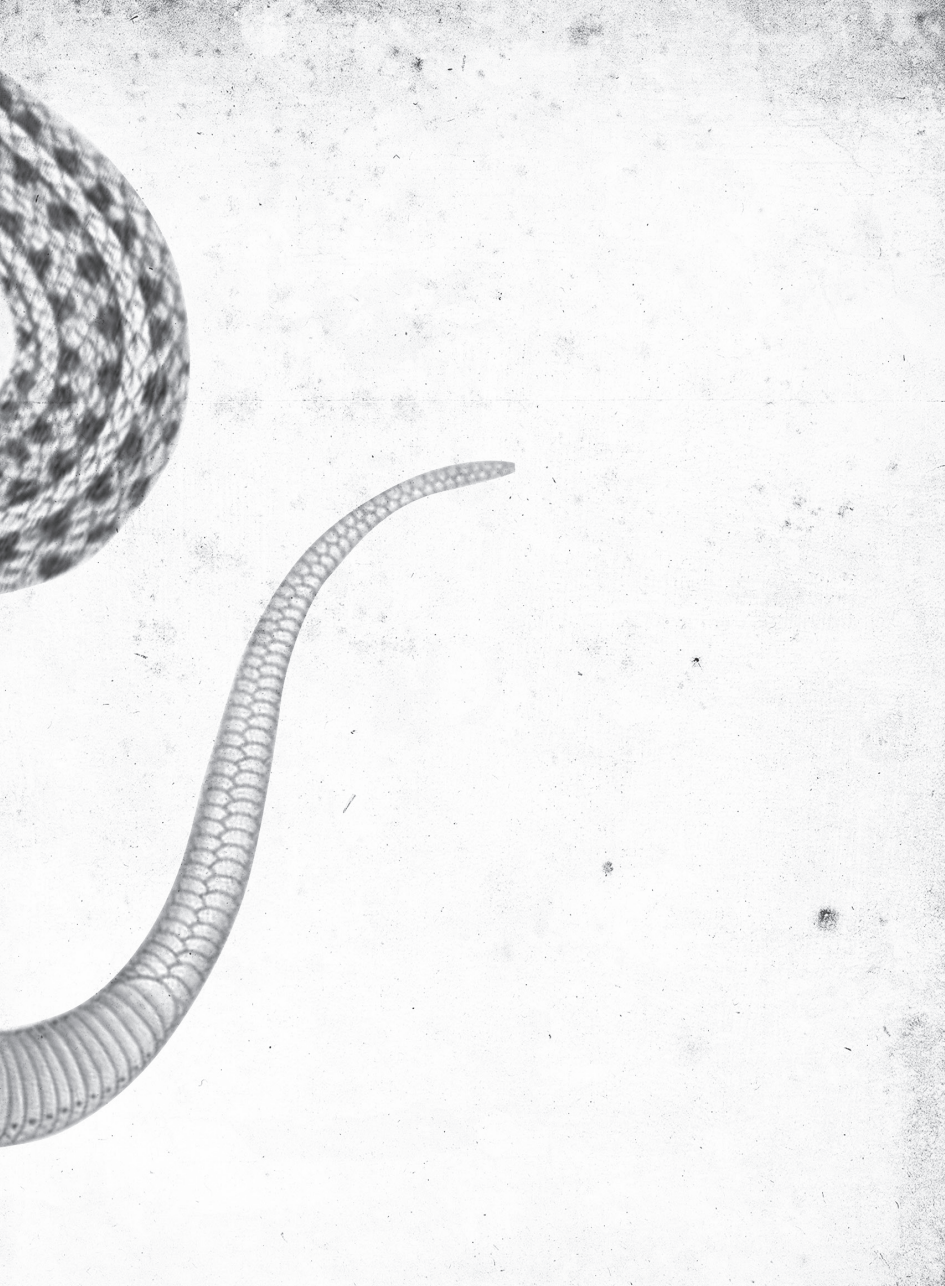

กำเนิดนาค ๔ จำพวก ๓๒

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๙๘/๕๑๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! กำเนิดของนาค ๔ จำพวกนี้.

๔ จำพวก เป็นอย่างไรเล่า ? คือ

(๑) นาคที่เป็นอัณฑชะ (เกิดในไข่)

(๒) นาคที่เป็นชลาพุชะ (เกิดในครรภ์)

(๓) นาคที่เป็นสังเสทชะ (เกิดในเถ้าไคล)

(๔) นาคที่เป็นโอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น)

ในนาค ๔ จำพวกนั้น

นาคที่เป็นชลาพุชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ ประณีตกว่านาคที่เป็นอัณฑชะ.

นาคที่เป็นสังเสทชะและโอปปาติกะ ประณีตกว่านาคที่เป็นอัณฑชะและชลาพุชะ.

นาคที่เป็นโอปปาติกะ ประณีตกว่านาคที่เป็นอัณฑชะ ชลาพุชะ และสังเสทชะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล กำเนิดของนาค ๔ จำพวก.

เหตุให้นาครักษาอุโบสถ ๓๓

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๙๙-๓๐๐/๕๒๑-๕๒๔.

ภิกษุ ! นาคบางพวกที่เป็นอัณฑชะในโลกนี้ มีความคิดอย่างนี้ว่า

เมื่อก่อน พวกเราเป็นผู้กระทำ**กรรมทั้งสอง**[๑] ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ พวกเรานั้นกระทำกรรมทั้งสอง ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เมื่อตายไป จึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัณฑชะ **ถ้าวันนี้พวกเราพึงประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจไซร้** เมื่อเป็นอย่างนี้ เมื่อตายไป **พวกเราจะพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์** เชิญพวกเรามาประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจเสียในบัดนี้เถิด.

ภิกษุ ! **ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้นาคที่เป็นอัณฑชะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้.**

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของนาคที่เป็นชลาพุชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ รักษาอุโบสถ)

---

๑. กรรมทั้งสอง = กุศลกรรมและอกุศลกรรม.

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของนาค (นัยที่ ๑) ๓๔

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๐๑-๓๐๒/๕๒๕-๕๒๘.

ภิกษุ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้กระทำกรรมทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ** เขาได้ฟังมาว่า พวกนาคที่เป็นอัณฑชะ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข **เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า**

"โอหนอ ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัณฑชะ" ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัณฑชะ.

ภิกษุ ! **ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัณฑชะ.**

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของนาคที่เป็นชลาพุชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ)

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของนาค (นัยที่ ๒) ๓๕

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๐๓/๕๒๙.

ภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้กระทำกรรมทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ** เขาได้ฟังมาว่า พวกนาคที่เป็นอัณฑชะ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข **เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า**

"โอหนอ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัณฑชะ"

เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัณฑชะ.

ภิกษุ! **ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัณฑชะ.**

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของนาคที่เป็นชลาพุชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ)

กำเนิดครุฑ ๔ จำพวก ๓๖

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๐๕/๕๓๑.

ภิกษุทั้งหลาย ! กำเนิดของครุฑ (สุปณฺณ) ๔ จำพวกนี้.

๔ จำพวก เป็นอย่างไรเล่า ? คือ

(๑) ครุฑที่เป็นอัณฑชะ (เกิดในไข่)

(๒) ครุฑที่เป็นชลาพุชะ (เกิดในครรภ์)

(๓) ครุฑที่เป็นสังเสทชะ (เกิดในเถ้าไคล)

(๔) ครุฑที่เป็นโอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น)

ในครุฑทั้ง ๔ จำพวกนั้น

ครุฑที่เป็นอัณฑชะ ย่อมนำนาคที่เป็นอัณฑชะไปได้ นำนาคที่เป็นชลาพุชะ สังเสทชะและโอปปาติกะไปไม่ได้.

ครุฑที่เป็นชลาพุชะ ย่อมนำนาคที่เป็นอัณฑชะและชลาพุชะไปได้ นำนาคที่เป็นสังเสทชะ โอปปาติกะไปไม่ได้.

ครุฑที่เป็นสังเสทชะย่อมนำนาคที่เป็นอัณฑชะ ชลาพุชะและสังเสทชะไปได้ นำนาคที่เป็นโอปปาติกะไปไม่ได้.

ครุฑที่เป็นโอปปาติกะ ย่อมนำนาคที่เป็นอัณฑชะ ชลาพุชะ สังเสทชะและโอปปาติกะไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล กำเนิดของครุฑ ๔ จำพวก.**

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายพวกครุฑ (นัยที่ ๑) ๓๗

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๐๖/๕๓๒-๕๓๓.

ภิกษุ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้กระทำกรรมทั้งสอง**[๑] **ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ** เขาได้ฟังมาว่า พวกครุฑที่เป็นอัณฑชะ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข **เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า**

โอหนอ ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอัณฑชะ ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอัณฑชะ.

ภิกษุ ! **ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอัณฑชะ.**

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของครุฑที่เป็นชลาพุชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ)

---

๑. กรรมทั้งสอง = กุศลกรรมและอกุศลกรรม.

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายพวกครุฑ (นัยที่ ๒) ๓๘

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๐๗/๕๓๔-๕๓๕.

ภิกษุ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้กระทำกรรมทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ** เขาได้ฟังมาว่า พวกครุฑที่เป็นอัณฑชะ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข **เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า**

โอหนอ ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอัณฑชะ

เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอัณฑชะ.

ภิกษุ ! **ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอัณฑชะ.**

(ตรัสอย่างเดียวกันกับกรณีของครุฑที่เป็นชลาพุชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ)

ปฏิปทาให้ถึงความเป็นสุนัขและโค ๓๙

-บาลี ม. ม. ๑๓/๗๙-๘๒/๘๔-๘๖.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เสนิยะอเจละนี้ ประพฤติวัตรดังสุนัข ทำกรรมยากที่ผู้อื่นจะทำได้ บริโภคโภชนะที่วางไว้ ณ พื้นดิน เขาสมาทานกุกกุรวัตรนั้นอย่างบริบูรณ์ สิ้นกาลนาน คติของเขาจะเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาจะเป็นอย่างไร ?

อย่าเลย ปุณณะ ! จงงดข้อนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนี้เลย.

ปุณณโกลิยบุตรผู้ประพฤติวัตรดังโค ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๒ และพระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

ปุณณโกลิยบุตรผู้ประพฤติวัตรดังโค ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า

ปุณณะ ! **บุคคลบางคนในโลกนี้บำเพ็ญกุกกุรวัตร บำเพ็ญปกติของสุนัข บำเพ็ญกิริยาการของสุนัขให้บริบูรณ์ไม่ขาดสาย ครั้นแล้วเมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสุนัข** อนึ่ง ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า เราจักเป็นเทวดาหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ **ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด.**

ปุณณะ ! **เรากล่าวคติของผู้เห็นผิดว่ามี ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดเดรัจฉาน.**

ปุณณะ ! **กุกกุรวัตร**เมื่อถึงพร้อม ย่อมนำเข้าถึงความเป็นสหายของสุนัข เมื่อวิบัติย่อมนำเข้าถึงนรกด้วยประการฉะนี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เสนิยะอเจละผู้ประพฤติวัตรดังสุนัข ร้องไห้น้ำตาไหล.

... ...

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ปุณณโกลิยบุตร ประพฤติวัตรดังโค เขาสมาทานโควัตรนั้นอย่างบริบูรณ์มาช้านาน คติของเขาจะเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาจะเป็นอย่างไร ?

อย่าเลย เสนิยะ ! จงงดข้อนั้นเสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนั้นเลย.

เสนิยะอเจละผู้ประพฤติวัตรดังสุนัข ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๒ และพระผู้มีพระภาคตรัสห้าม

เสนิยะอเจละผู้ประพฤติวัตรดังสุนัข ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า

เสนิยะ ! **บุคคลบางคนในโลกนี้บำเพ็ญโควัตร บำเพ็ญปกติของโค บำเพ็ญกิริยาการของโคอย่างบริบูรณ์ไม่ขาดสาย ครั้นแล้วเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของโค** อนึ่ง ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า เราจักเป็นเทวดาหรือ

เทพองค์ใดองค์หนึ่ง ด้วย ศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ **ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด.**

เสนิยะ ! **เรากล่าวคติของผู้เห็นผิดว่ามี ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดเดรัจฉาน.**

เสนิยะ ! **โควัตร**เมื่อถึงพร้อม ย่อมนำเข้าถึงความเป็นสหายของโค เมื่อวิบัติย่อมนำเข้าถึงนรก ด้วยประการฉะนี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปุณณโกลิยบุตรผู้ประพฤติวัตรดังโค ร้องไห้น้ำตาไหล.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเสนิยะอเจละผู้ประพฤติวัตรดังสุนัขว่า

เสนิยะ ! เราไม่ได้คำนี้จากท่านว่า อย่าเลยเสนิยะ จงงดข้อนั้นเสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนั้นเลย ดังนี้.

ปุณณโกลิยบุตรทูลว่า

*ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้า**มิได้ร้องไห้ถึงการพยากรณ์นั้น** ที่พระผู้มีพระภาคตรัสกะข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าสมาทานโควัตรนี้อย่างบริบูรณ์มาช้านาน.*

*ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า **พระผู้มีพระภาคทรงสามารถแสดงธรรม**โดยประการที่ให้**ข้าพเจ้าพึงละโควัตรนี้ได้** และ**เสนิยะอเจละผู้ประพฤติวัตรดังสุนัขพึงละกุกกุรวัตรนั้นได้.***

สัตว์ที่อยู่ในอบายมีมาก ๔๐

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๕๑/๑๗๑๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษ ตัดหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ในชมพูทวีปนี้ นำมารวมไว้ในที่เดียวกัน ครั้นนำมารวมไว้ในที่เดียวกันแล้ว กระทำให้เป็นหลาว ครั้นกระทำให้เป็นหลาวแล้ว ก็เสียบสัตว์ใหญ่ ๆ ในมหาสมุทร ด้วยหลาวขนาดใหญ่ เสียบสัตว์ขนาดกลาง ๆ ในมหาสมุทร ด้วยหลาวขนาดกลาง เสียบสัตว์ขนาดเล็ก ๆ ในมหาสมุทร ด้วยหลาวขนาดเล็ก.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ใหญ่ ๆ ในมหาสมุทรยังไม่ทันจะหมด แต่หญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ในชมพูทวีปนี้ ก็หมดเสียแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ตัวเล็กในมหาสมุทรขนาดที่เสียบด้วยหลาวได้โดยยากนั้น มีมากกว่านั้นมากนัก.

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะมันมาก โดยตัวมันเล็ก ข้อนี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! อบายก็กว้างใหญ่อย่างนั้นเหมือนกัน **จากอบายที่กว้างใหญ่อย่างนั้น ก็มีทิฏฐิสัมปันนบุคคล** (บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ) **หลุดพ้นออกมาได้** เขารู้ตามเป็นจริงว่า "นี้ ความทุกข์ นี้ เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ นี้ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ นี้ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

ทุกข์ เป็นอย่างนี้
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

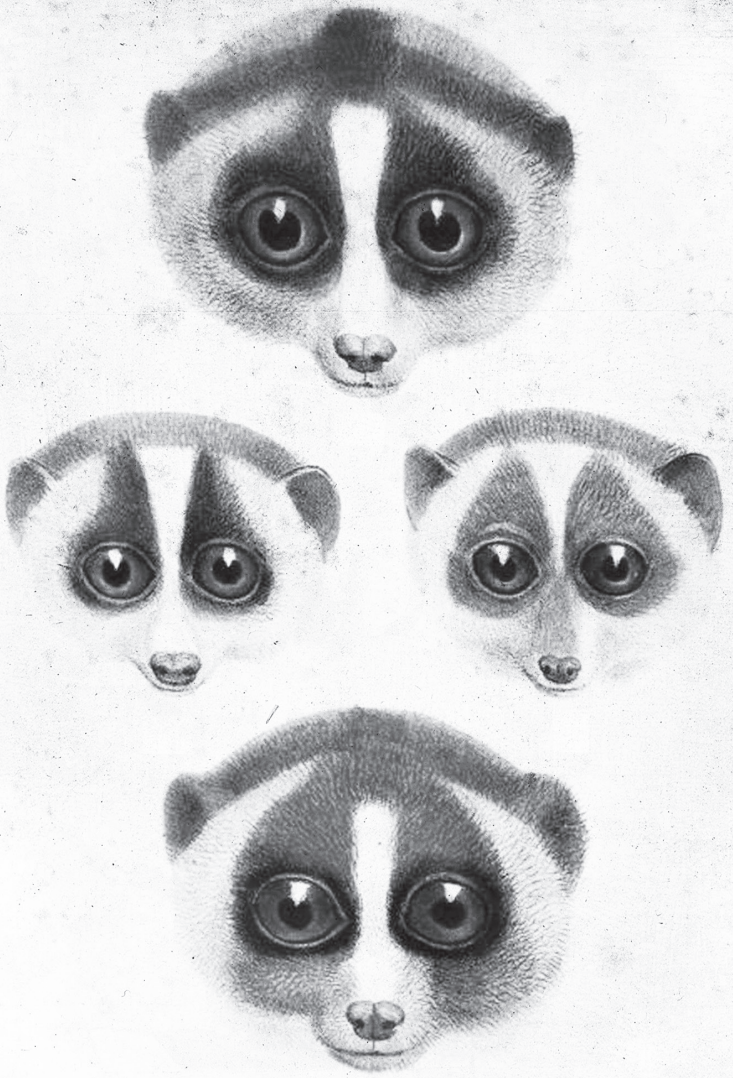

การจองจำที่ทารุณเจ็บปวด ๔๑

–บาลี ฉกฺก. อํ. ๒๒/๓๙๓/๓๑๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม มีอยู่แก่ผู้ใด เรากล่าวบุคคลผู้นั้นว่า เป็น**คนจนเข็ญใจไร้ทรัพย์สมบัติในอริยวินัย.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนจนชนิดนั้น เมื่อไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม เขาย่อมประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เรากล่าว**การประพฤติทุจริต**ของเขานี้ ว่าเป็น**การกู้หนี้.**

เพื่อจะปกปิดกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตของเขา เขาตั้งความปรารถนาอันเลวทราม ปรารถนาไม่ให้ใครรู้จักเขา ดำริไม่ให้ใครรู้จักเขา พูดจาเพื่อไม่ให้ใครรู้จักเขา ขวนขวายทุกอย่างเพื่อไม่ให้ใครรู้จักเขา เรากล่าว**การปกปิดความทุจริตอย่างนี้**ของเขานี้ ว่าเป็น**ดอกเบี้ยที่เขาต้องใช้.**

เพื่อนสพรหมจารีผู้มีศีลเป็นที่รัก พากันกล่าวปรารภเขาอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุนี้ ทำอะไร ๆ (ทุจริต) อย่างนี้ มีปกติประพฤติกระทำอะไร ๆ (ทุจริต) อย่างนี้” เรากล่าว**การถูกกล่าวอย่างนี้** ว่าเป็น**การถูกทวงหนี้.**

เขาจะไปอยู่ป่าก็ตาม อยู่โคนไม้ก็ตาม อยู่เรือนว่างก็ตาม **อกุศลวิตก**อันเป็นบาปประกอบอยู่ด้วยความร้อนใจย่อม**เกิดขึ้นกลุ้มรุมจิตใจเขา** เรากล่าวอาการอย่างนี้ว่าเป็น**การถูกติดตามเพื่อทวงหนี้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนจนชนิดนี้ ครั้นประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว ภายหลังแต่การตายเพราะการแตกทำลายแห่กาย ย่อม**ถูกจองจำอยู่ในนรก**บ้าง ใน**กำเนิดเดรัจฉาน**บ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เราไม่มองเห็นการจองจำอื่นแม้อย่างเดียว ที่ทารุณอย่างนี้ เจ็บปวดอย่างนี้ เป็นอันตรายอย่างนี้ ต่อการบรรลุโยคักเขมธรรมอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเหมือนการถูกจองจำในนรกหรือในกำเนิดเดรัจฉานอย่างนี้.**

ความเป็นไปได้ยาก ๔๒

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๘๗-๕๘๘/๑๗๙๘-๙๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพีย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ
อริยสัจคือทุกข์
อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์
อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า
ทุกข์ เป็นอย่างนี้
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้ เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉานเปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้

เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

เปรตวิสัย

เปรตวิสัย ๔๓

-บาลี มหาวิ. วิ. ๑/๒๑๐/๒๙๕.

๑. อัฏฐิสังขลิกเปรต

ท่านพระโมคคัลลานะกล่าวว่า

*อาวุโส ! ผมลงจากคิชฌกูฏบรรพต เขตพระนครราชคฤห์นี้ **ได้เห็นอัฏฐิสังขลิกเปรต มีแต่ร่างกระดูก ลอยไปในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุม พากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทึ้ง ยื้อแย่งตามช่องซี่โครง สะบัดซึ่งเปรตนั้นอยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง.***

อาวุโส ! ผมนั้นได้คิดเช่นนี้ว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอ น่าประหลาดจริงหนอ ที่สัตว์แม้เห็นปานนี้ ยักษ์แม้เห็นปานนี้ เปรตแม้เห็นปานนี้ การได้อัตภาพแม้เห็นปานนี้ ก็มีอยู่.

ภิกษุทั้งหลายพากันเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ท่านพระโมคคัลลานะอวดอุตริมนุสธรรม.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกทั้งหลายย่อมเป็นผู้มีจักษุอยู่ ย่อมเป็นผู้มีญาณอยู่ เพราะสาวกได้รู้ได้เห็น หรือได้ทำสัตว์เช่นนี้ให้เป็นพยานแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เมื่อกาลก่อนเราก็ได้เห็นสัตว์นั้น** แต่เราไม่ได้พยากรณ์ ถ้าเราพยากรณ์สัตว์นั้นและคนอื่นไม่เชื่อเรา ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เขาเหล่านั้นสิ้นกาลนาน

ภิกษุทั้งหลาย ! **สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าโค**อยู่ในพระนครราชคฤห์นี่เอง ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เขาหมกไหม้อยู่ในนรกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี แล้วได้ประสบอัตภาพเช่นนี้ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นแหละที่ยังเป็นส่วนเหลืออยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! **โมคคัลลานะพูดจริง**

โมคคัลลานะไม่ต้องอาบัติ.

... ...

๒. มังสเปสิเปรต

...ได้เห็นมังสเปสิเปรต มีแต่ชิ้นเนื้อ ลอยไปในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุมพากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทึ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้นอยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าโค**อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๓. มังสปิณฑเปรต

...ได้เห็นมังสปิณฑเปรต มีแต่ก้อนเนื้อ ลอยไปในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุมพากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทึ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้นอยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่านก**อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๔. นิจฉวิเปรต

...ได้เห็นนิจฉวิเปรตชาย ไม่มีผิวหนัง ลอยไปในเวหาส ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุมพากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทึ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้นอยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าแกะ** อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๕. อสิโลมเปรต

...ได้เห็นอสิโลมเปรตชาย มีขนเป็นดาบ ลอยไปในเวหาส ดาบเหล่านั้นของมันหลุดลอยขึ้นไปแล้วตกลงที่กายของมันเอง เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .`

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าสุกร** อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๖. สัตติโลมเปรต

...ได้เห็นสัตติโลมเปรตชาย มีขนเป็นหอก ลอยไปในเวหาส์ หอกเหล่านั้นของมัน หลุดลอยขึ้นไปแล้วตกลงที่กายของมันเอง เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าเนื้ออยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .**

... ...

๗. อุสุโลมเปรต

...ได้เห็นอุสุโลมเปรตชาย มีขนเป็นลูกศรลอยไปในเวหาส์ ลูกศรนั้นของมัน หลุดลอยขึ้นไปแล้วตกลงที่กายของมันเอง เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นเพชฌฆาตอยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .**

... ...

๘. สูจิโลมเปรต

...ได้เห็นสูจิโลมเปรตชาย มีขนเป็นเข็ม ลอยไปในเวหาส์ เข็มเหล่านั้นของมัน หลุดลอยขึ้นไปแล้ว ตกลงที่กายของมันเอง เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นคนฝึกม้า** อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๙ สูจกเปรต

...ได้เห็นสูจกโลมเปรตชาย มีขนเป็นเข็ม ลอยไปในเวหาส์ เข็มเหล่านั้นของมันทิ่มเข้าไปในศีรษะ แล้วออกทางปาก ทิ่มเข้าไปในปาก แล้วออกทางอก เข็มออกทางอก ทิ่มเข้าไปในอก แล้วออกทางปาก ทิ่มเข้าไปในปาก แล้วออกทางอก ทิ่มเข้าไปในอก แล้วออกทางท้อง ทิ่มเข้าไปในท้อง แล้วออกทางขาทั้งสอง ทิ่มเข้าไปในขาทั้งสอง แล้วออกทางแข้งทั้งสอง ทิ่มเข้าไปในแข้งทั้งสอง แล้วออกทางเท้าทั้งสอง เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นคนชอบพูดจาส่อเสียด** อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๑๐. กุมภัณฑเปรต

...ได้เห็นกุมภัณฑเปรตชาย มีอัณฑะโตเท่าหม้อ ลอยไปในเวหาส์ เปรตนั้นแม้เมื่อเดินไปย่อมยกอัณฑะเหล่านั้นแหละขึ้นพาดบ่าเดินไป แม้เมื่อนั่งก็ย่อมนั่งบนอัณฑะเหล่านั้นแหละ ฝูงแร้งเหยี่ยว และนกตะกรุม พากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทึ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้นอยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นผู้พิพากษาตัดสินคดีไม่เป็นธรรม** อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๑๑. คูถนิมุคคเปรต

...ได้เห็นคูถนิมุคคเปรตชาย ผู้จมอยู่ในหลุมคูถท่วมศีรษะ ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! **... สัตว์นั้นเคยเป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น** อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๑๒. คูถขาทิเปรต

...ได้เห็นคูถขาทิเปรตชาย ผู้จมอยู่ในหลุมคูถท่วมศีรษะ กำลังเอามือทั้งสองกอบคูถกินอยู่ ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! **... สัตว์นั้นเคยเป็นพราหมณ์ผู้ชั่วช้า อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ครั้งศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พราหมณ์นั้นนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ด้วยภัตตาหารแล้ว เทคูถลงในรางจนเต็ม สั่งคนให้ไปบอกภัตตกาล แล้วได้กล่าวคำนี้ว่า "ขอท่านผู้เจริญทั้งหลาย ! จงฉันอาหารและนำไปให้พอแก่ความต้องการจากสถานที่นี้" ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เขาหมกไหม้ในนรกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี แล้วได้ประสบอัตภาพเช่นนี้ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นแหละซึ่งยังเป็นส่วนเหลืออยู่ ... .**

... ...

๑๓. นิจฉวิตถีเปรต

...ได้เห็นนิจฉวิตถีเปรตหญิง ไม่มีผิวหนัง ลอยไปในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุม พากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทึ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตหญิงนั้นอยู่ไปมา เปรตหญิงนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **เปรตหญิงนั้นเคยเป็นหญิงประพฤตินอกใจสามี** อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เขาหมกไหม้อยู่ในนรกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี แล้วได้ประสบอัตภาพเช่นนี้ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นแหละที่ยังเป็นส่วนเหลืออยู่. .

... ...

๑๔. มังคุลิตถีเปรต

...ได้เห็นมังคุลิตถีเปรตหญิง มีรูปร่างน่าเกลียด มีกลิ่นเหม็น ลอยไปในเวหาส์ ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุม พากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทึ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตหญิงนั้นอยู่ไปมา เปรตหญิงนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **เปรตหญิงนั้นเคยเป็นหญิงหมอดู** (อิกฺขณิกา) อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๑๕. โอกิลินีเปรต

...ได้เห็นโอกิลินีเปรตหญิง มีร่างกายถูกไฟลวก มีหยาดเหงื่อไหลหยด มีถ่านเพลิงโปรยลง ลอยไปในเวหาส เปรตหญิงนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **เปรตหญิงนั้นเคยเป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากาลิงคะ นางเป็นคนขี้หึง ได้เอากระทะเต็มด้วยถ่านเพลิงคลอกสตรีร่วมพระสวามี ... .**

... ...

๑๖. อสีสกพันธเปรต

...ได้เห็นอสีสกพันธเปรต มีศีรษะขาดลอยไปในเวหาส ตาและปากของมันอยู่ที่อก ฝูงแร้ง เหยี่ยว และนกตะกรุม พากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกสับโดยแรง จิกทึ้ง ยื้อแย่ง สะบัดซึ่งเปรตนั้นอยู่ไปมา เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สัตว์นั้นเคยเป็นเพชฌฆาตผู้ฆ่าโจร** ชื่อทามริกะ อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ... .

... ...

๑๗. ภิกษุเปรต

...ได้เห็นภิกษุเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังฆาฏิ บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! **... ภิกษุเปรตนั้นเคยเป็นภิกษุผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า** ... .

... ...

๑๘. ภิกษุณีเปรต

...ได้เห็นภิกษุณีเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังฆาฏิ บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **ภิกษุณีเปรตนั้นเคยเป็นภิกษุณีผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า** ... .

... ...

๑๙. สิกขมานาเปรต

...ได้เห็นสิกขมานาเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังฆาฏิ บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน เปรตนั้น ร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สิกขมานาเปรตนั้นเคยเป็นสิกขมานาผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า** ... .

... ...

๒๐. สามเณรเปรต

...ได้เห็นสามเณรเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังฆาฏิ บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน เปรตนั้น ร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ... **สามเณรเปรตนั้น เคยเป็นสามเณรผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า** ... .

... ...

๒๑. สามเณรีเปรต

...ได้เห็นสามเณรีเปรต ลอยไปในเวหาส์ สังฆาฏิ บาตร ประคตเอว และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน เปรตนั้นร้องครวญคราง ... .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! **... สามเณรีเปรตนั้น เคยเป็นสามเณรีผู้ชั่วช้า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ... .**

(ในสูตรอื่นก็มีตรัสถึงเรื่องนี้เช่นกัน แต่มีต่างกันตรงที่ในบาลีไม่มีคำว่า เปโต (เปรต) นิทาน. สํ.๑๖/๒๙๘/๖๓๗.)

ภพภูมิที่บริโภคทานได้ ๔๔

–บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๒๙๐/๑๖๖.

พระโคดมผู้เจริญ ! พวกข้าพเจ้าได้นามว่าเป็นพราหมณ์ ย่อมให้ทาน ย่อมทำความเชื่อว่า ทานนี้ต้องสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วจงบริโภคทานนี้.

พระโคดมผู้เจริญ ! ทานนั้นย่อมสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วหรือญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้น ย่อมได้บริโภคทานนั้นหรือ ?

พราหมณ์ ! **ทานนั้น ย่อมสำเร็จในฐานะ[๑] และย่อมไม่สำเร็จในอฐานะ.[๒]**

*พระโคดมผู้เจริญ ! **ฐานะ** เป็นอย่างไรเล่า ? **อฐานะ** เป็นอย่างไรเล่า ?*

พราหมณ์ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้ฆ่าสัตว์** ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตปองร้าย มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงนรก เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในนรกนั้น ย่อมตั้งอยู่ในนรกนั้นด้วยอาหารของสัตว์นรก.**

พราหมณ์ ! ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล **เป็นอฐานะ.**

---

๑. โอกาสที่เป็นได้. *(สถานภาพในภพนั้นที่ยังความสำเร็จประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้)*

๒. โอกาสที่เป็นไปไม่ได้. *(สถานภาพในภพนั้นที่ยังความสำเร็จประโยชน์ให้เกิดขึ้นไม่ได้)*

พราหมณ์ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้ฆ่าสัตว์** ... มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงกำเนิดเดรัจฉาน เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในกำเนิดเดรัจฉานนั้น ย่อมตั้งอยู่ในกำเนิดเดรัจฉานนั้น ด้วยอาหารของสัตว์เดรัจฉาน.**

พราหมณ์ ! แม้ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็**เป็นอฐานะ.**

พราหมณ์ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์** ... มีความเห็นชอบ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของมนุษย์ **เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในมนุษยโลกนั้น ย่อมตั้งอยู่ในมนุษยโลกนั้น ด้วยอาหารของมนุษย์.**

พราหมณ์ ! แม้ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็**เป็นอฐานะ.**

พราหมณ์ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์** ... มีความเห็นชอบ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา **เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในเทวโลกนั้น ย่อมตั้งอยู่ในเทวโลกนั้น ด้วยอาหารของเทวดา.**

พราหมณ์ ! แม้ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็**เป็นอฐานะ.**

พราหมณ์ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้ฆ่าสัตว์** ... มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงเปรตวิสัย **เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในเปรตวิสัยนั้น ด้วยอาหารของสัตว์ผู้เกิดในเปรตวิสัย หรือว่ามิตร อำมาตย์ หรือญาติสาโลหิตของเขา ย่อมอุทิศทานให้** เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในเปรตวิสัยนั้น ย่อมตั้งอยู่ในเปรตวิสัยนั้น**ด้วยทานนั้น.**

พราหมณ์ ! ฐานะอันเป็นที่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล **เป็นฐานะ.**

ท่านโคดมผู้เจริญ ! ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคทานนั้น ?

พราหมณ์ ! ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วแม้เหล่าอื่นของทายกนั้นที่เข้าถึงฐานะนั้น มีอยู่ ญาติสาโลหิตเหล่านั้นย่อมบริโภคทานนั้น.

ท่านโคดมผู้เจริญ ! ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นไม่เข้าถึงฐานะนั้น และญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วแม้เหล่าอื่นของทายกนั้น ก็ไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคทานนั้น ?

พราหมณ์ ! **ฐานะที่จะพึงว่างจากญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วโดยกาลช้านานเช่นนี้ มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่จะมีได้.**

พราหมณ์ ! อีกประการหนึ่ง **แม้ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล.**

ท่านโคดมผู้เจริญ ! ย่อมตรัสกำหนดแม้ในอฐานะหรือ ?

พราหมณ์ ! เรากล่าวกำหนดแม้ใน**อฐานะ**.

พราหมณ์ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นผิด แต่เขายังให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของช้าง แต่เขายังได้ข้าว น้ำ มาลา และเครื่องประดับต่าง ๆ ในกำเนิดช้างนั้น.

พราหมณ์ ! **ข้อที่บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นผิด ด้วยกรรมนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของช้าง และข้อที่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ข้าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ ด้วยกรรมนั้น เขาย่อมได้ข้าว น้ำ มาลาและเครื่องประดับต่าง ๆ ในกำเนิดช้างนั้น.**

... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของม้า ... .

... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของโค ... .

... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสุนัข ... .

พราหมณ์! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ และเขายังให้ข้าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของมนุษย์ และเขาย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นของมนุษย์นั้น.

พราหมณ์! **ข้อที่บุคคลเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ ด้วยกรรมนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของมนุษย์ และข้อที่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ข้าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ ด้วยกรรมนั้น เขาย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นของมนุษย์นั้น.**

พราหมณ์! อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ และเขายังให้ข้าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา เขาย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นทิพย์ในเทวโลกนั้น.

พราหมณ์! **ข้อที่บุคคลเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... มีความเห็นชอบ ด้วยกรรมนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา และข้อที่ผู้นั้น**

เป็นผู้ให้ข้าว ... เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ ด้วยกรรมนั้น เขาย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นทิพย์ในเทวโลกนั้น.

พราหมณ์ ! (ด้วยเหตุอย่างนี้) **แม้ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล.**

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีแล้ว.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! ข้อที่แม้ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผลนี้ เป็นของควรเพื่อให้ทานโดยแท้ เป็นของควรเพื่อกระทำศรัทธาโดยแท้.

พราหมณ์ ! ข้อนี้เป็นอย่างนี้ ๆ.

พราหมณ์ ! แม้ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ... ขอพระโคดมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

ความเป็นไปได้ยาก ๔๕

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๘๘/๑๘๐๐-๑๘๐๑.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพีย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากเปรตวิสัยไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเปรตวิสัยไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ
อริยสัจคือทุกข์
อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์
อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า
ทุกข์ เป็นอย่างนี้
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้ เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากเปรตวิสัยไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดามีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเปรตวิสัยไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

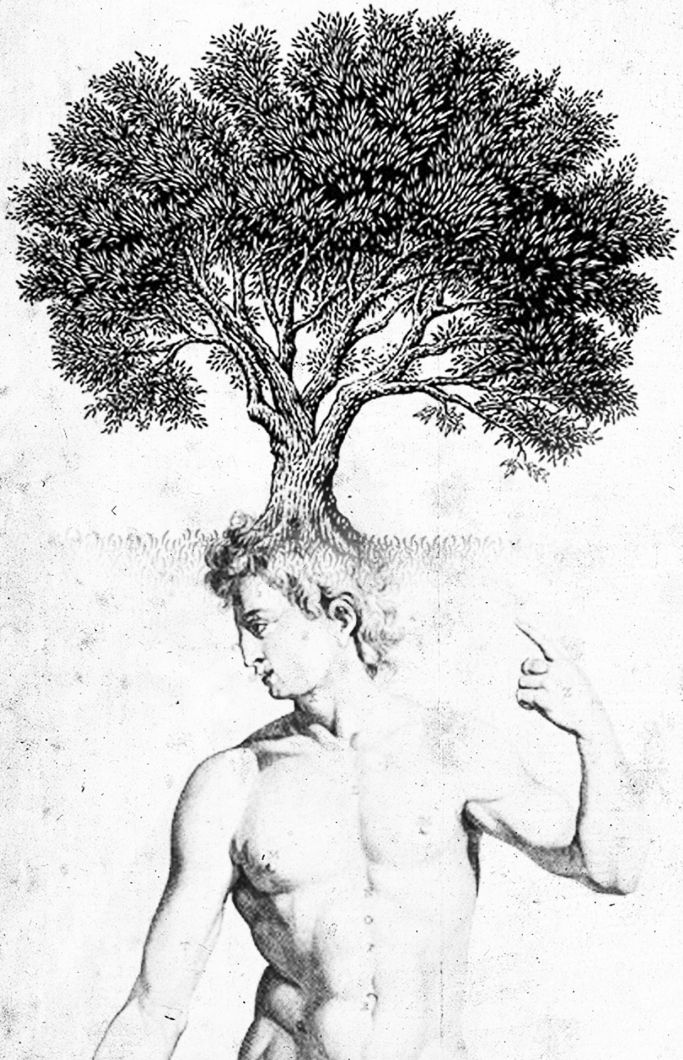

มนุษย์

เหตุให้สุคติปรากฏ ๔๖

-บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๒๘๗-๒๙๐, ๓๐๖/๑๖๕, ๑๘๙.

จุนทะ !

ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง

ความสะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง

ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง.

จุนทะ ! **ความสะอาดทางกาย มี ๓ อย่างนั้นเป็นอย่างไรเล่า ?**

จุนทะ ! บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) **ละการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกล่วง** เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางศัสตรา มีความละอายถึงความเอ็นดูกรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายอยู่

(๒) **ละการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้** เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ถือเอาทรัพย์และอุปกรณ์แห่งทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้ ในบ้านก็ดี ในป่าก็ดี ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) **ละการประพฤติผิดในกาม** เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม (คือเว้นจากการประพฤติผิด) ในหญิงซึ่งมารดารักษา บิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิงหรือญาติ

รักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ในสินไหม โดยที่สุดแม้หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้องพวงมาลัย) ไม่เป็นผู้ประพฤติผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น

จุนทะ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง.

จุนทะ! **ความสะอาดทางวาจา มี ๔ อย่างนั้นเป็นอย่างไรเล่า ?**

จุนทะ! บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) **ละมุสาวาท** เว้นขาดจากมุสาวาท ไปสู่สภาก็ดี ไปสู่บริษัทก็ดี ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติก็ดี ไปสู่ท่ามกลางศาลาประชาคมก็ดี ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลก็ดี อันเขานำไปเป็นพยาน ถามว่า "บุรุษผู้เจริญ! ท่านรู้อย่างไร ท่านจงกล่าวไปอย่างนั้น" ดังนี้ บุรุษนั้นเมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่าไม่รู้ เมื่อรู้ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าไม่เห็น เมื่อเห็นก็กล่าวว่าเห็น เพราะเหตุตนเอง เพราะเหตุผู้อื่น หรือเพราะเหตุเห็นแก่อามิสไร ๆ ก็ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่

(๒) **ละคำส่อเสียด** เว้นขาดจากคำส่อเสียด ได้ฟังจากฝ่ายนี้แล้วไม่เก็บไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อแตกจากฝ่ายนี้หรือได้ฟังจากฝ่ายโน้นแล้วไม่เก็บมาบอกแก่ฝ่ายนี้ เพื่อแตกจากฝ่ายโน้น แต่จะสมานคนที่แตกกันแล้วให้กลับพร้อมเพรียงกัน อุดหนุนคนที่พร้อมเพรียงกันอยู่ให้พร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น

เป็นคนชอบในการพร้อมเพรียง เป็นคนยินดีในการพร้อมเพรียง เป็นคนพอใจในการพร้อมเพรียง กล่าวแต่วาจาที่ทำให้พร้อมเพรียงกัน

(๓) **ละการกล่าวคำหยาบเสีย** เว้นขาดจากกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เสนาะโสตให้เกิดความรัก เป็นคำฟูใจ เป็นคำสุภาพที่ชาวเมืองเขาพูดกัน เป็นที่ใคร่ที่พอใจของมหาชน กล่าวแต่วาจาเช่นนั้นอยู่

(๔) **ละคำพูดเพ้อเจ้อ** เว้นขาดจากคำพูดเพ้อเจ้อ กล่าวแต่ในเวลาอันสมควร กล่าวแต่คำจริง เป็นประโยชน์ เป็นธรรม เป็นวินัย กล่าวแต่วาจามีที่ตั้ง มีหลักฐานที่อ้างอิง มีเวลาจบ ประกอบด้วยประโยชน์ สมควรแก่เวลา

จุนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง.

จุนทะ ! **ความสะอาดทางใจ มี ๓ อย่างนั้นเป็นอย่างไรเล่า ?**

จุนทะ ! บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) **เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิชฌา คือเป็นผู้ไม่โลภ** เพ่งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา” ดังนี้

(๒) **เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท** มีความดำริแห่งใจอันไม่ประทุษร้ายว่า "สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุข บริหารตนอยู่เถิด" ดังนี้เป็นต้น

(๓) **เป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง** มีทัสสนะไม่วิปริตว่า "ทานที่ให้แล้ว มี (ผล) ยัญที่บูชาแล้ว มี (ผล) การบูชาที่บูชาแล้ว มี (ผล) ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว มี โลกนี้ มี โลกอื่น มี มารดา มี บิดา มี โอปปาติกะสัตว์ มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ถึงกับกระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาโดยชอบเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็มี" ดังนี้

จุนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง.

จุนทะ ! เหล่านี้แล เรียกว่า **กุศลกรรมบถสิบ.**

จุนทะ ! **อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยกุศล-กรรมบถทั้งสิบประการเหล่านี้เป็นเหตุ พวกเทพจึงปรากฏ พวกมนุษย์จึงปรากฏ หรือว่าสุคติใด ๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.**

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลผู้ถูกนำตัวไปเก็บไว้ในสวรรค์.

(สูตรอื่น ๆ แทนที่จะนับจำนวนกรรมบถมี ๑๐ ได้ทรงขยายออกไปเป็น ๒๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำอีกสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๓๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๔๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ สรรเสริญผู้กระทำสิบ จึงมีกรรมบถ สิบ ยี่สิบ สามสิบ สี่สิบ. -บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๓๕๒-๓๓๒/๑๙๘-๒๐๑.

ในสูตรอื่น แสดงผลแห่งการกระทำแปลกออกไป จากคำว่า "เหมือนถูกนำไปเก็บไว้ในสวรรค์" นั้น ทรงแสดงด้วยคำว่า "ผู้ไม่ขุดรากตนเอง" ก็มี "ตายแล้วไปสุคติ" ก็มี "เป็นบัณฑิต" ก็มี. -บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๓๓๒-๓๓๓/๒๐๒-๒๐๓.)

อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๔๗

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๐๒/๘๐.

คหบดีทั้งหลาย ! อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการเหล่านี้. ๕ ประการ คือ

คหบดีทั้งหลาย !

(๑) คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ **นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๑** แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

(๒) เกียรติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมขจรไป **นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒** แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

(๓) คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล จะเข้าไปสู่บริษัทใด ๆ คือ ขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมองอาจ ไม่เก้อเขิน **นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๓** แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

(๔) คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมไม่หลงทำกาละ **นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔** แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

(๕) คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ **นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๕** แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล.

คหบดีทั้งหลาย ! เหล่านี้แล คือ อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการ.

สุคติของผู้มีศีล ๔๘

–บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๓๑๑/๑๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้มีกรรมเป็นของตน
เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด
มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
กระทำกรรมใดไว้ดีก็ตามชั่วก็ตาม
จักเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้

ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางศัสตรา มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย เขาไม่กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) กาย ไม่กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) วาจา ไม่กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) ใจ **กายกรรมของเขาตรง วจีกรรมของเขาตรง มโนกรรมของเขาตรง คติของเขาตรง อุปบัติ** (การเข้าถึงภพ) **ของเขาตรง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **สำหรับผู้มีคติตรง มีอุปบัติตรงนั้น เรากล่าวคติอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาคติสองอย่างแก่เขา คือ เหล่าสัตว์ผู้มีสุขโดยส่วนเดียว หรือว่าตระกูลอันสูง คือ ตระกูลขัตติยมหาศาล ตระกูลพราหมณ์มหาศาล หรือ ตระกูลคหบดีมหาศาล** อันมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมาก มีอุปกรณ์แห่งทรัพย์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภูตสัตว์ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้ คือ อุปบัติ ย่อมมีแก่ภูตสัตว์ เขาทำกรรมใดไว้ เขาย่อมอุปบัติด้วยกรรมนั้น ผัสสะทั้งหลายย่อมถูกต้องภูตสัตว์นั้นผู้อุปบัติแล้ว.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นทายาทแห่งกรรม ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้.

(ในกรณีแห่งบุคคลผู้ไม่กระทำอทินนาทาน ไม่กระทำกาเมสุมิจฉาจาร ก็ได้ตรัสไว้ด้วยข้อความอย่างเดียวกันกับในกรณีของผู้ไม่กระทำปาณาติบาต ดังกล่าวมาแล้วข้างบนทุกประการ และยังได้ตรัสเลยไปถึง วจีสุจริตสี่ มโนสุจริตสาม ด้วยข้อความอย่างเดียวกันอีกด้วย)

ข้อดีของมนุษย์เทียบกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๔๙

–บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๔๐๘/๒๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! **มนุษย์ชาวอุตรกุรุทวีป** ประเสริฐกว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ และพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ.

๓ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) ไม่มีทุกข์

(๒) ไม่มีความหวงแหน

(๓) มีอายุแน่นอน

ภิกษุทั้งหลาย ! มนุษย์ชาวอุตรกุรุทวีป ประเสริฐกว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ และพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! **มนุษย์ชาวชมพูทวีป** ประเสริฐกว่าพวกมนุษย์ชาวอุตรกุรุทวีป และพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการ.

๓ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) เป็นผู้กล้า

(๒) เป็นผู้มีสติ

(๓) เป็นผู้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์อันเยี่ยม

ภิกษุทั้งหลาย ! มนุษย์ชาวชมพูทวีป ประเสริฐกว่าพวกมนุษย์ชาวอุตรกุรุทวีป และพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล.

เหตุแห่งการเกิดในครรภ์ ๕๐

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๘๕-๔๘๗/๔๕๒-๔๕๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! **การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ ย่อมมีได้ เพราะการประชุมพร้อมของสิ่ง ๓ อย่าง.**

ในสัตว์โลกนี้ แม้มารดาและบิดาเป็นผู้อยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่ผ่านการมีระดู และคันธัพพะ (สัตว์ที่จะเข้าไปปฏิสนธิในครรภ์นั้น) ก็ยังไม่เข้าไปตั้งอยู่โดยเฉพาะด้วย การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ ก็ยังมีขึ้นไม่ได้ก่อน.

ในสัตว์โลกนี้ แม้มารดาและบิดาเป็นผู้อยู่ร่วมกันและมารดาก็ผ่านการมีระดู แต่คันธัพพะยังไม่เข้าไปตั้งอยู่โดยเฉพาะ การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ ก็ยังมีขึ้นไม่ได้นั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่เมื่อใด
มารดาและบิดาเป็นผู้อยู่ร่วมกันด้วย
มารดาก็ผ่านการมีระดูด้วย
คันธัพพะก็เข้าไปตั้งอยู่โดยเฉพาะด้วย
การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ ย่อมสำเร็จได้
เพราะการประชุมพร้อมกันของสิ่ง ๓ อย่าง
ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! มารดา ย่อมบริหารสัตว์ที่เกิดในครรภ์นั้น ด้วยความเป็นห่วงอย่างใหญ่หลวง เป็นภาระหนักตลอดเวลาเก้าเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อล่วงไปเก้าเดือนหรือสิบเดือน มารดา ย่อมคลอดบุตรนั้นด้วยความเป็นห่วงอย่างใหญ่หลวง เป็นภาระหนัก ได้เลี้ยงซึ่งบุตรอันเกิดแล้วนั้น ด้วยโลหิตของตนเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในอริยวินัย คำว่า "โลหิต" นี้ หมายถึงน้ำนมของมารดา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ทารกนั้น เจริญวัยขึ้น มีอินทรีย์อันเจริญเต็มที่แล้ว เล่นของเล่นสำหรับเด็ก เช่น เล่นไถน้อย ๆ เล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นของเล่นชื่อโมกขจิกะ เล่นกังหันลมน้อย ๆ เล่นตวงของด้วยเครื่องตวงที่ทำด้วยใบไม้ เล่นรถน้อย ๆ เล่นธนูน้อย ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทารกนั้น ครั้นเจริญวัยขึ้นแล้ว มีอินทรีย์อันเจริญเต็มที่แล้ว เป็นผู้เอิบอิ่มเพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ให้เขาบำเรออยู่ ทางตาด้วยรูป ทางหูด้วยเสียง ทางจมูกด้วยกลิ่น ทางลิ้นด้วยรส และทางกายด้วยโผฏฐัพพะ

ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่ปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยวนตา ยวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย้อมใจ และเป็นที่ตั้งแห่งความรัก.

ทารกนั้น ครั้นเห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมกำหนัดยินดีในรูป ที่ยั่วยวนให้เกิดความรัก ย่อมขัดใจในรูป ที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ไม่เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งสติ อันเป็นไปในกาย มีใจเป็นอกุศล ไม่รู้ตามที่เป็นจริง ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลาย.

ทารกนั้น ครั้นได้ยินเสียงด้วยหู... ดมกลิ่นด้วยจมูก ... ลิ้มรสด้วยลิ้น ... ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ย่อมกำหนัดยินดีในธรรมารมณ์ที่ยั่วยวนให้เกิดความรัก ย่อมขัดใจในธรรมารมณ์ที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ไม่เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งสติอันเป็นไปในกาย มีใจเป็นอกุศล ไม่รู้ตามที่เป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ[๑] ปัญญา-วิมุตติ[๒] อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลาย.

---

๑. เจโตวิมุตติ = การหลุดพ้นอันอาศัยสมถะ (สมาธิ).

๒. ปัญญาวิมุตติ = การหลุดพ้นอันอาศัยวิปัสสนา (ปัญญา).

กุมารน้อยนั้น เมื่อประกอบด้วยความยินดีและความยินร้ายอยู่เช่นนี้แล้ว เสวยเฉพาะซึ่งเวทนาใด ๆ เป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขก็ตาม เขาย่อมเพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ เมาหมกอยู่ ซึ่งเวทนานั้น ๆ.

เมื่อเป็นอยู่เช่นนั้น
ความเพลิน (นันทิ) ย่อมบังเกิดขึ้น
ความเพลินใดในเวทนาทั้งหลาย มีอยู่
ความเพลินอันนั้น **เป็นอุปาทาน**
เพราะอุปาทานของเขานั้นเป็นปัจจัย
จึงเกิดมีภพ
เพราะภพเป็นปัจจัย
จึงเกิดมีชาติ
เพราะชาติเป็นปัจจัย
ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส
จึงเกิดมีพร้อม
ความก่อขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

สัตว์ตั้งอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร ๕๑

-บาลี สคาถ. สํ. ๑๕/๓๐๓/๘๐๑-๘๐๓.

อินทกยักษ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลด้วยคาถาว่า

(ถ้า) ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า รูปหาใช่ชีพไม่ สัตว์นี้จะประสพร่างกายนี้ได้อย่างไรหนอ กระดูกและก้อนเนื้อ จะมาแต่ไหน สัตว์นี้จะติดอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร ?

รูปนี้เป็น**กลละ**[๑] ก่อนจากกลละเป็น**อัพพุทะ**[๒] จากอัพพุทะเกิดเป็น**เปสิ** (ชิ้นเนื้อ) จากเปสิเกิดเป็น**ฆนะ** (ก้อน) จากฆนะเกิดเป็น**ปัญจสาขา**[๓] ต่อจากนั้น มีผมขนและเล็บ (เป็นต้น) เกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดาก็ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น.

---

๑. กลละ = รูปเริ่มแรกที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา.

๒. ยังไม่พบความหมายโดยนัยแห่งพุทธวจน.

๓. ปัญจสาขา = กิ่งห้า คือ แขน ๒ ขา ๒ หัว ๑ ของทารกที่อยู่ในครรภ์.

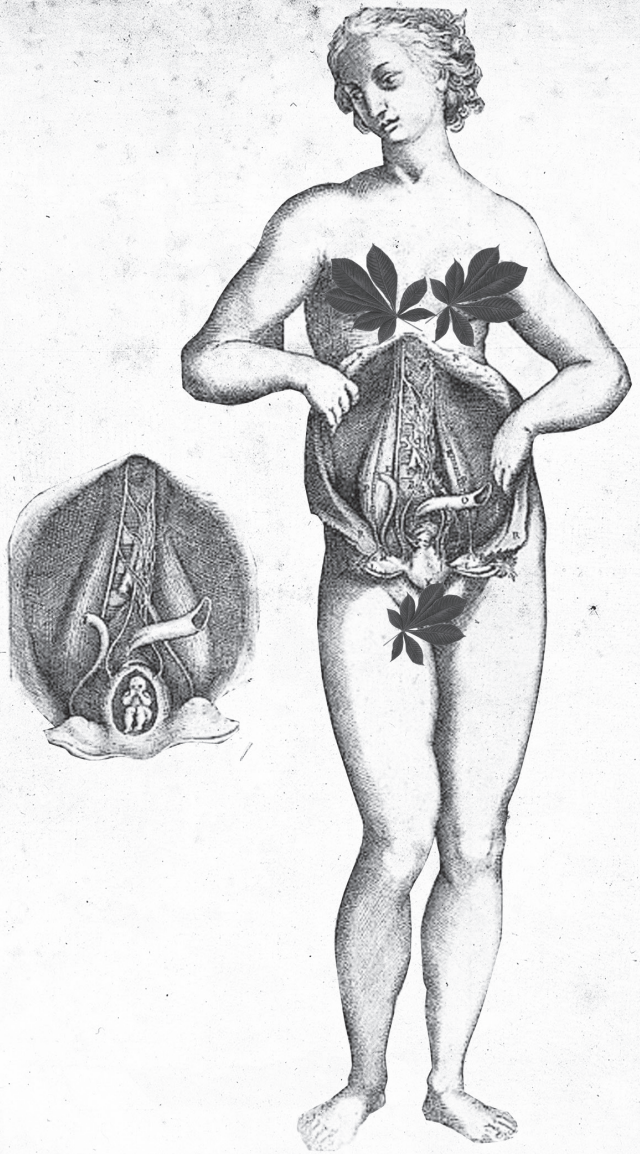

เหตุแห่งการดำรงอยู่ของชีวิต ๕๒

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๗๔/๖๐.

อานนท์ ! ก็คำนี้ว่า “นามรูปมี เพราะปัจจัย คือ วิญญาณ” ดังนี้ เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว.

อานนท์ ! ความข้อนี้ เธอต้องทราบอธิบาย โดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า

“นามรูปมี เพราะปัจจัยคือวิญญาณ”.

อานนท์ ! ถ้าหากว่าวิญญาณจักไม่ก้าวลงในท้องแห่งมารดาแล้วไซร้ นามรูปจักปรุงตัวขึ้นมาในท้องแห่งมารดาได้ไหม ?

ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! ถ้าหากว่าวิญญาณก้าวลงในท้องแห่งมารดาแล้ว จักสลายลงเสียแล้วไซร้ นามรูปจักบังเกิดขึ้นเพื่อความเป็นอย่างนี้ได้ไหม ?

ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! ถ้าหากว่าวิญญาณของเด็กอ่อน ที่เป็นชายก็ตาม เป็นหญิงก็ตาม จักขาดลงเสียแล้วไซร้ นามรูปจักถึงซึ่งความเจริญ งอกงาม ความไพบูลย์บ้างหรือ ?

ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ นั่นแหละคือเหตุ นั่นแหละคือนิทาน นั่นแหละคือสมุทัย นั่นแหละคือปัจจัยของนามรูป **นั้นคือวิญญาณ.**

อานนท์ ! ก็คำนี้ว่า "วิญญาณมี เพราะปัจจัยคือนามรูป" ดังนี้ เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว.

อานนท์ ! ความข้อนี้ เธอต้องทราบอธิบายโดยปริยายดังต่อไปนี้ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า

"วิญญาณมี เพราะปัจจัยคือนามรูป".

อานนท์ ! ถ้าหากว่าวิญญาณ จักไม่ได้มีที่ตั้งที่อาศัยในนามรูปแล้วไซร้ ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งทุกข์ คือ ชาติ ชรา มรณะ ต่อไป จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหม ?

ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ นั่นแหละคือเหตุ นั่นแหละคือนิทาน นั่นแหละคือสมุทัย นั่นแหละคือปัจจัยของวิญญาณ **นั้นคือนามรูป.**

อานนท์ !
ด้วยเหตุเพียงเท่านี้
สัตว์โลก จึงเกิดบ้าง จึงแก่บ้าง
จึงตายบ้าง จึงจุติบ้าง จึงอุบัติบ้าง
คลองแห่งการเรียก (อธิวจน) ก็มีเพียงเท่านี้
คลองแห่งการพูดจา (นิรุตฺติ) ก็มีเพียงเท่านี้
คลองแห่งการบัญญัติ (ปญฺญตฺติ) ก็มีเพียงเท่านี้
เรื่องที่จะต้องรู้ด้วยปัญญา (ปญฺญาวจร) ก็มีเพียงเท่านี้
ความเวียนว่ายในวัฏฏะ ก็มีเพียงเท่านี้
นามรูปพร้อมทั้งวิญญาณตั้งอยู่
เพื่อการบัญญัติซึ่งความเป็นอย่างนี้
(ของนามรูปกับวิญญาณ นั่นเอง).

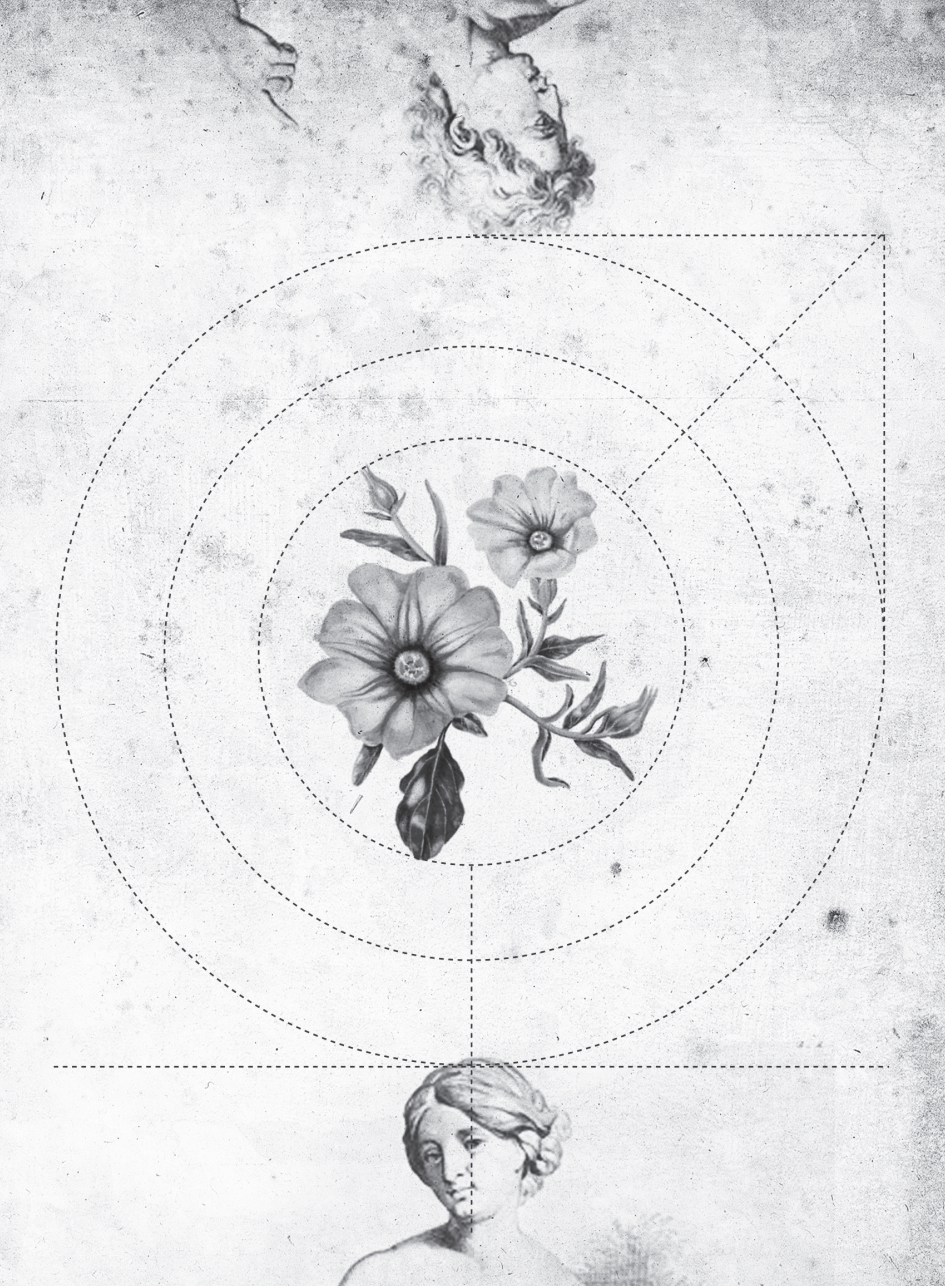

เหตุให้ได้ความเป็นหญิงหรือชาย ๕๓

–บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๕๘/๔๘.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงธรรมปริยายอันเป็น **ความเกี่ยวข้อง** (สญฺโญค) และ**ความไม่เกี่ยวข้อง** (วิสญฺโญค) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ธรรมปริยายอันเป็นความเกี่ยวข้องและความไม่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็หญิงย่อมสนใจสภาพแห่งหญิงในภายใน กิริยา ท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับของหญิง เขาย่อมยินดี พอใจในสภาพของตนนั้น ๆ เขายินดี พอใจในสภาพของตนนั้น ๆ แล้ว ย่อมสนใจถึงสภาพของชายในภายนอก กิริยา ท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับของชาย ย่อมยินดี พอใจในสภาพของชายนั้น ๆ เขายินดี พอใจในสภาพของชายนั้น ๆ แล้ว ย่อมมุ่งหวังการสมาคมกับชาย และสุขโสมนัสที่เกิดเพราะการสมาคมกับชายเป็นเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สัตว์ผู้พอใจในภาวะแห่งหญิงก็ถึงความเกี่ยวข้องในชาย** ด้วยอาการอย่างนี้แล **หญิงจึงไม่ล่วงพ้นภาวะแห่งหญิงไปได้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ชายย่อมสนใจสภาพแห่งชายในภายใน กิริยา ท่าทางความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับของชาย เขาย่อมยินดี พอใจในสภาพนั้น ๆ ของตน เขายินดี พอใจในสภาพนั้น ๆ ของตนแล้ว ย่อมสนใจถึงสภาพของหญิงในภายนอก กิริยา ท่าทางความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับของหญิง ย่อมยินดี พอใจในสภาพของหญิงนั้น ๆ แล้ว ย่อมมุ่งหวังการสมาคมกับหญิง และสุขโสมนัสที่เกิดเพราะการสมาคมกับหญิงเป็นเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สัตว์ผู้พอใจในภาวะแห่งชายก็ถึงความเกี่ยวข้องในหญิง** ด้วยอาการอย่างนี้แล **ชายจึงไม่ล่วงพ้นภาวะแห่งชายไปได้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเกี่ยวข้อง ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้แล.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ความไม่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! หญิงย่อมไม่สนใจในสภาพแห่งหญิงในภายใน กิริยา ท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับของหญิง เขาไม่ยินดี ไม่พอใจในสภาพแห่งหญิงนั้น ๆ แล้ว ย่อมไม่สนใจถึงสภาพแห่งชายในภายนอก กิริยา ท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับแห่งชาย เขาไม่ยินดี ไม่พอใจในสภาพแห่งชายนั้น ๆ แล้ว ย่อมไม่มุ่งหวังการสมาคมกับชาย และสุขโสมนัสที่เกิดเพราะการสมาคมกับชายเป็นเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สัตว์ผู้ไม่พอใจในสภาพแห่งหญิงก็ถึงความไม่เกี่ยวข้องในชาย** ด้วยอาการอย่างนี้แล **หญิงจึงล่วงพ้นสภาพแห่งหญิงไปได้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ชายย่อมไม่สนใจในสภาพแห่งชายในภายใน กิริยา ท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับของชาย เขาไม่ยินดี ไม่พอใจในสภาพแห่งชายนั้น ๆ แล้ว ย่อมไม่สนใจถึงสภาพแห่งหญิงในภายนอก กิริยาท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียงและเครื่องประดับของหญิง เขาไม่ยินดี ไม่พอใจในสภาพแห่งหญิงนั้น ๆ แล้ว ย่อมไม่มุ่งหวังการสมาคมกับหญิง และสุขโสมนัสที่เกิดเพราะการสมาคมกับหญิงเป็นเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ผู้ไม่พอใจในสภาพแห่งชาย ก็ถึงความไม่เกี่ยวข้องในหญิง ด้วยอาการอย่างนี้แล **ชายจึงล่วงพ้นภาวะแห่งชายไปได้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความไม่เกี่ยวข้อง ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้แล.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล ชื่อว่า ธรรมปริยายอัน เป็นทั้งความเกี่ยวข้องและความไม่เกี่ยวข้อง.**

เหตุให้มนุษย์เกิดมาแตกต่างกัน ๕๔

–บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๓๗๖/๕๗๙.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ! อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้พวกมนุษย์ที่เกิดเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและความประณีต คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏมีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีศักดาน้อย มีศักดามาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา.

มาณพ! สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย **กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้.**

ข้าพระองค์ย่อมไม่ทราบเนื้อความโดยพิสดารของอุเทศที่พระโคดมผู้เจริญตรัสโดยย่อมิได้จำแนกเนื้อความโดยพิสดารนี้ได้ ขอพระโคดมผู้เจริญ ได้โปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยประการที่ข้าพระองค์จะพึงทราบเนื้อความแห่งอุเทศนี้โดยพิสดารด้วยเถิด.

มาณพ! ถ้าอย่างนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหัตประหารไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุสั้น.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้นนี้ คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง** เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหัตประหาร ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางศัสตราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายอยู่ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืนนี้ คือ ละปาณาติบาตแล้ว** เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางศัสตราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายอยู่.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มีปกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคมาก.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมากนี้ คือ เป็นผู้มีปกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ** หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มีปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคน้อย.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อยนี้ คือ เป็นผู้มีปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ** หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนมักโกรธ มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และความขึ้งเคียดให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีผิวพรรณทราม.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณทรามนี้ คือ เป็นคนมักโกรธ** มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และความขึ้งเคียดให้ปรากฏ.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย และความขึ้งเคียดให้ปรากฏ

เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนน่าเลื่อมใส.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้น่าเลื่อมใสนี้ คือ เป็นคนไม่มักโกรธ** ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย ความขึ้งเคียดให้ปรากฏ.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม มีใจริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักดาน้อย.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีศักดาน้อยนี้ คือ มีใจริษยา** ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักดามาก.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีศักดามากนี้ คือ มีใจไม่ริษยา** ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้ให้ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคะน้อย.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโภคะน้อยนี้ คือ ไม่ให้ข้าว** น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคะมาก.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโภคะมากนี้ คือ ให้ข้าว** น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนกระด้างเย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้น

อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ.

มาณพ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเกิดในสกุลต่ำนี้ คือ เป็นคนกระด้าง** เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา.

มาณพ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลสูง.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเกิดในสกุลสูงนี้ คือ เป็นคนไม่กระด้าง** ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะ คนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศลอะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีปัญญาทราม.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทรามนี้ คือ ไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถาม** ว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไป

เพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้ว สอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้ อย่างนี้ เมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญามาก.

มาณพ ! **ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามาก นี้ คือ เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถาม** ว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไป เพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน.

มาณพ ! ด้วยประการฉะนี้แล

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีอายุสั้น

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืน ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีอายุยืน

ปฏิปทาเป็นไปเพื่อความมีโรคมาก ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีโรคมาก

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อย ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีโรคน้อย

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณทราม ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีผิวพรรณทราม

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้น่าเลื่อมใส ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนน่าเลื่อมใส

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีศักดาน้อย ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีศักดาน้อย

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีศักดามาก ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีศักดามาก

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโภคะน้อย ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีโภคะน้อย

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโภคะมาก ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีโภคะมาก

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเกิดในสกุลต่ำ ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเกิดในสกุลสูง ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลสูง

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทราม ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีปัญญาทราม

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามาก ย่อมนำไปสู่ความเป็นคนมีปัญญามาก.

มาณพ !
สัตว์ทั้งหลาย
มีกรรมเป็นของตน
เป็นทายาทแห่งกรรม
มีกรรมเป็นกำเนิด
มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต.

ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ๕๕

–บาลี ปา. ที. ๑๑/๖๔/๓๕.

ตรัสเล่าถึงพระเจ้าจักรพรรดิในกาลก่อน โดยเป็นการสนทนาระหว่างพระราชฤาษีที่เป็นบิดา กับพระราชาที่เป็นบุตร เกี่ยวกับข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ (จกฺกวตฺติวตฺต)

ก็จักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างไร ?

ลูกเอ๋ย ! ถ้าเช่นนั้น เจ้าจงอาศัยธรรมเท่านั้น จงสักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

จงจัดการอารักขาป้องกันและคุ้มครองโดยชอบธรรม ในหมู่ชน ในราชสำนัก ในหมู่พล ในพวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ ในพวกพราหมณ์และคหบดี ในราษฎรชาวนิคมและชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณะและพราหมณ์ ในเหล่าเนื้อและนกทั้งหลาย.

ลูกเอ๋ย ! การอธรรมอย่าให้มีได้ในแว่นแคว้นของเจ้าเลย.

ลูกเอ๋ย ! อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของเจ้าไม่มีทรัพย์ เจ้าพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย.

ลูกเอ๋ย ! อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแว่นแคว้นของเจ้า เป็นผู้งดเว้นจากความมัวเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (อดทน อดกลั้น) และโสรัจจะ (ความสงบ) ฝึกตนอยู่แต่ผู้เดียว สงบตนอยู่แต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นโดยกาลอันควร แล้วไต่ถามสอบถามว่า "ท่านขอรับ ! อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน" เจ้าได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว **สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤติสิ่งนั้น.**

ลูกเอ๋ย ! นี้แลคือ จักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น.

กรรมกำหนด ๕๖

–บาลี ม. ม. ๑๓/๖๔๔/๗๐๗.

วาเสฏฐะ ! ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดอาศัยการรักษาโคเลี้ยงชีวิต ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นั้นเป็นชาวนา ไม่ใช่พราหมณ์

วาเสฏฐะ ! อนึ่ง ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยศิลปะมากอย่าง ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นั้นเป็นศิลปิน ไม่ใช่พราหมณ์

วาเสฏฐะ ! อนึ่ง ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีวิต ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นั้นเป็นพ่อค้า ไม่ใช่พราหมณ์

วาเสฏฐะ ! อนึ่ง ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยการรับใช้ผู้อื่น ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นั้นเป็นคนรับใช้ ไม่ใช่พราหมณ์

วาเสฏฐะ ! อนึ่ง ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดอาศัยของที่เขาไม่ให้เลี้ยงชีวิต ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นี้เป็นโจร ไม่ใช่พราหมณ์

วาเสฏฐะ ! อนึ่ง ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดอาศัยศาตราวุธเลี้ยงชีวิต ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นั้นเป็นทหาร ไม่ใช่พวกพราหมณ์

วาเสฏฐะ ! อนึ่ง ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยการงานของปุโรหิต ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นั้นเป็นเจ้าหน้าที่การบูชา ไม่ใช่พราหมณ์

วาเสฏฐะ ! อนึ่ง ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดปกครองบ้านและเมือง ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นี้เป็นพระราชา ไม่ใช่พราหมณ์

และเราก็ไม่เรียกบุคคลผู้เกิดในกำเนิดไหน ๆ หรือเกิดจากมารดาว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลถึงจะเรียกกันว่าท่านผู้เจริญ ผู้นั้นก็ยังเป็นผู้มีกิเลสเครื่องกังวลอยู่นั่นเอง

เราเรียก บุคคลผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ผู้ไม่ยึดมั่นนั้นว่า เป็นพราหมณ์ ผู้ใดแลตัดสังโยชน์ทั้งปวงได้แล้วไม่สะดุ้ง เราเรียก ผู้นั้นผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ไม่ประกอบด้วยสรรพกิเลส ว่าเป็น พราหมณ์...

บุคคลเป็นพราหมณ์ เพราะชาติ (กำเนิด) ก็หามิได้ จะมิใช่พราหมณ์ เพราะชาติ (กำเนิด) ก็หามิได้
บุคคลเป็นพราหมณ์ ก็เพราะกรรม ไม่เป็นพราหมณ์ ก็เพราะกรรม
บุคคลเป็นชาวนา ก็เพราะกรรม เป็นศิลปิน ก็เพราะกรรม
บุคคลเป็นพ่อค้า ก็เพราะกรรม เป็นคนรับใช้ ก็เพราะกรรม
บุคคลแม้เป็นโจร ก็เพราะกรรม เป็นนักรบ ก็เพราะกรรม
บุคคลเป็นปุโรหิต ก็เพราะกรรม แม้เป็นพระราชา ก็เพราะกรรม

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมเห็นซึ่งกรรมนั้น ตามที่เป็นจริง อย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้เห็นซึ่งปฏิจจสมุปบาท เป็นผู้ฉลาดใน เรื่องวิบากแห่งกรรม.

โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม หมู่สัตว์ ย่อมเป็นไป ตามกรรม สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นเครื่องรึงรัด เหมือน ลิ่มสลักขันยึดรถที่กำลังแล่นไปอยู่.

สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาท แห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมใดไว้ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็น ผู้รับผลของกรรมนั้น.

เหตุสำเร็จความปรารถนา ๕๗

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๒๑๗/๓๑๘-๓๒๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดง**เหตุสำเร็จความปรารถนา**แก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังเหตุสำเร็จความปรารถนานั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา** เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาลเถิด" ดังนี้ก็มี **เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาล.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุ**เป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา** เธอมี

ความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาลเถิด" ดังนี้ ก็มี **เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาล.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุ**เป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา** เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งคหบดีมหาศาลเถิด" ดังนี้ ก็มี **เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งคหบดีมหาศาล.**

การเกิดสังคมมนุษย์ ๕๘

-บาลี ปา. ที. ๑๑/๙๒-๑๐๗/๕๖-๗๒.

วาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราวโดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล ที่โลกนี้จะพินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดในอาภัสสระ (อาภสฺสร) สัตว์เหล่านั้น ได้สำเร็จทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีซ่านออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน.

วาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราวโดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล ที่โลกนี้จะกลับเจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้นอยู่ โดยมาก เหล่าสัตว์พากันจุติ (เคลื่อน) จากอาภัสสระ (อาภสฺสรกายา) ลงมาเป็นอย่างนี้ และสัตว์เหล่านั้น ได้สำเร็จทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีซ่านออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน ก็ในสมัยนั้นจักรวาลทั้งสิ้นนี้ เป็นน้ำทั้งนั้น มืดมนแลไม่เห็นอะไร ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ยังไม่ปรากฏ ดาวนักษัตรและ

ดาวทั้งหลายก็ยังไม่ปรากฏ กลางวันและกลางคืนก็ยังไม่ปรากฏ เดือนและปักษ์ก็ยังไม่ปรากฏ ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ เพศชายและเพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายถึงซึ่งการนับเพียงว่าสัตว์ (สตฺต) เท่านั้น

วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นต่อมา โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล ได้เกิดมีง้วนดิน (รสปฐวี) ขึ้นปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น ง้วนดินนี้ลอยอยู่ทั่วไปบนน้ำ เหมือนนมสดที่บุคคลเคี่ยวให้งวด แล้วตั้งไว้ให้เย็น จับเป็นฝาอยู่ข้างบน ง้วนดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีคล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างดี มีรสอร่อยดุจรวงผึ้งเล็ก อันหาโทษมิได้

เมื่อสัตว์เหล่านั้น พากันเอานิ้วช้อนง้วนดินขึ้นลองลิ้มดูอยู่ รสของง้วนดินได้ซาบซ่านไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเกิดความอยากขึ้น ต่อมาก็ได้พากันพยายามเพื่อจะปั้นง้วนดินให้เป็นคำ ๆ ด้วยมือแล้วบริโภค ในคราวที่พากันบริโภคง้วนดินอยู่ รัศมีกายของสัตว์เหล่านั้นก็ได้หายไป เมื่อรัศมีกายหายไป ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ย่อมปรากฏ เมื่อดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ปรากฏ ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลายย่อมปรากฏ เมื่อดาวนักษัตรและดาวทั้งหลายปรากฏ กลางคืนและกลางวันย่อมปรากฏ เมื่อกลางคืนและกลางวัน

ปรากฏ เดือนและปักษ์ย่อมปรากฏ เมื่อเดือนและปักษ์ปรากฏ ฤดูและปีย่อมปรากฏ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล โลกนี้จึงกลับเจริญขึ้นอีก

ครั้นต่อมา สัตว์เหล่านั้น พากันบริโภคง้วนดินรับประทานง้วนดิน มีง้วนดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน ด้วยเหตุที่สัตว์เหล่านั้น มัวเพลิดเพลินบริโภคง้วนดินรับประทานง้วนดิน มีง้วนดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงาม ได้พากันดูหมิ่นสัตว์พวกที่มีผิวพรรณไม่งาม เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้น เกิดมีการไว้ตัวดูหมิ่นกันเพราะทะนงตัวปรารภผิวพรรณเป็นปัจจัย ง้วนดินจึงหายไป

เมื่อง้วนดินหายไปแล้ว ก็ได้เกิดมีกระบิดิน (ภูมิปปฺ-ปฏิก) ขึ้น สัตว์เหล่านั้นได้ใช้กระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่สิ้นกาลช้านาน ผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป ด้วยเพราะมีการไว้ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปรารภผิวพรรณเป็นปัจจัย กระบิดินจึงหายไป เมื่อกระบิดินหายไปแล้วก็ได้เกิดมีเครือดิน (ปทาลตา) ขึ้น สัตว์เหล่านั้นได้ใช้เครือดิน

เป็นอาหาร ดำรงอยู่สิ้นกาลช้านาน ผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป ด้วยเพราะมีการไว้ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปรารถผิวพรรณเป็นปัจจัย เครือดินจึงหายไป เมื่อเครือดินหายไปแล้ว ก็ได้เกิดมีข้าวสาลีเกิดขึ้น ในที่ที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวไม่มีรำ ไม่มีแกลบ ขาวสะอาด มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นสัตว์เหล่านั้น นำเอาข้าวสาลีใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาลีนั้น ก็มีเมล็ดสุกแล้วงอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าสัตว์เหล่านั้น นำเอาข้าวสาลีใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็นข้าวสาลีนั้น ก็มีเมล็ดสุกแล้วงอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย สัตว์เหล่านั้นจึงได้บริโภคข้าวสาลีนั้นเป็นอาหาร ดำรงอยู่สิ้นกาลช้านาน ด้วยประการที่สัตว์เหล่านั้นมีข้าวสาลีเป็นอาหาร ดำรงอยู่สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป สตรีก็มีเพศหญิงปรากฏ และบุรุษก็มีเพศชายปรากฏ ด้วยว่า สตรีก็เพ่งดูบุรุษอยู่เสมอ และบุรุษก็เพ่งดูสตรีอยู่เสมอ เมื่อคนทั้งสองเพศต่างก็เพ่งดูกันและกันอยู่เสมอ ก็เกิดความกำหนัด เกิดความเร่าร้อนขึ้นในกาย เพราะความเร่าร้อนเหล่านั้นเป็นปัจจัย เขาทั้งสองจึงเสพเมถุนธรรมกัน

ในสมัยนั้น สัตว์พวกใด เห็นสัตว์พวกอื่นเสพเมถุน-ธรรมกันอยู่ ย่อมโปรยฝุ่นใส่บ้าง โปรยเถ้าใส่บ้าง โยนมูลโคใส่บ้าง พร้อมกับพูดว่า "คนชาติชั่วจงฉิบหาย คนชาติชั่วจงฉิบหาย" ดังนี้ แล้วพูดต่อไปว่า "ก็ทำไมขึ้นชื่อว่าสัตว์จึงทำแก่สัตว์เช่นนี้เล่า" ข้อที่ว่ามานั้น จึงได้เป็นธรรมเนียมมาจนถึงทุกวันนี้ว่า ในชนบทบางแห่ง คนทั้งหลาย โปรยฝุ่นใส่บ้าง โปรยเถ้าใส่บ้าง โยนมูลโคใส่บ้าง ในระหว่างที่เขาจะนำสัตว์ผู้ประพฤติชั่วร้ายไปสู่ที่ประหาร พวกพราหมณ์มาระลึกถึงอักขระที่รู้กันว่าเป็นของดี อันเป็นของโบราณนั้นเท่านั้น แต่พวกเขาไม่รู้ชัดถึงเนื้อความแห่งอักขระนั้นเลย

ในสมัยนั้น การโปรยฝุ่นใส่กันเป็นต้นนั้น สมมติกันว่าไม่เป็นธรรม มาในบัดนี้ กลับสมมติกันว่าเป็นธรรม ก็สมัยนั้น สัตว์พวกใดเสพเมถุนธรรมกัน สัตว์พวกนั้นเข้าบ้านหรือนิคมไม่ได้ สิ้นสองเดือนบ้าง สามเดือนบ้างเมื่อใด สัตว์ทั้งหลายพากันเสพอสัทธรรมนั่นอยู่เสมอ เมื่อนั้น จึงพยายามสร้างบ้านเรือนกันขึ้น เพื่อเป็นที่กำบังอสัทธรรมนั้น

ครั้งนั้น สัตว์ผู้หนึ่งเกิดความเกียจคร้าน จึงได้เก็บข้าวสาลีมาไว้เพื่อบริโภคเสียคราวเดียวทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น

ต่อมาสัตว์พวกอื่นก็ถือเอาแบบอย่างของสัตว์ผู้นั้น โดยเก็บข้าวสาลีมาไว้เพื่อบริโภคเสียคราวเดียวทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็นบ้าง เก็บไว้เพื่อบริโภคสิ้น ๒ วันบ้าง เก็บไว้เพื่อบริโภคสิ้น ๔ วันบ้าง เก็บไว้เพื่อบริโภคสิ้น ๘ วันบ้าง

เมื่อใด สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น พยายามเก็บสะสมข้าวสาลีไว้เพื่อบริโภค เมื่อนั้นข้าวสาลีนั้นจึงกลายเป็นข้าวที่มีรำห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นแทนที่ ปรากฏความบกพร่องให้เห็น จึงได้มีข้าวสาลีเป็นหย่อม ๆ

(ต่อมาสัตว์เหล่านั้นพากันจับกลุ่มและได้ปรับทุกข์แก่กันและกัน ถึงเรื่องที่มีการปรากฏของอกุศลธรรมอันเป็นบาป ทำให้สัตว์เหล่านี้จากที่เคยเป็นผู้ได้สำเร็จทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีซ่านออกจากกายตน แล้วก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาถึงในสมัยที่ดำรงอยู่ด้วยการบริโภคข้าวสาลี ที่มีรำห่อเมล็ด มีแกลบหุ้มเมล็ด ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นแทนที่ ปรากฏความบกพร่องให้เห็น จากนั้นจึงได้มีการแบ่งส่วนข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน)

วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลภ สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค สัตว์เหล่านั้นจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว ได้ตักเตือนอย่างนี้ว่า “แน่ะสัตว์ผู้เจริญ ก็ท่าน

กระทำกรรมชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำกรรมชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย” สัตว์ผู้นั้นได้รับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว

แม้ครั้งที่ ๒ สัตว์ผู้นั้นก็ยังขืนทำเช่นเดิมและรับคำสัตว์ทั้งหลายว่าจะไม่ทำอีก แม้ครั้งที่ ๓ สัตว์ผู้นั้นก็ยังขืนทำเช่นเดิมอีก สัตว์เหล่านั้นจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้วได้ตักเตือนว่า “แน่ะสัตว์ผู้เจริญ ท่านทำกรรมอันชั่วช้านักที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเอาส่วนที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำกรรมอันชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย” สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยฝ่ามือบ้าง สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยก้อนดินบ้าง พวกหนึ่งประหารด้วยท่อนไม้บ้าง ในเพราะมีเหตุเช่นนี้เป็นต้นมา การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จึงปรากฏ การติเตียนจึงปรากฏ การกล่าวเท็จจึงปรากฏ การถือท่อนไม้จึงปรากฏ

ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างก็ปรับทุกข์กันว่า “ท่านผู้เจริญเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การติเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะอกุศลธรรมอันเป็นบาปเหล่าใด อกุศลธรรมอันเป็นบาปเหล่านั้นเกิดขึ้นแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่ากระนั้นเลย

พวกเราจักสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ให้เป็นผู้ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น" ดังนี้ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นพากันเข้าไปหาสัตว์ที่สวยงามกว่า น่าดูน่าชมกว่า น่าเลื่อมใสกว่า และน่าเกรงขามกว่า แล้วจึงแจ้งเรื่องนี้ว่า "มาเถิดท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ท่าน"

สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ ส่วนสัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้านั้น เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า อันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) นั้น อักขระว่า มหาชนสมมติ มหาชนสมมติ (มหาสมฺมต) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งแห่งเขตทั้งหลายนั้น อักขระว่า กษัตริย์ กษัตริย์ (ขตฺติย) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่ ๒ เพราะเหตุที่ผู้เป็นหัวหน้า ยังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรม อักขระว่า ราชา ราชา (ราช) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่ ๓

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ การบังเกิดขึ้นแห่งพวกกษัตริย์นั้นจึงมีขึ้นได้ เพราะอักขระที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณอย่างนี้ เรื่องของสัตว์เหล่านั้น จะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่นอกไปจากธรรม ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในหมู่มหาชน ทั้งในปัจจุบัน (ทิฏฐธรรม) และภายหน้า (อภิสัมปราย)

ครั้งนั้นแล สัตว์บางจำพวก ได้มีความคิดขึ้นอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การติเตียนจักปรากฏ การกล่าวเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ การขับไล่จักปรากฏ ในเพราะอกุศลธรรมอันเป็นบาปเหล่าใด อกุศลธรรมอันเป็นบาปเหล่านั้นเกิดขึ้นแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่ากระนั้นเลย พวกเราควรไปลอยอกุศลธรรมอันเป็นบาปนี้เถิด" ดังนี้ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงได้พากันลอยอกุศลธรรมอันเป็นบาปทิ้งไป เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นพากันลอยอกุศลธรรมอันเป็นบาปอยู่ดังนี้ อักขระว่า พวกพราหมณ์ พวกพราหมณ์ (พฺราหฺมณ) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับแรก

พราหมณ์เหล่านั้น พากันสร้างกระท่อม ซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า เพ่งอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและ

บังด้วยใบไม้นั้น พวกเขาไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการตำข้าว ทั้งในเวลาเย็นและเวลาเช้า จึงได้พากันเที่ยวแสวงหาอาหาร ตามคามนิคมและราชธานี เพื่อบริโภคในเวลาเย็นและเวลาเช้า เขาเหล่านั้นครั้นได้อาหารแล้ว จึงพากันกลับไปเพ่งอยู่ในกระท่อม ซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่าอีก คนทั้งหลายเห็นการกระทำของพวกพราหมณ์นั้นแล้ว จึงพากันพูดอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญเอ๋ย สัตว์พวกนี้พากันมาสร้างกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า แล้วเพ่งอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้นั้น ไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการตำข้าวทั้งในเวลาเย็นและเวลาเช้า จึงพากันเที่ยวแสวงหาอาหาร ตามคามนิคมและราชธานี เพื่อบริโภคในเวลาเย็นและเวลาเช้า เขาเหล่านั้นครั้นได้อาหารแล้ว จึงพากันกลับไปเพ่งอยู่ในกระท่อม ซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่าอีก" ดังนี้ เพราะเหตุนั้น อักขระว่า พวกเจริญฌาน พวกเจริญฌาน (ฌายิกา) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่ ๒

บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์บางพวกเมื่อไม่อาจสำเร็จฌานได้ ที่กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า จึงเที่ยวไปยังบ้านและนิคมที่ใกล้เคียง แล้วก็จัดทำคัมภีร์อยู่ คนทั้งหลายเห็นการกระทำของพวกพราหมณ์นี้นั้นแล้ว

จึงพูดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญเอ๋ย ก็สัตว์เหล่านี้ ไม่อาจสำเร็จฌานได้ที่กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า เที่ยวไปยังบ้าน และนิคมที่ใกล้เคียง จัดทำคัมภีร์อยู่ บัดนี้พวกชนเหล่านี้ไม่เพ่งอยู่ บัดนี้พวกชนเหล่านี้ไม่เพ่งอยู่” ดังนี้ เพราะเหตุนั้น อักขระว่า อัชฌายิกา อัชฌายิกา (อชฺฌายิกา) จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่ ๓

ก็สมัยนั้นการทรงจำ การสอน การบอกมนต์ ถูกสมมติว่าเลว มาในบัดนี้ สมมติกันว่าประเสริฐ ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ การเกิดขึ้นแห่งพวกพราหมณ์นั้นจึงมีขึ้นได้

บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์บางจำพวกยึดมั่นเมถุนธรรมแล้วประกอบการงานเป็นแผนก ๆ เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นยึดมั่นเมถุนธรรม แล้วประกอบการงานเป็นแผนก ๆ นั้นแล อักขระว่า เวสสา เวสสา (เวสฺสา) จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ การเกิดขึ้นของแพศย์นั้น จึงมีขึ้นได้.

บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์บางจำพวกประพฤติตนโหดร้าย ทำงานต่ำต้อย เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นประพฤติตนโหดร้าย ทำงานต่ำต้อยนั้นแล อักขระว่า สุททา สุททา (สุทฺทา) จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ การเกิดขึ้นแห่งพวก**ศูทร**นั้น จึงมีขึ้นได้.

มีสมัยที่กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง แพศย์บ้าง ศูทรบ้าง ตำหนิธรรมของตน จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยประสงค์ว่า เราจักเป็นสมณะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้ พวกสมณะจึงเกิดมีขึ้นได้ จากวรรณะทั้งสี่เหล่านี้.

กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี แพศย์ก็ดี ศูทรก็ดี สมณะก็ดี ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นมิจฉาทิฏฐิ ย่อมยึดถือกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เพราะยึดถือกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ทั้งสิ้น

กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี แพศย์ก็ดี ศูทรก็ดี สมณะก็ดี ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต เป็นสัมมาทิฏฐิ ย่อมยึดถือกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เพราะยึดถือกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี แพศย์ก็ดี ศูทรก็ดี สมณะก็ดี มีปกติกระทำกรรมทั้งสอง (คือสุจริตและทุจริต) ด้วยกาย มีปกติกระทำกรรมทั้งสองด้วยวาจา มีปกติกระทำกรรมทั้งสองด้วยใจ มีความเห็นปนกัน ยึดถือการกระทำด้วย

อำนาจความเห็นปนกัน เพราะยึดถือการกระทำด้วยอำนาจความเห็นปนกันเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง

กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี แพศย์ก็ดี ศูทรก็ดี สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๗ แล้ว ย่อมปรินิพพานในปัจจุบันนี้ทีเดียว

ก็บรรดาวรรณะทั้งสี่นี้ วรรณะใด เป็นภิกษุสิ้นอาสวะแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว มีกิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว วางภาระเสียได้แล้ว บรรลุถึงประโยชน์ของตนแล้ว หมดเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ วรรณะนั้นปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายโดยธรรมแท้จริง มิใช่นอกไปจากธรรมเลย ความจริงธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่มหาชน ทั้งในปัจจุบัน และภายหน้า

กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนผู้รังเกียจด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์.

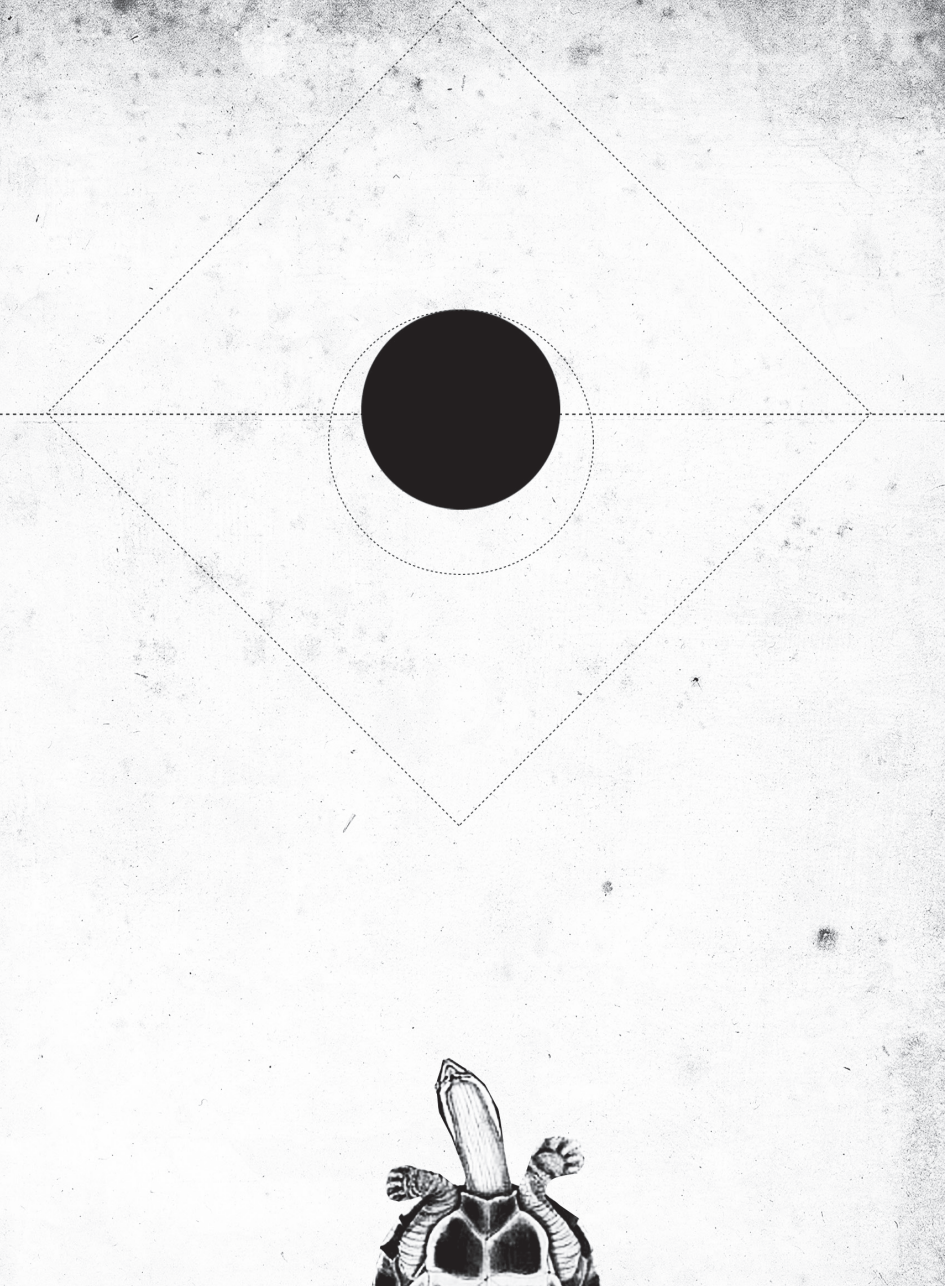

ปัจจัยต่ออายุขัยของมนุษย์ ๕๙

-บาลี ปา. ที. ๑๑/๗๐-๘๐/๓๙-๔๗.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อพระราชา **มีการกระทำชนิดที่เป็นไปแต่เพียงเพื่อการคุ้มครองอารักขา แต่มิได้เป็นไปเพื่อการกระทำให้เกิดทรัพย์** แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์ทั้งหลาย ดังนั้นแล้ว **ความยากจนขัดสน ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด**

เพราะความยากจนขัดสนเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **อทินนาทาน** (ลักทรัพย์) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

เพราะอทินนาทานเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **การใช้ศัสตราวุธ**โดยวิธีการต่าง ๆ ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

เพราะการใช้ศัสตราวุธโดยวิธีการต่าง ๆ เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **ปาณาติบาต** (ซึ่งหมายถึงการฆ่ามนุษย์ด้วยกัน) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

เพราะปาณาติบาตเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **มุสาวาท** (การหลอกลวงคดโกง) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาจาก ๘ หมื่นปี เหลือเพียง ๔ หมื่นปี)

เพราะมุสาวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **ปิสุณาวาท** (การพูดจายุแหย่เพื่อการแตกกันเป็นพวก เป็นหมู่ ทำลายความสามัคคี) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒ หมื่นปี)

เพราะปิสุณาวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **กาเมสุมิจฉาจาร** (การทำชู้ การละเมิดของรักของบุคคลอื่น) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๑ หมื่นปี)

เพราะกาเมสุมิจฉาจารเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **ผรุสวาท**และ**สัมผัปปลาปะ** (การใช้คำหยาบและคำพูดเพ้อเจ้อเพื่อความสำราญ) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๕ พันปี)

เพราะผรุสวาทและสัมผัปปลาปะเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **อภิชฌาและพยาบาท** (แผนการกอบโกยและการทำลายล้าง) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒,๕๐๐-๒,๐๐๐ ปี)

เพราะอภิชฌาและพยาบาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **มิจฉาทิฏฐิ** (ความเห็นผิดชนิดเห็นกงจักรเป็นดอกบัว นิยมความชั่ว) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๑,๐๐๐ ปี)

เพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด (อกุศล) ธรรมทั้งสาม คือ **อธัมมราคะ** (ความยินดีที่ไม่เป็นธรรม) **วิสมโลภะ** (ความโลภไม่สิ้นสุด) **มิจฉาธรรม** (การประพฤติตามอำนาจกิเลส) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด (อย่างไม่แยกกัน)

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๕๐๐ ปี)

เพราะ (อกุศล) ธรรม ทั้งสาม ... นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **(อกุศล) ธรรม**ทั้งหลาย คือ **ไม่ปฏิบัติอย่างถูกต้องในมารดา บิดา สมณะพราหมณ์ ไม่มีกุลเชฏฐาปจายนธรรม** (ความอ่อนน้อมตามฐานะสูงต่ำ) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด.

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒๕๐-๒๐๐-๑๐๐ ปี)

สมัยนั้น จักมีสมัยที่มนุษย์มีอายุขัยลดลงมาเหลือเพียง ๑๐ ปี (จักมีลักษณะแห่งความเสื่อมเสียมีประการต่าง ๆ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า) หญิงอายุ ๕ ปี ก็มีบุตร รสทั้งห้า คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และรสเค็ม ก็ไม่ปรากฏ มนุษย์ทั้งหลาย กินหญ้าที่เรียกว่า กุท์รูสกะ แทนการกินข้าว กุศลกรรมบถหายไป ไม่มีร่องรอย อกุศลกรรมบถ รุ่งเรืองถึงที่สุด ในหมู่มนุษย์ ไม่มีคำพูดว่ากุศล จึงไม่มีการทำกุศล มนุษย์สมัยนั้น จักไม่ยกย่องสรรเสริญ ความเคารพเกื้อกูลต่อมารดา (มัตเตยยธรรม) ความเคารพเกื้อกูลต่อบิดา (เปตเตยยธรรม) ความเคารพเกื้อกูลต่อสมณะ (สามัญญธรรม) ความเคารพเกื้อกูลต่อพราหมณ์ (พรหมัญญธรรม) และความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล (กุลเชฏฐาปจายนธรรม) เหมือนอย่างที่มนุษย์ยกย่องกันอยู่ในสมัยนี้ ไม่มีคำพูดว่า แม่ น้าชาย น้าหญิง พ่อ อา ลุง ป้า ภรรยาของอาจารย์ และคำพูดว่า เมียของครู สัตว์โลกจักกระทำการสัมเภท (สมสู่สำส่อน) เช่นเดียวกันกับแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข สุนัขจิ้งจอก ความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดฆ่า เป็นไปอย่างแรงกล้า แม้ในระหว่างมารดากับบุตร

บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่กับน้อง น้องกับพี่ทั้งชายและหญิง เหมือนกับที่นายพรานมีความรู้สึกต่อเนื้อทั้งหลาย.

ในสมัยนั้น จักมี **สัตถันตรกัปป์** (การใช้ศัสตราวุธติดต่อกันไม่หยุดหย่อน) **ตลอดเวลา ๗ วัน สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นจักมีความสำคัญแก่กันและกัน ราวกะว่าเนื้อ แต่ละคนมีศัสตราวุธในมือ ปลงชีวิตซึ่งกันและกัน ราวกะว่า ฆ่าปลา ฆ่าเนื้อ.**

(มีมนุษย์หลายคน ไม่เข้าร่วมวงสัตถันตรกัปป์ด้วยความกลัว หนีไปซ่อนตัวอยู่ในที่ที่พอจะซ่อนตัวได้ตลอด ๗ วัน แล้วกลับออกมาพบกันและกัน ยินดีสวมกอดกัน กล่าวแก่กันและกันในที่นั้นว่า มีโชคดีที่รอดมาได้ แล้วก็ตกลงกันในการตั้งต้นประพฤติธรรมกันใหม่ต่อไป ชีวิตมนุษย์ก็ค่อยเจริญขึ้น จาก ๑๐ ปี ตามลำดับ ๆ จนถึงสมัย ๘ หมื่นปี อีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งเป็นสมัยแห่งศาสนาของพระพุทธเจ้ามีพระนามว่า เมตเตยยสัมมาสัมพุทธะ)

ผลจากความไม่มีธรรมะของมนุษย์ | ๖๐

-บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๙๗/๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย !

สมัยใด **ราชา** (ผู้ปกครอง) **ทั้งหลาย**ไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น ราชยุตต์ (ข้าราชการ) ทั้งหลายก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

เมื่อ **ราชยุตต์ทั้งหลาย** ไม่ตั้งอยู่ในธรรม พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

เมื่อ **พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย** ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองและชาวชนบททั้งหลาย ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

เมื่อ **ชาวเมืองและชาวชนบททั้งหลาย** ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ก็มีปริวรรต (การเคลื่อนที่การหมุนเวียน) ไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ **ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์** มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลาย ก็มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ **ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลาย** มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ คืนและวัน ก็มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ **คืนและวัน** มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ เดือนและปักษ์ ก็มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ **เดือนและปักษ์** มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ ฤดูและปี ก็มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ **ฤดูและปี** มีปริวรรตไม่สม่ำเสมอ ลม (ทุกชนิด) ก็พัดไปไม่สม่ำเสมอ

เมื่อ **ลม** (ทุกชนิด) พัดไปไม่สม่ำเสมอ ปัญชสา (ระบบแห่งทิศทางลมอันถูกต้อง) ก็แปรปรวน

เมื่อ **ปัญชสา** แปรปรวน เทวดาทั้งหลาย ก็ระส่ำระสาย

เมื่อ **เทวดาทั้งหลาย** ระส่ำระสาย ฝนก็ตกลงมาอย่างไม่เหมาะสม

เมื่อ **ฝนตก** ลงมาอย่างไม่เหมาะสม พืชพรรณข้าวทั้งหลาย ก็แก่และสุกไม่สม่ำเสมอ

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อมนุษย์ทั้งหลาย บริโภคพืชพรรณ ข้าวทั้งหลายอันมีความแก่และสุกไม่สม่ำเสมอ **ก็กลายเป็นผู้มีอายุสั้น ผิวพรรณทราม ทุพพลภาพและมีโรคภัยไข้เจ็บมาก.**

(ข้อความต่อไปนี้ ได้ตรัสถึงภาวะการณ์ที่ตรงกันข้าม ผู้ศึกษาพึงทราบโดยนัยตรงกันข้าม ตลอดสาย)

เหตุที่ทำให้มนุษย์จำนวนลดลง ๖๑

-บาลี เอก. อํ. ๒๐/๒๐๓/๔๙๖.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ได้สดับมาต่อบุรพพราหมณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์กล่าวไว้ว่าได้ยินว่า แต่ก่อนโลกนี้ ย่อมหนาแน่นด้วยหมู่มนุษย์เหมือนอเวจี บ้าน นิคม ชนบท และราชธานี มีทุกระยะไก่บินตก ดังนี้.

*ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! **อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัยเครื่องทำให้มนุษย์ทุกวันนี้หมดไป ปรากฏว่ามีน้อย แม้บ้านก็ไม่เป็นบ้าน แม้นิคมก็ไม่เป็นนิคม แม้นครก็ไม่เป็นนคร แม้ชนบทก็ไม่เป็นชนบท ?***

พราหมณ์ ! **ทุกวันนี้ มนุษย์กำหนัดแล้วด้วยความกำหนัดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม** มนุษย์เหล่านั้นกำหนัดแล้วด้วยความกำหนัดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม **ต่างก็ฉวยศัสตราอันคมเข้าฆ่าฟันกันและกัน เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงล้มตายเสียเป็นอันมาก.**

พราหมณ์ ! แม้ข้อนี้ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องทำให้มนุษย์ทุกวันนี้หมดไป ปรากฏว่ามีน้อย แม้บ้านก็ไม่เป็นบ้าน แม้นิคมก็ไม่เป็นนิคม แม้นครก็ไม่เป็นนคร แม้ชนบทก็ไม่เป็นชนบท.

พราหมณ์ ! **อีกประการหนึ่ง** ทุกวันนี้ มนุษย์กำหนัดแล้ว ด้วยความกำหนัดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม **เมื่อมนุษย์เหล่านั้น กำหนัดแล้วด้วยความกำหนัดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม ฝนก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฉะนั้น จึงเกิดทุพภิกขภัย ข้าวกล้าเสียหาย เป็นเพลี้ย ไม่ให้ผล เพราะเหตุนั้น มนุษย์จึงล้มตายเสียเป็นอันมาก.**

พราหมณ์ ! แม้ข้อนี้ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องทำให้มนุษย์ทุกวันนี้หมดไป ปรากฏว่ามีน้อย แม้บ้านก็ไม่เป็นบ้าน แม้นิคมก็ไม่เป็นนิคม แม้นครก็ไม่เป็นนคร แม้ชนบทก็ไม่เป็นชนบท.

พราหมณ์ ! **อีกประการหนึ่ง** ทุกวันนี้ มนุษย์กำหนัดแล้วด้วยความกำหนัดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม **เมื่อมนุษย์เหล่านั้น กำหนัดแล้วด้วยความกำหนัดผิดธรรม ถูกความโลภอย่างแรงกล้าครอบงำ ประกอบด้วยมิจฉาธรรม พวกยักษ์ได้ปล่อยอมนุษย์ที่ร้ายกาจลงไว้ เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงล้มตายเสียเป็นอันมาก.**

พราหมณ์ ! แม้ข้อนี้ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องทำให้มนุษย์ทุกวันนี้หมดไป ปรากฏว่ามีน้อย แม้บ้านก็ไม่เป็นบ้าน แม้นิคมก็ไม่เป็นนิคม แม้นครก็ไม่เป็นนคร แม้ชนบทก็ไม่เป็นชนบท.

เครื่องผูกพันสัตว์ ๖๒

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๓๑๐/๒๕๕.

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! อะไรเป็นเครื่องผูกพันเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ทั้งหลาย อันมีอยู่เป็นหมู่ ๆ (ซึ่งแต่ละหมู่) ปรารถนาอยู่ว่า เราจักเป็นคนไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มีการเบียดเบียนแก่กันและกัน แต่แล้วก็ไม่สามารถจักเป็นผู้อยู่อย่างผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มีเบียดเบียนแก่กันและกันเล่า พระเจ้าข้า ?

จอมเทพ ! **ความอิจฉา** (อิสสา) **และความตระหนี่** (มัจฉริยะ) **นั่นแล เป็นเครื่องผูกพันเทวดา** มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ทั้งหลาย อันมีอยู่เป็นหมู่ ๆ (ซึ่งแต่ละหมู่) ปรารถนาอยู่ว่า เราจักเป็นคนไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มีการเบียดเบียนแก่กันและกัน แต่แล้วก็ไม่สามารถจักเป็นผู้อยู่อย่างผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มีการเบียดเบียนแก่กันและกันได้.

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! ก็ความอิจฉาและความตระหนี่นั้นมีอะไรเป็นต้นเหตุ (นิทาน) มีอะไรเป็นเครื่องก่อขึ้น (สมุทัย) มีอะไรเป็นเครื่องทำให้เกิด (ชาติกะ) มีอะไรเป็นแดนเกิด (ปภวะ) ?

เมื่ออะไรมีอยู่ ความอิจฉาและความตระหนี่จึงมี ? เมื่ออะไรไม่มีอยู่ ความอิจฉาและความตระหนี่จึงไม่มี พระเจ้าข้า !

จอมเทพ ! **ความอิจฉาและความตระหนี่นั้น มีสิ่งอันเป็นที่รักและสิ่งอันไม่เป็นที่รัก** (ปิยาปุปิย) **นั่นแล เป็นต้นเหตุ ...** เมื่อสิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักไม่มีอยู่ ความอิจฉาและความตระหนี่ก็ไม่มี.

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ! ก็สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักนั้นเล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ ... ? เมื่ออะไรมีอยู่ สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักจึงมี ? เมื่ออะไรไม่มีอยู่ สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักจึงไม่มีพระเจ้าข้า !

จอมเทพ ! **สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักนั้น มีฉันทะ (ความพอใจ) เป็นต้นเหตุ** ... เมื่อฉันทะ ไม่มีอยู่ สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักก็ไม่มี.

เหตุที่สัตว์บางพวกกลัวตาย บางพวกไม่กลัวตาย ๖๓

–บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๒๓๕/๑๘๔.

พราหมณ์ ! สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัวถึงความสะดุ้งต่อความตาย มีอยู่ สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ไม่กลัว ไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย มีอยู่.

พราหมณ์ ! ก็สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้**ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ยังไม่ปราศจากความพอใจ ยังไม่ปราศจากความรัก ยังไม่ปราศจากความกระหาย ยังไม่ปราศจากความเร่าร้อน ยังไม่ปราศจากความทะยานอยากในกามทั้งหลาย** มีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า **กามอันเป็นที่รักจักละเราไปเสียละหนอ และเราก็จะต้องละกามอันเป็นที่รักไป** เขาย่อมเศร้าโศกระทมใจ คร่ำครวญ ทุบอกร่ำไห้ ถึงความหลงใหล.

พราหมณ์! บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๒) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้**ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ยังไม่ปราศจากความพอใจ ยังไม่ปราศจากความรัก ยังไม่ปราศจากความกระหาย ยังไม่ปราศจากความเร่าร้อน ยังไม่ปราศจากความทะยานอยากในกาย** มีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า **กายอันเป็นที่รักจักละเราไปละหนอ และเราก็จักละกายอันเป็นที่รักไป** เขาย่อมเศร้าโศก... .

พราหมณ์! แม้บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๓) บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้ไม่ได้ทำความดีไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำความป้องกันความกลัวไว้ ทำแต่บาป ทำแต่กรรมที่หยาบช้า ทำแต่กรรมที่เศร้าหมอง** มีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ทำความดีไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำความป้องกัน

ความกลัวไว้ ทำแต่บาป ทำแต่กรรมที่หยาบช้า ทำแต่กรรมที่เศร้าหมอง **คติของคนไม่ได้ทำความดี ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำความป้องกันความกลัว ทำแต่บาป ทำแต่กรรมที่หยาบช้า ทำแต่กรรมที่เศร้าหมองมีประมาณเท่าใด เราละไปแล้วย่อมไปสู่คตินั้น** เขาย่อมเศร้าโศก... .

พราหมณ์ ! แม้บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๔) บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้มีความสงสัยเคลือบแคลง ไม่ถึงความตกลงใจในพระสัทธรรม** มีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า **เรามีความสงสัยเคลือบแคลง ไม่ถึงความตกลงใจในพระสัทธรรม** เขาย่อมเศร้าโศก... .

พราหมณ์ ! แม้บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

พราหมณ์ ! บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ย่อมถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

พราหมณ์ ! บุคคลมีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร่าร้อน ปราศจากความทะยานอยากในกามทั้งหลาย** มีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อม**ไม่มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า กามทั้งหลายอันเป็นที่รักจักละเราไปเสียละหนอ และเราก็จักละกามอันเป็นที่รักไป** เขาย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ระทมใจ ไม่คร่ำครวญ ไม่ทุบอกร่ำไห้ ไม่ถึงความหลงใหล.

พราหมณ์ ! บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๒) บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร่าร้อน ปราศจากความทะยานอยากในกาย** มีโรคหนักอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว **ย่อมไม่มีปริวิตกอย่างนี้ว่า กายอันเป็นที่รักจักละเราไปละหนอ และเราก็จักละกายอันเป็นที่รักนี้ไป** เขาย่อมไม่เศร้าโศก... .

พราหมณ์ ! บุคคลแม้นี้แล มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๓) บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้ไม่ได้กระทำบาป ไม่ได้ทำกรรมที่หยาบช้า ไม่ได้ทำกรรมที่เศร้าหมอง เป็นผู้ทำความดีไว้ ทำกุศลไว้ ทำกรรมเครื่องป้องกันความกลัวไว้** มีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตก อย่างนี้ว่า เราไม่ได้ทำกรรมอันเป็นบาป ไม่ได้ทำกรรมหยาบช้า ไม่ได้ทำกรรมที่เศร้าหมอง **เป็นผู้ทำกรรมดีไว้ ทำกุศลไว้ ทำกรรมเครื่องป้องกันความกลัวไว้ คติของบุคคลผู้ไม่ได้ทำบาปไว้ ไม่ได้ทำกรรมหยาบช้า ไม่ได้ทำกรรมที่เศร้าหมอง ทำกรรมดีไว้ ทำกุศลไว้ ทำกรรมเครื่องป้องกันความกลัวไว้เพียงใด เราละไปแล้วจักไปสู่คตินั้น** เขาย่อมไม่เศร้าโศก... .

พราหมณ์ ! แม้บุคคลนั้นแลมีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

(๔) บุคคลบางคนในโลกนี้ **เป็นผู้ไม่มีความสงสัย ไม่มีความเคลือบแคลงถึงความตกลงใจในพระสัทธรรม**

มีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า **เราไม่มีความสงสัย ไม่มีความเคลือบแคลงถึงความตกลงใจในพระสัทธรรม** เขาย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ระทมใจ ไม่คร่ำครวญ ไม่ทุบอกร่ำไห้ ไม่ถึงความหลงใหล.

พราหมณ์ ! แม้บุคคลนี้แล มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

พราหมณ์ ! บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย.

โอกาสในการเกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก ๖๔

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๖๘/๑๗๔๔.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าสมมติว่า มหาปฐพีอันใหญ่หลวงนี้ มีน้ำท่วมถึงเป็นอันเดียวกันทั้งหมด บุรุษคนหนึ่งทิ้งแอก ซึ่งมีรูเจาะได้เพียงรูเดียว ลงไปในน้ำนั้น ลมตะวันออกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันตก ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันออก ลมทิศเหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้ ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนือ อยู่ดังนี้ ในน้ำนั้น มีเต่าตัวหนึ่ง ตาบอด ล่วงไปร้อย ๆ ปี มันจะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร จะเป็นไปได้ไหม ที่เต่าตาบอด ร้อยปีจึงจะผุดขึ้นสักครั้งหนึ่ง จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

ข้อนี้ยากที่จะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า ! ที่เต่าตาบอดนั้นร้อยปีผุดขึ้นเพียงครั้งเดียว จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ยากที่จะเป็นไปได้ ฉันเดียวกันที่ใคร ๆ จะพึงได้ความเป็นมนุษย์ ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกันที่ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ จะเกิดขึ้นในโลก ยากที่จะเป็นไปได้ ฉันเดียวกัน ที่ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้วจะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่ว่า **บัดนี้ ความเป็นมนุษย์ก็ได้แล้ว ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะก็บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว และธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้วก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้
พวกเธอพึงกระทำโยคกรรม เพื่อให้รู้ว่า
นี้ ทุกข์
นี้ เหตุให้เกิดทุกข์
นี้ ความดับแห่งทุกข์
นี้ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์ ดังนี้ เถิด.

ความเป็นไปได้ยาก ๖๕

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๗๖/๑๗๙๒-๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพีย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ
อริยสัจคือทุกข์
อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์
อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า
ทุกข์ เป็นอย่างนี้
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้ เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

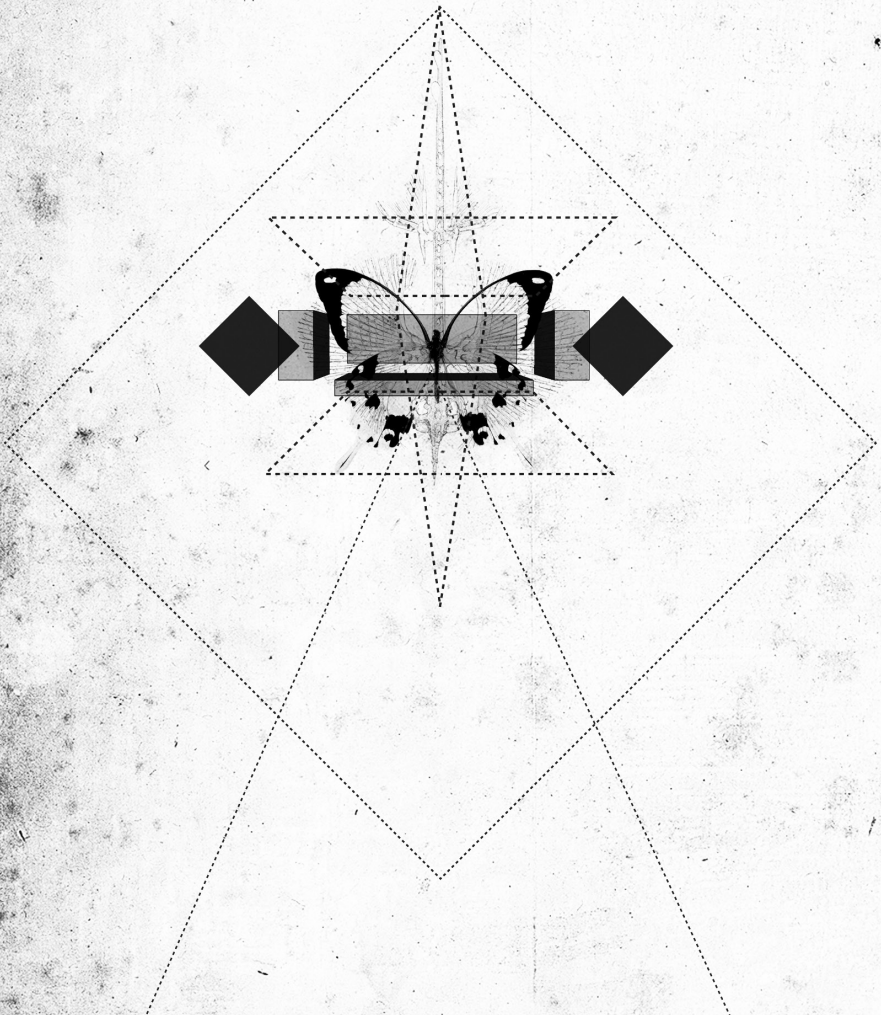

เทวดา

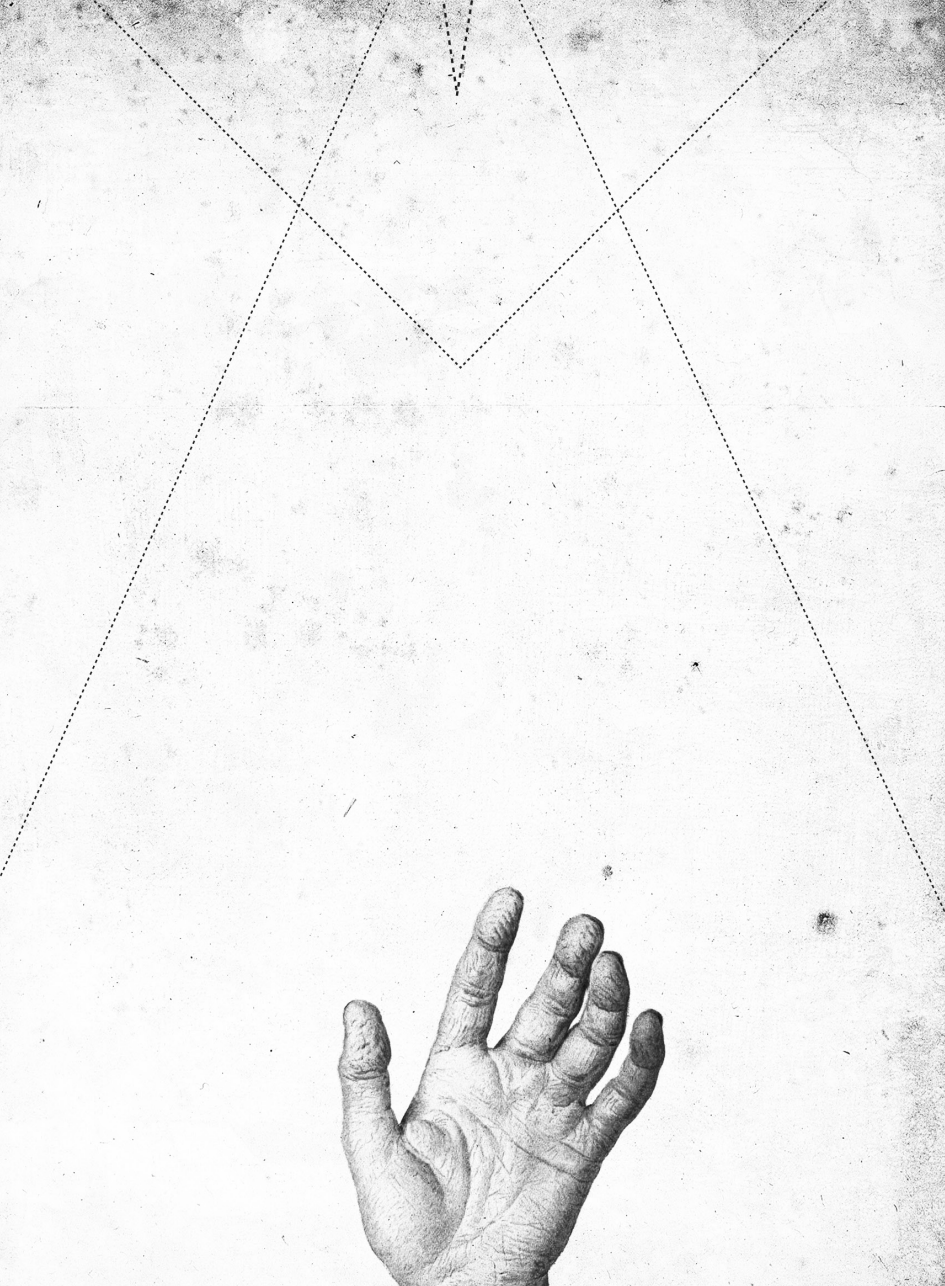

ข้อดีของเทวดาเทียบกับมนุษย์ ๖๖

–บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๔๐๘/๒๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เทวดาชั้นดาวดึงส์** ประเสริฐกว่าพวกมนุษย์ชาวอุตรกุรุทวีปและพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ.

๓ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) อายุทิพย์

(๒) วรรณะทิพย์

(๓) สุขทิพย์

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาชั้นดาวดึงส์ ประเสริฐกว่าพวกมนุษย์ชาวอุตรกุรุทวีปและพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล.

ผลแห่งความประพฤติเรียบร้อย ๖๗

–บาลี มู. ม. ๑๒/๕๑๗/๔๘๓.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต และนรก ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย ?

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย ?

พราหมณ์และคหบดี ! **สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต และนรก**[๑] ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย **เพราะเหตุประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ไม่ประพฤติธรรม.**

พราหมณ์และคหบดี ! **สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์** ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย **เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม.**

พวกข้าพระองค์ไม่ทราบเนื้อความอย่างพิสดารแห่งธรรมที่พระโคดมตรัสโดยย่อ มิได้ทรงจำแนกความให้พิสดาร ขอพระโคดมผู้เจริญโปรดแสดงธรรมแก่พวกข้าพระองค์ โดยอาการที่พวกข้าพระองค์จะพึงรู้เนื้อความอย่างพิสดารแห่งธรรมที่พระโคดมผู้เจริญตรัสโดยย่อมิได้ทรงจำแนกความให้พิสดารเถิด.

๑.อบาย ทุคติ วินิตบาต นรก = ภพที่ต่ำกว่ามนุษย์.

พราหมณ์และคหบดี ! ถ้าเช่นนั้นพวกท่านจงฟัง จงทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว.

พราหมณ์และคหบดี ! ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง.

พราหมณ์และคหบดี ! ความประพฤติเรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง.

(รายละเอียดอกุศลกรรมบท ๑๐ และกุศลกรรมบท ๑๐ สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในหน้า ๔๒-๔๖ และ ๑๖๐-๑๖๔ ของหนังสือเล่มนี้)

พราหมณ์และคหบดี ! **ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม พึงหวังว่า**

"โอหนอ ! ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย **เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาลเถิด"**

ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้

คือ ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาล.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะว่าบุคคลนั้น เป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนั้นแล.

พราหมณ์และคหบดี ! **ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม พึงหวังว่า**

"โอหนอ ! ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย **เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่ง** พราหมณ์มหาศาล ... คหบดีมหาศาล ... เทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกา ... เทวดาเหล่าดาวดึงส์ ... เทวดาเหล่ายามา ... เทวดาเหล่าดุสิต ... เทวดาเหล่านิมมานรดี ... เทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัตตี ... เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหม ... เทวดาเหล่าอาภา ... เทวดาเหล่าปริตตาภา ... เทวดาเหล่าอัปปมาณาภา ... เทวดาเหล่าอาภัสสรา ... เทวดาเหล่าปริตตสุภา ... เทวดาเหล่าอัปมาณสุภา ... เทวดาเหล่าสุภกิณหกะ ... เทวดาเหล่าเวหัปผละ ... เทวดาเหล่าอวิหา ... เทวดาเหล่าอตัปปา ... เทวดาเหล่าสุทัสสา ... เทวดาเหล่าสุทัสสี ... เทวดาเหล่าอกนิฏฐะ ... เทวดาผู้เข้าถึงอากาสานัญจายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงวิญญาณัญจายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงอากิญจัญญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ ... .

พราหมณ์และคหบดี ! **ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม พึงหวังว่า**

“เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่เถิด”

ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้

บุคคลนั้นพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะว่าบุคคลนั้น เป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือเป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนี้แล.

ผลจากการวางจิตเมื่อให้ทาน ๖๘

-บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๖๐/๔๙.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องให้ทานเช่นนั้นนั่นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ? อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องให้ทานเช่นนั้นนั่นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ?

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ให้ทานโดยมีความหวังผล ให้ทานโดยมีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยมุ่งการสั่งสม** (บุญ) **ให้ทานโดยคิดว่า "เราตายไปจักได้เสวยผลของทานนี้"** เขาจึงให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ ... เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกา** เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว **ยังเป็นผู้กลับมา** คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ให้ทานโดยไม่มีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยไม่มุ่งการสั่งสม** (บุญ) **ให้ทานโดยไม่คิดว่า "เราตายไป**

จักได้เสวยผลของทานนี้" แต่เขาให้ทานด้วยคิดว่า "การให้ทานเป็นการดี" เขาจึงให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... แก่สมณะหรือพราหมณ์ ... เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดาวดึงส์** เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว **ยังเป็นผู้กลับมา** คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า "การให้ทานเป็นการดี" แต่ให้ทานด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่าตายาย เคยให้เคยทำมา** เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... แก่สมณะหรือพราหมณ์ ... เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่ายามา** เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว **ยังเป็นผู้กลับมา** คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย เคยให้เคยทำมา** เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี **แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากิน สมณะหรือ**

พราหมณ์เหล่านี้ ไม่หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหา ไม่สมควร เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... แก่สมณะหรือพราหมณ์ ... เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดุสิต** เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว **ยังเป็นผู้กลับมา** คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากินได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้หุงหากินไม่ได้ เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้หุงหากินไม่ได้ ไม่สมควร แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนฤาษีแต่ครั้งก่อน** คือ อัฏฐกฤาษี วามกฤาษี วามเทวฤาษี เวสสามิตรฤาษี ยมทัคคิฤาษี อังคีรสฤาษี ภารทวาชฤาษี วาเสฏฐฤาษี กัสสปฤาษี และภคุฤาษี บูชามหายัญ เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... แก่สมณะหรือพราหมณ์ ... เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่านิมมานรดี** เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว **ยังเป็นผู้กลับมา** คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็น**

ผู้จำแนกแจกทาน เหมือนอย่างฤาษีแต่ครั้งก่อน คือ อัฏฐกฤาษี ... ภคุฤาษี **แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส** เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... แก่สมณะหรือพราหมณ์ ... เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัสดี** เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว **ยังเป็นผู้กลับมา** คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส แต่ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต** เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... แก่สมณะหรือพราหมณ์ ... เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าพรหมกายิกา** เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว **เป็นผู้ไม่ต้องกลับมา** คือ ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร ! นี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ทานเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว **มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก** และเป็นเหตุ เป็นปัจจัยเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว **มีผลมาก มีอานิสงส์มาก.**

ผลของการต้อนรับบรรพชิตด้วยวิธีที่ต่างกัน

๖๙

–บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๔๐๓/๒๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ในราตรีนี้ เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาเป็นอันมากมีผิวพรรณงดงาม ยังวิหารเชตวันทั้งสิ้น ให้สว่างไสว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ ไหว้เราแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะเราว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! **บรรพชิตทั้งหลายเข้ามายังเรือนของข้าพระองค์ทั้งหลาย**เมื่อเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ข้าพระองค์เหล่านั้น **ลุกรับ แต่ไม่กราบไหว้ ข้าพระองค์เหล่านั้น มีการงานยังไม่บริบูรณ์ มีความกินแหนงใจ มีความเดือดร้อนตามในภายหลัง เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นเลว".**

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาอีกพวกหนึ่งเป็นอันมากเข้ามาหาเราแล้วได้กล่าวว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บรรพชิตทั้งหลายเข้ามายังเรือนของข้าพระองค์ทั้งหลายเมื่อเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ข้าพระองค์เหล่านั้น **ลุกรับ กราบไหว้ แต่ไม่ให้อาสนะ** ข้าพระองค์เหล่านั้นมีการงานไม่บริบูรณ์ มีความกินแหนงใจ มีความเดือดร้อนตามในภายหลัง **เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นเลว".**

"...ข้าพระองค์เหล่านั้น **ลุกรับ กราบไหว้และให้อาสนะ แต่ไม่แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง** ...".

"...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ ให้อาสนะ **และแบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง แต่ไม่เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม** ...".

"...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ ให้อาสนะ แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง **และเข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม แต่ไม่เงี่ยโสตลงฟังธรรม** ...".

"...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ ให้อาสนะ แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม **และเงี่ยโสตลงฟังธรรม แต่ฟังแล้วไม่ทรงจำธรรมไว้** ...".

"...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ ให้อาสนะ แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม เงี่ยโสตลงฟังธรรม **และฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ แต่ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้** ...".

"...ข้าพระองค์เหล่านั้น ลุกรับ กราบไหว้ ให้อาสนะ แบ่งปันของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม เงี่ยโสตลงฟังธรรม ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ และพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ **แต่ไม่รู้ทั่วถึงอรรถ ไม่รู้ทั่วถึงธรรม และไม่ได้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม**

ข้าพระองค์เหล่านั้นมีการงานไม่บริบูรณ์ มีความกินแหนงใจ มีความเดือดร้อนตามในภายหลัง **เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นเลว”.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาอีกพวกหนึ่งเป็นอันมาก เข้ามาหาเราแล้วได้กล่าวว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บรรพชิตทั้งหลาย เข้ามายังเรือนของข้าพระองค์ทั้งหลายเมื่อยังเป็นมนุษย์ ในกาลก่อน ข้าพระองค์เหล่านั้น**ลุกรับ กราบไหว้ ให้อาสนะ แบ่งปันสิ่งของให้ตามสามารถ ตามกำลัง เข้าไปนั่งใกล้ เพื่อฟังธรรม เงี่ยโสตลงฟังธรรม ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ และรู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรม แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ข้าพระองค์ เหล่านั้นมีการงานบริบูรณ์ ไม่มีความกินแหนงใจ ไม่มี ความเดือดร้อนตามในภายหลัง เข้าถึงหมู่เทวดาชั้น ประณีต”.**

ภิกษุทั้งหลาย !

นั่น โคนไม้ทั้งหลาย นั่น เรือนว่างทั้งหลาย
พวกเธอทั้งหลาย จงเพียรเผากิเลส
อย่าได้ประมาท
อย่าได้เป็นผู้ที่ต้องร้อนใจในภายหลัง
เหมือนเทวดาพวกต้น ๆ เหล่านั้น.

เหตุสำเร็จความปรารถนา ๗๐

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๒๑๗/๓๑๘.

ภิกษุทั้งหลาย !

เราจักแสดงเหตุสำเร็จความปรารถนาแก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังเหตุสำเร็จความปรารถนานั้น จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้**ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา** เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาลเถิด" ดังนี้ก็มี ... ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาลเถิด" ดังนี้ก็มี ... ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งคหบดีมหาศาลเถิด" ดังนี้ก็มี **เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหาร-ธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึง**ความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา**เถิด" เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นดาวดึงส์ ... เทวดาชั้นยามา ... เทวดาชั้นดุสิต ... เทวดาชั้นนิมมานรดี ... เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัสดี มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึง**ความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัสดี**เถิด" เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า สหัสสพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข.

ภิกษุทั้งหลาย ! สหัสสพรหมย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุพันหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนบุรุษมีนัยน์ตาดี วางมะขามป้อมผลหนึ่งในมือแล้วพิจารณาดูได้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! สหัสสพรหมก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุพันหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้วพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งสหัสสพรหมเถิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า

ทวิสหัสสพรหม ... ติสหัสสพรหม ... จตุสหัสสพรหม ... ปัญจสหัสสพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปัญจสหัสสพรหมย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุห้าพันอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในปัญจสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนบุรุษมีนัยน์ตาดี วางผลมะขามป้อม ๕ ผลในมือแล้วพิจารณาดูได้ ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปัญจสหัสสพรหมก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ย่อมน้อมจิตแผ่ไปสู่โลกธาตุห้าพันอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในปัญจสหัสสพรหม ก็น้อมจิต แผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้วพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งปัญจสหัสสพรหมเถิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่าทสสหัสสพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทสสหัสสพรหมย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุหมื่นหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในทสสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์ งามโชติช่วง แปดเหลี่ยมอันเขาเจียระไนดีแล้ว วางไว้บนผ้ากัมพลเหลือง ย่อมส่องแสงเรือง ไพโรจน์ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทสสหัสสพรหมก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุหมื่นหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในทสสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งทสสหัสส-พรหมเถิด" เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่าสตสหัสสพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข.

ภิกษุทั้งหลาย ! สตสหัสสพรหมย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุแสนหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในสตสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนแท่งทองชมพูนุท ที่เขาหลอมด้วยความชำนาญดี ในเบ้าของช่างทองผู้ฉลาดแล้ว วางไว้บนผ้ากัมพลสีเหลือง ย่อมส่องแสงเรืองไพโรจน์ ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! สตสหัสสพรหมก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ย่อมน้อมจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุแสนหนึ่งอยู่ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในสตสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ “โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งสตสหัสสพรหมเถิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นอาภา ... เทวดาชั้นปริตตาภา ... เทวดาชั้น

อัปปมาณาภา ... เทวดาชั้นอาภัสสรา ... เทวดาชั้นสุภา... เทวดาชั้นปริตตสุภา... เทวดาชั้นอัปปมาณสุภา ... เทวดาชั้นสุภกิณหา ... เทวดาชั้นเวหัปปผลา ... เทวดาชั้นอวิหา ... เทวดาชั้นอตัปปา ... เทวดาชั้นสุทัสสา ... เทวดาชั้นสุทัสสี ... เทวดาชั้นอกนิฏฐา มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นอกนิฏฐาเถิด" เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาผู้เข้าถึงอากาสานัญจายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงวิญญาณัญจายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงอากิญจัญญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ มีอายุยืนดำรงอยู่นาน มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็น

สหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพเถิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เราพึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่” เธอจึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภิกษุนี้ ย่อมไม่เกิดในที่ไหน ๆ.**

เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการ ๗๑

–บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๒๔๓/๑๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการนี้.

๘ ประการ อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! **บุคคล**บางคนในโลกนี้ **ให้ทาน** คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ **เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น** เขาเห็นกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคหบดีมหาศาล ผู้เอิบอิ่มพรั่งพร้อม ถูกบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ **เขาจึงมีความปรารถนา**อย่างนี้ ว่า "โอหนอ ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคหบดี มหาศาล" **เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น จิตของเขานึกน้อมไปในทางเลว ไม่เจริญยิ่งขึ้น** ภายหลัง แต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย **เขาย่อมเข้าถึง ความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคหบดีมหาศาล แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่า เป็นของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความปรารถนาแห่งใจของ บุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วน**บุคคล**บางคนในโลกนี้ **ย่อมให้ทาน** คือ ข้าว น้ำ ... เครื่องตามประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ **เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น** เขาได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข **เขาจึงมีความปรารถนา**อย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา" **เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น จิตของเขานึกน้อมไปในทางที่เลว ไม่เจริญยิ่งขึ้น** ภายหลังแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกาย **เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่าเป็นของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความปรารถนาแห่งใจของบุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ **ย่อมให้ทาน** คือ ข้าว น้ำ ... เครื่องตามประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ **เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น** เขาได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นดาวดึงส์ ... เทวดาชั้นยามา ... เทวดาชั้นดุสิต ... เทวดาชั้นนิมมานรดี ... เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข **เขาจึงมีความปรารถนา**อย่างนี้ว่า "โอหนอ ! เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี" **เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น**

เจริญจิตนั้น จิตของเขานึกน้อมไปในทางที่เลว ไม่เจริญยิ่งขึ้น ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย **เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่าเป็นของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความปรารถนาแห่งใจของบุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วน**บุคคล**บางคนในโลกนี้ **ย่อมให้ทาน** คือ ข้าว น้ำ ... เครื่องตามประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ **เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น** เขาได้ฟังมาว่าเทวดาชั้นพรหมกายิกา มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข **เขาจึงมีความปรารถนา**อย่างนี้ว่า “โอหนอ ! เมื่อตายไปขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นพรหมกายิกา” **เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น จิตของเขานึกน้อมไปในทางที่เลว ไม่เจริญยิ่งขึ้น** ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย **เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นพรหมกายิกา แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่าเป็นของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความปรารถนาแห่งใจของบุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตปราศจากราคะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการนี้แล.

สัดส่วนของทาน ศีล ภาวนา ๗๒

-บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๒๔๕/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ ๓ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) **บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยทาน**

(๒) **บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยศีล**

(๓) **บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยภาวนา**

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานนิดหน่อย** ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ศีลนิดหน่อย ไม่เจริญ**บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้มีส่วนชั่วในมนุษย์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานพอประมาณ** ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ศีลพอประมาณ ไม่เจริญ**บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้มีส่วนดีในมนุษย์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง** ทำบุญกิริยา-วัตถุที่สำเร็จด้วย**ศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญ**บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **มหาราชทั้ง ๔** นั้น เพราะทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดิเรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดิเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกา**โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง** ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญ**บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดาวดึงส์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสักกะจอมเทพในดาวดึงส์นั้น กระทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดิเรก ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดิเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดา

เหล่าดาวดึงส์โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง** ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญ**บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่ายามา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสยามเทพบุตรในยามานั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดิเรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดิเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่ายามาโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง** ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญ**บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดุสิต.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสันดุสิตเทพบุตรในดุสิตนั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดิเรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดิเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่าดุสิต โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง** ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญ**บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่านิมมานรดี.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสุนิมมิตเทพบุตรในนิมมานรดีนั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดิเรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดิเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่านิมมานรดีโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ทำบุญ-กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง** ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญ**บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย**ภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัตตี.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวปรนิมมิตวสวัตตีเทพบุตรในปรนิมมิตวสวัตตีนั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอดิเรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอดิเรก ย่อมก้าวล่วงพวกเทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัตตีโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ.

ความแตกต่างของผู้ให้กับผู้ไม่ให้ ๗๓

–บาลี ปญฺจก. อํ. ๒๒/๓๔/๓๑.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ขอประทานพระวโรกาส สาวกของพระผู้มีพระภาค ๒ คน มีศรัทธา มีศีล มีปัญญาเท่า ๆกัน คนหนึ่งเป็นผู้ให้ คนหนึ่งเป็นผู้ไม่ให้ คนทั้งสองนั้น เมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่เป็นเทวดาเหมือนกัน จักมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ?

สุมนา! คนทั้งสองนั้นจักมีความพิเศษแตกต่างกัน คือ **ผู้ให้ที่เป็นเทวดา ย่อมข่มเทวดาผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และอธิปไตยที่เป็นทิพย์.**

สุมนา! **ผู้ให้ที่เป็นเทวดา ย่อมข่มเทวดาผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้.**

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ก็ถ้าเทวดาทั้งสองนั้นจุติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นมนุษย์ แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ?

สุมนา! คนทั้งสองนั้นพึงมีความพิเศษแตกต่างกัน คือ **ผู้ให้ที่เป็นมนุษย์ ย่อมข่มมนุษย์ผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และอธิปไตยที่เป็นของมนุษย์.**

สุมนา! **ผู้ให้ที่เป็นมนุษย์ ย่อมข่มมนุษย์ผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้.**

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ถ้าคนทั้งสองนั้นออกบวช แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่เป็นบรรพชิตเหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ?

สุมนา ! คนทั้งสองนั้นพึงมีความพิเศษแตกต่างกัน คือ ผู้ให้ที่เป็นบรรพชิต ย่อมข่มบรรพชิตผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ

(๑) เธอใช้สอยจีวร ส่วนมากเพราะถูกเขาอ้อนวอนที่ไม่ถูกใครอ้อนวอนให้ใช้สอยนั้นเป็นส่วนน้อย

(๒) เธอฉันบิณฑบาต ส่วนมากเพราะถูกเขาอ้อนวอน ที่ไม่ถูกใครอ้อนวอนให้ฉันนั้นเป็นส่วนน้อย

(๓) เธอใช้สอยเสนาสนะ ส่วนมากเพราะถูกเขาอ้อนวอน ที่ไม่ถูกใครอ้อนวอนให้ใช้สอยนั้นเป็นส่วนน้อย

(๔) เธอบริโภคยากับเครื่องใช้ในการรักษาโรค ส่วนมากเพราะถูกเขาอ้อนวอน ที่ไม่ถูกใครอ้อนวอนให้บริโภคนั้น เป็นส่วนน้อย

(๕) เมื่ออยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์เหล่าใด เพื่อนพรหมจรรย์เหล่านั้นก็ประพฤติต่อเธอด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เป็นที่พอใจเป็นส่วนมาก ไม่เป็นที่พอใจเป็นส่วนน้อย ย่อมนำสิ่งเป็นที่พอใจมาเป็นส่วนมาก ย่อมนำสิ่งไม่เป็นที่พอใจมาเป็นส่วนน้อย

สุมนา ! **ผู้ให้ที่เป็นบรรพชิต ย่อมข่มบรรพชิตผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้.**

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ถ้าคนทั้งสองนั้นบรรลุเป็นพระอรหันต์ แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์เหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ?

สุมนา ! **ข้อนี้ เราไม่กล่าวว่า มีความพิเศษแตกต่างกันใด ๆ ในวิมุตติ กับวิมุตติ.**

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ไม่เคยมี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้อนี้กำหนดได้ว่า บุคคลควรให้ทาน ควรทำบุญ เพราะบุญเป็นอุปการะแม้แก่เทวดา แม้แก่มนุษย์ แม้แก่บรรพชิต.

อย่างนั้น สุมนา ! อย่างนั้น สุมนา !

บุคคลควรให้ทาน ควรทำบุญ เพราะบุญเป็นอุปการะแม้แก่เทวดา แม้แก่มนุษย์ แม้แก่บรรพชิต.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ดวงจันทร์ปราศจากมลทิน เดินไปในอากาศย่อมสว่างกว่าหมู่ดาวทั้งปวงในโลกด้วยรัศมี ฉันใด บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีศรัทธา ก็ฉันนั้น ย่อมไพโรจน์กว่าผู้ตระหนี่ทั้งปวงในโลกด้วยจาคะ (การบริจาค)

เมฆที่ลอยไปตาม อากาศ มีสายฟ้าปลาบแปลบ มีช่อตั้งร้อย ตกรดแผ่นดินเต็มที่ดอนและที่ลุ่ม ฉันใด สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สมบูรณ์ด้วยทัสสนะ เป็นบัณฑิต ก็ฉันนั้น ย่อมข่มผู้ตระหนี่ได้ด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และเปี่ยมด้วยโภคะ ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงใจในสวรรค์ ดังนี้.

อุปมาความสุขบนสวรรค์ ๗๔

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๓๒๔-๓๓๓/๔๘๘-๕๐๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! บัณฑิตนั้นนั่นแล ประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง พึงกล่าวถึง**สวรรค์นั้น**นั่นแหละว่า เป็นสถานที่ที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจโดยส่วนเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้แม้จะเปรียบอุปมาถึงความสุขในสวรรค์ ก็ไม่ใช่ง่ายนัก.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อาจเปรียบอุปมาได้หรือไม่ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อาจเปรียบได้

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือน**พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการและความสัมฤทธิผล ๔ อย่าง จึงเสวยสุขโสมนัสอันมีสิ่งเหล่านั้นเป็นเหตุได้.**

พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วย**แก้ว ๗ ประการ**อย่างไรเล่า ?

(๑) ภิกษุทั้งหลาย! พระราชามหากษัตริย์ในโลกนี้ ผู้ทรงได้มุรธาภิเษกแล้ว ทรงสรงสนานพระเศียร ทรงรักษาอุโบสถในดิถีที่ ๑๕ ซึ่งวันนั้นเป็นวันอุโบสถ เมื่อประทับอยู่ในมหาปราสาทชั้นบน ย่อมปรากฏ**จักรแก้วทิพย์มีกำตั้งพัน พร้อมด้วยกงและดุม** บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ครั้นทอดพระเนตรแล้วได้มีพระราชดำริดังนี้ว่า

"ก็เราได้สดับมาดังนี้แล พระราชาพระองค์ใด ผู้ทรงได้มุรธาภิเษกแล้ว ทรงสรงสนานพระเศียร ทรงรักษาอุโบสถในดิถีที่ ๑๕ ซึ่งวันนั้นเป็นวันอุโบสถ เมื่อประทับอยู่ในมหาปราสาทชั้นบน ย่อมปรากฏจักรแก้วทิพย์มีกำตั้งพัน พร้อมด้วยกงและดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง พระราชานั้นย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรือหนอ"

ภิกษุทั้งหลาย! ต่อนั้น พระองค์เสด็จลุกจากราชอาสน์ ทรงจับพระเต้าน้ำด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงหลั่งรดจักรแก้วด้วยพระหัตถ์ขวา รับสั่งว่า "จงพัดผันไปเถิดจักรแก้วผู้เจริญ จักรแก้วผู้เจริญจงพิชิตให้ยิ่งเถิด"

ลำดับนั้น จักรแก้วนั้นก็พัดผันไปทางทิศตะวันออก พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคเสนาก็เสด็จตามไป

จักรแก้วประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศใด พระเจ้าจักรพรรดิก็เสด็จเข้าประทับ ณ ประเทศนั้น พร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา

บรรดาพระราชาที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออกเข้ามาเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วทูลอย่างนี้ว่า "เชิญเสด็จเถิดมหาราช! พระองค์เสด็จมาดีแล้ว มหาราช! ข้าแต่มหาราช! แผ่นดินนี้เป็นของพระองค์ ขอพระองค์จงสั่งการเถิด"

พระเจ้าจักรพรรดิรับสั่งอย่างนี้ว่า

"ท่านทุกคนไม่ควรฆ่าสัตว์ ไม่ควรลักทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ควรประพฤติผิดในกาม ไม่ควรพูดเท็จ ไม่ควรดื่มน้ำเมา และท่านทั้งหลายจงครอบครองบ้านเมืองกันตามสภาพที่เป็นจริงเถิด"

บรรดาพระราชาที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออกเหล่านั้นแล ได้กลายเป็นผู้สนับสนุนพระเจ้าจักรพรรดิ

ต่อนั้น จักรแก้วนั้นได้พัดผันไปจดสมุทรด้านทิศตะวันออก แล้วกลับขึ้นพัดผันไปทิศใต้ ... พัดผันไปจดสมุทรด้านทิศใต้ แล้วกลับขึ้นพัดผันไปทิศตะวันตก ... พัดผันไปจดสมุทรด้านทิศตะวันตก แล้วกลับขึ้นพัดผันไปทิศเหนือ ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้นแล จักรแก้วนั้นพิชิตยิ่งตลอดแผ่นดินมีสมุทรเป็นขอบเขต แล้วกลับมาสู่ราชธานีเดิม ประดิษฐานอยู่เป็นเสมือนลิ่มสลักพระทวาร ภายในพระราชวังของพระเจ้าจักรพรรดิ ทำให้งดงามอย่างมั่นคงอยู่ .

ภิกษุทั้งหลาย ! **ย่อมปรากฏจักรแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.**

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏ**ช้างแก้วอันเป็นช้างหลวงชื่ออุโบสถ เผือกทั่วสรรพางค์กาย มีที่ตั้งอวัยวะทั้งเจ็ดถูกต้องดี มีฤทธิ์เหาะได้** ครั้นพระเจ้าจักรพรรดิทอดพระเนตรเห็นแล้ว ย่อมมีพระราชหฤทัยโปรดปรานว่า “จะเป็นยานช้างที่เจริญหนอ พ่อมหาจำเริญ ถ้าสำเร็จการฝึกหัด” ต่อนั้น ช้างแก้วนั้น จึงสำเร็จการฝึกหัดเหมือนช้างอาชาไนยตัวเจริญ ที่ถูกฝึกปรือดีแล้วเป็นเวลานาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะทรงทดลองช้างแก้วนั้น จึงเสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า เสด็จเวียนรอบปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับมาราชธานีเดิม ทรงเสวยพระกระยาหารเช้าได้ทันเวลา.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ย่อมปรากฏช้างแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.**

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏ**ม้าแก้วอันเป็นอัสวราชชื่อวลาหกขาวปลอด ศีรษะดำเหมือนกา เส้นผมสลวยเหมือนหญ้าปล้อง มีฤทธิ์เหาะได้** ครั้นพระเจ้าจักรพรรดิทอดพระเนตรเห็นแล้ว ย่อมมีพระราชหฤทัยโปรดปรานว่า "จะเป็นยานม้าที่เจริญหนอ พ่อมหาจำเริญ ถ้าสำเร็จการฝึกหัด" ต่อนั้น ม้าแก้วนั้นจึงสำเร็จการฝึกหัดเหมือนม้าอาชาไนยตัวเจริญ ที่ถูกฝึกปรือดีแล้วเป็นเวลานาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะทรงทดลองม้าแก้วนั้น จึงเสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า เสด็จเวียนรอบปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับมาราชธานีเดิม ทรงเสวยพระกระยาหารเช้าได้ทันเวลา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมปรากฏม้าแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏ**มณีแก้วอันเป็นแก้วไพฑูรย์ งามโชติช่วง แปดเหลี่ยม อันเจียระไนไว้อย่างดี มีแสงสว่างแผ่ไปโยชน์หนึ่งโดยรอบ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อจะทรงทดลองมณีแก้วนั้น จึงสั่งให้จตุรงคินีเสนายกมณีขึ้นเป็นยอดธง แล้วให้เคลื่อนพลไปในความมืดทึบของราตรี ชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ พากันประกอบการงานด้วยแสงสว่างนั้นสำคัญว่าเป็นกลางวัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ย่อมปรากฏมณีแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.**

(๕) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏ**นางแก้วรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง** ไม่สูงนัก ไม่ต่ำนัก ไม่ผอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก ล่วงผิวพรรณของมนุษย์ แต่ยังไม่ถึงผิวพรรณทิพย์ มีสัมผัสทางกายปานประหนึ่ง สัมผัสปุยนุ่นหรือปุยฝ้าย นางแก้วนั้นมีตัวอุ่นในคราวหนาว มีตัวเย็นในคราวร้อน มีกลิ่นดังกลิ่นจันทน์ฟุ้งไปแต่กาย มีกลิ่นดังกลิ่นอุบลฟุ้งไปแต่ปาก นางแก้วนั้นมีปกติตื่นก่อนนอนทีหลัง คอยฟังบรรหารใช้ (ตรัสสั่ง) ประพฤติถูกพระทัย ทูลปราศรัยเป็นที่โปรดปรานต่อพระเจ้าจักรพรรดิ และไม่ประพฤติล่วงพระเจ้าจักรพรรดิแม้ทางใจ ไฉนเล่า จะมีการประพฤติล่วงทางกายได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ย่อมปรากฏนางแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.**

(๖) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏ **คหบดีแก้ว ผู้มีจักษุอันเป็นทิพย์เกิดแต่วิบากของกรรมปรากฏ ซึ่งเป็นเหตุให้มองเห็นทรัพย์ทั้งที่มีเจ้าของ ทั้งที่ไม่มีเจ้าของได้**

เขาเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า "ขอเดชะ ! พระองค์จงทรงเป็นผู้ขวนขวายน้อยเถิด ข้าพระองค์จักทำหน้าที่การคลังให้พระองค์"

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะทรงทดลองคหบดีแก้วนั้น จึงเสด็จลงเรือพระที่นั่งให้ลอยล่องกระแสน้ำกลางแม่น้ำคงคา แล้วรับสั่งกะคหบดีแก้วดังนี้ว่า "คหบดี ! ฉันต้องการเงินและทอง"

คหบดีแก้วกราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราช ! ถ้าเช่นนั้นโปรดเทียบเรือเข้าฝั่งข้างหนึ่งเถิด"

พระเจ้าจักรพรรดิตรัสว่า "คหบดี ! ฉันต้องการเงินและทองตรงนี้แหละ"

ทันใดนั้น คหบดีแก้วจึงเอามือทั้ง ๒ หย่อนลงในน้ำ ยกหม้อเต็มด้วยเงินและทองขึ้นมา แล้วกราบทูลพระเจ้าจักรพรรดิดังนี้ว่า "ข้าแต่มหาราช ! พอหรือยังเพียงเท่านี้ ใช้ได้หรือยังเพียงเท่านี้ บูชาได้หรือยังเพียงเท่านี้"

พระเจ้าจักรพรรดิจึงรับสั่งอย่างนี้ว่า "คหบดี ! พอละ ใช้ได้แล้ว บูชาได้แล้วเพียงเท่านี้"

ภิกษุทั้งหลาย ! **ย่อมปรากฏคหบดีแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.**

(๗) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏ ปริณายกแก้ว **ปริณายกนั้นเป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา สามารถถวายข้อแนะนำให้พระองค์ทรงบำรุงผู้ที่ควรบำรุง ทรงถอดถอนผู้ที่ควรถอดถอน ทรงแต่งตั้งผู้ที่ควรแต่งตั้ง**

เขาเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า "ขอเดชะ ! ขอพระองค์จงเป็นผู้ขวนขวายน้อยเถิด ข้าพระองค์จักสั่งการถวาย"

ภิกษุทั้งหลาย ! ย่อมปรากฏปริณายกแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการนี้.**

พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วย**ความสัมฤทธิผล ๔ อย่าง** เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้ ย่อม**ทรงพระสิริโฉม**งดงาม น่าดูน่าเลื่อมใส ประกอบด้วยพระฉวีวรรณอันงดงามอย่างยิ่งเกินมนุษย์อื่น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยความสัมฤทธิผล**ข้อที่ ๑** ดังนี้.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรง**พระชนมายุยืน** ทรงดำรงอยู่นานเกินมนุษย์อื่น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยความสัมฤทธิผล**ข้อที่ ๒** ดังนี้.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมเป็นผู้**มีอาพาธน้อย** ไม่ทรงลำบาก ทรงประกอบด้วยพระเตโชธาตุย่อยพระกระยาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เกินมนุษย์อื่น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยความสัมฤทธิผล**ข้อที่ ๓** ดังนี้.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อม**ทรงเป็นที่รักใคร่พอใจ** ของพราหมณ์และคหบดี เหมือนบิดาเป็นที่รักใคร่พอใจของบุตรฉะนั้น พราหมณ์และคหบดีก็เป็นที่ทรงโปรดปรานพอพระราชหฤทัยของพระเจ้าจักรพรรดิเหมือนบุตรเป็นที่รักใคร่พอใจของบิดาฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาออกประพาสพระราชอุทยาน ทันทีนั้น พราหมณ์และคหบดีเข้าไปเฝ้าพระองค์แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า

"ขอเดชะ ! ขอพระองค์อย่ารีบด่วน โปรดเสด็จโดยอาการที่พวกข้าพระองค์ได้ชมพระบารมีนาน ๆ เถิด"

แม้พระเจ้าจักรพรรดิก็ทรงสั่งสารถีว่า

"สารถี ท่านอย่ารีบด่วน จงขับไปโดยอาการที่ฉันได้ชมบรรดาพราหมณ์และคหบดีนาน ๆ เถิด"

ภิกษุทั้งหลาย ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยความสัมฤทธิผล**ข้อที่ ๔** ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไรเล่า พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการ และความสัมฤทธิผล ๔ อย่างดังนี้ พึงเสวยสุขโสมนัสอันมีสิ่งประกอบนั้นเป็นเหตุบ้างไหมหนอ ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยแก้วแม้ประการหนึ่ง ๆ ก็ทรงเสวยสุขโสมนัสอันมีแก้วประการนั้นเป็นเหตุได้ จะป่วยกล่าวไปไยถึงแก้วทั้ง ๗ ประการ และความสัมฤทธิผลทั้ง ๔ อย่าง.

*ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหยิบ**แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือ** แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า*

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไรเล่า แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่เราถือนี้กับภูเขาหลวงหิมพานต์อย่างไหนหนอแลมากกว่ากัน ?

*ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! **แผ่นหินย่อม ๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่ทรงถือนี้มีประมาณน้อยนัก เปรียบเทียบภูเขาหลวงหิมพานต์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้ความนับ ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้.***

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันนั้นเหมือนกันแล พระเจ้าจักรพรรดินี้ ทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการและความสัมฤทธิผล ๔ อย่าง **ย่อมทรงเสวยสุขโสมนัสอันมีสิ่งเหล่านั้นเป็นเหตุได้ สุขโสมนัสนั้นเปรียบเทียบสุขอันเป็นทิพย์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้การนับ ย่อมไม่เข้าถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! บัณฑิตนั้นนั่นแล ถ้ามาสู่ความเป็นมนุษย์ในบางครั้งบางคราว ไม่ว่ากาลไหน ๆ โดยล่วงระยะกาลนาน ก็ย่อมเกิดในสกุลสูง คือ สกุลกษัตริย์มหาศาล หรือสกุลพราหมณ์มหาศาล หรือสกุลคหบดีมหาศาล เห็นปานนั้น อันเป็นสกุลมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงิน อุปกรณ์เครื่องปลื้มใจ และทรัพย์ธัญญาหารอย่างเพียงพอ และเขาจะเป็นผู้มีรูปงามน่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง มีปกติได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป **เขาจะประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ครั้นแล้วเมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เหมือนนักเลงการพนัน** เพราะฉวยเอาชัยชนะได้ประการแรกเท่านั้น จึงบรรลุโภคสมบัติมากมาย การฉวยเอาชัยชนะของนักเลงการพนันที่บรรลุโภคสมบัติมากมายได้นั้นแลเพียงเล็กน้อย

ที่แท้แล การฉวยเอาชัยชนะใหญ่หลวงกว่านั้น คือ **การฉวยเอาชัยชนะที่บัณฑิตนั้น ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต แล้วตายไป เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์นั่นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย !

นี้ภูมิของบัณฑิตครบถ้วนบริบูรณ์.

อานิสงส์การรักษาอุโบสถ ๗๕

–บาลี เอก. อํ. ๒๐/๒๖๓/๕๑๐.

วิสาขา ! อุโบสถ[๑] มี ๓ อย่าง.

๓ อย่าง เป็นไฉน ? คือ

(๑) **โคปาลกอุโบสถ**

(๒) **นิคัณฐอุโบสถ**

(๓) **อริยอุโบสถ**

วิสาขา ! ก็**โคปาลกอุโบสถ** เป็นอย่างไร ?

วิสาขา ! เปรียบเหมือนคนเลี้ยงโค เวลาเย็นมอบฝูงโคให้แก่เจ้าของแล้ว พิจารณาดังนี้ว่า "วันนี้โคเที่ยวไปในประเทศโน้น ๆ ดื่มน้ำในประเทศโน้น ๆ พรุ่งนี้โคจักเที่ยวไปในประเทศโน้น ๆ จักดื่มน้ำในประเทศโน้น ๆ" แม้ฉันใด.

วิสาขา ! ฉันนั้นเหมือนกัน คนรักษาอุโบสถบางคนในโลกนี้ พิจารณาดังนี้ว่า "วันนี้เราเคี้ยวของเคี้ยวชนิดนี้ ๆ กินของชนิดนี้ ๆ พรุ่งนี้เราจะเคี้ยวของเคี้ยวชนิดนี้ ๆ จักกินของกินชนิดนี้ ๆ เขามีใจประกอบด้วยความโลภอยากได้ของเขา ทำวันให้ล่วงไปด้วยความโลภนั้น".

---

๑. อุโบสถ = รูปแบบหนึ่งของการประพฤติพรหมจรรย์.

วิสาขา ! โคปาลกอุโบสถเป็นเช่นนี้แล.

วิสาขา ! **โคปาลกอุโบสถ** ที่บุคคลเข้าจำแล้วอย่างนี้แล **ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรืองมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก.**

วิสาขา ! ก็**นิคัณฐอุโบสถ** เป็นอย่างไร ?

วิสาขา ! มีสมณนิกายหนึ่ง มีนามว่า**นิครนถ์** นิครนถ์เหล่านั้นชักชวนสาวกอย่างนี้ว่า "มาเถอะพ่อคุณ ท่านจงวางท่อนไม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศบูรพา ในที่เลยร้อยโยชน์ไป จงวางท่อนไม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศปัจจิม ในที่เลยร้อยโยชน์ไป จงวางท่อนไม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศอุดรในที่เลยร้อยโยชน์ไป จงวางท่อนไม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศทักษิณในที่เลยร้อยโยชน์ไป" นิครนถ์เหล่านั้นชักชวนเพื่อเอ็นดูกรุณาสัตว์บางเหล่า ไม่ชักชวนเพื่อเอ็นดูกรุณาสัตว์บางเหล่า ด้วยประการฉะนี้ นิครนถ์เหล่านั้นชักชวนสาวกในอุโบสถเช่นนั้นอย่างนี้ว่า "มาเถอะพ่อคุณ ท่านจงทิ้งผ้าเสียทุกชิ้น" แล้วพูดอย่างนี้ว่า "เราไม่เป็นที่กังวลของใคร ๆ ในที่ไหน ๆ และตัวเราก็ไม่มีความกังวลในบุคคลและสิ่งของใด ๆ ในที่ไหน ๆ" ดังนี้ แต่ว่ามารดาและบิดา

ของเขารู้อยู่ว่า ผู้นี้เป็นบุตรของเรา แม้เขาก็รู้ว่า ท่านเหล่านี้เป็นมารดาบิดาของเรา อนึ่ง บุตรและภรรยาของเขาก็รู้อยู่ว่า ผู้นี้เป็นบิดาและสามีของเรา แม้เขาก็รู้อยู่ว่า ผู้นี้เป็นบุตรภรรยาของเรา พวกทาสและคนงานของเขารู้อยู่ว่า ท่านผู้นี้เป็นนายของเรา ถึงตัวเขาก็รู้ว่า คนเหล่านี้เป็นทาสและคนงานของเรา เขาชักชวนในการพูดเท็จ ในสมัยที่ควรชักชวนในคำสัตย์ ด้วยประการฉะนี้ เรากล่าวถึงกรรมของผู้นั้นเพราะมุสาวาท พอล่วงราตรีนั้นไป เขาย่อมบริโภคโภคะเหล่านั้นที่เจ้าของไม่ได้ให้ เรากล่าวถึงกรรมของผู้นั้นเพราะอทินนาทาน.

วิสาขา ! นิคัณฐอุโบสถเป็นเช่นนี้แล.

วิสาขา ! **นิคัณฐอุโบสถ** ที่บุคคลเข้าจำแล้วอย่างนี้ **ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรืองมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก.**

วิสาขา ! **ก็อริยอุโบสถ เป็นอย่างไร ?**

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างไร ?

วิสาขา ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม**ระลึกถึงตถาคต**ว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะเสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึก อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม **เมื่อเธอหมั่นระลึกถึงตถาคตอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! **เปรียบเหมือนศีรษะที่เปื้อน**จะทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียร ก็ศีรษะที่เปื้อนจะทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียรอย่างไร ? จะทำให้สะอาดได้เพราะอาศัยขี้ตะกรัน ดินเหนียว น้ำ และความพยายามอันเกิดแต่เหตุนั้นของบุคคล.

วิสาขา ! ศีรษะที่เปื้อนย่อมทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล ฉันใด จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรฉันนั้นเหมือนกัน.

วิสาขา ! อริยสาวกนี้เรียกว่า**เข้าจำพรหมอุโบสถอยู่ร่วมกับพรหม และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภพรหม เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างไร ?

วิสาขา ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม**ระลึกถึงธรรม**ว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันบุคคลผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน **เมื่อเธอหมั่นระลึกถึงธรรมอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! เปรียบเหมือนกายที่เปื้อนจะทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียร ก็กายที่เปื้อนย่อมทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียรอย่างไร ? จะทำให้สะอาดได้เพราะอาศัยเชือกจุรณสำหรับอาบน้ำ และความพยายามอันเกิดแต่เหตุนั้นของบุคคล.

วิสาขา ! กายที่เปื้อนย่อมทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล ฉันใด จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ฉันนั้นเหมือนกัน.

วิสาขา ! อริยสาวกนี้เรียกว่าเข้าจำ**ธรรมอุโบสถอยู่อยู่ร่วมกับธรรม และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภธรรม เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างไร ?

วิสาขา ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม**ระลึกถึงพระสงฆ์**ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติสมควร นี้คือคู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวได้ ๘ บุรุษ นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรแก่ของสักการะ เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า **เมื่อเธอหมั่นระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! เปรียบเหมือนผ้าที่เปื้อนจะทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียร ก็ผ้าที่เปื้อนจะทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียรอย่างไร ? จะทำให้สะอาดได้เพราะอาศัยเกลือ น้ำด่าง โคมัย น้ำ และความพยายามอันเกิดแต่เหตุนั้นของบุคคล.

วิสาขา ! ผ้าที่เปื้อนย่อมทำให้สะอาดได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล ฉันใด จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ฉันนั้นเหมือนกัน.

วิสาขา ! อริยสาวกนี้เรียกว่า เข้าจำ**สังฆอุโบสถอยู่ร่วมกับสงฆ์ และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภสงฆ์ เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างไร ?

วิสาขา ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม**ระลึกถึงศีลของตน**อันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทแก่ตัณหา ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตัณหาและทิฐิลูบคลำ เป็นไปเพื่อสมาธิ **เมื่อเธอหมั่นระลึกถึงศีลอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! เปรียบเหมือนกระจกเงาที่มัวจะทำให้ใสได้ด้วยความเพียร ก็กระจกเงาที่มัวจะทำให้ใสได้ด้วยความเพียรอย่างไร ? จะทำให้ใสได้เพราะอาศัยน้ำมัน เถ้าแปรง และความพยายามอันเกิดแต่เหตุนั้นของบุคคล.

วิสาขา ! กระจกเงาที่มัวจะทำให้ใสได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล ฉันใด จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ก็ด้วยความเพียร ฉันนั้นเหมือนกัน.

วิสาขา ! อริยสาวกนี้เรียกว่าเข้าจำ**ศีลอุโบสถ อยู่ร่วมกับศีล และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภศีล เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองย่อมทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ก็จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างไร ?

วิสาขา ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม**ระลึกถึงเทวดา**ว่า เทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกามีอยู่ เทวดาเหล่าดาวดึงส์มีอยู่ เทวดาเหล่ายามามีอยู่ เทวดาเหล่าดุสิตมีอยู่ เทวดาเหล่านิมมานรดีมีอยู่ เทวดาเหล่าปรินิมมิตวสวัตดีมีอยู่ เหล่าเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่พรหมมีอยู่ เทวดาเหล่าที่สูงกว่านั้นขึ้นไปมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น ศรัทธาเช่นนั้นแม้ของเราก็มี เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด จุติจากภพนี้

ไปเกิดในภพนั้น ศีลเช่นนั้นแม้ของเราก็มี เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยสุตตะเช่นใด จุติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น สุตตะเช่นนั้นแม้ของเราก็มี เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยจาคะเช่นใด จุติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น จาคะเช่นนั้นแม้ของเราก็มี เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยปัญญาเช่นใด จุติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น ปัญญาเช่นนั้นแม้ของเราก็มี **เมื่อเธอหมั่นระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และปัญญาของตนกับของเทวดาเหล่านั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! เปรียบเหมือนทองที่หมองจะทำให้สุกได้ก็ด้วยความเพียร ก็ทองที่หมองจะทำให้สุกได้ด้วยความเพียรอย่างไร ? จะทำให้สุกได้เพราะอาศัยเบ้าหลอมทอง เกลือ ยางไม้ คีม และความพยายามอันเกิดแต่เหตุนั้นของบุคคล.

วิสาขา ! ทองที่หมองจะทำให้สุกได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล ฉันใด จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียร ฉันนั้นเหมือนกัน.

วิสาขา ! อริยสาวกเช่นนี้เรียกว่า **เข้าจำเทวดาอุโบสถ อยู่ร่วมกับเทวดา มีจิตผ่องใสเพราะปรารภเทวดา เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้.**

วิสาขา ! จิตที่เศร้าหมองจะทำให้ผ่องแผ้วได้ด้วยความเพียรอย่างนี้แล.

วิสาขา ! อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า

(๑) **พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์** วางท่อนไม้ วางศัสตราแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่จน**ตลอดชีวิต แม้เราก็ได้ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์** วางท่อนไม้ วางศัสตราแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ **ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้** แม้ด้วยองค์อันนี้ **เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว**

(๒) **พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์** รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติตนเป็นคนขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่จนตลอดชีวิต **แม้เราก็ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์** รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติตนเป็นคนขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้ **เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว**

(๓) **พระอรหันต์ทั้งหลาย ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์** ประพฤติห่างไกล เว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้านจน**ตลอดชีวิต แม้เราก็ได้ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์** ประพฤติห่างไกล เว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน **ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้** แม้ด้วยองค์อันนี้ **เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว**

(๔) **พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ** พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ พูดเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ไม่พูดลวงโลกจน**ตลอดชีวิต แม้เราก็ได้ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ** พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ พูดเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก **ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้** แม้ด้วยองค์อันนี้ **เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว**

(๕) **พระอรหันต์ทั้งหลาย** ละการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท **เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย** อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

แม้จนตลอดชีวิต แม้เราก็ละการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้ เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว

(๖) พระอรหันต์ทั้งหลายเป็นผู้ฉันอาหารวันหนึ่งเพียงหนเดียว เว้นจากการฉันในราตรีและวิกาลจนตลอดชีวิต แม้เราก็เป็นผู้บริโภคอาหารวันหนึ่งเพียงหนเดียว เว้นจากการบริโภคในราตรีและวิกาล ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้ เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว

(๗) พระอรหันต์ทั้งหลาย เว้นขาดจากฟ้อนรำ ขับร้อง การประโคมดนตรี และการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาดจากการทัดทรงประดับและตกแต่งกายด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประเทืองผิวอันเป็นฐานะแห่งการแต่งตัวจนตลอดชีวิต แม้เราก็เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง การประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาดจากการทัดทรงประดับ

ตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานะแห่งการแต่งตัว **ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้** แม้ด้วยองค์อันนี้ **เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว**

(๘) **พระอรหันต์ทั้งหลาย ละ**การนั่งและนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ **เว้นขาดจากการนั่งและนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ สำเร็จการนอนบนที่นอนอันต่ำ**จน**ตลอดชีวิต แม้เราก็ได้ละ**การนั่งและนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ **เว้นขาดจากการนั่งและนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ สำเร็จการนอนบนที่นอนอันต่ำ ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้** แม้ด้วยองค์อันนี้ **เราก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว**

วิสาขา ! อริยอุโบสถเป็นเช่นนี้แล อริยอุโบสถอันบุคคลเข้าจำแล้วอย่างนี้แล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแผ่ไพศาลมาก

อริยอุโบสถมีผลมากเพียงไร ? มีอานิสงส์มากเพียงไร ? มีความรุ่งเรืองมากเพียงไร ? มีความแผ่ไพศาลมากเพียงไร ?

วิสาขา ! เปรียบเหมือนผู้ใดพึงครองราชย์เป็น

อิศราธิบดีแห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้นเหล่านี้ อันสมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ คือ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของผู้นั้นยังไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? **เพราะราชสมบัติที่เป็นของมนุษย์ เมื่อนำเข้าไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ เป็นของเล็กน้อย.**

วิสาขา ! **๕๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา** โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี **โดยปีนั้น ๕๐๐ ปีอันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา.** *(ประมาณ ๙,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)*

วิสาขา ! ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ สตรีหรือบุรุษบางคนในโลกนี้ เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ แล้ว ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย พึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา.

วิสาขา ! เราหมายเอาความข้อนี้แล จึงกล่าวว่า ราชสมบัติที่เป็นของมนุษย์ เมื่อจะนำเข้าไปเปรียบเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์ เป็นของเล็กน้อย.

วิสาขา ! **๑๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่ง กับวันหนึ่งของเทวดาชั้นดาวดึงส์** โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี **โดยปีนั้น ๑,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ... .** *(ประมาณ ๓๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)*

วิสาขา ! **๒๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่ง กับวันหนึ่งของเทวดาชั้นยามา** โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี **โดยปีนั้น ๒,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นยามา ... .***(ประมาณ ๑๔๔,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)*

วิสาขา ! **๔๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่ง กับวันหนึ่งของเทวดาชั้นดุสิต** โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี **โดยปีนั้น ๔,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นดุสิต ... .** *(ประมาณ ๕๗๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)*

วิสาขา ! **๘๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่ง กับวันหนึ่งของเทวดาชั้นนิมมานรดี** โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี **โดยปีนั้น ๘,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณของอายุของเทวดาชั้นนิมมานรดี ... .** *(ประมาณ ๒,๓๐๔,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)*

วิสาขา ! **๑ ๖๐๐ ปี อันเป็นของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัสดี โดยราตรีนั้น ๓๐ ราตรีเป็นหนึ่งเดือน โดยเดือนนั้น ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี โดยปีนั้น ๑๖,๐๐๐ ปี อันเป็นทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัสดี.**

(ประมาณ ๙,๒๑๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์)

วิสาขา ! ก็ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ สตรีหรือบุรุษบางคนในโลกนี้ เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ แล้ว ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย พึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัสดี.

วิสาขา ! เราหมายความเอาข้อนี้แล จึงกล่าวว่า **ราชสมบัติอันเป็นของมนุษย์ เมื่อนำเข้าไปเปรียบเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์ จึงเป็นของเล็กน้อย.**

เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ ๗๖

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๐๙/๕๓๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (คนฺธพฺพกายิกา เทวา) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ เป็นอย่างไรเล่า ?

พวกเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รากก็มี (มูลคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่นก็มี (สารคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กระพี้ก็มี (เผคฺคุคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่เปลือกก็มี (ตจคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะเทาะก็มี (ปปฏิกคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ใบก็มี (ปตฺตคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ดอกก็มี (ปุปฺผคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ผลก็มี (ผลคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รสก็มี (รสคนฺธ อธิวตฺถ)
อาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่นก็มี (คนฺธคนฺธ อธิวตฺถ)

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกนี้เราเรียกว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (นัยที่ ๑)

๗๗

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๐๙/๕๓๗.

ภิกษุ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ** เขาได้ฟังมาว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เขาจึง**มีความปรารถนา**อย่างนี้ว่า

"โอหนอ ! **เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์"** ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์.

ภิกษุ ! **ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย** ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์.

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสถึงการสร้างเหตุอย่างเดียวกัน แต่ว่าลงรายละเอียดไปในแต่ละประเภทของเทวดาเหล่านี้)

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (นัยที่ ๒)

๗๘

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๑๒-๓๑๓/๕๔๐-๕๔๑.

ภิกษุ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ** เขาได้ฟังมาว่า พวกเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เขาจึง**มีความปรารถนา**อย่างนี้ว่า

"โอหนอ ! **เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก"**

เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก.

ภิกษุ ! **ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก.**

(ตรัสอย่างดียวกันกับกรณีของเทวดาซึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้ มีกลิ่นที่แก่น มีกลิ่นที่กระพี้ มีกลิ่นที่เปลือก มีกลิ่นที่กะเทาะ มีกลิ่นที่ใบ มีกลิ่นที่ดอก มีกลิ่นที่ผล มีกลิ่นที่รส มีกลิ่นที่กลิ่น)

เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ ๗๙

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๑๔/๕๔๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก[๑] (วลาหกกายิกา เทวา) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก เป็นอย่างไรเล่า ?

พวกเทวดาที่เป็น**สีตวลาหก**ก็มี (เกี่ยวเนื่องกับความหนาว)

พวกเทวดาที่เป็น**อุณหวลาหก**ก็มี (เกี่ยวเนื่องกับความร้อน)

พวกเทวดาที่เป็น**อัพภวลาหก**ก็มี (เกี่ยวเนื่องกับหมอก)

พวกเทวดาที่เป็น**วาตวลาหก**ก็มี (เกี่ยวเนื่องกับลม)

พวกเทวดาที่เป็น**วัสสวลาหก**ก็มี (เกี่ยวเนื่องกับฝน)

ภิกษุทั้งหลาย ! **พวกนี้เราเรียกว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก.**

---

๑. วลาหก = เมฆ.

เหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก ๘๐

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๑๔/๕๔๓.

ภิกษุ ! บุคคลบางคนในโลกนี้ **ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ** เขาได้ฟังมาว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เขาจึง**มีความปรารถนา**อย่างนี้ว่า

"โอหนอ ! **เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก"**

เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก.

ภิกษุ ! **ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก.**

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสถึงการสร้างเหตุอย่างเดียวกัน แต่ว่าลงรายละเอียดไปในแต่ละประเภทของเทวดาเหล่านี้

และเป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่านี้ ไม่ได้มีพุทธวจนที่กล่าวถึงการสร้างเหตุ ที่มีเพียงการกระทำ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริตและการตั้งความปรารถนาเหมือนอย่างที่พบในเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ –ผู้รวบรวม)

เทวดาเหล่ามนาปกายิกา ๘๑

–บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๒๖๙/๑๓๖.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ขอประทานวโรกาส วันนี้ข้าพระองค์ไปยังวิหารที่พักกลางวันหลีกเร้นอยู่ ครั้งนั้นแล เทวดาเหล่ามนาปกายิกามากมายเข้ามาหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วกล่าวกะข้าพระองค์ว่า

*ข้าแต่ท่านพระอนุรุทธะผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นเทวดาชื่อว่า **มนาปกายิกา** มีอิสระและอำนาจในฐานะ ๓ ประการ คือ*

*(๑) ข้าพเจ้าทั้งหลายหวังวรรณะเช่นใด ก็**ได้วรรณะ**เช่นนั้นโดยพลัน*

*(๒) หวังเสียงเช่นใด ก็**ได้เสียง**เช่นนั้นโดยพลัน*

*(๓) หวังความสุขเช่นใด ก็**ได้ความสุข**เช่นนั้นโดยพลัน*

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มาตุคามประกอบด้วยธรรมเท่าไร เมื่อตายไป จึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา.

อนุรุทธะ ! มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา.

ธรรม ๘ ประการ เป็นอย่างไรเล่า ?

อนุรุทธะ !

(๑) มาตุคามในโลกนี้ ที่มารดาบิดาผู้มุ่งประโยชน์ แสวงหาความเกื้อกูล อนุเคราะห์ เอื้อเอ็นดูยอมยกให้แก่ชายใด ผู้เป็นสามีสำหรับชายนั้น เธอต้อง**ตื่นก่อน นอนภายหลัง** คอยฟังรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ กล่าวถ้อยคำเป็นที่รัก

(๒) ชนเหล่าใดเป็นที่เคารพของสามี คือ มารดาบิดาหรือสมณพราหมณ์ เธอสักการะ**เคารพนับถือ**บูชาชนเหล่านั้น และต้อนรับท่านเหล่านั้นผู้มาถึงแล้วด้วยอาสนะและน้ำ

(๓) การงานใดเป็นงานในบ้านของสามี คือ เธอ**เป็นคนขยัน ไม่เกียจคร้าน**ในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาอันเป็นอุบายในการงานนั้น สามารถจัดทำได้

(๔) ชนเหล่าใดเป็นคนภายในบ้านของสามี คือ ทาส คนใช้ หรือกรรมกร ย่อม**รู้ว่าการงานที่เขาเหล่านั้นทำแล้วและยังไม่ได้ทำ**

(๕) ย่อม**รู้อาการของคนภายในบ้าน**ผู้เป็นไข้ว่าดีขึ้นหรือทรุดลง

(๖) ย่อม**แบ่งปัน**ของกินของบริโภคให้แก่เขาตามควร

(๗) สิ่งใดที่สามีหามาได้จะเป็นทรัพย์ ข้าว เงิน หรือทอง ย่อม**รักษาคุ้มครอง**สิ่งนั้นไว้ และไม่เป็นนักเลงการพนัน ไม่เป็นขโมย ไม่เป็นนักดื่ม ไม่ผลาญทรัพย์ให้พินาศ

(๘) **เป็นอุบาสิกา**ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ **เป็นผู้มีศีล** งดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท และการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท **เป็นผู้มีการบริจาค** มีใจปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน

อนุรุทธะ ! **มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้แล เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา.**

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

สุภาพสตรีผู้มีปรีชา ย่อมไม่ดูหมิ่นสามี
ผู้หมั่นเพียร ขวนขวายอยู่เป็นนิตย์
เลี้ยงตนอยู่ทุกเมื่อ ทั้งให้ความปรารถนาทั้งปวง
ไม่ยังสามีให้ขุ่นเคือง ด้วยถ้อยคำแสดงความหึงหวง
และย่อมบูชาผู้ที่เคารพทั้งปวงของสามี
เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน
สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี
ประพฤติเป็นที่พอใจของสามี
รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้

นารีใด ย่อมประพฤติตามความชอบใจของสามีอย่างนี้
นารีนั้น ย่อมเข้าถึงความเป็นเทวดาเหล่ามนาปกายิกา.

เทวดาเข้าถือเอาพื้นที่ ๘๒

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๐๓/๘๒.

อานนท์! ใครหนอจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! สุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ จะสร้างเมืองปาฏลิคาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี.

อานนท์! สุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ก็เปรียบเหมือนท้าวสักกะทรงปรึกษากับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ในที่นี้เราได้เห็นเทวดาเป็นอันมากนับเป็นพัน ๆ เข้าถือเอาพื้นที่ (ปริคฺคณฺห) ในปาฏลิคามด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ **เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่เข้าถือเอาพื้นที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นกลางเข้าถือเอาพื้นที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นกลาง ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นต่ำเข้าถือเอาพื้นที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นต่ำ ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น.**

อานนท์ ! ที่นี้จักเป็นที่อยู่อันประเสริฐ เป็นทางค้าขาย เป็นนครอันเลิศ ชื่อว่าปาฏลีบุตร เป็นที่แก้ห่อสินค้าแต่นครปาฏลีบุตรจักมีอันตราย ๓ ประการ คือ ไฟ น้ำ หรือการยุให้แตกพวก.

เหตุให้ได้ความเป็นจอมเทพ ๘๓

-บาลี สคาถ. สํ. ๑๕/๓๓๖-๓๓๗/๙๐๙-๙๑๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน เป็นมาณพชื่อว่ามฆะ เพราะเหตุนั้นจึงถูกเรียกว่า ท้าวมฆวา

...ได้ให้ทานมาก่อน เพราะเหตุนั้นจึงถูกเรียกว่า ท้าวปุรินททะ

...ได้ให้ทานโดยเคารพ เพราะเหตุนั้น จึงถูกเรียกว่า ท้าวสักกะ

...ได้ให้ที่พักอาศัยเพราะเหตุนั้น จึงถูกเรียกว่า ท้าววาสวะ

...ย่อมทรงคิดเนื้อความได้ตั้งพันโดยครู่เดียว เพราะเหตุนั้น จึงถูกเรียกว่า ท้าวสหัสนัยน์

...ทรงมีนางอสุรกัญญานามว่าสุชาเป็นปชาบดี เพราะเหตุนั้น จึงถูกเรียกว่า ท้าวสุชัมบดี

...เสวยรัชสมบัติเป็นอิสราธิบดีของเทวดาเหล่าดาวดึงส์ เพราะเหตุนั้น จึงถูกเรียกว่า เทวานมินทะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการบริบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมาทานวัตรบท ๗ ประการ จึงได้ถึงความเป็นท้าวสักกะ.

วัตรบท ๗ ประการ เป็นอย่างไรเล่า ? คือ

(๑) เราพึงเลี้ยงมารดาบิดาจนตลอดชีวิต

(๒) เราพึงประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลจนตลอดชีวิต

(๓) เราพึงพูดวาจาอ่อนหวานตลอดชีวิต

(๔) เราไม่พึงพูดวาจาส่อเสียดตลอดชีวิต

(๕) เราพึงมีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน อยู่ครองเรือน มีการบริจาคอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต

(๖) เราพึงพูดคำสัตย์ตลอดชีวิต

(๗) เราไม่พึงโกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราพึงกำจัดมันเสียโดยฉับพลันทีเดียว.

การบูชาเทวดา ๘๔

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๐๕/๘๔.

ตรัสแก่สุนีธะและวัสสการะมหาอำมาตย์ภายหลังจากที่พระองค์ได้ฉันของเคี้ยวและของฉันอันประณีตที่ทั้ง ๒ ได้ถวายด้วยมือของตนแล้ว ด้วยคาถาว่า

บุรุษชาติบัณฑิต ย่อมสำเร็จการอยู่ในประเทศใด
พึงเชิญท่านผู้มีศีล ผู้สำรวมและประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริโภคในประเทศนั้น
ควรอุทิศทักษิณา เพื่อเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น ๆ
เทวดาเหล่านั้นอันบุรุษชาติบัณฑิตนับถือบูชาแล้ว ย่อมนับถือบูชาตอบ
แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์บุรุษชาติบัณฑิตนั้น ประหนึ่งมารดาอนุเคราะห์บุตร
บุรุษผู้อันเทวดาอนุเคราะห์แล้ว ก็ย่อมเห็นความเจริญทุกเมื่อ.[๑]

๑. สามารถอ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับทักษิณาได้ที่ภาคผนวก.

การบูชาที่จัดเป็นการบูชาอย่างสูงสุด | ๘๕

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๕๙-๖๐/๑๒๘-๙.

อานนท์ ! เธอจงจัดตั้งที่นอน ระหว่างต้นสาละคู่ มีศีรษะทางทิศเหนือ เราลำบากกายนัก จักนอน.

(ประทับสีหไสยยาแล้ว มีอัศจรรย์ ดอกสาละผลิผิดฤดูกาล โปรยลงบนพระสรีระ ดอกมัณฑารพ จุรณ์ไม้จันทน์ ดนตรี ล้วนแต่ของทิพย์ได้ตกลงและบรรเลงขึ้น เพื่อบูชาตถาคตเจ้า).

อานนท์ ! การบูชาเหล่านี้ หาชื่อว่า ตถาคตเป็นผู้ที่ได้รับสักการะ เคารพนับถือ บูชาแล้วไม่.

อานนท์ ! **ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาใด ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมสักการะ เคารพนับถือ บูชาตถาคต ด้วยการบูชาอันสูงสุด.**

อานนท์ ! เพราะฉะนั้นเธอพึงกำหนดใจว่า

"เราจักประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่" ดังนี้.

ทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม ๘๖

–บาลี ม. ม. ๑๓/๖๖๔/๗๓๐.

มาณพ ! ก็ทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหมเป็นอย่างไรเล่า ?

มาณพ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วย**เมตตา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกันด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวงไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแล**อยู่ เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติ[๑]อันภิกษุนั้นเจริญแล้วอย่างนี้** กรรมชนิดที่ทำอย่างมีขีดจำกัดย่อมไม่มีเหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในนั้น ก็ฉันนั้น.

มาณพ ! เปรียบเหมือนคนเป่าสังข์ผู้มีกำลัง ย่อมเป่าสังข์ให้ได้ยินได้ทั้งสี่ทิศโดยไม่ยากฉันใด ในเมตตาเจโตวิมุตติที่เจริญแล้วอย่างนี้ กรรมชนิดที่ทำอย่างมีขีดจำกัดย่อมไม่มีเหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในนั้น ก็ฉันนั้น **แม้ข้อนี้ ก็เป็นทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม.**

---

๑. เมตตาเจโตวิมุตติ = การหลุดพ้นโดยการเจริญเมตตา แล้วเห็นอริยสัจ ๔.

มาณพ ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีจิตประกอบด้วยกรุณา ... .

มาณพ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วยมุทิตา ... .

มาณพ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกันด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวงไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแล**อยู่ เมื่ออุเบกขาเจโตวิมุตติ[๑]อันภิกษุนั้นเจริญแล้วอย่างนี้** กรรมชนิดที่ทำอย่างมีขีดจำกัดย่อมไม่มีเหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในนั้น ก็ฉันนั้น.

มาณพ ! เปรียบเหมือนคนเป่าสังข์ผู้มีกำลัง ย่อมเป่าสังข์ให้ได้ยินได้ทั้งสี่ทิศโดยไม่ยากฉันใด ในอุเบกขาเจโตวิมุตติที่เจริญแล้วอย่างนี้ กรรมชนิดที่ทำอย่างมีขีดจำกัดย่อมไม่มีเหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในนั้น ก็ฉันนั้น **แม้ข้อนี้ ก็เป็นทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม.**

---

๑. อุเบกขาเจโตวิมุตติ = การหลุดพ้นโดยการเจริญอุเบกขา แล้วเห็นอริยสัจ ๔.

ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้ได้รูปสัญญา ๘๗

-บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๖๘-๑๗๑/๑๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๔ จำพวก อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย **บรรลุปฐมฌาน** อันมีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! กัปหนึ่งเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง

เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพ**นั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงบวิตกวิจารเสียได้ จึง**บรรลุทุติยฌาน** อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งจิตในภายใน สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจาร มีแต่ปีติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอาภัสสระ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ๒ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าอาภัสสระ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น

ให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึง**บรรลุตติยฌาน** อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้ากล่าวว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุภกิณหะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ๔ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าสุภกิณหะ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นสุภกิณหะนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นสุภกิณหะนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึง**บรรลุจตุตถฌาน** อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ

ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าเวหัปผละ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ๕๐๐ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าเวหัปผละ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

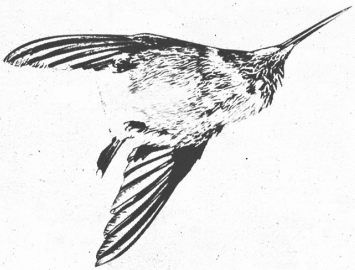

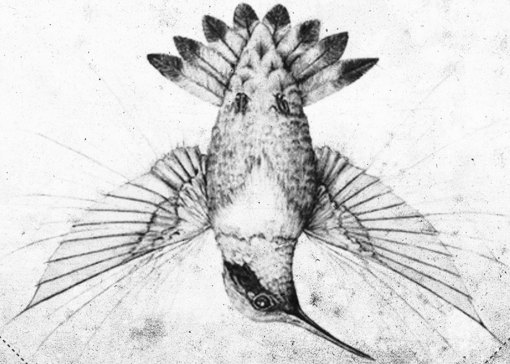

ผลของการเจริญรูปสัญญา แล้วเห็นความไม่เที่ยง ๘๘

–บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๗๑/๑๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๔ จำพวก อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย **บรรลุปฐมฌาน** อันมีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น **บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้นโดยความเป็นของไม่เที่ยง** เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน **บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงบวิตกวิจารเสียได้ จึง**บรรลุทุติยฌาน** ... .

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึง**บรรลุตติยฌาน** ... .

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึง**บรรลุจตุตถฌาน** อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น **บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้นโดยความเป็นของไม่เที่ยง** เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน **บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้เจริญพรหมวิหาร ๘๙

-บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๗๒-๑๗๕/๑๒๕-๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๔ จำพวกอย่างไรเล่า ? คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยเมตตา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกันด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! กัปหนึ่งเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยกรุณา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยกรุณาเป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอาภัสสระ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ๒ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าอาภัสสระ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยมุทิตา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและ

เบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยมุทิตาเป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุภกิณหะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ๔ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าสุภกิณหะ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นสุภกิณหะนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นสุภกิณหะนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าเวหัปผละ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ๕๐๐ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าเวหัปผละ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

ผลของการเจริญพรหมวิหาร แล้วเห็นความไม่เที่ยง ๙๐

–บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๗๕/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๔ จำพวกอย่างไรเล่า ? คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยเมตตา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกันด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น **บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้นโดยความเป็นของไม่เที่ยง** เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน **บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้มีจิตประกอบด้วย**กรุณา** ... .

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้มีจิตประกอบด้วย**มุทิตา** ... .

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้มีจิตประกอบด้วย**อุเบกขา**แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขาเป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น **บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้นโดยความเป็นของไม่เที่ยง** เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝีเป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน **บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส.**

ภิกษุทั้งหลาย !

ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

ความแตกต่างระหว่างปุถุชน กับอริยสาวก ผู้ได้อรูปสัญญา ๙๑

-บาลี ติก. อํ. ๒๐/๓๔๓/๕๕๖.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๓ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

๓ จำพวก อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะก้าวล่วงรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา จึง**เข้าถึงอากาสานัญจายตนะ** อันมีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สุด ดังนี้แล้วแลอยู่

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นอากาสานัญจายตนะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่าเทวดา**ที่เข้าถึงชั้นอากาสานัญจายตนะ มีอายุประมาณสองหมื่นกัป **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นอากาสานัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณ

อายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นอากาสานัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะผ่านพ้นอากาสานัญจายตนะเสียได้โดยประการทั้งปวง จึง**เข้าถึงวิญญาณัญจายตนะ** อันมีการทำในใจว่า “วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด”

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่าเทวดา**ที่เข้าถึงชั้นวิญญา-ณัญจายตนะมีอายุประมาณสี่หมื่นกัป **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นวิญญาณัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มี-พระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นวิญญานัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะผ่านพ้นวิญญาณัญจายตนะเสียได้ โดยประการทั้งปวง จึง**เข้าถึงอากิญจัญญายตนะ** อันมีการทำในใจว่า “อะไร ๆไม่มี”

เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่าเทวดา**ที่เข้าถึงชั้นอากิญ-จัญญายตนะมีอายุประมาณหกหมื่นกัป **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นอากิญจัญญายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มี-พระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นอากิญจัญญายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๓ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

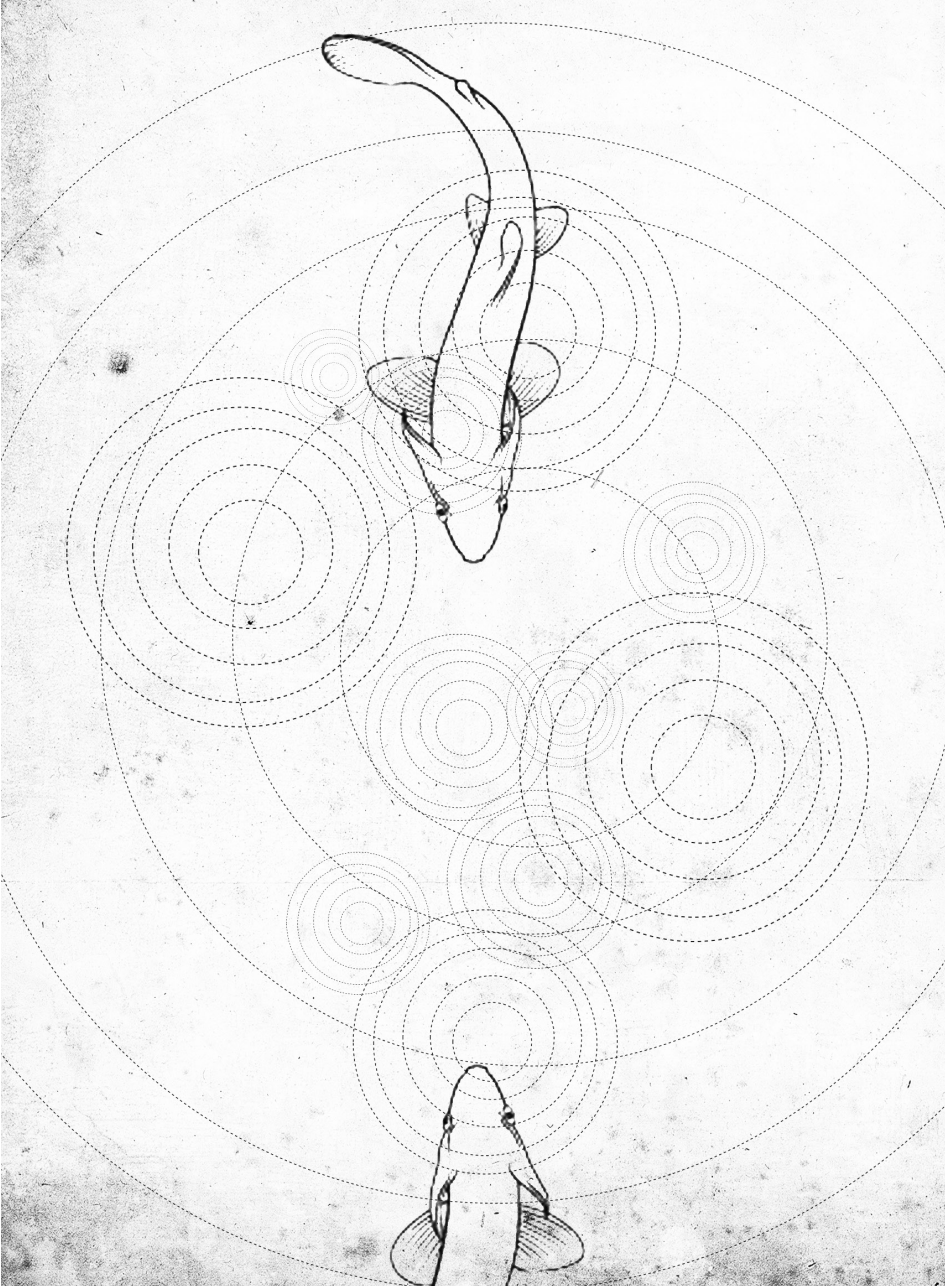

ผลของการเจริญอรูปสัญญา แล้วเห็นความไม่เที่ยง ๙๒

–บาลี นวก. อํ. ๒๓/๒๔๑/๒๔๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ ภิกษุเพราะก้าวล่วงรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาสานัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สิ้นสุด” ดังนี้ แล้วแลอยู่.

ในอากาสานัญจายตนะนั้น มีธรรมคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เธอนั้น ตามเห็นซึ่งธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน

เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุ ด้วยการกำหนดว่า “นั่นสงบระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมชาติเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน” ดังนี้

เธอดำรงอยู่ในวิปัสสนาญาณมีอากาสานัญจายตนะเป็นบาทนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ก็เป็นโอปปาติกะอนาคามี ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีการไม่เวียนกลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์มีในเบื้องต่ำห้าประการ และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมนันทินั้น ๆ นั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เปรียบเหมือนนายขมังธนู**หรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกอยู่กะรูปหุ่นคนที่ทำด้วยหญ้าบ้าง กะรูปหุ่นดินบ้าง สมัยต่อมา เขาก็เป็นนายขมังธนูผู้ยิงไกล ยิงเร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้.

(ในกรณีแห่งวิญญาณัญจายตนะ และอากิญจัญญายตนะ ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งอากาสานัญจายตนะนี้ ผิดกันแต่ชื่อแห่งสมาธิเท่านั้น

ในกรณีของปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันนี้ แต่มีต่างกันตรงที่ให้เห็นความไม่เที่ยงในขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ -ผู้รวบรวม)

เทวดาชั้นสุทธาวาส ๙๓

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๕๗-๖๓/๕๕-๕๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมัยหนึ่ง เมื่อเรานั้นไปเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความรำพึงในใจว่า **ชั้นสุทธาวาส** ซึ่งเรามิได้เคยอยู่เลย โดยเวลาอันยืดยาวนานนี้ นอกจากเทวดาเหล่าสุทธาวาสแล้ว ไม่ใช่โอกาสที่ใคร ๆ จะได้โดยง่าย ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทธาวาสจนถึงที่อยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทันใดนั้น เราได้หายไปที่ควงไม้พญาสาลพฤกษ์ ในป่าสุภวันใกล้อุกกัฏฐนคร ไปปรากฏในพวกเทวดา**เหล่าอวิหา** ชั่วเวลาสักว่า บุรุษแข็งแรงเหยียดแขนหรือคู้แขนเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเราแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ! **นับแต่นี้ ไป ๙๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าวิปัสสี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก** พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าวิปัสสี คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้".

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเราแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! **นับแต่นี้ไป ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าสิขี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก** พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าสิขี คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้".

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! **ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าเวสสภู ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก** พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าเวสสภู คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้".

ภิกษุทั้งหลาย! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์! **ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากกุสันธะ**

ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่ากกุสันธะ คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ! **ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าโกนาคมนะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก** พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าโกนาคมนะ คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ! ใน**ภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากัสสปะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก** พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่ากัสสปะ คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในหมู่เทวดานั้นแล เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกะเราว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ! ใน**ภัททกัปนี้เอง บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติขึ้นในขัตติยสกุล เป็นโคตมะโดยพระโคตร** พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้".

ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทวดา**เหล่าอวิหา**ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่า**อตัปปา** เราพร้อมด้วยเทาวดาทั้งสองพวกนั้น ได้พากันเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทัสสา เราพร้อมด้วยเทวดาทั้งสามพวกนั้น ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทัสสี เราพร้อมด้วยเทวดาทั้งหมดนั้น ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าอกนิฏฐาแล้ว.

(เทวดาเหล่านั้น ได้กล่าวเล่าข้อความกราบทูลพระองค์ถึงเรื่องพระพุทธเจ้าบรรดาที่ล่วงไปแล้ว และเล่าถึงการประพฤติพรหมจรรย์ของตนในชาติที่พบพระพุทธเจ้า โดยทำนองเดียวกัน)

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุที่ธรรมธาตุนี้ ตถาคตแทงตลอดแล้วอย่างดีด้วยประการดังนี้ พระพุทธเจ้าที่ล่วงไปแล้ว ปรินิพพานไปแล้ว ตัดธรรมเป็นเหตุให้เนิ่นช้าได้แล้ว ตัดวัฏฏะได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว ตถาคตย่อมระลึกถึงได้แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้ จึงมีธรรมอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมีวิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุตติอย่างนี้ แม้พวกเทวดาก็ได้บอกเนื้อความนี้แก่ตถาคต ซึ่งเป็นเหตุให้ตถาคตระลึกถึงได้ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว.

ชุมนุมเทวดา ๙๔

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๒๘๗-๒๙๖/๒๓๕-๒๕๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! **พวกเทวดาในโลกธาตุทั้ง ๑๐ ประชุมกันมาก เพื่อทัศนาตถาคตและภิกษุสงฆ์**

พวกเทวดาประมาณเท่านี้แหละ ได้ประชุมกัน **เพื่อทัศนาพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้มีแล้วในอดีตกาล** เหมือนที่ประชุมกันเพื่อทัศนาเราในบัดนี้

พวกเทวดาประมาณเท่านี้แหละ จักประชุมกัน **เพื่อทัศนาพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งจักมีในอนาคตกาล** เหมือนที่ประชุมกันเพื่อทัศนาเราในบัดนี้

เราจักบอกนามพวกเทวดา เราจักระบุนามพวกเทวดา เราจักแสดงนามพวกเทวดา พวกเธอจงฟังเรื่องนั้น จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ยักษ์เจ็ดพันเป็นภุมมเทวดาอาศัยอยู่ในพระนครกบิลพัสดุ์ ยักษ์หกพันอยู่ที่เขาเหมวตา ยักษ์สามพันอยู่ที่เขาสาตาคีรี ยักษ์เหล่านั้นรวมเป็นหนึ่งหมื่นหกพัน มีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ยักษ์ห้าร้อยอยู่ที่เขาเวสสามิตตะ มีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ยักษ์ชื่อกุมภีระอยู่ในพระนครราชคฤห์ เขาเวปุลละเป็นที่อยู่ของยักษ์นั้น ยักษ์แสนเศษแวดล้อมยักษ์ชื่อกุมภีระนั้น ยักษ์ชื่อกุมภีระอยู่ในพระนครราชคฤห์แม้นั้น ก็ได้มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าวธตรัฏฐ อยู่ด้านทิศบูรพา ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกคนธรรพ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้บุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินทะ มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าววิรุฬหก อยู่ด้านทิศทักษิณ ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกกุมภัณฑ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้บุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าววิรูปักษ์ อยู่ด้านทิศปัจจิม ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกนาค เธอเป็นมหาราช มียศ แม้บุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าวกุเวร อยู่ด้านทิศอุดร ปกครองทิศนั้น เป็นอธิบดีของพวกยักษ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้บุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น ยังทิศทั้ง ๔ โดยรอบให้รุ่งเรือง ได้ยืนอยู่แล้วในป่าเขตพระนครกบิลพัสดุ์

พวกบ่าวของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น มีมายา ล่อลวง โอ้อวด เจ้าเล่ห์ มาด้วยกัน มีชื่อคือ กุเฏณฑุ ๑ เวเฏณฑุ ๑ วิฏ ๑ วิฏฏะ ๑ จันทนะ ๑ กามเสฏฐะ ๑ กินนุฆัณฑุ ๑ นิฆัณฑุ ๑ และท้าวเทวราชทั้งหลายผู้มีนามว่าปนาทะ ๑ โอปมัญญะ ๑ เทพสารถีมีนามว่า มาตลิ ๑ จิตตเสนะ ผู้คนธรรพ์ ๑ นโฬราชะ ๑ ชโนสภะ ๑ ปัญจสิขะ ๑ ติมพรู ๑ สุริยวัจฉสาเทพธิดา ๑ มาทั้งนั้น ราชาและคนธรรพ์พวกนั้น และพวกอื่น กับเทวราชทั้งหลาย ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

อนึ่ง เหล่านาคที่อยู่ในสระชื่อนภสะบ้าง อยู่ในเมืองเวสาลีบ้าง พร้อมด้วยนาคบริษัทเหล่าตัจฉกะ กัมพลนาค และอัสสตรนาค ก็มา นาคผู้อยู่ในท่าชื่อปายาคะกับญาติ ก็มา นาคผู้อยู่ในแม่น้ำยมุนา เกิดในสกุลธตรัฏฐ ผู้มียศ

ก็มา เอราวัณเทพบุตรผู้เป็นช้างใหญ่ แม้นั้นก็มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ปักษีทวิชาติผู้เป็นทิพย์ มีนัยน์ตาบริสุทธิ์ นำนาคราชไปได้โดยพลันนั้นมาโดยทางอากาศถึงท่ามกลางป่า ชื่อของปักษีนั้นว่าจิตรสุบรรณ ในเวลานั้น นาคราชทั้งหลายไม่ได้มีความกลัว พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำให้ปลอดภัยจากครุฑ นาคกับครุฑเจรจากัน ด้วยวาจาอันไพเราะ กระทำพระพุทธเจ้าให้เป็นสรณะ พวกอสูรอาศัยสมุทรอยู่ อันท้าววชิรหันถ์รบชนะแล้ว เป็นพี่น้องของท้าววาสพ มีฤทธิ์มียศ เหล่านี้คือพวกกาลกัญชอสูรมีกายใหญ่น่ากลัว ก็มา พวกทานเวฆสอสูร ก็มา เวปจิตติอสูร สุจิตติอสูร ปหาราทอสูร และนมุจีพระยามาร ก็มาด้วยกัน บุตรของพลิอสูรหนึ่งร้อย มีชื่อว่าไพโรจน์ทั้งหมดผูกสอดเครื่องเสนาอันมีกำลังเข้าไปใกล้อสุรินทราหู แล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ! บัดนี้เป็นสมัยที่จะประชุมกัน” ดังนี้แล้ว เข้าไปยังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ในเวลานั้น เทวดาทั้งหลาย ชื่ออาโป ชื่อปฐวี ชื่อเตโช ชื่อวาโย ได้พากันมาแล้ว เทวดา ชื่อวรุณะ ชื่อวารุณะ ชื่อโสมะ ชื่อยสสะ ก็มาด้วยกัน เทวดาผู้บังเกิดในหมู่เทวดาด้วยเมตตาและกรุณาฌาน เป็นผู้มียศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐

เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาชื่อเวณฑู ชื่อสหลี ชื่ออสมา ชื่อยมะ ทั้งสองพวก ก็มา เทวดาผู้อาศัยพระจันทร์ กระทำพระจันทร์ไว้ในเบื้องหน้า ก็มา เทวดาผู้อาศัยพระอาทิตย์ กระทำพระอาทิตย์ไว้ในเบื้องหน้า ก็มา เทวดากระทำนักษัตรไว้ในเบื้องหน้า ก็มา มันทพลาหกเทวดา ก็มา แม้ท้าวสักกปุรินททาวาสวะซึ่งประเสริฐกว่าสุเทวดาทั้งหลายก็เสด็จมา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

อนึ่งเทวดาชื่อสหภู ผู้รุ่งเรืองดุจเปลวไฟ ก็มา เทวดาชื่ออริฏฐกะ ชื่อโรชะ มีรัศมีดังสีดอกผักตบ ก็มา เทวดาชื่อวรุณะ ชื่อสหธรรม ชื่ออัจจุตะ ชื่ออเนชกะ ชื่อสุเลยยะ ชื่อรุจิระ ก็มา เทวดาชื่อวาสวเนสี ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมด ล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาชื่อสมานะ ชื่อมหาสมานะ ชื่อมานุสะ ชื่อมานุสุตตมะ ชื่อขิฑฑาปทูสิกะ ก็มา เทวดาชื่อมโนปทูสิกะ ก็มา อนึ่ง เทวดาชื่อหริ เทวดาชื่อโลหิตวาสี ชื่อปารคะ

ชื่อมหาปารคะ ผู้มียศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาชื่อสุกกะ ชื่อกรุมหะ ชื่ออรุณะ ชื่อเวฆนสะ ก็มาด้วยกัน เทวดาชื่อโอทาตคัยหะ ผู้เป็นหัวหน้าเทวดา ชื่อวิจักขณะ ก็มา เทวดาชื่อสทามัตตะ ชื่อหารคชะ และชื่อมิสสกะผู้มียศ ก็มา ปชุนนเทวบุตร ซึ่งคำรามให้ฝนตกทั่วทิศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาชื่อเขมิยะ เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นยามะ และเทวดาชื่อกัฏฐกะ มียศ เทวดาชื่อลัมพิตกะ ชื่อลามเสฏฐะ ชื่อโชตินามะ ชื่ออาสา และเทวดาชั้นนิมมานรดี ก็มา อนึ่ง เทวดาชั้นปรนิมมิตะ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

หมู่เทวดา ๖๐ เหล่านี้ ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มาแล้วโดยกำหนดชื่อและเทวดาเหล่าอื่นผู้เช่นกัน มาพร้อมกัน ด้วยคิดว่า “เราทั้งหลายจักเห็นพระนาค ผู้ปราศจากชาติ

ไม่มีกิเลสดุจตะปู มีโอฆะอันข้ามแล้ว ไม่มีอาสวะข้ามพ้นโอฆะ ผู้ล่วงความยึดถือได้แล้ว ดุจพระจันทร์พ้นจากเมฆฉะนั้น” สุพรหมและปรมัตตพรหม ซึ่งเป็นบุตรของพระพุทธเจ้า ผู้มีฤทธิ์ ก็มาด้วยสนังกุมารพรหมและติสสพรหม แม้นั้น ก็มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

ท้าวมหาพรหมย่อมปกครองพรหมโลกพันหนึ่ง ท้าวมหาพรหมนั้นบังเกิดแล้วในพรหมโลก มีอานุภาพ มีกายใหญ่โต มียศ ก็มา พรหม ๑๐ พวก ผู้เป็นอิสระใน พวกพรหมพันหนึ่ง มีอำนาจเป็นไปเฉพาะองค์ละอย่าง ก็มา มหาพรหมชื่อหาริตะ อันบริวารแวดล้อมแล้ว มาใน ท่ามกลางพรหมเหล่านั้น

เมื่อมารและเสนามาถึง พระศาสดาได้ตรัสกับพวกเทพ พร้อมทั้งพวกพรหมทั้งหมดผู้มุ่งมานั้นว่า

ท่านจงดูความเขลาของมาร

พญามารได้กล่าวว่า

“พวกท่านจงมาจับเทวดาเหล่านี้ผูกไว้ ความผูกด้วยราคะ จงมีแก่ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงล้อมไว้โดยรอบ อย่าปล่อยใคร ๆ ไป” พญามารบังคับเสนามาร ในที่ประชุมนั้นดังนี้แล้ว เอาฝ่ามือตบ แผ่นดิน กระทำเสียงน่ากลัว เหมือนเมฆยังฝนให้ตก คำรามอยู่

พร้อมทั้งฟ้าแลบ เวลานั้น พญามารนั้นไม่อาจยังใครให้เป็นไปในอำนาจได้ โกรธจัด กลับไปแล้ว

พระศาสดาผู้มีพระจักษุทรงพิจารณาทราบเหตุนั้นทั้งหมด แต่นั้น จึงตรัสแก่สาวกผู้ยินดีในพระศาสนาว่า

ภิกษุทั้งหลาย !

มารและเสนามาแล้ว พวกเธอจงรู้จักเขาไว้

ภิกษุเหล่านั้นสดับพระดำรัสสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้กระทำความเพียร พญามารและเสนามารหลีกไป จากภิกษุผู้ปราศจากราคะ ไม่ยังแม้ขนของท่านเหล่านั้นให้ไหว

พญามารกล่าวสรรเสริญว่า

"พวกสาวกของพระองค์ทั้งหมดชนะสงครามแล้ว ล่วงความกลัวได้แล้ว มียศปรากฏในหมู่ชนบันเทิงอยู่กับด้วยพระอริยเจ้าผู้เกิดแล้วในพระศาสนา" ดังนี้แล.

เทวดาเคยรบกับอสูร ๙๕

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๕๘-๕๕๙/๑๗๒๕-๑๗๒๗.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีเรื่องราวในกาลก่อน บุรุษผู้หนึ่งตั้งใจว่าจะคิดซึ่งความคิดเรื่องโลก จึงออกจากนครราชคฤห์ไปสู่สระบัวชื่อสุมาคธา แล้วนั่งคิดอยู่ที่ริมฝั่งสระ บุรุษนั้นได้เห็นแล้ว ซึ่งหมู่เสนาประกอบด้วยองค์สี่ (คือช้าง ม้า รถ พลเดินเท้า) ที่ฝั่งสระสุมาคธานั้น เข้าไปอยู่ ๆ สู่เหง้ารากบัว ครั้นเขาเห็นแล้วเกิดความไม่เชื่อตัวเองว่า "เรานี้บ้าแล้ว เรานี้วิกลจริตแล้ว สิ่งใดไม่มีในโลก เราได้เห็นสิ่งนั้นแล้ว" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุรุษนั้นกลับเข้าไปสู่นครแล้ว ป่าวร้องแก่มหาชน ว่า "ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าเป็นบ้าแล้ว ข้าพเจ้าวิกลจริตแล้ว เพราะว่าสิ่งใดไม่มีอยู่ในโลก ข้าพเจ้ามาเห็นแล้วซึ่งสิ่งนั้น" ดังนี้ มีเสียงถามว่า "เห็นอะไรมา ?" เขาบอกแล้วตามที่เห็นทุกประการ มีเสียงรับรองว่า "ถูกแล้ว ท่านผู้เจริญเอ๋ย ! ท่านเป็นบ้าแล้ว ท่านวิกลจริตแล้ว".

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่ว่าบุรุษนั้น ได้เห็นสิ่งที่มีจริงเป็นจริง หาใช่เห็นสิ่งไม่มีจริง ไม่เป็นจริงไม่.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลก่อนดึกดำบรรพ์ สงครามระหว่างพวกเทพกับอสูรได้ตั้งประชิดกันแล้ว ในสงครามครั้งนั้น พวกเทพเป็นฝ่ายชนะ อสูรเป็นฝ่ายแพ้ พวกอสูรกลัว แล้วแอบหนีไปสู่ภพแห่งอสูรโดยผ่านทางเหง้ารากบัว หลอกพวกเทพให้หลงค้นอยู่ (เรื่องของโลกย่อมพิสดารไม่สิ้นสุดถึงเพียงนี้).

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้

พวกเธอทั้งหลาย จงอย่าคิดเรื่องโลก โดยนัยว่า

โลกเที่ยงหรือ ? โลกไม่เที่ยงหรือ ?

โลกมีที่สุดหรือ ? โลกไม่มีที่สุดหรือ ?

ชีพก็ดวงนั้น ร่างกายก็ร่างนั้นหรือ ?

ชีพก็ดวงอื่น ร่างกายก็ร่างอื่นหรือ ?

ตถาคตตายแล้ว ย่อมเป็นอย่างที่เป็นมาแล้วนั้นอีกหรือ ?

ตถาคตตายแล้ว ไม่เป็นอย่างที่เป็นมาแล้วนั้นอีกหรือ ?

ตถาคตตายแล้ว เป็นอย่างที่เป็นมาแล้วอีกก็มีไม่เป็นก็มีหรือ ?

ตถาคตตายแล้ว เป็นอย่างที่เป็นมาแล้วอีกก็ไม่เชิงไม่เป็นก็ไม่เชิงหรือ ?

เพราะเหตุไรจึงไม่ควรคิดเล่า ?
เพราะความคิดนั้น ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
ไม่เป็นเงื่อนต้นแห่งพรหมจรรย์
ไม่เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์
ความคลายกำหนัด ความดับ ความรำงับ
ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพานเลย.

ภิกษุทั้งหลาย !
เมื่อพวกเธอจะคิด จงคิดว่า
เช่นนี้ ๆ เป็นทุกข์
เช่นนี้ ๆ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์
เช่นนี้ ๆ เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์
เช่นนี้ ๆ เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือ
ของทุกข์ ดังนี้.

เพราะเหตุไรจึงควรคิดเล่า ?
เพราะความคิดนี้ ย่อมประกอบด้วยประโยชน์
เป็นเงื่อนต้นของพรหมจรรย์
เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์
ความคลายกำหนัด ความดับ ความรำงับ
ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย !
เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้
พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า
นี้เป็นทุกข์
นี้เป็นเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์
นี้เป็นความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
นี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
ดังนี้แล.

ตำแหน่งที่สตรีเป็นไม่ได้ ๙๖

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๑๗๒/๒๔๕.

อานนท์ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส คือ
สตรีพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
นั่นไม่ใช่ฐานะที่มีได้
และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
บุรุษพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
นั่นเป็นฐานะที่มีได้

ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส คือ
สตรีพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
นั่นไม่ใช่ฐานะที่มีได้
และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
บุรุษพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
นั่นเป็นฐานะที่มีได้

ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส คือ
สตรีพึงสำเร็จเป็นท้าวสักกะ
นั่นไม่ใช่ฐานะที่มีได้
และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
บุรุษพึงสำเร็จเป็นท้าวสักกะ
นั่นเป็นฐานะที่มีได้

ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส คือ
สตรีพึงสำเร็จเป็นมาร
นั่นไม่ใช่ฐานะที่มีได้
และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
บุรุษพึงสำเร็จเป็นมาร
นั่นเป็นฐานะที่มีได้

ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส คือ
สตรีพึงสำเร็จเป็นพรหม
นั่นไม่ใช่ฐานะที่มีได้
และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ
บุรุษพึงสำเร็จเป็นพรหม
นั่นเป็นฐานะที่มีได้.

อานิสงส์แห่งการฟังธรรมเนือง ๆ ๙๗

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๑๗๒/๒๔๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! อานิสงส์ ๔ ประการแห่งธรรมทั้งหลายที่บุคคลฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้

อานิสงส์ ๔ ประการ อย่างไรเล่า ?

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัพภูตธรรม เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง บทแห่งธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏแก่เธอผู้มีความสุขในภพนั้น สติบังเกิดขึ้นช้าแต่สัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑** แห่งธรรมทั้งหลายที่บุคคลฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **อันบุคคลพึงหวังได้.**

(๒) ภิกษุย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง **บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอ**ผู้มีความสุข อยู่ในภพนั้นเลย **แต่ภิกษุผู้มีฤทธิ์ ถึงความชำนาญแห่งจิต แสดงธรรมแก่เทพบริษัท เธอมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า ในกาลก่อน เราได้ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยใด นี้คือธรรมวินัยนั้น สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อม เป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **บุรุษผู้ฉลาดต่อเสียงกลอง** เขาเดินทางไกล พึงได้ยินเสียงกลอง เขาไม่พึงมีความสงสัย หรือเคลือบแคลงว่าเสียงกลองหรือไม่ใช่หนอ ที่แท้เขาพึงถึง ความตกลงใจว่า เสียงกลองทีเดียว ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้น เหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น ... สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ เร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒** แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **อันบุคคลพึงหวังได้.**

(๓) ภิกษุย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง **บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอ**ผู้มีความสุข อยู่ในภพนั้นเลย **ทั้งภิกษุผู้มีฤทธิ์ถึงความชำนาญแห่งจิต ก็ไม่ได้แสดงธรรมในเทพบริษัท แต่เทพบุตรย่อมแสดง ธรรมในเทพบริษัท** เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า ในกาลก่อน เราได้ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยใด นี้คือธรรมวินัย นั้นเอง **สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุ คุณวิเศษเร็วพลัน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **บุรุษผู้ฉลาดต่อเสียงสังข์** เขา เดินทางไกลพึงได้ฟังเสียงสังข์เข้า เขาไม่พึงมีความสงสัย หรือเคลือบแคลงว่าเสียงสังข์หรือมิใช่หนอ ที่แท้เขาพึงถึง ความตกลงใจว่า เสียงสังข์ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอด ด้วยดีด้วยความเห็น ... สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้น ย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓** แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **อันบุคคลพึงหวังได้.**

(๔) ภิกษุย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง **บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอ**ผู้มีความสุข อยู่ในภพนั้นเลย **แม้ภิกษุผู้มีฤทธิ์ถึงความชำนาญแห่งจิต ก็มิได้แสดงธรรมในเทพบริษัท แม้เทพบุตรก็ไม่ได้ แสดงธรรมในเทพบริษัท แต่เทพบุตรผู้เกิดก่อนเตือน เทพบุตรผู้เกิดทีหลัง**ว่า "ท่านผู้นิรทุกข์ย่อมระลึกได้หรือว่า เราได้ประพฤติพรหมจรรย์ในกาลก่อน" เธอกล่าวอย่างนี้ว่า "เราระลึกได้ท่านผู้นิรทุกข์ เราระลึกได้ท่านผู้นิรทุกข์" **สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ เร็วพลัน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **สหายสองคนเล่นฝุ่นด้วยกัน** เขามาพบกัน บางครั้งบางคราว ในที่บางแห่ง สหายคนหนึ่ง พึงกล่าวกะสหายคนนั้นอย่างนี้ว่า "สหาย ท่านระลึกกรรม

แม้นี้ได้หรือ” เขาพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เราระลึกได้ เราระลึกได้” ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น ... สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔** แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **อันบุคคลพึงหวังได้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แลอานิสงส์ ๔ ประการ** แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังแล้วเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้.

การเข้าถึงสวรรค์ในภพปัจจุบัน ๙๘

–บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๕๙/๒๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! ลาภของเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เป็นการได้ที่ดีของเธอทั้งหลายแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ขณะสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์พวกเธอก็ได้โดยเฉพาะแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย !

สวรรค์ ชื่อ ผัสสายตนิกะ ๖ ชั้น เราได้เห็นแล้ว

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลเห็นรูปใด ๆ ด้วย **ตา** ย่อมเห็นแต่รูปที่น่าปรารถนาเท่านั้น ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าปรารถนาเลย เห็นแต่รูปที่น่ารักใคร่เท่านั้น ไม่เห็นรูปที่ไม่น่ารักใคร่เลย เห็นแต่รูปที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าพอใจเลย.

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลฟังเสียงใด ๆ ด้วย **หู** ... .

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลดมกลิ่นใด ๆ ด้วย **จมูก** ... .

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลลิ้มรสใด ๆ ด้วยลิ้น ... .

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลถูกต้องโผฏฐัพพะใด ๆ ด้วย**ผิวกาย** ... .

ในบรรดาสวรรค์เหล่านั้น บุคคลรู้แจ้งธรรมารมณ์ใด ๆ ด้วยใจ ย่อมรู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนาเท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาเลย รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่ารักใคร่เท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่ารักใคร่เลย รู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่ไม่น่าพอใจเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ลาภของเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เป็นการได้ที่ดีของเธอทั้งหลายแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ขณะสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์พวกเธอก็ได้โดยเฉพาะแล้ว ดังนี้แล.

แม้แต่เทวดาก็ไม่เที่ยง ๙๙

–บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๔๒/๓๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! พญาสัตว์ชื่อสีหะ ออกจากถ้ำที่อาศัยในเวลาเย็น เหยียดกายแล้วเหลียวดูทิศทั้งสี่โดยรอบ บันลือสีหนาทสามครั้งแล้วก็เที่ยวไปเพื่อหาอาหาร บรรดาสัตว์เดรัจฉานเหล่าใดที่ได้ยินสีหนาท สัตว์เหล่านั้นก็สะดุ้งกลัวเหี่ยวแห้งใจ พวกที่อาศัยโพรงก็เข้าโพรง ที่อาศัยน้ำก็ลงน้ำ พวกอยู่ป่าก็เข้าป่า ฝูงนกก็โผขึ้นสู่อากาศ เหล่าช้างของพระราชาในหมู่บ้าน นิคมและเมืองหลวง ที่เขาผูกล่ามไว้ด้วยเชือกอันเหนียว ก็พากันกลัว กระชากเชือกให้ขาด แล้วถ่ายมูตรและกรีสพลาง แล่นหนีไปพลางข้างโน้นและข้างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พญาสัตว์ชื่อสีหะ เป็นสัตว์มีฤทธิ์มาก มีศักดิ์มาก มีอานุภาพมากกว่าบรรดาสัตว์เดรัจฉานด้วยอาการอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น ในกาลใดตถาคตอุบัติขึ้นในโลก เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบโดยตนเอง สมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นผู้ฝึกบุรุษที่พอฝึกได้ไม่มีใครยิ่งไปกว่า เป็นครูสอนเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้ปลุกสัตว์ให้ตื่น เป็นผู้จำแนกธรรม.

ตถาคตนั้นแสดงธรรมว่า

สักกายะ (คือทุกข์) เป็นเช่นนี้

เหตุให้เกิดสักกายะ เป็นเช่นนี้

ความดับไม่เหลือแห่งสักกายะ เป็นเช่นนี้

ทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสักกายะ เป็นเช่นนี้.

พวกเทพเหล่าใดเป็นผู้มีอายุยืนนาน มีวรรณะมากด้วยความสุข ดำรงอยู่นมนานมาแล้วในวิมานชั้นสูง พวกเทพนั้น ๆ โดยมาก ได้ฟังธรรมเทศนาของตถาคตแล้ว ก็สะดุ้งกลัว เหี่ยวแห้งใจ สำนึกได้ว่า

ท่านผู้เจริญเอ๋ย !

พวกเราเมื่อเป็นผู้ไม่เที่ยง ก็มาสำคัญว่าเป็นผู้เที่ยง

เมื่อไม่ยั่งยืน ก็มาสำคัญว่ายั่งยืน

เมื่อไม่มั่นคง ก็มาสำคัญว่าเราเป็นผู้มั่นคง.

พวกเราทั้งหลายเป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง และถึงทั่วแล้วซึ่งสักกายะ คือ ความทุกข์ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มาก ศักดิ์มาก อานุภาพมาก กว่าสัตว์โลกพร้อมทั้งเทวโลก ด้วยอาการอย่างนี้แล.

ความเห็นผิดของพกพรหม ๑๐๐

-บาลี มู. ม. ๑๒/๕๘๘/๕๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลครั้งหนึ่ง เราพักอยู่ ณ ควงพญาไม้สาละ ป่าสุภควัน ในเขตอุกกัฏฐนคร.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมัยนั้น พกพรหมมีความเห็นอันชั่วร้ายอย่างนี้ว่า "พรหมสภาวะเช่นนี้ เป็นของเที่ยง (นิจฺจํ) ยั่งยืน (ธุวํ) มีอยู่เสมอ (สสฺสตํ) เป็นของอย่างเดียวตลอดกาล (เกวลํ) มีความไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา (อจวนธมฺมํ) เพราะว่าพรหมสภาวะเช่นนี้ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ ก็แหละไม่มีสภาวะอื่นที่เป็นนิสสรณะ (อุบายเครื่องออกไปพ้นจากทุกข์) อื่นยิ่งไปกว่าพรหมสภาวะนี้" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้นแล เรารู้ปริวิตกของพกพรหมในใจด้วยใจแล้ว ละจากควงแห่งพญาไม้สาละไปปรากฏตัวในพรหมโลกนั้น ชั่วเวลาสักว่า บุรุษแข็งแรงเหยียดแขนหรือคู้แขนเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! พกพรหมได้เห็นเราผู้มาอยู่จากที่ไกล แล้วได้กล่าวกับเราว่า "ท่านผู้นิรทุกข์ ! เข้ามาเถิด ท่านผู้นิรทุกข์ ! ท่านมาดีแล้ว ท่านผู้นิรทุกข์ ! ต่อนาน ๆ

ท่านถึงจะมาถึงที่นี้ ท่านผู้นิรทุกข์ ! พรหมสภาวะเช่นนี้ เป็นของเที่ยง ยั่งยืน มีอยู่เสมอ เป็นของอย่างเดียวตลอดกาล มีความไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา เพราะว่าพรหมสภาวะเช่นนี้ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ ก็แหละไม่มีสภาวะอื่น ที่เป็นนิสสรณะเครื่องออกไปจากทุกข์ยิ่งไปกว่าพรหมสภาวะนี้" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อพกพรหมกล่าวอย่างนี้ เรา ได้กล่าวกะเขาว่า "**พกพรหมผู้เจริญไปสู่อวิชชาเสียแล้ว หนอ ! พกพรหมผู้เจริญไปสู่อวิชชาเสียแล้วหนอ ! คือ ข้อที่ท่านกล่าวสิ่งที่ไม่เที่ยงเลย ว่าเป็นของเที่ยง กล่าว สิ่งที่ไม่ยั่งยืนเลย ว่ายั่งยืน กล่าวสิ่งที่ไม่มีอยู่เสมอ ว่า เป็นของมีอยู่เสมอ กล่าวสิ่งที่ไม่เป็นของเดียวตลอดกาล ว่าเป็นของอย่างเดียวตลอดกาล กล่าวสิ่งมีความเคลื่อน เป็นธรรมดา ว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความเคลื่อนเป็นธรรมดา และข้อที่กล่าวสิ่งที่เกิด ที่แก่ ที่ตาย ที่เคลื่อน ที่อุบัติ ว่า เป็นสิ่งที่ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ และ กล่าวนิสสรณะอันยิ่งอื่นที่มีอยู่ ว่าไม่มีนิสสรณะอื่นที่ยิ่งกว่า"** ดังนี้.

(หมายเหตุ: ข้อความที่ตรัสต่อจากนี้ ยังมีอีกยืดยาว กล่าวถึงมารมาช่วยพวกพรหมโต้กับพระองค์ เพื่อให้พระองค์ทรงยอมตามพวกพรหม แม้พกพรหมก็ยังยืนยันและอธิบายลัทธินั้นด้วยอุปมาที่น่าคล้อยตาม ทรงแก้คำของพรหมด้วยอาการต่าง ๆ เช่นว่าพกพรหมยังไม่รู้จักพรหมที่เหนือขึ้นไปจากตน เช่นพรหมพวกอาภัสระ-สุภกิณหะ-เวหัปผละ และทรงแสดงข้อที่พระองค์ไม่ทรงยึดถือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น ในที่สุด มีการท้าให้มีการเล่นซ่อนหากันและทรงชนะ แล้วตรัสคาถาที่เป็นหัวใจแห่งพุทธศาสนาที่เหนือกว่าพรหมโดยประการทั้งปวงกล่าวคือความรู้สึกที่อยู่เหนือภพและวิภพซึ่งพุทธบริษัททุกคนควรสนใจอย่างยิ่ง พวกพรหมยอมแพ้ มารก็ยอมรับแต่ก็ยังแค่นขอร้องอย่าให้พระองค์ ทรงสอนลัทธิของพระองค์เลย ตรัสตอบมารว่า นั่นมันไม่เป็นความเกื้อกูลแก่สัตว์โลกสัมมาสัมพุทธะที่มารอ้างมานั้น ไม่ใช่สัมมาสัมพุทธะที่แท้จริง ข้อความที่เป็นรายละเอียดพึงดูได้จากบาลี พรหมนิมันตนิกสูตร มู. ม. เล่ม ๑๒ ตั้งแต่หน้า ๕๘๙ เป็นต้นไป หรือตั้งแต่บรรพ ๕๕๓ เป็นต้นไปจนจบสูตร. - ผู้รวบรวม)

เราเห็นภัยในภพ และเห็นภพของสัตว์ผู้แสวงหาที่ปราศจากภพแล้ว ไม่กล่าวยกย่องภพอะไรเลย ทั้งไม่ยังนันทิ (ความเพลิน) ให้เกิดขึ้นด้วย ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ครั้งนั้น พรหมก็ดี พวกพรหมบริษัทก็ดี พวกพรหมปาริสัชชะก็ดี ได้มีความแปลกประหลาดอัศจรรย์จิตว่า

"ท่านผู้เจริญ! น่าอัศจรรย์ แปลกประหลาดหนอ พระสมณโคดม มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ก่อนแต่นี้พวกเราไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน สมณะหรือพราหมณ์อื่นที่มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เหมือนพระสมณโคดมนี้ ผู้ออกผนวชแต่ศากยสกุล ถอนภพพร้อมทั้งรากของหมู่สัตว์ผู้รื่นรมย์ยินดีในภพ เมาหมกในภพ".

เหตุที่มีความเห็นว่า อัตตาและโลก บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ๑๐๑

-บาลี สี. ที. ๙/๒๒-๒๘/๓๑-๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีทิฏฐิว่าบางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง จึงบัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ด้วยเหตุ ๔ ประการ.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดใน**อาภัสสระ** สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีซ่านออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศอยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยบางครั้งบางคราว โดยระยะกาลยืดยาวช้านาน ที่โลกนี้กลับเจริญ เมื่อโลกกำลังเจริญอยู่ วิมานของพรหมปรากฏว่าว่างเปล่า ครั้งนั้น สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจุติจากชั้นอาภัสสระ เพราะสิ้นอายุหรือเพราะสิ้นบุญ ย่อมเข้าถึงวิมานพรหมที่ว่างเปล่า **สัตว์ผู้นั้นอยู่ในวิมานนั้นแต่ผู้เดียวเป็นเวลานาน** จึงเกิดความกระสัน ความดิ้นรนขึ้น

ว่า "โอหนอ! แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พึงมาเป็นอย่างนี้บ้าง ต่อมาสัตว์เหล่าอื่นก็จุติจากชั้นอาภัสสระ เพราะสิ้นอายุหรือเพราะสิ้นบุญ ย่อมเข้าถึงวิมานพรหม เป็นสหายของสัตว์ผู้นั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! บรรดาสัตว์จำพวกนั้น **ผู้ใดเกิดก่อน ผู้นั้นย่อมมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราเป็นพรหม เราเป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครข่มได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรมิต เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่สัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น สัตว์เหล่านี้เรานิรมิต** แม้พวกสัตว์ที่เกิดภายหลัง ก็มีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า **ท่านผู้เจริญนี้แลเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครข่มได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรมิต เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่สัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น พวกเราอันพรหมผู้เจริญนี้นิรมิตแล้ว.**

ภิกษุทั้งหลาย! บรรดาสัตว์จำพวกนั้น ผู้ใดเกิดก่อน ผู้นั้นมีอายุยืนกว่า มีผิวพรรณกว่า มีศักดิ์มากกว่า ส่วนผู้ที่เกิดภายหลังมีอายุน้อยกว่า มีผิวพรรณทรามกว่า มีศักดิ์น้อยกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจุติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็นอย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว อาศัยความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนือง ๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบแล้ว บรรลุเจโตสมาธิอันเป็นเครื่องตั้งมั่นแห่งจิต **ตามระลึกถึงขันธ์ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนนั้นได้ หลังแต่นั้นไประลึกไม่ได้** เขาจึงได้กล่าวอย่างนี้ว่า **พรหมผู้เจริญนั้นเป็นผู้เที่ยงยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเราที่พรหมผู้เจริญนั้นนิรมิตแล้วนั้น เป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีอายุน้อย ยังต้องจุติมาเป็นอย่างนี้เช่นนี้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นฐานะที่ ๑** ซึ่งสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง อาศัยแล้ว ปรารภแล้ว จึงมีทิฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ย่อมบัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเทวดาชื่อ**ว่าขิฑฑาปโทสิกะ**มีอยู่ พวกนั้นพากันหมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ คือการสรวลเสและการเล่นหัวจนเกินเวลา สติก็ย่อมหลงลืม เพราะสติหลงลืม จึงพากันจุติจากชั้นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจุติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็นอย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แล้วบรรลุเจโตสมาธิอันเป็นเครื่องตั้งมั่นแห่งจิต **ตามระลึกถึงขันธ์ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนนั้นได้ หลังแต่นั้นไประลึกไม่ได้** เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพวกเทวดาผู้มิใช่เหล่าขิฑฑาปโทสิกะ ย่อมไม่พากันหมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ พวกเหล่านั้นจึงไม่จุติจากชั้นนั้น เป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเราเหล่าขิฑฑาปโทสิกะ หมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ พวกเราจึงพากันจุติจากชั้นนั้นเป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีอายุน้อย ยังต้องจุติมาเป็นอย่างนี้เช่นนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นฐานะที่ ๒** ซึ่งสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง อาศัยแล้ว ปรารภแล้ว จึงมีทิฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ย่อมบัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเทวดาชื่อว่า**มโนปโทสิกะ** มีอยู่ พวกนั้นมักเพ่งโทษกันและกันเกินควร เมื่อมัวเพ่งโทษกันเกินควร ย่อมคิดมุ่งร้ายกันและกัน เมื่อต่างคิดมุ่งร้ายกันและกัน จึงลำบากกายลำบากใจ พากันจุติจากชั้นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจุติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็นอย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แล้วบรรลุเจโตสมาธิอันเป็นเครื่องตั้งมั่นแห่งจิต ตามระลึกถึงขันธ์ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนนั้นได้ หลังแต่นั้นไประลึกไม่ได้ เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า **ท่านพวกเทวดาผู้มิใช่เหล่ามโนปโทสิกะ ย่อมไม่มัวเพ่งโทษกันและกันเกินควร จึงไม่จุติจากชั้นนั้นเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเราได้เป็นพวกมโนปโทสิกะ มัวเพ่งโทษกันและกันเกินควร พวกเราจึงพากันจุติจากชั้นนั้น เป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีอายุน้อยยังต้องจุติมาเป็นอย่างนี้**เช่นนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นฐานะที่ ๓** ซึ่งสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง อาศัยแล้ว ปรารภแล้ว จึงมีทิฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ย่อมบัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง.

(๔) อนึ่ง ในฐานะที่ ๔ สมณพราหมณ์ผู้เจริญอาศัยอะไร ปรารภอะไร จึงมีทิฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง บัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ?

ภิกษุทั้งหลาย! สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ เป็นนักตรึก เป็นนักค้นคิด กล่าวแสดงปฏิภาณของตนตามที่ตรึกได้ ตามที่ค้นคิดได้ อย่างนี้ว่า **สิ่งที่เรียกว่าจักษุก็ดี โสตะก็ดี ฆานะก็ดี ชิวหาก็ดี กายก็ดี นี้ได้ชื่อว่าอัตตา เป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอันแปรผันเป็นธรรมดา ส่วนสิ่งที่เรียกว่าจิต หรือใจ หรือวิญญาณ นี้ชื่อว่าอัตตา เป็นของเที่ยงยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว.**

ภิกษุทั้งหลาย! นี้เป็นฐานะที่ ๔ ซึ่งสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง อาศัยแล้ว ปรารภแล้ว จึงมีทิฏฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ย่อมบัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง.

สุคติของเทวดา ๑๐๒

-บาลี ขุ. ขุ. ๒๕/๒๘๙/๒๖๑-๒๖๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด เทวดาเป็นผู้จะต้องจุติจากเทพนิกาย เมื่อนั้น **นิมิตร ๕ ประการ** ย่อมปรากฏแก่เทวดานั้น คือ

(๑) ดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง

(๒) ผ้าย่อมเศร้าหมอง

(๓) เหงื่อย่อมไหลออกจากรักแร้

(๔) ผิวพรรณเศร้าหมองย่อมปรากฏที่กาย

(๕) เทวดาย่อมไม่ยินดีในทิพอาสน์ของตน

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาทั้งหลายทราบว่า เทพบุตรนี้จะต้องเคลื่อนจากเทพนิกาย ย่อมพลอยยินดีกะเทพบุตรนั้นด้วยถ้อยคำ ๓ อย่างว่า แน่ะท่านผู้เจริญ !

(๑) ขอท่านจากเทวโลกนี้ไปสู่สุคติ

ครั้นไปสู่สุคติแล้ว

(๒) ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว

ครั้นได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว

(๓) ขอจงเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อะไรหนอแล เป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย อะไรเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว อนึ่ง อะไรเป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย พระเจ้าข้า !

ภิกษุทั้งหลาย !

ความเป็นมนุษย์ นี้แลเป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย

เทวดาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว **ย่อมได้ศรัทธาในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว** นี้แลเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว

ศรัทธาของเทวดาใดนั้นตั้งมั่นแล้ว มีรากหยั่งลงมั่นแล้ว อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก พึงนำไปไม่ได้ นี้แลเป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด เทวดาจะต้องจุติจากเทพนิกายเพราะความสิ้นอายุ เมื่อนั้น เสียง ๓ อย่างของเทวดาทั้งหลายผู้พลอยยินดีย่อมเปล่งออกไปว่า

“แน่ะท่านผู้เจริญ ! ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว จงถึงสุคติ จงถึงความเป็นสหายแห่งมนุษย์ทั้งหลายเถิด

เมื่อท่านเป็นมนุษย์แล้ว จงได้ศรัทธาอย่างยิ่งในพระสัทธรรม ศรัทธาของท่านนั้นพึงตั้งลงมั่น มีรากหยั่งลงมั่นในพระสัทธรรมที่พระตถาคตประกาศดีแล้ว อันใคร ๆ พึงนำไปมิได้ตลอดชีพ ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอย่ากระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นที่ประกอบด้วยโทษ กระทำกุศลด้วยกาย ด้วยวาจาให้มาก กระทำกุศลด้วยใจหาประมาณมิได้ หาอุปธิมิได้ แต่นั้นท่านจงกระทำบุญอันให้เกิดสมบัตินั้นให้มากด้วยทาน แล้วยังสัตว์แม้เหล่าอื่นให้ตั้งอยู่ในพระสัทธรรม ในพรหมจรรย์”

เมื่อใด เทวดาพึงรู้แจ้งซึ่งเทวดาผู้จะจุติ เมื่อนั้นย่อมพลอยยินดีด้วยความอนุเคราะห์นี้ว่า “แน่ะเทวดา ! ท่านจงมาบ่อย ๆ”.

ความเป็นไปได้ยาก ๑๐๓

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๘๗/๑๗๙๔-๙๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพีย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่เทวดามีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ
อริยสัจคือทุกข์
อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์
อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า
ทุกข์ เป็นอย่างนี้
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้
ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับ
มหาปฐพีนั้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละเป็นดิน
ที่มากกว่า ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้
เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี
ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งส่วนเสี้ยว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น **สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

ทุกข์ เป็นอย่างนี้

เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

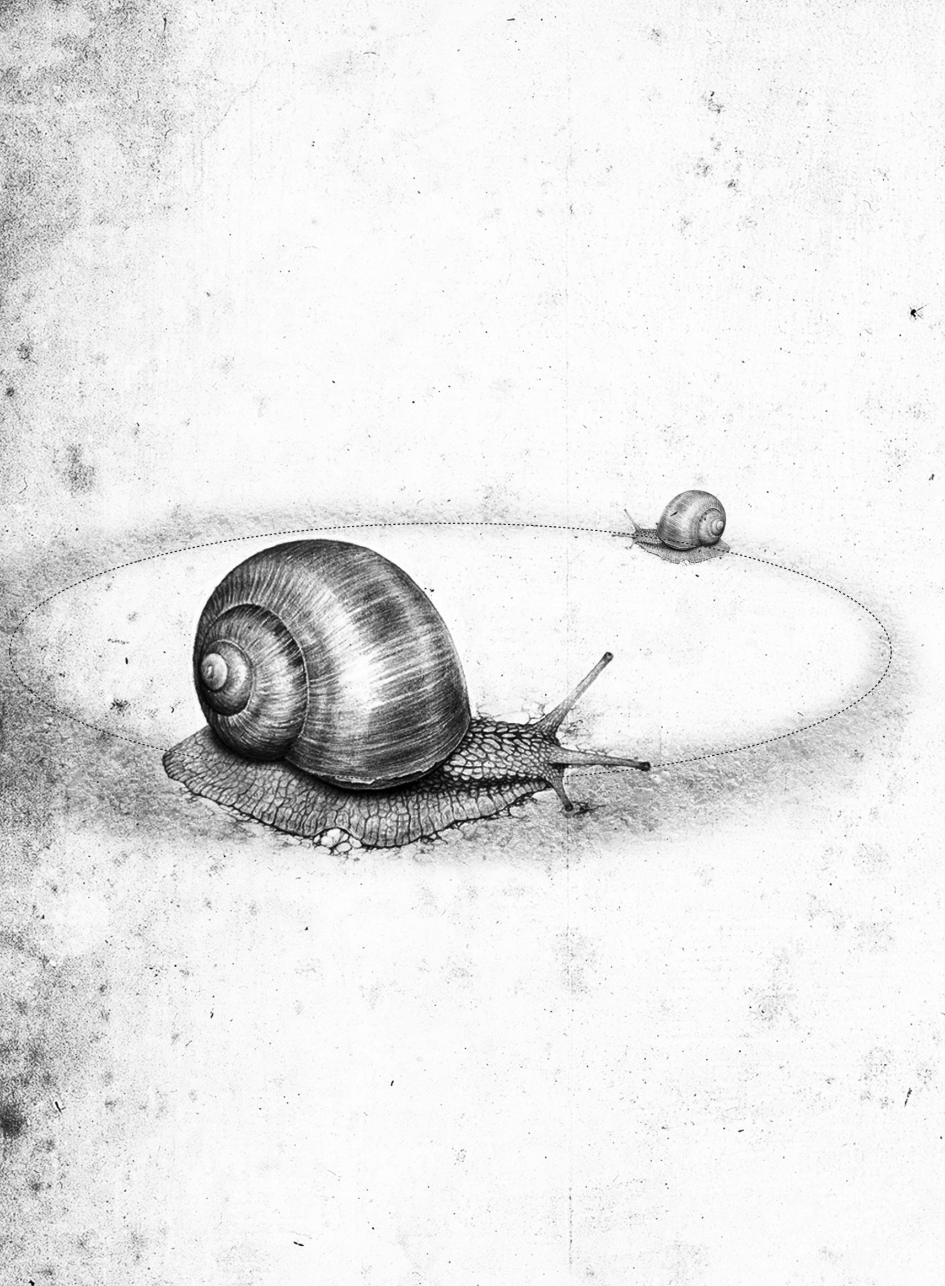

ความยาวนาน
แห่งสังสารวัฏ

ความนานแห่งกัป (นัยที่ ๑) ๑๐๔

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๕/๔๒๙-๔๓๐.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! กัปหนึ่ง นานเพียงไรหนอแล ?

ภิกษุ! กัปหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกัปนั้นว่า เท่านี้ปี เท่านี้ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ๑,๐๐๐ ปี หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี.

ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า !

อาจอุปมาได้ ภิกษุ!

ภิกษุ ! เหมือนอย่างว่า **ภูเขาหินลูกใหญ่**ยาวโยชน์[๑] หนึ่ง กว้างโยชน์หนึ่ง สูงโยชน์หนึ่งไม่มีช่อง ไม่มีโพรง เป็นแท่งทึบ **บุรุษพึงเอาผ้าแคว้นกาสีมาแล้ว ปัดภูเขานั้น ๑๐๐ ปีต่อครั้ง ภูเขาหินลูกใหญ่นั้น พึงถึงการหมดไป สิ้นไป เพราะความพยายามนี้ ยังเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่ง ยังไม่ถึงการหมดไป สิ้นไป กัปนานอย่างนี้แล บรรดากัปที่นานอย่างนี้ พวกเธอท่องเที่ยวไปแล้ว มิใช่หนึ่งกัป มิใช่ร้อยกัป มิใช่พันกัป มิใช่แสนกัป.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

๑. ๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุ ! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ความนานแห่งกัป (นัยที่ ๒) ๑๐๕

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๖/๔๓๑-๔๓๒.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! กัปหนึ่ง นานเพียงไรหนอแล ?

ภิกษุ ! กัปหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกัปนั้นว่า เท่านี้ปี เท่านี้ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ๑,๐๐๐ ปี หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี.

ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า !

อาจอุปมาได้ ภิกษุ

ภิกษุ ! เหมือนอย่างว่า **นครที่ทำด้วยเหล็ก** ยาวโยชน์ ๑ กว้างโยชน์ ๑ สูงโยชน์ ๑ เต็มด้วยเมล็ดพันธุ์ผักกาด มีเมล็ดพันธุ์ผักกาดรวมกันเป็นกลุ่มก้อน **บุรุษพึงหยิบเอาเมล็ดพันธุ์ผักกาดเมล็ดหนึ่ง ๆ ออกจากนครนั้น โดยส่วงไปหนึ่งร้อยปีต่อเมล็ด เมล็ดพันธุ์ผักกาดกองใหญ่นั้น พึงถึงความสิ้นไป หมดไป เพราะความพยายามนี้ยังเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่งยังไม่ถึงความสิ้นไป หมดไป กัปนานอย่างนี้แล บรรดากัปที่นานอย่างนี้ พวกเธอท่องเที่ยวไปแล้ว มิใช่หนึ่งกัป มิใช่ร้อยกัป มิใช่พันกัป มิใช่แสนกัป.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุ ! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ความยาวนานแห่งสังสารวัฏ (นัยที่ ๑) ๑๐๖

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๗/๔๓๓-๔๓๔.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มากเท่าไรหนอ ?

ภิกษุทั้งหลาย! กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มีมาก มิใช่ง่ายที่จะนับกัปเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป เท่านี้ ๑,๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กัป.

ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า!

อาจอุปมาได้ ภิกษุทั้งหลาย!

ภิกษุทั้งหลาย! มีสาวก ๔ รูป เป็นผู้มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิต ๑๐๐ ปี หากว่าท่านเหล่านั้นพึง**ระลึกถอยหลังไปได้วันละแสนกัป กัปที่ท่านเหล่านั้นระลึกไม่ถึงพึงยังมีอยู่อีก** สาวก ๔ รูปของเรา ผู้มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิต ๑๐๐ ปี พึงทำกาละโดยล่วงไป ๑๐๐ ปีๆ โดยแท้แล กัปที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มีจำนวนมากอย่างนี้แล มิใช่ง่ายที่จะนับกัปเหล่านั้น ว่า เท่านี้กัป เท่านี้ร้อยกัป เท่านี้พันกัป หรือว่าเท่านี้แสนกัป.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ความยาวนานแห่งสังสารวัฏ (นัยที่ ๒)

๑๐๗

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๗-๒๑๘/๔๓๕-๔๓๗.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มากเท่าไรหนอ ?

พราหมณ์ ! กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มากแล มิใช่ง่ายที่จะนับกัปเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป เท่านี้ ๑,๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กัป.

ก็พระโคดมผู้เจริญอาจจะอุปมาได้ไหม ?

อาจอุปมาได้ พราหมณ์!

พราหมณ์ ! **แม่น้ำคงคา**นี้ย่อมเกิดแต่ที่ใด และย่อมถึงมหาสมุทร ณ ที่ใด **เมล็ดทรายในระยะนี้ไม่เป็นของง่ายที่จะกำหนดได้ว่าเท่านี้เม็ด** เท่านี้ ๑๐๐ เม็ด เท่านี้ ๑,๐๐๐ เม็ด หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ เมล็ด.

พราหมณ์ ! **กัปทั้งหลาย**ที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว **มากกว่าเมล็ดทราย**เหล่านั้น มิใช่ง่ายที่จะนับกัปเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป เท่านี้ ๑,๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กัป.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

พราหมณ์ ! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

(เกี่ยวกับสังสารวัฏ มีข้อความบาลีที่น่าสนใจในบทว่า

อนมตคฺโคยํ[๑] ภิกฺขเว สํสาโร ปุพฺพา[๒] โกฏิ[๓] น ปญฺญายติ[๔] อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ เอวํ ทีฆรตฺตํ โข ภิกฺขเว ทุกฺขํ ปจฺจนุภูตํ ติปฺปํ ปจฺจนุภูตํ พฺยสนํ ปจฺจนุภูตํ กฏสี วฑฺฒิตา.)

---

๑. อนมตคฺโคยํ = มีเบื้องต้นและเบื้องปลายอันบุคคลตามรู้ไม่ได้.

๒. ปุพฺพา = อดีต ก่อน.

๓. โกฏิ = ส่วนปลายสุด.

๔. น ปญฺญายติ = ไม่ปรากฏ.

การท่องเที่ยวที่แสนยาวนาน ๑๐๘

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๙/๔๔๐-๔๔๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น **เมื่อบุคคลหนึ่งท่องเที่ยวไปมาอยู่ตลอดกัปหนึ่ง พึงมีโครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูก ใหญ่เท่าภูเขาเวปุลละนี้ ถ้ากองกระดูกนั้นพึงเป็นของที่จะขนมารวมกันได้ และกระดูกที่ได้สั่งสมไว้แล้ว ก็ไม่พึงหมดไป.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

เราผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า
กระดูกของบุคคลคนหนึ่งที่สะสมไว้กัปหนึ่ง
พึงเป็นกองเท่าภูเขา ก็ภูเขาที่เรากล่าวนั้น
คือ ภูเขาใหญ่ชื่อเวปุลละ อยู่ทิศเหนือของภูเขาคิชฌกูฏ
ใกล้เมืองราชคฤห์ อันมีภูเขาล้อมรอบ

เมื่อใด บุคคลเห็นอริยสัจ
คือ ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์
ความล่วงพ้นทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘
อันยังสัตว์ให้ถึงความสงบทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ

เมื่อนั้น เขาท่องเที่ยว ๗ ครั้งเป็นอย่างมาก
ก็เป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้
เพราะสิ้นสัญโญชน์ทั้งปวง ดังนี้แล.

การเวียนเกิดที่แสนยาวนาน ๑๐๙

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๒-๒๑๓/๔๒๑-๔๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ.

ภิกษุทั้งหลาย! เหมือนอย่างว่า **บุรุษตัดทอนหญ้า** ไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ แล้วจึงรวมกันไว้ ครั้นแล้วพึงกระทำให้เป็นมัด ๆ ละ ๔ นิ้ว วางไว้ สมมติว่า นี้เป็นมารดาของเรา นี้เป็นมารดาของมารดาของเรา โดยลำดับมารดาของมารดาแห่งบุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนว่า หญ้า ไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ พึงถึงการหมดสิ้นไป.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ.

ภิกษุทั้งหลาย! เหมือนอย่างว่า **บุรุษปั้นมหาปฐพีนี้** ให้เป็นก้อน ก้อนละเท่าเม็ดกระเบา แล้ววางไว้ สมมติว่านี้เป็นบิดาของเรา นี้เป็นบิดาของบิดาของเรา โดยลำดับบิดาของบิดาแห่งบุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนมหาปฐพีนี้พึงถึงการหมดสิ้นไป.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ผู้ที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกัน หาได้ยาก | ๑๑๐

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๒๓-๒๒๔/๔๕๐-๔๕๕.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ **สัตว์ที่ไม่เคยเป็นมารดา โดยกาลนานนี้มิใช่หาได้ง่ายเลย.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ... **สัตว์ที่ไม่เคยเป็นบิดา โดยกาลนานนี้มิใช่หาได้ง่ายเลย** ... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ... **สัตว์ที่ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชาย โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย** ... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ... **สัตว์ที่ไม่เคยเป็นพี่หญิงน้องหญิง โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย** ... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ... **สัตว์ที่ไม่เคยเป็นบุตร โดยกาลนานนี้มิใช่หาได้ง่ายเลย** ... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ **สัตว์ที่ไม่เคยเป็นธิดา โดยกาลนานนี้มิใช่หาได้ง่ายเลย.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

น้ำตา ที่เคยหลั่งไหล ๑๑๑

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๓-๒๑๔/๔๒๕-๔๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏเธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร น้ำตาที่หลั่งไหลของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พวกข้าพระองค์ย่อมทราบธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า น้ำตาที่หลั่งไหลออกของพวกข้าพระองค์ ผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะการประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! สาธุ สาธุ พวกเธอทราบธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว **น้ำตาที่หลั่งไหลออกของพวกเธอ** ผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะการประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้แหละ**มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย**

...พวกเธอได้ประสบมรณกรรมของมารดา ตลอดกาลนาน น้ำตาที่หลั่งไหลออกของพวกเธอผู้ประสบมรณกรรมของมารดา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

...พวกเธอได้ประสบมรณกรรมของบิดา ... มรณกรรมของพี่ชายน้องชาย ... มรณกรรมของพี่สาวน้องสาว ... มรณกรรมของบุตร ... มรณกรรมของธิดา ตลอดกาลนาน น้ำตาที่หลั่งไหลออกของพวกเธอผู้ประสบมรณกรรมของธิดา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

...พวกเธอได้ประสบความเสื่อมแห่งญาติ ... ความเสื่อมแห่งโภคะ ... ความเสื่อมเพราะโรค ตลอดกาลนาน น้ำตาที่หลั่งไหลออกของเธอเหล่านั้น ผู้ประสบความเสื่อมเพราะโรค คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

น้ำนม ที่เคยได้ดื่ม ๑๑๒

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๔-๒๑๕/๔๒๗-๔๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำนมมารดาที่พวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนานนี้ดื่มแล้ว กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พวกข้าพระองค์ย่อมทราบธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว น้ำนมมารดาที่พวกข้าพระองค์ผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนาน ดื่มแล้วนั่นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ภิกษุทั้งหลาย! สาธุ สาธุ พวกเธอทราบธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว **น้ำนมมารดาที่พวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนานดื่มแล้วนั่นแหละมากกว่า น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ทุกข์ ที่เคยได้รับ ๑๑๓

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๒๑/๔๔๓.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ **เธอทั้งหลายเห็นทุคตบุรุษผู้มีมือและเท้าไม่สมประกอบ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลายก็เคยเสวยทุกข์เห็นปานนี้มาแล้ว โดยกาลนานนี้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

สุข ที่เคยได้รับ ๑๑๔

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๒๑/๔๔๔.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ **เธอทั้งหลายเห็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยความสุข มีบริวารคอยรับใช้ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลายก็เคยเสวยสุขเห็นปานนี้มาแล้ว โดยกาลนานนี้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

เลือด ที่เคยสูญเสีย ๑๑๕

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๒๑-๒๒๓/๔๔๕-๔๔๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โลหิตที่หลั่งไหลออกของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ทั้งหลายย่อมทราบธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า โลหิตที่หลั่งไหลออกของพวกข้าพระองค์ผู้ท่องเที่ยวไปมา ซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! สาธุ สาธุ พวกเธอทราบธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว **โลหิตที่หลั่งไหลออกของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย** เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นโค ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่หลั่งไหลออกนั่นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

... **เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นกระบือ** ... เกิดเป็นแกะ ... เกิดเป็นแพะ ... เกิดเป็นเนื้อ ... เกิดเป็นสุกร ... เกิดเป็นไก่ ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่หลั่งไหลออกนั่นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

... เมื่อเธอทั้งหลายถูกจับตัดศีรษะโดยข้อหาว่าเป็นโจรฆ่าชาวบ้าน ... ถูกจับตัดศีรษะโดยข้อหาว่า เป็นโจรคิดปล้น ... ถูกจับตัดศีรษะโดยข้อหาว่า เป็นโจรประพฤติผิดในภรรยาของผู้อื่น ตลอดกาลนาน โลหิตที่หลั่งไหลออกนั่นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ความไม่แน่นอนของการได้อัตภาพ | ๑๑๖

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๙/๔๓๘-๔๓๙.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! **เปรียบเหมือนท่อนไม้อันบุคคลซัดขึ้นไปสู่อากาศ บางคราวตกเอาโคนลง บางคราวตกเอาตอนกลางลง บางคราวตกเอาปลายลง** ข้อนี้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย! **สัตว์ทั้งหลาย**ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ **ก็ฉันนั้นเหมือนกัน บางคราวแล่นไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น บางคราวแล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้.**

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหา

เป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง (นัยที่ ๑) ๑๑๗

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๒๕-๒๒๘/๔๕๖-๔๖๑.

ภิกษุทั้งหลาย! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้มีชื่อว่าปาจีนวังสะ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่าติวรา หมู่มนุษย์ชื่อติวรา มีอายุประมาณสี่หมื่นปี หมู่มนุษย์ชื่อติวราขึ้นปาจีนวังสบรรพตเป็นเวลา ๔ วัน ลงก็เป็นเวลา ๔ วัน สมัยพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากกุสันธะ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันต-สัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากกุสันธะ มีพระสาวกคู่หนึ่งเป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่า วิธูระและสัญชีวะ.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานี้นั้นแล อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นกระทำกาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว **สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.**

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้มีชื่อว่าวงกฏ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่าโรหิตัสสะ หมู่มนุษย์ชื่อโรหิตัสสะ มีอายุประมาณสามหมื่นปี มนุษย์ชื่อโรหิตัสสะขึ้นวงกฏบรรพตเป็นเวลา ๓ วัน ลงก็เป็นเวลา ๓ วัน สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะพระนามว่าโกนาคมนะ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าโกนาคมนะ มีพระสาวกคู่หนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่า ภิยโยสะและอุตตระ.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานี้นั้นแล อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นกระทำกาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ... พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้มีชื่อว่าสุปัสสะ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่าสุปปิยา หมู่มนุษย์ชื่อสุปปิยามีอายุประมาณสองหมื่นปี หมู่มนุษย์ชื่อสุปปิยาขึ้นสุปัสสบรรพตเป็นเวลา ๒ วัน ลงก็เป็นเวลา ๒ วัน

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากัสสปะ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-สัมพุทธะ พระนามว่ากัสสปะ มีพระสาวกคู่หนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่า ติสสะและภารทวาชะ.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานี้นั้นแล อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นกระทำกาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ก็บัดนี้แล ภูเขาเวปุลละนี้มีชื่อเวปุลละทีเดียว ก็บัดนี้หมู่มนุษย์เหล่านี้มีชื่อว่ามาคธะ หมู่มนุษย์ชื่อมาคธะมีอายุเพียงน้อยนิด ผู้ใดมีชีวิตอยู่นาน ผู้นั้นมีอายุเพียงร้อยปี น้อยกว่าก็มี เกินกว่าก็มี หมู่มนุษย์ชื่อมาคธะ ขึ้นเวปุลลบรรพตเพียงครู่เดียว ลงก็เพียงครู่เดียว และบัดนี้ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะพระองค์นี้ เสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก ก็เราแลมีสาวกคู่หนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่า สารีบุตรและโมคคัลลานะ.

ภิกษุทั้งหลาย! **ชื่อแห่งบรรพตนี้จักอันตรธาน หมู่มนุษย์เหล่านี้จักทำกาละ และเราก็จักปรินิพพาน.**

ภิกษุทั้งหลาย! **สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.**

ภิกษุทั้งหลาย! **ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว** เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ปาจีนวังสบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อติวรา
วงกฏบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อโรหิตัสสะ
สุปัสสบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อสุปปิยา
และเวปุลลบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อมาคธะ

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ครั้นเกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไป
ความสงบรำงับซึ่งสังขารทั้งปวงได้ เป็นสุข ดังนี้.

สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง (นัยที่ ๒) ๑๑๘

-บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๑๐๒-๑๐๕/๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย!

สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง (อนิจฺจ)

สังขารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน (อธุว)

สังขารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้ (อนสฺสาสิก).

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ขุนเขาสิเนรุ โดยยาว ๘๔,๐๐๐ โยชน์[๑] โดยกว้าง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ หยั่งลงในมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์ สูงขึ้นจากผิวพื้นสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี **ที่ฝนไม่ตกเลย** เมื่อฝนไม่ตก (ตลอดเวลาเท่านี้) **ป่าใหญ่ ๆ อันประกอบด้วย พืชคาม ภูตคาม ไม้ หยูกยาและหญ้าทั้งหลาย ย่อมเฉา ย่อมเหี่ยวแห้ง มีอยู่ไม่ได้.**

---

๑. ๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว โดยการส่วงไปแห่งกาลนานไกล **อาทิตย์ดวงที่สอง** ย่อมปรากฏ เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่สองปรากฏ **แม่น้ำน้อย หนองบึง ทั้งหมดก็งวดแห้งไป ไม่มีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว โดยการส่วงไปแห่งกาลนานไกล **อาทิตย์ดวงที่สาม** ย่อมปรากฏ

เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่สามปรากฏ **แม่น้ำสายใหญ่ ๆ** เช่น แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี **ทั้งหมดก็งวดแห้งไป ไม่มีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล **อาทิตย์ดวงที่สี่** ย่อมปรากฏ เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่สี่ปรากฏ **มหาสระทั้งหลาย** อันเป็นที่เกิดแห่งแม่น้ำสายใหญ่ ๆ เช่น แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี มหาสระเหล่านั้น**ทั้งหมดก็งวดแห้งไป ไม่มีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล **อาทิตย์ดวงที่ห้า** ย่อมปรากฏ เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่ห้าปรากฏ **น้ำในมหาสมุทรอันลึกร้อยโยชน์** ก็งวดลง น้ำในมหาสมุทรอันลึก **สอง-สาม-สี่-ห้า-หก-เจ็ดร้อยโยชน์ ก็งวดลง เหลืออยู่เพียงเจ็ดชั่วต้นตาล** ก็มี เหลืออยู่เพียง**หก-ห้า-สี่-สาม-สอง** กระทั่ง**หนึ่งชั่วต้นตาล** ก็มี งวดลง**เหลืออยู่เพียงเจ็ดชั่วบุรุษ** ก็มี เหลืออยู่เพียง**หก-ห้า-สี่-สาม—สอง-หนึ่ง** กระทั่ง**ครึ่งชั่วบุรุษ** ก็มี งวดลง **เหลืออยู่เพียงแค่สะเอว เพียงแค่เข่า เพียงแค่ข้อเท้า** กระทั่งเหลืออยู่ **ลึกเท่าน้ำในรอยเท้าโค** ในที่นั้น ๆ เช่นเดียวกับน้ำในรอยเท้าโค เมื่อฝนเม็ดใหญ่เริ่มตกในฤดูสารทลงมาในที่นั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะการปรากฏแห่งอาทิตย์ดวงที่ห้า **น้ำในมหาสมุทรไม่มีอยู่แม้สักว่าองคุลีเดียว.**

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล **อาทิตย์ดวงที่หก** ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏแห่งอาทิตย์ดวงที่หก **มหาปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุ ก็มีควันขึ้น ยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น** เปรียบเหมือนเตาเผาหม้อ อันนายช่างหม้อสุมไฟแล้ว ย่อมมีควันขึ้นโขมงยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว โดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล **อาทิตย์ดวงที่เจ็ด**ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏแห่งอาทิตย์ดวงที่เจ็ด **มหาปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุ ย่อมมีไฟลุกโพลง ๆ มีเปลวเป็นอันเดียวกัน** เมื่อมหาปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุ อันไฟเผาอยู่ ไหม้อยู่อย่างนี้ เปลวไฟถูกลมซัดขึ้นไป จนถึงพรหมโลก.

ภิกษุทั้งหลาย! **เมื่อขุนเขาสิเนรุถูกไฟเผาอยู่** ไหม้อยู่ วินาศอยู่ อันกองไฟท่วมทับแล้ว **ยอดทั้งหลาย** อันสูงร้อยโยชน์บ้าง สอง-สาม-สี่-ห้าร้อยโยชน์บ้าง **ก็พังทำลายไป.**

ภิกษุทั้งหลาย! **เมื่อมหาปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุ อันไฟเผาอยู่ ไหม้อยู่ ขี้เถ้าและเขม่า ย่อมไม่ปรากฏ** เหมือนเมื่อเนยใสหรือน้ำมันถูกเผา ขี้เถ้าและเขม่า ย่อมไม่ปรากฏ ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้ สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้อย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้ว เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ในข้อความนั้น ใครจะคิด ใครจะเชื่อว่า
ปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุจักลุกไหม้
จักวินาศ จักสูญสิ้นไปได้
นอกเสียจาก พวกมีบทอันเห็นแล้ว.

เพราะไม่รู้อริยสัจ จึงต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ ๑๑๙

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๑, ๕๕๐/๑๖๙๘, ๑๗๑๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนท่อนไม้ อันบุคคลซัดขึ้นไปสู่อากาศ บางคราวตกเอาโคนลง บางคราวตกเอาตอนกลางลง บางคราวตกเอาปลายลง ข้อนี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่** ก็ฉันนั้นเหมือนกัน บางคราวแล่นไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น บางคราวแล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนั้นเพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ

อริยสัจคือทุกข์

อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า
ทุกข์ เป็นอย่างนี้
เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ดังนี้.

... ...

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจสี่อย่าง
เราและพวกเธอทั้งหลาย
จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ
ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสัจสี่อย่าง เหล่าไหนเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอดซึ่ง อริยสัจคือทุกข์ อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์ อริยสัจคือความดับไม่เหลือของทุกข์ และอริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์ เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่ออริยสัจ คือทุกข์
เหตุให้เกิดทุกข์
ความดับไม่เหลือของทุกข์
และทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์

เป็นความจริงที่เราและพวกเธอทั้งหลาย
รู้ถึงและแทงตลอดแล้ว
ตัณหาในภพ ก็ถูกถอนขึ้นขาด
ตัณหาที่จะนำไปสู่ภพ ก็สิ้นไปหมด
บัดนี้ ความต้องเกิดขึ้นอีก มิได้มี ดังนี้.

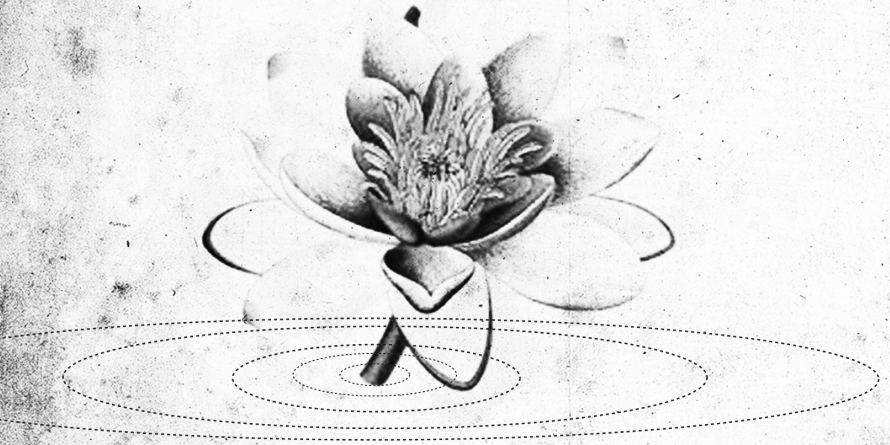

นิพพาน

อุปมาแห่งนิพพาน ๑๒๐

–บาลี มู. ม. ๑๒/๑๕๓/๑๗๖.

สารีบุตร ! เราย่อมรู้ชัดซึ่ง**นิพพาน** ทางอันยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร ! เปรียบเหมือน**สระโบกขรณี มีน้ำอันใสสะอาดเย็น ใสตลอด มีท่าอันดี น่ารื่นรมย์ และในที่ไม่ไกลสระโบกขรณีนั้น มีแนวป่าอันทึบ** ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่สระโบกขรณีนั้นแหละ โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงสระโบกขรณีนี้ทีเดียว”

โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขาลงสู่สระโบกขรณีนั้น อาบและดื่ม ระงับความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย และความร้อนหมดแล้ว ขึ้นไปนั่งหรือนอนในแนวป่านั้น เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้ฉันใด.

สารีบุตร ! เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจฉันนั้นเหมือนกันว่า **บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงแล้วแลอยู่**

โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุรุษนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ (ย่อม) **เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว.**

ความรู้สึกของปุถุชน ๑๒๑

-บาลี มู. ม. ๑๒/๑/๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในโลกนี้ปุถุชนผู้ไม่มีการสดับ ไม่เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่เห็นสัปบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัปบุรุษ. ปุถุชนนั้น

(๑) ย่อมรู้สึกซึ่ง ดิน โดยความเป็นดิน ครั้นรู้สึกซึ่งดินโดยความเป็นดินแล้ว ย่อมสำคัญมั่นหมายซึ่งดิน ย่อมสำคัญมั่นหมายในดิน ย่อมสำคัญมั่นหมายโดยความเป็นดิน ย่อมสำคัญมั่นหมายว่า ดินของเรา ย่อมเพลินอย่างยิ่งซึ่งดิน ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ข้อนั้นเรากล่าวว่า เพราะดินเป็นสิ่งที่ปุถุชนนั้น มิได้รู้โดยรอบแล้ว.

(๒) ย่อมรู้สึกซึ่ง น้ำ ... .

(๓) ย่อมรู้สึกซึ่ง ไฟ ... .

(๔) ย่อมรู้สึกซึ่ง ลม ... .

(๕) ย่อมรู้สึกซึ่ง ภูตสัตว์ทั้งหลาย ... .

(๖) ย่อมรู้สึกซึ่ง เทพทั้งหลาย ... .

(๗) ย่อมรู้สึกซึ่ง ปชาบดี ... .

(๘) ย่อมรู้สึกซึ่ง พรหม ... .

(๙) ย่อมรู้สึกซึ่ง อาภัสสระทั้งหลาย ... .

(๑๐) ย่อมรู้สึกซึ่ง สุภกิณหะทั้งหลาย ... .

(๑๑) ย่อมรู้สึกซึ่ง เวหัปผละทั้งหลาย ... .

(๑๒) ย่อมรู้สึกซึ่ง อภิภู ... .

(๑๓) ย่อมรู้สึกซึ่ง อากาสานัญจายตนะ ... .

(๑๔) ย่อมรู้สึกซึ่ง วิญญาณัญจายตนะ ... .

(๑๕) ย่อมรู้สึกซึ่ง อากิญจัญญายตนะ ... .

(๑๖) ย่อมรู้สึกซึ่ง เนวสัญญานาสัญญายตนะ ... .

(๑๗) ย่อมรู้สึกซึ่ง รูปที่เห็นแล้ว ... .

(๑๘) ย่อมรู้สึกซึ่ง เสียงที่ได้ฟังแล้ว ... .

(๑๙) ย่อมรู้สึกซึ่ง สิ่งที่รู้สึกแล้ว ... .
(ทางจมูก ลิ้น ผิวกาย) ... .

(๒๐) ย่อมรู้สึกซึ่ง สิ่งที่รู้แจ้งแล้ว ... .
(ทางมโนวิญญาณ)

(๒๑) ย่อมรู้สึกซึ่ง เอกภาวะ[๑] (เอกตฺตํ) ... .

---

๑. เอกภาวะ = ความเป็นหนึ่ง (วิญญาณ).

(๒๒) ย่อมรู้สึกซึ่ง นานาภาวะ[๑] (นานตฺตํ) ...

(๒๓) ย่อมรู้สึกซึ่ง สรรพภาวะ[๒] (สพฺพํ) ... .

(๒๔) ย่อมรู้สึกซึ่งนิพพาน โดยความเป็นนิพพาน ครั้นรู้สึกซึ่งนิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว ย่อมสำคัญมั่นหมายซึ่งนิพพาน ย่อมสำคัญมั่นหมายในนิพพาน ย่อมสำคัญมั่นหมายโดยความเป็นนิพพาน ย่อมสำคัญมั่นหมายว่านิพพานของเรา ย่อมเพลินอย่างยิ่งซึ่งนิพพาน ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ข้อนั้นเรากล่าวว่า เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่ปุถุชนนั้น มิได้รู้โดยรอบแล้ว.

---

๑. นานาภาวะ = ความแตกต่างกัน (รูป เวทนา สัญญาและสังขาร).

๒. สรรพภาวะ = สิ่งทั้งปวง (ขันธ์ทั้ง ๕).

นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะ

๑๒๒

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๐/๓๑.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ที่พระองค์ทรงเรียกอยู่ว่า 'ธรรมเป็นที่กำจัดราคะ เป็นที่กำจัดโทสะ เป็นที่กำจัดโมหะ' ดังนี้ คำว่า 'ธรรมเป็นที่กำจัดราคะ เป็นที่กำจัดโทสะ เป็นที่กำจัดโมหะ' นี้เป็นคำที่ใช้เรียกแทนชื่อของอะไรเล่า พระเจ้าข้า !

ภิกษุทั้งหลาย !

คำว่า **"ธรรมเป็นที่กำจัดราคะ** (ราควินโย) **เป็นที่กำจัดโทสะ เป็นที่กำจัดโมหะ"** นี้

เป็นคำที่ใช้เรียกแทนชื่อของนิพพานธาตุ

เรียกว่าเป็นธรรมที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายแล.

ความสิ้นตัณหา คือ นิพพาน | ๑๒๓

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๓๒/๓๖๗.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ที่เรียกว่า 'สัตว์ สัตว์' ดังนี้ อันว่าสัตว์มีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า !

ราธะ ! **ความพอใจอันใด ราคะอันใด นันทิอันใด ตัณหาอันใด มีอยู่ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณ เพราะการติดแล้วข้องแล้ว ในสิ่งนั้น ๆ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า "สัตว์" ดังนี้.**

ราธะ ! **เปรียบเหมือนพวกกุมารน้อย ๆ หรือกุมารีน้อย ๆ เล่นเรือนน้อย ๆ ที่ทำด้วยดินอยู่ ตราบใดเขายังมีราคะ มีฉันทะ มีความรัก มีความกระหาย มีความเร่าร้อน และมีตัณหา ในเรือนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ตราบนั้น พวกเด็กน้อยนั้น ๆ ย่อมอาลัยเรือนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ย่อมอยากเล่น ย่อมอยากมีเรือนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ย่อมยึดถือเรือนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ว่าเป็นของเรา ดังนี้.**

ราธะ ! แต่เมื่อใดแล พวกกุมารน้อย ๆ หรือกุมารีน้อย ๆ เหล่านั้น ปราศจากราคะแล้ว ปราศจากฉันทะแล้ว ปราศจากความรักแล้ว ปราศจากความเร่าร้อนแล้ว ปราศจากตัณหาแล้วในเรือนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ในกาลนั้น พวกเขาย่อมทำเรือนน้อย ๆ ที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ให้กระจัดกระจายเรี่ยรายเกลื่อนกล่นไป กระทำให้จบการเล่นเสีย ด้วยมือและเท้าทั้งหลาย อุปมานี้ฉันใด.

ราธะ ! อุปไมยก็ฉันนั้น คือ
แม้พวกเธอทั้งหลายจงเรี่ยรายกระจายออก
ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ
จงขจัดเสียให้ถูกวิธี จงทำให้แหลกลาญ
โดยถูกวิธี จงทำให้จบการเล่นให้ถูกวิธี
จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหาเถิด.

ราธะ !
เพราะว่า ความสิ้นไปแห่งตัณหานั้น
คือ นิพพาน ดังนี้แล.

นิพพานที่เห็นได้เอง ๑๒๔

–บาลี ติก. อํ. ๒๐/๒๐๒/๔๙๕.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! คำที่พระโคดมกล่าวว่า 'นิพพานที่เห็นได้เอง (สนฺทิฏฺฐิก นิพฺพาน) นิพพานที่เห็นได้เอง' ดังนี้.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ! นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่กล่าวกับผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ได้เฉพาะตนนั้น มีได้ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า !

พราหมณ์ ! **บุคคลผู้กำหนัดแล้ว อันราคะครอบงำแล้ว มีจิตอันราคะรึงรัดแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง** ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองบ้าง ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งทุกขโทมนัสอันเป็นไปทางจิตบ้าง **เมื่อละราคะได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเอง** ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทั้งสองอย่าง และย่อมไม่เสวยเฉพาะซึ่งทุกขโทมนัสอันเป็นไปทางจิตโดยแท้.

พราหมณ์! นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า "ท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน" ย่อมมีได้ แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

พราหมณ์! **บุคคลผู้เกิดโทสะแล้ว อันโทสะครอบงำแล้ว** มีจิตอันโทสะรึงรัดแล้ว **ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง** ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองบ้าง ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งทุกขโทมนัสอันเป็นไปทางจิตบ้าง **เมื่อละโทสะได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเอง** ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทั้งสองอย่าง และย่อมไม่เสวยเฉพาะซึ่งทุกขโทมนัสอันเป็นไปทางจิตโดยแท้.

พราหมณ์! นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า "ท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน" ย่อมมีได้ แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

พราหมณ์! **บุคคลผู้มีโมหะแล้ว อันโมหะครอบงำแล้ว** มีจิตอันโมหะรึงรัดแล้ว **ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง** ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองบ้าง ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งทุกขโทมนัสอันเป็นไปทางจิตบ้าง **เมื่อละโมหะได้แล้ว ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเอง** ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทั้งสองอย่าง และย่อมไม่เสวยเฉพาะซึ่งทุกขโทมนัสอันเป็นไปในทางจิตโดยแท้.

พราหมณ์! นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า "ท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน" ย่อมมีได้ แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

พราหมณ์!

เมื่อใดแล

ผู้นี้ ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งความสิ้นไปแห่งราคะ

อันหาเศษเหลือมิได้

ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งความสิ้นไปแห่งโทสะ

อันหาเศษเหลือมิได้

ย่อมเสวยเฉพาะซึ่งความสิ้นไปแห่งโมหะ
อันหาเศษเหลือมิได้
พราหมณ์เอย !
เมื่อนั้น
นิพพานที่เห็นได้เอง
ไม่ประกอบด้วยกาล
เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่า
“ท่านจงมาดูเถิด
เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ
เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน”
ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะ

๑๒๕

-บาลี นวก. อํ. ๒๓/๔๗๕/๒๕๑.

อาวุโส ! มีคำกล่าวกันอยู่ว่า 'สันทิฏฐิกนิพพาน (สนฺทิฏฺฐิกนิพฺพาน) สันทิฏฐิกนิพพาน' ดังนี้.

อาวุโส ! สันทิฏฐิกนิพพานนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอแล ?

(พระอุทายีถามพระอานนท์ พระอานนท์เป็นผู้ตอบ)

อาวุโส ! ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจากกาม สงัดแล้วจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌาน อันมีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่.

อาวุโส ! สันทิฏฐิกนิพพาน อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล เมื่อกล่าวโดยปริยาย.[๑]

(ในกรณีแห่งทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ และเนวสัญญานาสัญญายตนะ มีข้อความที่กล่าวไว้โดยทำนองเดียวกันกับข้อความในกรณีแห่งปฐมฌานทุกประการ และในฐานะเป็นสันทิฏฐิกนิพพานโดยปริยาย.

๑. ปริยาย = โดยอ้อม.

ส่วนสัญญาเวทยิตนิโรธซึ่งมีการสิ้นอาสวะนั้นกล่าวไว้ในฐานะเป็นสันทิฏฐิกนิพพานโดยนิปปริยายด้วยข้อความดังต่อไปนี้)

อาวุโส ! นัยอื่นอีกมีอยู่ ภิกษุในกรณีนี้ ก้าวล่วงเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะโดยประการทั้งปวง เข้าถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ แล้วแลอยู่ อนึ่ง เพราะเห็นด้วยปัญญา อาสวะทั้งหลายของเธอนั้น ก็สิ้นไปรอบ.

อาวุโส ! สันทิฏฐิกนิพพาน อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล เมื่อกล่าวโดยนิปปริยาย.[๑]

๑. นิปปริยาย = โดยตรง.

การปรินิพพานในปัจจุบัน ๑๒๖

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๓๘, ๑๗๗/๑๙๒, ๒๔๔.

คหบดี ! รูปทั้งหลาย ที่เห็นด้วยตาก็ดี เสียงทั้งหลาย ที่ฟังด้วยหูก็ดี กลิ่นทั้งหลาย ที่ดมด้วยจมูกก็ดี รสทั้งหลาย ที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี โผฏฐัพพะทั้งหลาย ที่สัมผัสด้วยกายก็ดี และธรรมารมณ์ทั้งหลาย ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ ที่ยวนตายวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย้อมใจ มีอยู่

และภิกษุก็ไม่เป็นผู้เพลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ ซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น เมื่อไม่เพลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ ซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น วิญญาณของภิกษุนั้น ก็ไม่อาศัย ซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น ไม่มีสิ่งนั้น ๆ เป็นอุปาทาน.

คหบดี ! ภิกษุ**ผู้หมดอุปาทาน ย่อมปรินิพพาน.**

คหบดี ! **นี่แล เป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่สัตว์ทั้งหลายบางเหล่าในโลกนี้ ย่อมปรินิพพานในปัจจุบันนี้แล.**

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าภิกษุ เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว

ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน

เพราะความหน่าย เพราะคลายกำหนัด

เพราะความดับเย็นแล้ว

ที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น ที่กาย ที่ใจ

ก็เป็นการสมควรที่จะกล่าวว่า

ภิกษุเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งนิพพานในทิฏฐธรรมนี้ นั่นแล.

ความหมายของคำว่า "ความดับ" | ๑๒๗

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๐/๔๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระองค์กล่าวอยู่ว่า "ความดับ ๆ" ดังนี้ อันว่า "ความดับ ๆ" ดังกล่าวนี้ หมายถึงความดับแห่งธรรมทั้งหลายเหล่าไหนเล่า พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! รูปก็ดี เวทนาก็ดี สัญญาก็ดี สังขารทั้งหลายก็ดี วิญญาณก็ดี เป็นของไม่เที่ยง อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อาศัยกันและกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความจางคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา คำอันเรากล่าวว่า **"ความดับ ๆ" หมายถึง ความดับแห่งรูป แห่งเวทนา แห่งสัญญา แห่งสังขาร และแห่งวิญญาณ** ดังนี้.

อานนท์ ! คำอันเรากล่าวว่า **"ความดับ ๆ"** ดังนี้ **หมายถึง ความดับแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านี้แล.**

ความดับของขันธ์ ๕ คือ ความดับของทุกข์ ๑๒๘

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๘๗/๔๙๘.

ภิกษุทั้งหลาย !

ความดับ ความเข้าไปสงบรำงับ ความตั้งอยู่ไม่ได้ของรูป ของเวทนา ของสัญญา ของสังขาร และของวิญญาณ ใด ๆ อันนั้นแหละเป็นความดับของทุกข์

อันนั้นแหละเป็นความเข้าไปสงบรำงับของสิ่งซึ่งมีปกติเสียบแทงทั้งหลาย

อันนั้นแหละเป็นความตั้งอยู่ไม่ได้ของชราและมรณะแล.

... ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คือ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในรูป เป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในเวทนา เป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในสัญญา เป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในสังขาร เป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในวิญญาณ.

ภิกษุนั้น **เมื่อเป็นผู้มากอยู่ด้วยความรู้สึกเบื่อหน่ายในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ**

ย่อมรู้รอบซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

เมื่อเขารู้รอบอยู่ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

ย่อมหลุดพ้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา จากสังขาร จากวิญญาณ

ย่อมพ้นได้จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศก ความร่ำไรรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ

เราตถาคตกล่าวว่า เขาย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้.

... ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คือ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในรูปอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในเวทนาอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในสัญญาอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในสังขารอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในวิญญาณอยู่เป็นประจำ.

ภิกษุนั้น เมื่อ**เป็นผู้ตามเห็นความไม่เที่ยงในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ อยู่เป็นประจำ**

ย่อมรู้รอบซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

เมื่อเขารู้รอบอยู่ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

ย่อมหลุดพ้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา จากสังขาร จากวิญญาณ

ย่อมพ้นได้จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศก ความร่ำไรรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ

เราตถาคตกล่าวว่า เขาย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้.

... ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คือ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกข์ในรูปอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกข์ในเวทนาอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกข์ในสัญญาอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกข์ในสังขารอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกข์ในวิญญาณอยู่เป็นประจำ

ภิกษุนั้น เมื่อ**เป็นผู้ตามเห็นความเป็นทุกข์ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ อยู่เป็นประจำ**

ย่อมรู้รอบซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

เมื่อเขารู้รอบอยู่ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

ย่อมหลุดพ้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา จากสังขาร จากวิญญาณ

ย่อมพ้นได้จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศก ความร่ำไรรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ

เราตถาคตกล่าวว่า เขาย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้.

... ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คือ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาในรูปอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาในเวทนาอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาในสัญญาอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาใน

สังขารอยู่เป็นประจำ เป็นผู้ตามเห็นความเป็นอนัตตาในวิญญาณอยู่เป็นประจำ.

ภิกษุนั้น **เมื่อตามเห็นความเป็นอนัตตา ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ อยู่เป็นประจำ**

ย่อมรู้รอบ ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

เมื่อเขารู้รอบอยู่ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ

ย่อมหลุดพ้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา จากสังขาร จากวิญญาณ

ย่อมพ้นได้จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศก ความร่ำไรรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ

เราตถาคตกล่าวว่า เขาย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้.

ความดับของอายตนะ คือ ความดับของทุกข์ ๑๒๙

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๘๓-๒๘๔/๔๘๐-๔๘๒., -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๗/๒๑-๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

ความดับ ความเข้าไปสงบรำงับ และความตั้งอยู่ไม่ได้ แห่งตา แห่งหู แห่งจมูก แห่งลิ้น แห่งกาย แห่งใจ ใด ๆ อันนั้นแหละเป็นความดับแห่งทุกข์

อันนั้นแหละเป็นความเข้าไปสงบรำงับแห่งสิ่งซึ่งมีปกติเสียบแทงทั้งหลาย

อันนั้นแหละเป็นความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งชราและมรณะแล.

ภิกษุทั้งหลาย !

ความดับ ความเข้าไปสงบรำงับ และความตั้งอยู่ไม่ได้ แห่งรูป แห่งเสียง แห่งกลิ่น แห่งรส แห่งโผฏฐัพพะ แห่งธรรมารมณ์ ใด ๆ

อันนั้นแหละ เป็นความดับแห่งทุกข์

อันนั้นแหละเป็นความเข้าไปสงบรำงับแห่งสิ่งซึ่งมีปกติเสียบแทงทั้งหลาย

อันนั้นแหละเป็นความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งชราและมรณะแล.

ละตัณหาได้ คือ ละเบญจขันธ์ได้ ๑๓๐

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๓๖-๒๓๗/๓๗๕-๓๗๖.

ราธะ ! ความพอใจ (ฉันทะ) ก็ดี ความกำหนัด (ราคะ) ก็ดี ความเพลิน (นันทิ) ก็ดี ความอยาก (ตัณหา) ก็ดี มีอยู่ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย ในวิญญาณ ใด ๆ

พวกเธอทั้งหลาย จงละกิเลสนั้น ๆ เสีย.

ด้วยการทำอย่างนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขารทั้งหลาย วิญญาณนั้น ๆ จักเป็นสิ่งที่พวกเธอละได้แล้ว เป็นสิ่งที่มีมูลรากอันตัดเสียแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดเน่า ทำให้มีอยู่ไม่ได้ ทำให้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป.

ราธะ ! ความพอใจก็ดี ความกำหนัดก็ดี ความเพลินก็ดี ความอยากก็ดี กิเลสเป็นเหตุให้เข้าไปสู่ภพ (อุปายะ) ก็ดี และความยึดมั่น (อุปาทาน) ก็ดี อันเป็นเครื่องตั้งทับ เครื่องเข้าไปอาศัย และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิต มีอยู่ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ใด ๆ

พวกเธอทั้งหลายจงละกิเลสนั้น ๆ เสีย

ด้วยการทำอย่างนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร ทั้งหลาย วิญญาณ นั้น ๆ จักเป็นสิ่งที่พวกเธอละได้แล้ว เป็นสิ่งที่มีมูลรากอันตัดเสียแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดเน่า ทำให้มีอยู่ไม่ได้ ทำให้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป.

ดับตัณหา คือ ปลงภาระหนักลงได้ | ๑๓๑

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๒/๕๒-๕๓.

ภิกษุทั้งหลาย !
การปลงภาระหนักลงเสียได้ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !
เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือ
แห่งตัณหานั้นนั่นเทียว
ความละไปของตัณหานั้น
ความสลัดคืนของตัณหานั้น
ความหลุดออกไปของตัณหานั้น
และความไม่มีที่อาศัยอีกต่อไปของตัณหานั้น อันใด.

ภิกษุทั้งหลาย !
อันนี้เราเรียกว่า การปลงภาระหนักลงเสียได้ ดังนี้.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ขันธ์ทั้งห้าเป็นของหนัก
บุคคลนั่นแหละ เป็นผู้แบกของหนักพาไป
การแบกถือของหนัก เป็นความทุกข์ในโลก
การปลงภาระหนักเสียได้ เป็นความสุข
พระอริยเจ้าปลงภาระหนักลงเสียแล้ว
ทั้งไม่หยิบฉวยเอาของหนักอันอื่นขึ้นมาอีก
ก็เป็นผู้ถอนตัณหาขึ้นได้กระทั่งราก (อวิชชา)
เป็นผู้หมดสิ่งปรารถนา ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือ ดังนี้.

ความดับของอายตนะ คือ ความดับของทุกข์ ๑๓๒

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๓/๕๖-๕๘.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อไม่รู้ยิ่ง เมื่อไม่รู้รอบ เมื่อไม่คลายกำหนัด เมื่อไม่ละขาด ซึ่งรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ ก็ไม่ควรแก่ความสิ้นไปแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เมื่อรู้ยิ่ง เมื่อรู้รอบ เมื่อคลายกำหนัด เมื่อละขาด ซึ่งรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ ก็ควรแก่ความสิ้นไปแห่งทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เธอทั้งหลาย จงละฉันทราคะในรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เสียด้วยการกระทำอย่างนี้ เป็นอันว่ารูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณนั้น เป็นสิ่งที่เธอละขาดแล้ว** มีรากอันขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนต้นตาลมีขั้วยอดอันขาดแล้วให้ถึงความไม่มีอยู่ มีอันไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา.

เมื่อ “เธอ” ไม่มี

๑๓๓

-บาลี อุ. ขุ. ๒๕/๘๗/๔๙.

พาหิยะ ! เมื่อใด “เธอ”
เห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น
ได้ฟังเสียงแล้ว สักว่าฟัง
ได้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัสทางผิวกาย
ก็สักว่า ดม ลิ้ม สัมผัส
ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่าได้รู้แจ้ง แล้ว

เมื่อนั้น “เธอ” จักไม่มี
เมื่อใด “เธอ” ไม่มี
เมื่อนั้น “เธอ” ก็ไม่ปรากฏในโลกนี้
ไม่ปรากฏในโลกอื่น
ไม่ปรากฏในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง
นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์ ละ.

สังขตลักษณะ ๑๓๔

-บาลี ติก. อํ. ๒๐/๑๙๒/๔๘๖.

ภิกษุทั้งหลาย !

สังขตลักษณะแห่งสังขตธรรม

๓ อย่าง เหล่านี้ มีอยู่.

๓ อย่าง อย่างไรเล่า ? ๓ อย่าง คือ

(๑) **มีการเกิดปรากฏ** (อุปฺปาโท ปญฺญายติ)

(๒) **มีการเสื่อมปรากฏ** (วโย ปญฺญายติ)

(๓) **เมื่อตั้งอยู่ ก็มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ** (ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ)

ภิกษุทั้งหลาย !

๓ อย่าง เหล่านี้แล คือ

สังขตลักษณะแห่งสังขตธรรม.

อสังขตลักษณะ ๑๓๕

–บาลี ติก. อํ. ๒๐/๑๙๒/๔๘๗.

ภิกษุทั้งหลาย !

อสังขตลักษณะแห่งอสังขตธรรม

๓ อย่างเหล่านี้ มีอยู่.

๓ อย่างอย่างไรเล่า ? ๓ อย่าง คือ

(๑) **ไม่ปรากฏมีการเกิด** (น อุปฺปาโท ปญฺญายติ)

(๒) **ไม่ปรากฏมีการเสื่อม** (น วโย ปญฺญายติ)

(๓) **เมื่อตั้งอยู่ ก็ไม่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ**
(น ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ)

ภิกษุทั้งหลาย !

๓ อย่าง เหล่านี้แล คือ

อสังขตลักษณะแห่งอสังขตธรรม.

"ดิน น้ำ ไฟ ลม" ไม่อาจหยั่งลงได้ในที่ไหน ๑๓๖

-บาลี สี. ที. ๙/๒๗๗/๓๔๓.

เกวัฏฏะ ! เรื่องเคยมีมาแล้ว ภิกษุรูปหนึ่ง ในหมู่ภิกษุนี้เอง เกิดความสงสัยขึ้นในใจว่า **"มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม** เหล่านี้ ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือ ในที่ไหนหนอ" ดังนี้.

(ความว่า ภิกษุรูปนั้นได้เข้าสมาธิอันอาจนำไปสู่เทวโลก ได้นำเอาปัญหาข้อที่ตนสงสัยนั้นไปเที่ยวถามเทวดาพวกจาตุมหาราชิกา เมื่อไม่มีใครตอบได้ ก็เลยไปถามเทวดาในชั้นดาวดึงส์ เทวดาชั้นนั้นโยนให้ไปถามท้าวสักกะ ท้าวสุยามะ ท้าวสันตุสิตะ ท้าวสุนิมมิตะ ท้าวปรนิมมิตวสวัตตี ถามเทพพวกพรหมกายิกา กระทั่งท้าวมหาพรหมในที่สุด ท้าวมหาพรหมพยายามหลีกเลี่ยง เบี่ยงบ่ายที่จะไม่ตอบอยู่พักหนึ่ง แล้วในที่สุดได้สารภาพว่าพวกเทวดาทั้งหลายพากันคิดว่าท้าวมหาพรหมเอง เป็นผู้รู้เห็นไปทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ที่จริงไม่รู้ ในปัญหาที่ว่า มหาภูตรูป จักดับไปในที่ไหนนั้นเลย มันเป็นความผิดของภิกษุนั้นเอง ที่ไม่ไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ในที่สุดก็ต้องย้อนกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า)

เกวัฏฏะ ! ภิกษุนั้นได้กลับมาอภิวาทเรา นั่ง ณ ที่ควร แล้วถามเราว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหล่านี้ ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือในที่ไหน ?" ดังนี้.

เกวัฏฏะ ! เมื่อเธอถามขึ้นอย่างนี้ เราได้กล่าวกะภิกษุนั้นว่า

แน่ะภิกษุ ! เรื่องเก่าแก่มีอยู่ว่า พวกค้าทางทะเลได้พานกสำหรับค้นหาฝั่งไปกับเรือค้าด้วย เมื่อเรือหลงทิศในทะเล และแลไม่เห็นฝั่ง พวกเขาปล่อยนก สำหรับค้นหาฝั่งนั้นไป นกนั้นบินไปทางทิศตะวันออกบ้าง ทิศใต้บ้าง ทิศตะวันตกบ้าง ทิศเหนือบ้าง ทิศเบื้องบนบ้าง ทิศน้อย ๆ บ้าง เมื่อมันเห็นฝั่งทางทิศใดแล้ว มันก็จะบินตรงไปยังทิศนั้น แต่ถ้าไม่เห็น ก็จักบินกลับมาสู่เรือตามเดิม.

ภิกษุ ! เช่นเดียวกับเธอนั้นแหละ ได้เที่ยวหาคำตอบของปัญหานี้ มาจนจบทั่วกระทั่งถึงพรหมโลกแล้ว ในที่สุดก็ยังต้องย้อนมาหาเราอีก.

ภิกษุ ! ในปัญหาของเธอนั้น เธอไม่ควรตั้งคำถามขึ้นว่า "มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหล่านี้ ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือ ในที่ไหน ?" ดังนี้เลย.

อันที่จริง เธอควรจะตั้งคำถามขึ้นอย่างนี้ว่า
"ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่หยั่งลงได้ในที่ไหน ?
ความยาว ความสั้น ความเล็ก ความใหญ่ ความงาม
ความไม่งาม ไม่หยั่งลงได้ในที่ไหน ?
นามรูป ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือในที่ไหน ?"
ดังนี้ ต่างหาก.

ภิกษุ ! ในปัญหานั้น คำตอบมีดังนี้
"สิ่ง" สิ่งหนึ่ง ซึ่งบุคคลพึงรู้แจ้ง
เป็นสิ่งที่ไม่มีปรากฏการณ์ ไม่มีที่สุด
แต่มีทางปฏิบัติเข้ามาถึงได้โดยรอบนั้น มีอยู่.

ใน "สิ่ง" นั้นแหละ
ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่หยั่งลงได้.

ใน "สิ่ง" นั้นแหละ
ความยาว ความสั้น ความเล็ก ความใหญ่
ความงาม ความไม่งาม ไม่หยั่งลงได้.

ใน "สิ่ง" นั้นแหละ
นามรูป ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือ
นามรูป ดับสนิท ใน "สิ่ง" นี้
เพราะการดับสนิทของวิญญาณ ดังนี้.

“สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้ ๑๓๗

–บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๖๒/๔๕.

แน่ะเธอ !
ที่สุดโลก แห่งใด
อันสัตว์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ
เราไม่กล่าวว่าใคร ๆ อาจรู้ อาจเห็น
อาจถึงที่สุดแห่งโลกนั้น ด้วยการไป.

แน่ะเธอ !
ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้
ที่ยังประกอบด้วยสัญญาและใจนี่เอง
เราได้บัญญัติโลก
เหตุให้เกิดโลก
ความดับสนิทไม่เหลือของโลก
และทางดำเนินให้ถึงความดับสนิทไม่เหลือของโลกไว้
ดังนี้แล.

สิ่ง ๆ นั้น มีอยู่ ๑๓๘

-บาลี อุ. ขุ. ๒๕/๒๐๖/๑๕๘.

ภิกษุทั้งหลาย !
"สิ่ง" สิ่งนั้นมีอยู่
เป็นสิ่งซึ่งในนั้นไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ ไม่มีลม
ไม่ใช่อากาสานัญจายตนะ ไม่ใช่วิญญาณัญจายตนะ
ไม่ใช่อากิญจัญญายตนะ
ไม่ใช่เนวสัญญานาสัญญายตนะ
ไม่ใช่โลกนี้ ไม่ใช่โลกอื่น
ไม่ใช่ดวงจันทร์ หรือดวงอาทิตย์ทั้งสองอย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย !
ในกรณีอันเกี่ยวกับ "สิ่ง"
สิ่งนั้น เราไม่กล่าวว่ามีการมา
ไม่กล่าวว่ามีการไป ไม่กล่าวว่ามีการหยุด
ไม่กล่าวว่ามีการจุติ ไม่กล่าวว่ามีการเกิดขึ้น
สิ่งนั้นมิได้ตั้งอยู่ สิ่งนั้นมิได้เป็นไป
และสิ่งนั้นมิใช่อารมณ์
นั่นแหละคือ ที่สุดแห่งทุกข์ ละ.

สิ่งนั้น มีแน่ ๑๓๙

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๕๗/๒๒๑., -บาลี อุ. ขุ. ๒๕/๒๐๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สิ่งซึ่งมิได้เกิด** (อชาตํ) **มิได้เป็น** (อภูตํ) **มิได้ถูกอะไรทำ** (อกตํ) **มิได้ถูกอะไรปรุง** (อสงฺขตํ) **นั้นมีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าหากว่า สิ่งที่มิได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกอะไรทำ มิได้ถูกอะไรปรุง จักไม่มีอยู่แล้วไซร้ การรอดออกไปได้สำหรับสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ ที่ถูกอะไรปรุง ก็จักไม่ปรากฏ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุที่มีสิ่ง ซึ่งมิได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกอะไรทำ มิได้ถูกอะไรปรุง นั่นเอง การรอดออกไปได้สำหรับสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ ที่ถูกอะไรปรุง จึงได้ปรากฏอยู่.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

ใคร ๆ ไม่ควรเพลิดเพลินต่อสิ่งซึ่งเกิดแล้ว เป็นแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ไม่ยั่งยืน ปรุงแต่งเพื่อชราและมรณะ เป็นรังโรค เป็นของผุพัง มีอาหารและเนตติ (ตัณหา) เป็นแดนเกิด.

ส่วนการออกไปเสียได้จากสิ่งนั้น เป็นธรรมชาติอันสงบ ไม่เป็นวิสัยแห่งความตรึก เป็นของยั่งยืน ไม่เกิด ไม่เกิดขึ้นพร้อม ไม่มีโศก ปราศจากธุลี เป็นที่ควรไปถึง เป็นที่ดับแห่งสิ่งที่มีความทุกข์เป็นธรรมดา เป็นความเข้าไปสงบรำงับแห่งสังขาร เป็นสุข ดังนี้.

... ...

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งซึ่งมิได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกกระทำ มิได้ถูกอะไรปรุงนั้นมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าหากว่า สิ่งที่มิได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกอะไรทำ มิได้ถูกอะไรปรุง จักไม่มีอยู่แล้วไซร้ ความรอดออกไปได้ของสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ ที่ถูกอะไรปรุง ก็จักไม่ปรากฏเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุที่มีสิ่ง ซึ่งมิได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกกระทำ มิได้ถูกอะไรปรุง นั่นเอง จึงได้มีความรอดออกไปได้ ของสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ ที่ถูกอะไรปรุง ปรากฏอยู่.

ลำดับการปฏิบัติ เพื่ออรหัตตผล | ๑๔๐

-บาลี ม. ม. ๑๓/๒๓๓/๒๓๘.

ภิกษุทั้งหลาย !
เราย่อมไม่กล่าวการประสบความพอใจในอรหัตตผล
ด้วยการกระทำอันดับแรกเพียงอันดับเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย !
ก็แต่ว่า **การประสบความพอใจในอรหัตตผล ย่อมมีได้**
เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดยลำดับ
เพราะการปฏิบัติโดยลำดับ.

ภิกษุทั้งหลาย !
ก็การประสบความพอใจในอรหัตตผล ย่อมมีได้
เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดยลำดับ
เพราะการปฏิบัติโดยลำดับนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุรุษบุคคลในกรณีนี้
เป็นผู้**มีศรัทธา**เกิดขึ้นแล้ว ย่อม **เข้าไปหา (สัปบุรุษ)**

เมื่อเข้าไปหา ย่อม **เข้าไปนั่งใกล้**

เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ ย่อม **เงี่ยโสตลงสดับ**

ผู้เงี่ยโสตลงสดับ ย่อม **ได้ฟังธรรม**

ครั้นฟังแล้ว ย่อม **ทรงจำธรรมไว้**
ย่อม **ใคร่ครวญพิจารณาซึ่งเนื้อความแห่งธรรมทั้งหลาย**
ที่ตนทรงจำไว้

เมื่อเขาใคร่ครวญพิจารณา ซึ่งเนื้อความแห่งธรรมนั้นอยู่
ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการเพ่งพิสูจน์

เมื่อธรรมทนต่อการเพ่งพิสูจน์มีอยู่
ฉันทะ (ความพอใจ) ย่อมเกิด

ผู้เกิดฉันทะแล้ว ย่อม **มีอุตสาหะ**
ครั้นมีอุตสาหะแล้ว ย่อม **ใช้ดุลยพินิจ** (เพื่อหาความจริง)
ครั้นใช้ดุลยพินิจ (พบ) แล้ว ย่อม **ตั้งตนไว้ในธรรมนั้น**
ผู้มีตนส่งไปแล้วในธรรมนั้นอยู่
ย่อม **กระทำให้แจ้ง** ซึ่งบรมสัจจ์ด้วยกายด้วย
ย่อม **เห็นแจ้งแทงตลอด** ซึ่งบรมสัจจ์นั้นด้วยปัญญาด้วย.

ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นอนัตตา ๑๔๑

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๕๗/๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เป็นเรา ไม่ใช่เป็นตัวตนของเรา เธอทั้งหลายพึงเห็นข้อนั้น ด้วยปัญญาโดยชอบตรงตามที่เป็นจริง อย่างนี้ ด้วยประการดังนี้.

(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขารทั้งหลาย และวิญญาณก็ตรัสอย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปทุกประการ)

ภิกษุทั้งหลาย ! **เมื่อบุคคลเห็นข้อนั้น ด้วยปัญญาโดยชอบตรงตามที่เป็นจริงอยู่อย่างนี้ ปุพพันตานุทิฏฐิ** (ความตามเห็นขันธ์ส่วนอดีต) **ทั้งหลาย ย่อมไม่มี**

เมื่อปุพพันตานุทิฏฐิทั้งหลายไม่มี อปรันตานุทิฏฐิทั้งหลาย (ความตามเห็นขันธ์ส่วนอนาคต) **ย่อมไม่มี**

เมื่ออปรันตานุทิฏฐิทั้งหลายไม่มี ความยึดมั่นลูบคลำอย่างแรงกล้า ย่อมไม่มี

เมื่อความยึดมั่นลูบคลำอย่างแรงกล้าไม่มี จิตย่อมจางคลายกำหนัด ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย ในวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่น

เพราะหลุดพ้นแล้ว จึงดำรงอยู่
เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีร่าเริงด้วยดี
เพราะยินดีร่าเริงด้วยดี จึงไม่หวาดสะดุ้ง
เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง
ย่อมปรินิพพานเฉพาะตนนั่นเทียว
เธอนั้นย่อมรู้ชัดว่า
"ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว
กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก" ดังนี้.

อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ข้อปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ๑๔๒

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๓๔๓-๓๔๕/๒๙๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **อริยสัจ คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? คือ

หนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้เอง องค์แปดคือ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) วาจาชอบ (สัมมาวาจา) การงานชอบ (สัมมากัมมันตะ) อาชีวะชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) ความตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ).

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเห็นชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด **นี้เราเรียกว่า ความเห็นชอบ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดำริชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน **นี้เราเรียกว่า ความดำริชอบ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **วาจาชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการพูดเท็จ การเว้นจากการพูดยุให้แตกกัน การเว้นจากการพูดหยาบ การเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ **นี้เราเรียกว่า วาจาชอบ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **การงานชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย **นี้เราเรียกว่า การงานชอบ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **อาชีวะชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกในกรณีนี้ ละการหาเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ชอบ **นี้เราเรียกว่า อาชีวะชอบ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเพียรชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลายที่ยังไม่ได้บังเกิด ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ ความเจริญ ความเต็มรอบ แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว **นี้เราเรียกว่า ความเพียรชอบ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความระลึกชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส

มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม (สัมปชัญญะ) มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ **นี้เราเรียกว่าความระลึกชอบ.**

ภิกษุทั้งหลาย! **ความตั้งใจมั่นชอบ** เป็นอย่างไร?

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงฌานที่หนึ่งอันมีวิตกวิจาร มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่ เพราะวิตกวิจารรำงับลง เธอเข้าถึงฌานที่สอง อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอก

ผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่ เพราะปีติจางหายไป เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม และได้เสวยสุขด้วยกาย ย่อมเข้าถึงฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม” แล้วแลอยู่ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน เธอย่อมเข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่ **นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เราเรียกว่า อริยสัจ คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.**

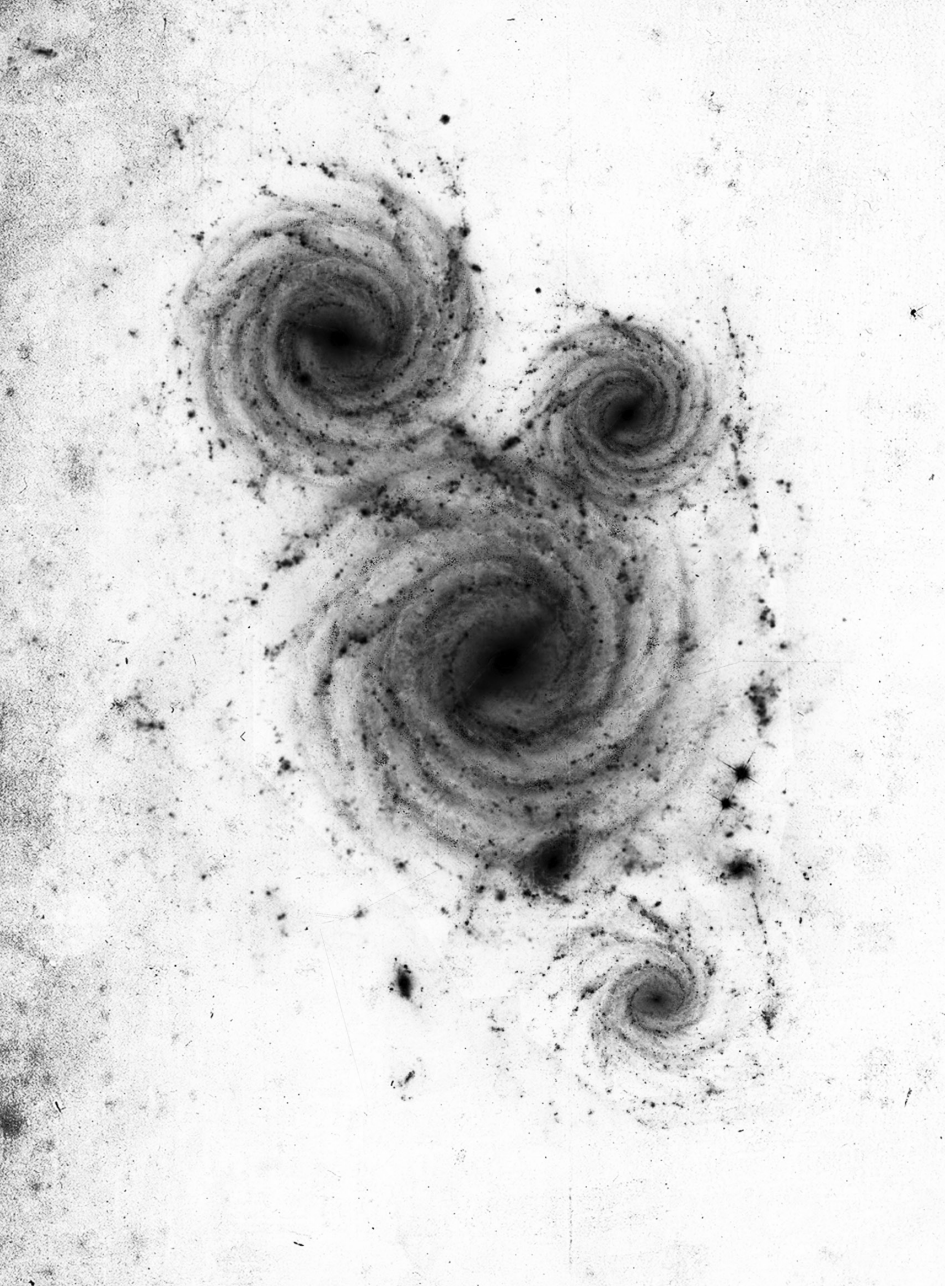

ภาคผนวก

ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ๑๔๓

–บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๔๙/๓๖.

(การสนทนากับโหณพราหมณ์ เริ่มในที่นี้ด้วยพราหมณ์ทูลถาม)

"ท่านผู้เจริญของเรา ! ท่านเป็นเทวดาหรือ ?"

พราหมณ์เอย ! เราไม่ได้เป็นเทวดาดอก.

"ท่านผู้เจริญของเรา ! ท่านเป็นคนธรรพ์หรือ ?"

พราหมณ์เอย ! เราไม่ได้เป็นคนธรรพ์ดอก.

"ท่านผู้เจริญของเรา ! ท่านเป็นยักษ์หรือ ?"

พราหมณ์เอย ! เราไม่ได้เป็นยักษ์ดอก.

"ท่านผู้เจริญของเรา ! ท่านเป็นมนุษย์หรือ ?"

พราหมณ์เอย ! เราไม่ได้เป็นมนุษย์ดอก.

"ท่านผู้เจริญของเรา ! เราถามอย่างไร ๆ ท่านก็ตอบว่ามิได้เป็นอย่างนั้น ๆ ถ้าเช่นนั้นท่านเป็นอะไรเล่า ?"

พราหมณ์เอย ! **อาสวะ**เหล่าใด ที่จะทำให้เราเป็น**เทวดา** เพราะยังละมันไม่ได้ อาสวะเหล่านั้นเราละได้ขาดถอนขึ้นทั้งรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วน ไม่ให้มีไม่ให้เกิดขึ้น อีกต่อไปแล้ว.

พราหมณ์เอย ! อาสวะเหล่าใด ที่จะทำให้เราเป็น **คนธรรพ์** เป็น**ยักษ์** เป็น**มนุษย์** เพราะยังละมันไม่ได้ อาสวะเหล่านั้น เราละได้ขาด ถอนขึ้นทั้งรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วน ไม่ให้มีไม่ให้เกิดขึ้น อีกต่อไปแล้ว.

พราหมณ์ ! เปรียบเหมือนดอกบัวเขียว บัวหลวง หรือบัวขาว มันเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ โผล่ขึ้นพ้นน้ำ ตั้งอยู่ น้ำไม่เปียกติดมันได้ ฉันใดก็ฉันนั้น.

พราหมณ์ !
เรานี้เกิดในโลก เจริญในโลก ก็จริง
แต่เราครอบงำโลกเสียได้แล้ว และอยู่ในโลก
โลกไม่ฉาบทาแปดเปื้อน เราได้.

พราหมณ์ !
ท่านจงจำเราไว้ว่า เป็น “**พุทธะ**” ดังนี้เถิด.

บริษัทสมาคม ๘ ๑๔๔

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๒๗/๙๙.

อานนท์! บริษัทสมาคม ๘ จำพวก คือ

(๑) **ขัตติยบริษัท**

(๒) **พราหมณบริษัท**

(๓) **คหบดีบริษัท**

(๔) **สมณบริษัท**

(๕) **จาตุมมหาราชิกบริษัท**

(๖) **ดาวดึงสบริษัท**

(๗) **มารบริษัท**

(๘) **พรหมบริษัท**

อานนท์!

ตถาคตยังจำได้ว่าเคยเข้าไปสู่ขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุมมหาราชิกบริษัท ดาวดึงสบริษัท มารบริษัท และพรหมบริษัท นับด้วยร้อย ๆ ทั้งเคยนั่งร่วม เคยเจรจาร่วม เคยสนทนา และสมาคมร่วมกับบริษัทนั้น ๆ.

เราย่อมจำเรื่องนั้น ๆ ได้ดีว่า (คราวนั้น ๆ) ผิวกายของพวกนั้นเป็นเช่นใด ผิวกายของเราก็เป็นเช่นนั้น เสียงของพวกนั้นเป็นเช่นใด เสียงของเราก็เป็นเช่นนั้น.

อนึ่ง เรายังเคยได้ชี้แจงพวกเขาเหล่านั้นให้เห็นจริงในธรรม ให้รับเอาไปปฏิบัติ ให้เกิดความกล้าที่จะทำตาม ให้พอใจในผลแห่งการปฏิบัติที่ได้รับแล้วด้วยธรรมีกถา.

บริษัทเหล่านั้น ไม่รู้จักเรา ผู้กำลังพูดให้เขาฟังอยู่ว่าเราเป็นใคร คือเป็นเทวดา หรือเป็นมนุษย์.

ครั้นเรากล่าวธรรมีกถาจบแล้ว ก็จากไปทั้งที่ชนทั้งหลายเหล่านั้น ก็ยังไม่รู้จักเรา.

เขาได้แต่เกิดความฉงนใจว่า ผู้ที่จากไปแล้วนั้นเป็นใคร เป็นเทวดา หรือมนุษย์แน่ ดังนี้.

บุรพกรรมของ การได้ลักษณะของมหาบุรุษ ๑๔๕

-บาลี ปา. ที. ๑๑/๑๕๙-๑๙๗/๑๓๐-๑๗๑.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกฤาษีภายนอกจำมนต์ มหาปุริสลักขณะได้ก็จริง แต่หารู้ไม่ว่าการที่มหาบุรุษได้ลักขณะอันนี้ ๆ เพราะทำกรรมเช่นนี้ ๆ

ก. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้บากบั่นในกุศล ถือมั่นในกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ในการบริจาคทาน การสมาทานศีล การรักษาอุโบสถ การปฏิบัติมารดา บิดา การปฏิบัติสมณพราหมณ์ การอ่อนน้อมต่อผู้เจริญในตระกูล และในอธิกุศลธรรมอื่น เพราะได้กระทำ ได้สร้างสม ได้พอกพูน ได้มั่วสุมกรรมนั้น ๆ ไว้ ภายหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตนั้นถือเอาในเทพเหล่าอื่นโดยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิบดีทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ สัมผัสทิพย์ ครั้นจุติจากภพนั้น มาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะ ข้อนี้คือ มีฝ่าเท้าเสมอ จดลงก็เสมอ ยกขึ้นก็เสมอฝ่าเท้า ถูกต้องพื้นพร้อมกัน ... (ลักขณะที่ ๑)

ย่อมเป็นผู้ไม่หวาดหวั่นต่อข้าศึกทั้งภายในและภายนอก คือ ราคะ โทสะ โมหะ ก็ตาม สมณะพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ก็ตาม ในโลก ที่เป็นศัตรู.

ข. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้นำสุขมาให้แก่มหาชนเป็นผู้บรรเทาภัย คือ ความสะดุ้งหวาดเสียว จัดการคุ้มครองรักษาโดยธรรม ได้ถวายทานมีเครื่องบริวาร เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะข้อนี้ คือ ภายใต้ฝ่าเท้ามีจักรทั้งหลายเกิดขึ้น มีซี่ตั้งพัน พร้อมด้วยกงและดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง มีระยะอันจัดไว้ด้วยดี **...** (ลักขณะที่ ๒) **ย่อมเป็นผู้มีบริวารมาก ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ย่อมเป็นบริวารของตถาคต.**

ค. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต วางแล้วซึ่งศัสตราและอาชญา มีความละอาย เอ็นดู กรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์มีชีวิตทั้งปวง เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะทั้ง ๓ ข้อนี้ คือ มีส้นยาว มีข้อนิ้วยาว มีกายตรงดุจกายพรหม **...** (ลักขณะที่ ๓ ๔ ๑๕)

ย่อมเป็นผู้มีชนมายุยืนยาวตลอดกาลนาน สมณะหรือพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม ก็ตาม หรือใคร ๆ ที่เป็นศัตรูไม่สามารถปลงชีวิตตถาคตเสียในระหว่างได้.

ง. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ได้เป็นผู้ให้ทานของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรลิ้ม ควรจิบ ควรดื่ม มีรสอันประณีต เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้แล้ว จึงได้มหาปุริสลักขณะข้อนี้ คือ มีเนื้อนูนหนาในที่ ๗ แห่ง คือ ที่มือทั้งสอง ที่เท้าทั้งสอง ที่บ่าทั้งสอง และที่คอ ... (ลักขณะที่ ๑๖) **ย่อมได้ของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรลิ้ม ควรจิบ ควรดื่มอันมีรสประณีต.**

จ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้สงเคราะห์ผู้อื่นด้วยสังคหวัตถุทั้งสี่ คือ การให้สิ่งของ วาจาที่ไพเราะ การประพฤติประโยชน์ผู้อื่น และความมีตนเสมอกัน เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้แล้ว จึงได้มหาปุริสลักขณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีมือและเท้าอ่อนนุ่ม มีลายฝ่ามือฝ่าเท้าดุจตาข่าย ... (ลักขณะที่ ๕ ๖) **ย่อมเป็นผู้สงเคราะห์บริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ย่อมได้รับความสงเคราะห์จากตถาคต.**

ฉ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยอรรถด้วยธรรม แนะนำชนเป็นอันมาก เป็นผู้นำประโยชน์สุขมาให้แก่ชนทั้งหลาย ตนเองก็เป็นผู้บูชาธรรม เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีข้อเท้าสูงมีปลายขนช้อนขึ้น ... (ลักขณะที่ ๗ ๑๔) **ย่อมเป็นผู้เลิศประเสริฐเยี่ยมสูงกว่าสัตว์ทั้งหลาย.**

ช. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้บอกศิลปวิทยา ข้อประพฤติ ด้วยความเคารพ ด้วยหวังว่าสัตว์เหล่านั้นพึงรู้ได้รวดเร็ว พึงปฏิบัติได้รวดเร็ว ไม่พึงเศร้าหมองสิ้นกาลนาน เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะข้อนี้ คือ มีแข้งดังแข้งเนื้อ **...** (ลักขณะที่ ๘) **ย่อมได้วัตถุอันควรแก่สมณะ เป็นองค์แห่งสมณะเป็นเครื่องอุปโภคแก่สมณะ โดยเร็ว.**

ซ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้เข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วสอบถามว่า "ท่านผู้เจริญ ! อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ ทำอะไรไม่มี

ประโยชน์ เป็นทุกข์ไปนาน ทำอะไรมีประโยชน์ เป็นสุขไปนาน เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะ ข้อนี้ คือ มีผิวละเอียดอ่อน ธุลีไม่ติดอยู่ได้ ... (ลักขณะที่ ๑๒) **ย่อมเป็นผู้มีปัญญาใหญ่ มีปัญญาหนาแน่น มีปัญญาเครื่องปลื้มใจ ปัญญาแล่น ปัญญาแหลม ปัญญาแทงตลอด ไม่มีสัตว์อื่นเสมอหรือยิ่งไปกว่า.**

ฌ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้น แม้ชนเป็นอันมาก ว่ากล่าวเอา ก็ไม่เอาใจใส่ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่คุมแค้น ไม่แสดงความโกรธ ความร้ายกาจ ความเสียใจให้ปรากฏ ทั้งเป็นผู้ให้ทานผ้าเปลือกไม้ ผ้าด้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ สำหรับลาดและนุ่งห่ม อันมีเนื้อละเอียดอ่อน เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะข้อนี้ คือ มีกายดุจทอง มีผิวดุจทอง ... (ลักขณะที่ ๑๑) **ย่อมเป็นผู้ได้ผ้าเปลือกไม้ ผ้าด้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์สำหรับลาดและห่มมีเนื้อละเอียดอ่อน.**

ญ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้สมานญาติมิตร สหายชาวเกลอ ผู้เหินห่างแยกกันไปนาน ได้สมานไมตรีมารดากับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่น้องชายกับพี่น้องหญิง พี่น้อง

หญิงกับพี่น้องชาย ครั้นทำความสามัคคีแล้วพลอยชื่นชมยินดีด้วย เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะ ข้อนี้ คือมีคุยหฐาน (อวัยวะที่ลับ) ซ่อนอยู่ในฝัก ... (ลักขณะที่ ๑๐) **ย่อมเป็นผู้มีบุตร (สาวก) มาก มีบุตรกล้าหาญ มีแววแห่งคนกล้าอันเสนาแห่งบุคคลอื่นจะย่ำยีมิได้ หลายพัน.**

ฎ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ได้เป็นผู้สังเกตชั้นเชิงของมหาชน รู้ได้สม่ำเสมอ รู้ได้เอง รู้จักบุรุษธรรมดาและบุรุษพิเศษ ว่าผู้นี้ควรแก่สิ่งนี้ ๆ ได้เป็นผู้ทำประโยชน์อย่างวิเศษในชนชั้นนั้น เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้จึงได้มหาปุริสลักขณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีทรวดทรงดุจต้นไทร ยืนตรงไม่ย่อกาย ลูบถึงเข่าได้ด้วยมือทั้งสอง ... (ลักขณะที่ ๑๙ ๙) **ย่อมมั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ทรัพย์ของตถาคตเหล่านี้ คือ ทรัพย์คือศรัทธา ทรัพย์คือศีล ทรัพย์คือหิริ ทรัพย์คือโอตตัปปะ ทรัพย์คือการศึกษา** (สุตตะ) **ทรัพย์คือจาคะ ทรัพย์คือปัญญา.**

ฐ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ใคร่ต่อประโยชน์ ใคร่ต่อความเกื้อกูล ใคร่ต่อความผาสุข ใคร่ต่อความเกษมจากโยคะแก่ชนเป็น

อันมากว่า "ไฉนชนเหล่านี้พึงเป็นผู้เจริญด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยการศึกษา ด้วยความรู้ ด้วยการเผื่อแผ่ ด้วยธรรม ด้วยปัญญา ด้วยทรัพย์ และข้าวเปลือก ด้วยนาและสวน ด้วยสัตว์สองเท้าสี่เท้า ด้วยบุตรภรรยา ด้วยทาสกรรมกร และบุรุษ ด้วยญาติมิตรและพวกพ้อง" เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะ ๓ ข้อนี้ คือ มีกึ่งกายเบื้องหน้าดุจสีหะ มีหลังเต็ม มีคอกลม ... (ลักขณะที่ ๑๗ ๑๘ ๒๐) **ย่อมเป็นผู้ไม่เสื่อมเป็นธรรมดา คือ ไม่เสื่อมจากศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา ไม่เสื่อมจากสมบัติทั้งปวง.**

ฑ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือก็ตาม ก้อนดินก็ตาม ท่อนไม้ก็ตาม ศัสตราก็ตาม เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะข้อนี้ คือ มีประสาทรับรสอันเลิศมีปลายขึ้นเบื้องบน เกิดแล้วที่คอรับรสโดยสม่ำเสมอ **...** (ลักขณะที่ ๒๑) **ย่อมเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคน้อย มีวิบากอันสม่ำเสมอ ไม่เย็นเกิน ร้อนเกิน พอควรแก่ความเพียร.**

ฒ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ไม่ถลึงตา ไม่ค้อนควัก ไม่จ้องลับหลัง

เป็นผู้แช่มชื่นมองดูตรง ๆ มองดูผู้อื่นด้วยสายตาอันแสดงความรัก เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีตาเขียวสนิท มีตาดุจตาโค ... จึงได้มหาปุริสลักขณะ ๒ อย่างนี้ คือมีฟันครบ ๔๐ ซี่ มีฟันสนิทไม่ห่างกัน ... (ลักขณะที่ ๒๓ ๒๕) **ย่อมเป็นผู้มีบริษัทไม่กระจัดกระจาย คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์.**

ถ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ละเว้นการกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เป็นสุขแก่หู เป็นที่ตั้งแห่งความรักซึมซาบถึงใจ เป็นคำพูดของชาวเมือง เป็นที่พอใจและชอบใจของชนเป็นอันมาก เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ ย่อมได้มหาปุริสลักขณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีลิ้นอันเพียงพอ มีเสียงเหมือนพรหม พูดเหมือนนกการวิก ... (ลักขณะที่ ๒๗ ๒๘) **ย่อมเป็นผู้มีวาจาที่ผู้อื่นเอื้อเฟื้อเชื่อฟัง คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ เอื้อเฟื้อเชื่อฟัง.**

ธ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ละเว้นการพูดเพ้อเจ้อ เป็นผู้กล่าวควรแก่เวลา กล่าวคำจริง กล่าวเป็นธรรม กล่าวมีอรรถ

กล่าวเป็นวินัย กล่าวมีที่ตั้ง มีหลักฐาน มีที่สุด ประกอบด้วยประโยชน์ เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้แล้ว ย่อมได้มหาปุริสลักขณะข้อนี้ คือ มีคางดุจคางราชสีห์ ... (ลักขณะที่ ๒๒) **ย่อมเป็นผู้ที่ศัตรูทั้งภายในและภายนอกกำจัดไม่ได้ ศัตรู คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือ สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก กำจัดไม่ได้.**

น. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ... ได้เป็นผู้ละมิจฉาชีพ มีการเลี้ยงชีพชอบ เว้นจากการฉ้อโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม ด้วยเครื่องตวงเครื่องวัด จากการโกง การลวง เว้นจากการตัด การฆ่า การผูกมัด การร่วมทำร้าย การปล้น การกรรโชก เพราะ ... กรรมนั้น ๆ ... ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปุริสลักขณะ ๒ ข้อนั้น คือ มีฟันอันเรียบเสมอ มีเขี้ยวขาวงาม ... (ลักขณะที่ ๒๔ ๒๖) **ย่อมเป็นผู้มีบริวารเป็นคนสะอาด คือ มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ เป็นบริวารอันสะอาด.**

อานิสงส์ของ ผู้มีจิตเลื่อมใสในตถาคต ๑๔๖

–บาลี ติก. อํ. ๒๐/๒๙๒/๕๒๐.

อานนท์ ! ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์แผ่รัศมีส่องแสงให้สว่างไปทั่วทิศกินเนื้อที่ประมาณเท่าใด โลกมีเนื้อที่เท่านั้น มีจำนวนพันหนึ่ง ในพันโลกนั้น มีดวงจันทร์พันดวง ดวงอาทิตย์พันดวง ภูเขาสิเนรุพันลูก ชมพูทวีปพันทวีป อมรโคยานพันทวีป อุตรกุรุพันทวีป ปุพพวิเทหะพันทวีป มหาสมุทรสี่พัน มหาราชสี่พัน จาตุมมหาราชิกาพันหนึ่ง ดาวดึงส์พันหนึ่ง ยามาพันหนึ่ง ดุสิตพันหนึ่ง นิมมานรดีพันหนึ่ง ปรนิมมิตวสวัตตีพันหนึ่ง พรหมพันหนึ่ง นี้เรียกว่า **สหัสสีจูฬนิกาโลกธาตุ** (โลกธาตุอย่างเล็กมีพันจักรวาล) สหัสสีจูฬนิกาโลกธาตุมีขนาดเท่าใด โลกธาตุขนาดเท่านั้นคำนวณทวีขึ้นโดยส่วนพัน นั้นเรียกว่า **ทวิสหัสสีมัชฌิมิกาโลกธาตุ** (โลกธาตุอย่างกลางมีล้านจักรวาล) ทวิสหัสสีมัชฌิมิกาโลกธาตุมีขนาดเท่าใด โลกธาตุขนาดเท่านั้น คำนวณทวีขึ้นโดยส่วนพัน นั้นเรียกว่า **ติสหัสสีมหาสหัสสีโลกธาตุ** (โลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาล)

อานนท์ ! ตถาคต เมื่อมีความจำนง ก็ย่อมพูดให้ติสหัสสีมหาสหัสสีโลกธาตุ ได้ยินเสียงทั่วกันได้ หรือว่าจำนงให้ได้ยินเพียงเท่าใด ก็ได้.

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ! เป็นไปได้ด้วยวิธีอย่างใด พระเจ้าข้า !

อานนท์ ! ตถาคตอยู่ที่นี่ จะพึงแผ่รัศมี มีโอภาสสว่างไปทั่วติสหัสสีมหาสหัสสีโลกธาตุเสียก่อน เมื่อสัตว์เหล่านั้น รู้สึกต่อแสงสว่างอันนั้นแล้ว ตถาคตก็จะบันลือเสียงให้สัตว์เหล่านั้นได้ยิน.

อย่างนี้แล อานนท์ ! ตถาคตจะพูดให้ติสหัสสี-มหาสหัสสีโลกธาตุ ได้ยินเสียงทั่วกันได้ หรือจำนงให้ได้ยินเพียงเท่าใดก็ได้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ ได้กราบทูลว่า ***"เป็นลาภของข้าพระองค์หนอ ข้าพระองค์ได้ดีแล้วหนอ ที่ข้าพระองค์มีพระศาสดาผู้มีฤทธิ์มีอานุภาพมากอย่างนี้".***

ลำดับนั้น ท่านพระอุทายีได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า

ท่านอานนท์ผู้มีอายุ ! ***ในข้อนี้ท่านจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าศาสดาของท่านมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้.***

เมื่อท่านพระอุทายีกล่าวอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอุทายีว่า

อุทายี ! **เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ ถ้าอานนท์ยังไม่หมดราคะเช่นนี้ พึงทำกาละไป เธอพึงเป็นเจ้าแห่งเทวดาในหมู่เทวดา ๗ ครั้ง พึงเป็นพระเจ้าจักพรรดิในชมพูทวีปนี้แหละ ๗ ครั้ง เพราะจิตที่เลื่อมใสนั้น.**

อุทายี ! ก็แต่ว่าอานนท์จักปรินิพพานในอัตภาพนี้เอง.

ว่าด้วยทักษิณา ๑๔๗

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๔๕๘-๔๖๒/๗๑๑-๗๑๙

อานนท์ !

บุคคลให้ทานในสัตว์เดรัจฉาน พึงหวังผลทักษิณาได้ร้อยเท่า

ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล พึงหวังผลทักษิณาได้พันเท่า

ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล พึงหวังผลทักษิณาได้แสนเท่า

ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม พึงหวังผลทักษิณาได้แสนโกฏิเท่า

ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง พึงหวังผลทักษิณานับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงการให้ทานในพระโสดาบัน ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง ในพระสกทาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง ในพระอนาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตผลให้แจ้ง ในสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ ในพระปัจเจกพุทธะ และในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ.

อานนท์! ก็ทักษิณาที่ให้แล้วในสงฆ์มี ๗ อย่าง คือ

ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ **ประการที่ ๑**

ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว นี้เป็นทักษิณาแล้วในสงฆ์ **ประการที่ ๒**

ให้ทานในภิกษุสงฆ์ นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ **ประการที่ ๓**

ให้ทานในภิกษุณีสงฆ์ นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ **ประการที่ ๔**

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้ ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ **ประการที่ ๕** [๑]

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ **ประการที่ ๖**

---

๑. หมายเหตุ = เป็นข้อสังเกตให้ทราบว่า ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์นั้น จะมีภิกษุหรือภิกษุณีจำนวนกี่รูปก็ได้.

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุณีจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ **ประการที่ ๗**

อานนท์ ! ก็ในอนาคตกาล จักมีแต่เหล่าภิกษุโคตรภู มีผ้ากาสาวะ (จีวร) พันคอ เป็นคนทุศีล มีบาปธรรม คนทั้งหลายจักถวายทานเฉพาะสงฆ์ได้ในเหล่าภิกษุทุศีลนั้น.

อานนท์ ! ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์แม้ในเวลานั้น เราก็กล่าวว่า มีผลนับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าวปาฏิปุคคลิกทาน (การถวายเจาะจงบุคคล) ว่ามีผลมากกว่าทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์โดยปริยายไร ๆ เลย.

อานนท์ !

ก็ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณานี้มี ๔ อย่าง

๔ อย่าง คือ

อานนท์ !

ทักษิณาบางอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายทายก (ผู้ให้) ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก (ผู้รับ)

บางอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก

บางอย่างฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายปฏิคาหกก็ไม่บริสุทธิ์

บางอย่างบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก.

อานนท์ !

ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างไร ?

อานนท์ ! ในข้อนี้

ทายกมีศีล มีธรรมงาม

ปฏิคาหก เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม อย่างนี้แล ทักษิณาชื่อว่า บริสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก.

อานนท์ ! ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างไร ?

อานนท์ ! ในข้อนี้

ทายกเป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม

ปฏิคาหกเป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม อย่างนี้แล ทักษิณาชื่อว่า บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก.

อานนท์ ! ก็ทักษิณาชื่อว่าฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายปฏิคาหกก็ไม่บริสุทธิ์ เป็นอย่างไร ?

อานนท์ ! ในข้อนี้

ทายกก็เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม

ปฏิคาหกก็เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม อย่างนี้แล ทักษิณาชื่อว่า ฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายปฏิคาหกก็ไม่บริสุทธิ์.

อานนท์ ! ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างไร ?

อานนท์ ! ในข้อนี้

ทายกก็เป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม

ปฏิคาหกก็เป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม อย่างนี้แล ทักษิณาชื่อว่า บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก.

อานนท์ !

นี้แล ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ อย่าง.

(คาถาผนวกท้ายพระสูตร)

(๑) ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีล ทักษิณาของผู้นั้น ชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก

(๒) ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล ทักษิณาของผู้นั้นชื่อว่า บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก

(๓) ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีล เราไม่กล่าวทานของผู้นั้นว่ามีผลไพบูลย์

(๔) ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรม และผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล เรากล่าวทานของผู้นั้นแลว่ามีผลไพบูลย์

(๕) ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในผู้ปราศจากราคะ ทานของผู้นั้นนั่นแล เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย.

รัตนะที่หาได้ยาก ๑๔๘

–บาลี ปญฺจก. อํ. ๒๒/๒๖๖/๑๙๕.

เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย !
ความปรากฏขึ้นแห่งรัตนะ ๕ ประการ
หาได้ยากในโลก.
๕ ประการ อย่างไรเล่า ? คือ

(๑) **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ**
(๒) **บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว**
(๓) **บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันผู้อื่นแสดงแล้ว**
(๔) **บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันผู้อื่นแสดงแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม**
(๕) **กตัญญูกตเวทีบุคคล**

เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย !
ความปรากฏขึ้นแห่งรัตนะ ๕ ประการนี้แล
หาได้ยากในโลก.

ผู้มีอุปการะมาก ๑๔๙

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๔๕๖-๔๕๗/๗๐๙.

ถูกแล้วๆ อานนท์! จริงอยู่

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว ได้เป็นผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทนต่อบุคคลนี้ด้วยดี แม้ด้วยการอภิวาท การลุกขึ้นยืนรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม และการตามถวายซึ่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขาร

บุคคลใดอาศัยบุคคลใดแล้ว ได้เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต จากอทินนาทาน จากกาเมสุมิจฉาจาร จากมุสาวาท จากฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเพราะดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทนต่อบุคคลนี้ด้วยดี แม้ด้วยการอภิวาท การลุกขึ้นยืนรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม และการตามถวายซึ่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขาร

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว ได้เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลอันเป็นที่รักของ

พระอริยะเจ้า เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทนบุคคลนี้ด้วยดี แม้ด้วยการอภิวาท การลุกขึ้นยืนรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม และการตามถวายซึ่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขาร

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว ได้เป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ ในทุกขสมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทนบุคคลนี้ด้วยดี แม้ด้วยการอภิวาท การลุกขึ้นยืนรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม และการตามถวายซึ่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลาน-ปัจจัยเภสัชชบริขาร

ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อการละขาดซึ่งภพ

๑๕๐

–บาลี อุ.ขุ. ๒๕/๑๒๑/๘๔.

สัตว์โลกนี้ เกิดความเดือดร้อนแล้ว มีผัสสะบังหน้า ย่อมกล่าวซึ่งโรคนั้น โดยความเป็นตัวเป็นตน

เขาสำคัญสิ่งใด โดยความเป็นประการใด แต่สิ่งนั้น ย่อมเป็นโดยประการอื่นจากที่เขาสำคัญนั้น

สัตว์โลกติดข้องอยู่ในภพ ถูกภพบังหน้าแล้ว มีภพโดยความเป็นอย่างอื่น จึงได้เพลิดเพลินยิ่งนักในภพนั้น.

เขาเพลิดเพลินยิ่งนักในสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นภัย เขากลัวต่อสิ่งใด สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์.

พรหมจรรย์นี้ อันบุคคลย่อมประพฤติ ก็เพื่อการละขาดซึ่งภพ.

สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด กล่าวความหลุดพ้นจากภพว่ามีได้เพราะภพ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงนั้น มิใช่ผู้หลุดพ้นจากภพ.

ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด กล่าวความออกไปได้จากภพ ว่ามีได้เพราะวิภพ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงนั้น ก็ยังสลัดภพออกไปไม่ได้.

ก็ทุกข์นี้มีขึ้น เพราะอาศัยซึ่งอุปธิทั้งปวง.

เพราะความสิ้นไปแห่งอุปาทานทั้งปวง ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์จึงไม่มี.

ท่านจงดูโลกนี้เถิด (จะเห็นว่า) สัตว์ทั้งหลายอันอวิชชาหนาแน่นบังหน้าแล้ว

และว่าสัตว์ผู้ยินดีในภพอันเป็นแล้วนั้น ย่อมไม่เป็นผู้หลุดพ้นไปจากภพได้.

ก็ภพทั้งหลายเหล่าหนึ่งเหล่าใด อันเป็นไปในที่หรือในเวลาทั้งปวง เพื่อความมีแห่งประโยชน์โดยประการทั้งปวง

ภพทั้งหลายทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา.

เมื่อบุคคลเห็นอยู่ซึ่งข้อนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามที่เป็นจริงอย่างนี้อยู่

เขาย่อมละภวตัณหาได้ และไม่เพลิดเพลินวิภวตัณหาด้วย.

ความดับเพราะความสำรอกไม่เหลือ เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหาโดยประการทั้งปวง นั้นคือนิพพาน.

ภพใหม่ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้ดับเย็นสนิทแล้วเพราะไม่มีความยึดมั่น.

ภิกษุนั้น เป็นผู้ครอบงำมารได้แล้ว ชนะสงครามแล้วก้าวล่วงภพทั้งหลายทั้งปวงได้แล้ว เป็นผู้คงที่ ดังนี้แล.

นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ

ประเด็นที่ควรค้นคว้าต่อเกี่ยวกับอสูร

๑. อสูร นาค คนธรรพ์ อาศัยอยู่ในสมุทร

๒. ท้าวสักกะ มีอสุรกัญญา นามว่า สุชา เป็นปชาบดี
(มีอสูรหญิงชื่อ สุชา เป็นมเหสี)

๓. เมื่อตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทิพยกายย่อมบริบูรณ์ อสุรกายย่อมเสื่อมไป

๔. เทวดาเคยรบกับอสูร ถ้าอสูรรบชนะ พึงจองจำท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทวดานั้นด้วยเครื่องจองจำ ๕ ประการ แล้วนำมายังอสูรบุรี ถ้าเทวดารบชนะ พึงจองจำท้าวเวปจิตติจอมอสูร ด้วยเครื่องจองจำ ๕ ประการ แล้วนำมายังเทวสภาชื่อสุธรรมา

๕. การประชุมกันของเทวดาทั้ง ๑๐ โลกธาตุ เพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็มีการกล่าวถึงการมาของพวกอสูรทั้งหลาย

หมายเหตุ : ข้อมูลข้างต้นได้ถอดข้อความบางส่วนจากพุทธวจนในไตรปิฎกเพื่อให้สามารถเทียบเคียงสืบค้นต่อไปได้.

ขอนอบน้อมแด่

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคตสาวก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

(กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

หากมีความประสงค์รับสื่อ พุทธวจน เพื่อนำไปศึกษา
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน สามารถแจ้งความจำนงและขอรับ

ได้ที่ **พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล**

วัดนาป่าพง WATNAPAPONG

เลขที่ 29 หมู่ที่ 7 ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12150

โทรศัพท์ 09 2526 1236, 09 9087 8986

29 Moo 7, Bueng Thong Lang, Lam Luk Ka, Pathumthani 12150, Thailand

- **สนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจน ได้ที่**

ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา คลอง 10 (ธัญบุรี)

ชื่อบัญชี วัดนาป่าพง

เลขที่บัญชี 318-2-46175-6

หรือ

e-Donation วัดนาป่าพง

1. เปิดแอปฯ Mobile Banking
2. เลือกสแกน QR
3. ระบุจำนวนเงิน
4. กดยืนยันบริจาค

- **กรณีโอนเงินจากต่างประเทศ ได้ที่**

ธนาคารไทยพาณิชย์ (Siam Commercial Bank)

Account name : WATNAPAPONG

Account Number : **318-2-46175-6**

SWIFT CODE : SICOTHBK

Bank Code : 0014

Branch Code : 0318

- **ติดตามข่าวสารและข่าวประชาสัมพันธ์ พร้อมสื่อธรรมพุทธวจน**

พุทธวจนเรียล
Buddhawajana Real

ติดต่อสอบถามได้ที่ พี่ตา ตัวแทนคณะศิษย์ 092-526-1236

ขอกราบขอบพระคุณแด่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง

ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

พุทธวจนเรียล
Buddhawajana Real

เว็บไซต์

- http://www.watnapp.com : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- http://media.watnapahpong.org : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- http://www.buddha-net.com : เครือข่ายพุทธวจน
- http://etipitaka.com : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- http://www.watnapahpong.com : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- http://www.buddhakos.org : มูลนิธิพุทธโฆษณ์

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
  http://etipitaka.com/download

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

เฉพาะโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

ดาวน์โหลดโปรแกรมวิทยุวัดนาป่าพง (Watnapahpong Radio)

เฉพาะโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ วิทยุวัดนาป่าพง
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ วิทยุวัดนาป่าพง

วิทยุ

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ช่วงบ่าย

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

ภาพประกอบ : https://scientificillustration.tumblr.com

ร่วมสนับสนุนการจัดทำโดย

พุทธวจนภิกขุคึกฤทธิ์มูลนิธิ

คณะศิษย์วัดนาป่าพงผู้สนับสนุนจากทั่วประเทศและทั่วโลก

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

พุทธวจนสถาบันภาคกลาง

พุทธวจนสถาบันภาคเหนือ

พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออก

พุทธวจนสถาบันภาคใต้

พุทธวจนสถาบันภาคตะวันตก

แผนที่วัดนาป่าพง

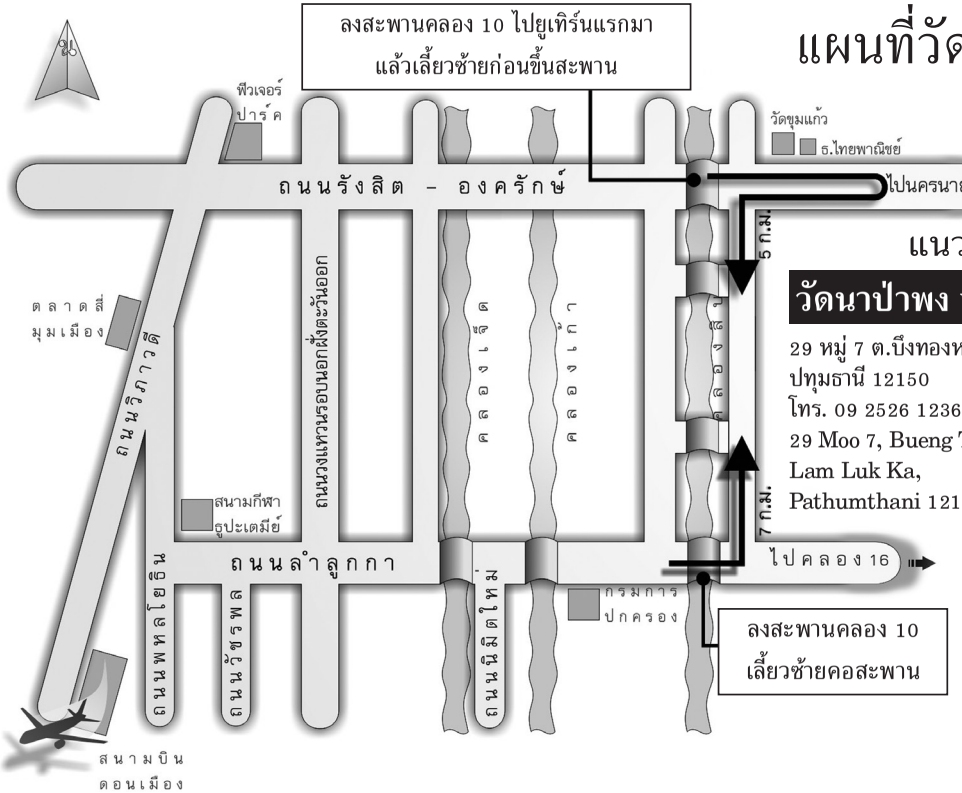

แนวทิวสน

วัดนาป่าพง WATNAPAPONG

29 หมู่ 7 ต.บึงทองหลาง อ.ลำลูกกา
ปทุมธานี 12150
โทร. 09 2526 1236, 09 9087 8986
29 Moo 7, Bueng Thong Lang,
Lam Luk Ka,
Pathumthani 12150, Thailand.

๑๐ พระสูตรของความสำคัญที่ชาวพุทธต้องศึกษา แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี
คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกิดความหลากหลายมากขึ้น
มีสำนักต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละหมู่คณะก็มีความเห็นของตน
หามาตรฐานไม่ได้ แม้จะกล่าวในเรื่องเดียวกัน
ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สมบูรณ์
แล้วเราควรเชื่อและปฏิบัติตามใคร?
ลองพิจารณาหาคำตอบง่ายๆ ได้จาก ๑๐ พระสูตร
ซึ่งพระตถาคตทรงเตือนเอาไว้
แล้วตรัสบอกวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้.
ขอเชิญมาตอบตัวเองกันเถอะว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง?
ที่พุทธบริษัทจะมีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียว คือ "พุทธวจน" ธรรมวินัย
จากองค์พระสังฆบิดาอันวิญญูชนพึงปฏิบัติและรู้ตามได้เฉพาะตน ดังนี้.

๑.พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๕๘/๔๓๐.

อัคคิเวสนะ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่งการกล่าวเรื่องนั้นๆ ย่อม**ตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธินิมิตอันเป็นภายในโดยแท้ ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก** ดังเช่นที่คนทั้งหลายเคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้.

๒.แต่ละคำพูดเป็นอกาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็น**ธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง** (สนฺทิฏฺฐิโก) **เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล** (อกาลิโก) **เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู** (เอหิปสฺสิโก) **ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว** (โอปนยิโก) **อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน** (ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ).

๓.คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พร่ำสอน แสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด **ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น** ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

๔.ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรธานของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว กลองศึกของกษัตริย์พวกทสารหะ เรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแผลแตกหรือลิ พวกกษัตริย์ทสารหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ่ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกคราวไป). ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันใดก็ฉันนั้น ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี่ยหูฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุตตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี่ยหูฟัง จักตั้งจิต เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอันตรธานของสุตตันตะเหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา จักมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๕.ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

-บาลี ทุก. อํ. ๒๐/๙๑-๙๒/๒๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้ สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ **ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา** เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ไต่ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายกี่นัย” ดังนี้ ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้ ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทชื่อ อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุตตันตะทั้งหลาย อันเป็นตถาคตภาษิต (ตถาคตภาสิตา) อันลึกซึ้ง (คมฺภีรา) มีอรรถอันลึกซึ้ง (คมฺภีรตฺถา) เป็นโลกุตตระ (โลกุตฺตรา) ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา (สุญฺญตปฏิสํยุตฺตา) อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านี้มากล่าวอยู่

พวกเธอย่อมฟังด้วยดี เงี่ยหูฟัง ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และสำคัญไปว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมอันกวีแต่งใหม่นั้นแล้ว ก็ไม่สอบถามซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้น เปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยไม่ได้ ไม่หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ ไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า **อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา.**

ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทชื่อ ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุตตันตะทั้งหลาย ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวกอันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วน **สุตตันตะเหล่าใด อันเป็นตถาคตภาษิต อันลึกซึ้ง มีอรรถอันลึกซึ้ง เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านี้ มากล่าวอยู่ พวกเธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมเข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน** พวกเธอเล่าเรียนธรรมที่เป็นตถาคตภาษิตนั้นแล้ว ก็สอบถามซึ่งกันและกัน ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถะเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้น

เปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยได้ หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า **ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา.**

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านี้แลบริษัท ๒ จำพวกนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทที่เลิศในบรรดาบริษัททั้งสองพวกนั้น คือ บริษัทปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา** (บริษัทที่อาศัยการสอบสวนทบทวนกันเอาเองเป็นเครื่องนำไป ไม่อาศัยความเชื่อจากบุคคลภายนอกเป็นเครื่องนำไป) แล.

๖.ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๙๐/๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุทั้งหลาย **จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด** อยู่เพียงใด ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายหวังได้ ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

๗.สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๔๒/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย! **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น** ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ให้มีคนรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าวให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว **ตถาคตเป็นผู้รู้มรรค** (มคฺคญฺญู) **เป็นผู้รู้แจ้งมรรค** (มคฺควิทู) **เป็นผู้ฉลาดในมรรค** (มคฺคโกวิโท). ภิกษุทั้งหลาย! **ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็นผู้เดินตามมรรค** (มคฺคานุคา) **เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.**

ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันต-สัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ.

๘.ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายทอดบอกสอนกันต่อไป

-บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๙๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย! **พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันถูก ความหมายแห่งบทพยัญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอันถูกต้องเช่นนั้น.** ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น มูลกรณีที่หนึ่ง ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหุสูต คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธวจน ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) **พวกภิกษุเหล่านั้นเอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่นๆ** เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป. ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น **มูลกรณีที่สาม** ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

*** ในที่นี้ยกมา ๒ นัย จาก ๔ นัย ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-จ.

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ! ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า "นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา"...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า "นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา"...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหุสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า "นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา"...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหุสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า "นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา"...

เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วพึงสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียงดูในวินัย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า "นี้มิใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด" **เธอทั้งหลาย พึงทิ้งคำนั้นเสีย**

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า "นี้เป็นพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี" เธอทั้งหลาย พึงจำมหาปเทส... นี้ไว้.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์ ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๑๗/๗๔๐

อานนท์! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า 'ธรรมวินัยของพวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา' ดังนี้. อานนท์! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น. อานนท์! **ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.**

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่. **อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.**

อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย... เราขอกล่าวย้ำกะเธอว่า... **เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย.**

เธอทั้งหลายอย่าเป็น
บุรุษคนสุดท้าย
ของเราเลย

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๕๖๓.

พระไตรปิฎก
ฉบับหลวง
ภาษาไทย **80** เล่ม
พ.ศ. **2500**

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาเถรสมาคม
ภาษาไทย **45** เล่ม
พ.ศ. **2549**

พระไตรปิฎก
ฉบับมหามกุฏ-
ราชวิทยาลัย **91** เล่ม
พ.ศ. **2525**

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย **45** เล่ม
พ.ศ. **2535**

งานแปล พระไตรปิฎก
ชุดจากพระโอษฐ์ **5** เล่ม
โดยพุทธทาสภิกขุ
พ.ศ. **2521**

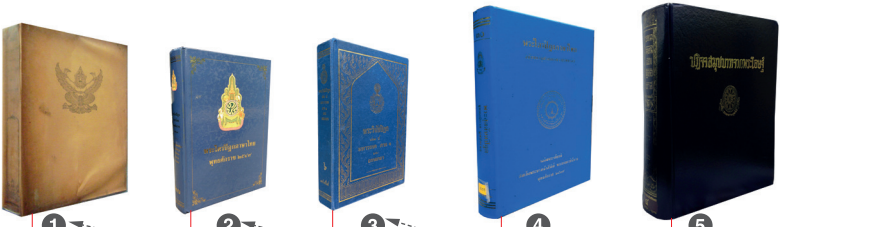

ลำดับการสืบทอดพุทธวจน

เสาหินอโศก
(อินเดีย)
พ.ศ. **234**

จารึกใบลาน
(อัฟกานิสถาน)
พ.ศ. **1000**

ศิลาจารึก
(ประเทศไทย)
พ.ศ. **1200 - 1400**

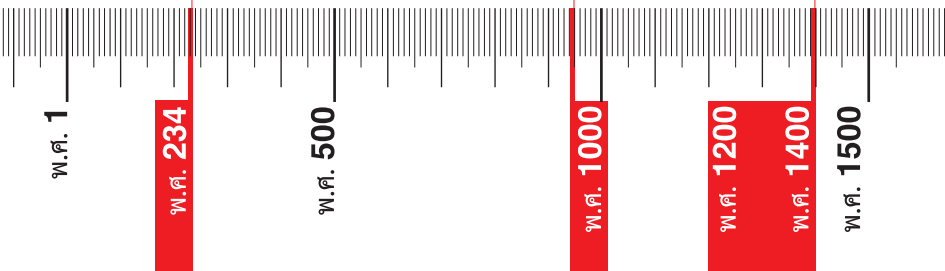

พุทธวจน-หมวดธรรม

พ.ศ. 2553

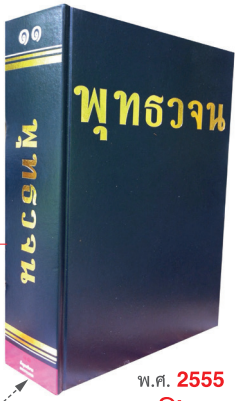

พ.ศ. 2555

พุทธวจน-ปิฎก

33 เล่ม

4 5
3
2
1

พระไตรปิฎก
ฉบับ ร.ศ.๑๑๒
สมัยรัชกาลที่ ๕
พ.ศ. 2436
+
พระไตรปิฎก
ฉบับสยามรัฐ
ภาษาบาลี
อักขระสยาม
พ.ศ. 2468

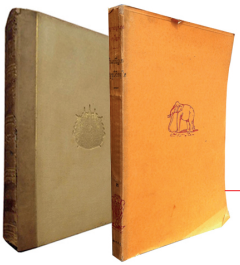

คัมภีร์ใบลาน
อักขระขอม
สมัยรัชกาลที่ ๑
พ.ศ. 2331

พุทธวจน APP

E-TIPITAKA+ APP
E-TIPITAKA APP

วิทยุวัดนาป่าพง APP

พ.ศ. 2000 | พ.ศ. 2331 | พ.ศ. 2436 | พ.ศ. 2500 | พ.ศ. 2555 | พ.ศ. 3000

๑) หลักฐานสมัย พุทธกาล

การใช้ **พุทธวจน** ที่มีความหมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า มีมาตั้งแต่ใน**สมัยพุทธกาล** ดังปรากฏหลักฐาน**ในพระวินัยปิฎก** ว่า**พระศาสดาให้เรียนพุทธวจน** (ภาพที่ ๑.๑ และภาพที่ ๑.๒)

ภิกฺขู อามนฺเตสิ "น ภิกฺขเว พุทฺธวจนํ ฉนฺทโส อาโรเปตพฺพํ; โย อาโรเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. อนุชานามิ ภิกฺขเว สกาย นิรุตฺติยา พุทฺธวจนํ ปริยาปุณิตุนฺติ.

ภาพที่ ๑.๑

คำอธิบายภาพ: *ข้อความส่วนหนึ่งจากพระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ (จปร.อักษรสยาม) หน้า ๖๔ ซึ่งพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. ๒๕๒๕ เล่มที่ ๗ พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ หน้า ๔๕ ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ดังนี้*

*[๑๘๐] ... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงยก**พุทธวจนะ**ขึ้นโดยภาษาสันสกฤต รูปใดยกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย **เราอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธวจนะ**ตามภาษาเดิม.*

ที่มา:
พระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ.๒๔๓๖) พระวินยปิฎก จุล์ลวัค์ค เล่ม ๒ หน้า ๖๔

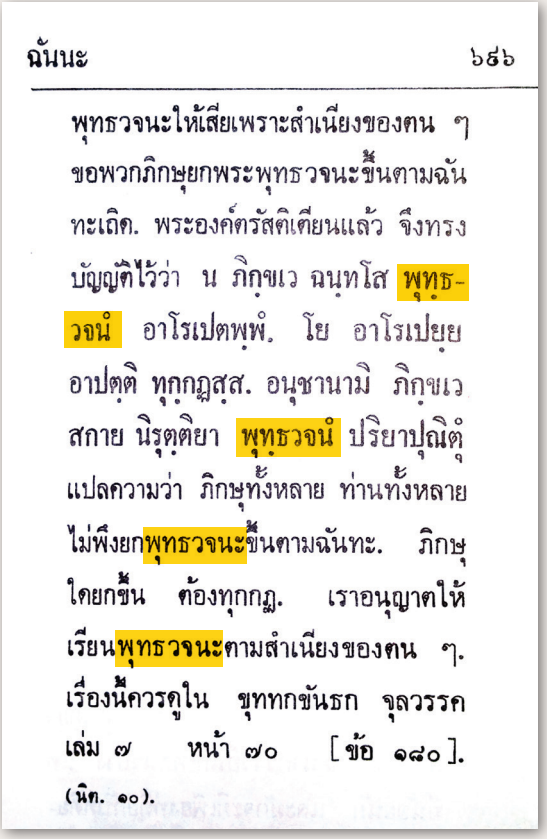

ฉันนะ ๖๙๖

พุทธวจนะให้เสียเพราะสำเนียงของตน ๆ ขอพวกภิกษุยกพระพุทธวจนะขึ้นตามฉันทะเถิด. พระองค์ตรัสติเตียนแล้ว จึงทรงบัญญัติไว้ว่า น ภิกฺขเว ฉนฺทโส พุทฺธวจนํ อาโรเปตพฺพํ. โย อาโรเปยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. อนุชานามิ ภิกฺขเว สกาย นิรุตฺติยา พุทฺธวจนํ ปริยาปุณิตุํ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายไม่พึงยกพุทธวจนะขึ้นตามฉันทะ. ภิกษุใดยกขึ้น ต้องทุกกฏ. เราอนุญาตให้เรียนพุทธวจนะตามสำเนียงของตน ๆ. เรื่องนี้ควรดูใน ขุททกขันธก จุลวรรค เล่ม ๗ หน้า ๗๐ [ข้อ ๑๘๐]. (นิท. ๑๐).

ภาพที่ ๑.๒

คำอธิบายภาพ: *คำแปลเป็นภาษาไทยของภาพที่ ๑.๑ จากหนังสือ สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส*

ที่มา:
หนังสือ สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หน้า ๖๙๖

๒) หลักฐานสมัย **รัชกาลที่ ๑**

พุทธวจนะ มีปรากฏในหนังสือ**พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล** ซึ่งแต่งเป็นภาษามคธเพื่อเฉลิมพระเกียรติเมื่อสังคายนา**ในรัชกาลที่ ๑** เป็นหนังสือ ๗ ผูก ต้นฉบับมีอยู่ในวัดพระแก้ว กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา แปลเป็นภาษาไทยโดยพระยาพจนสุนทร คำนำของหนังสือเล่มนี้ เป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ภาพที่ ๒.๑ และภาพที่ ๒.๒)

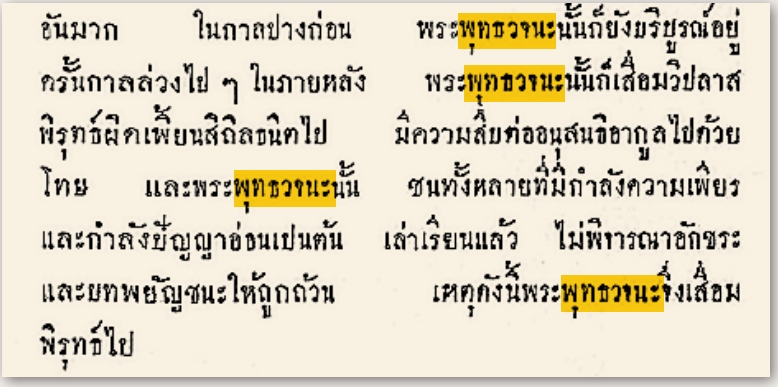
อันมาก ในกาลปางก่อน พระพุทธวจนะนั้นก็ยังบริบูรณ์อยู่
ครั้นกาลล่วงไป ๆ ในภายหลัง พระพุทธวจนะนั้นก็เสื่อมวิปลาส
พิรุทธ์ผิดเพี้ยนสิถิลขนิตไป มีความสิ้นท่ออนุสนธิอากูลไปด้วย
โทษ และพระพุทธวจนะนั้น ชนทั้งหลายที่มีกำลังความเพียร
และกำลังปัญญาอ่อนเปนต้น เล่าเรียนแล้ว ไม่พิจารณาอักขระ
และบทพยัญชนะให้ถูกถ้วน เหตุดังนี้พระพุทธวจนะจึงเสื่อม
พิรุทธ์ไป

ภาพที่ ๒.๑

***คำอธิบายภาพ**: ข้อความส่วนหนึ่งจากหนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล หน้า ๑*

๓ อนึ่งพระพุทธวจนะนั้น ยังประดิษฐานมั่นคงอยู่ในประเทศทั้ง ๕

๑ ประเทศของพระเจ้าแผ่นดินไทยคือสยาม

๒ มลานประเทศของพระเจ้าแผ่นดินมันทราช

๓ ประเทศเขมราชคือกัมพุช

๔ ประเทศรามัญราชคือหงษาวดี

๕ ประเทศพม่าคืออังวะผุถาม

ในประเทศอื่นนั้นเสื่อมสูญไป บรรดานรชนทั้งหลายเหล่านั้น นรชนที่ไม่รู้คุณในพระพุทธสาสนาก็มีมากขึ้น

ภาพที่ ๒.๒

***คำอธิบายภาพ**: ข้อความส่วนหนึ่ง จากหนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล หน้า ๒*

ที่มา:

หนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล

๓) หลักฐานสมัย **รัชกาลที่ ๔**

พุทธวจน มีปรากฏในหนังสือ **พระคาถาสรรเสริญพระธรรมวินัย** พระราชนิพนธ์**ในรัชกาลที่ ๔** (ภาพที่ ๓.๑) และปรากฏในหนังสือ **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ ๔** ภาค ๒ (ภาพที่ ๓.๒ และภาพที่ ๓.๓)

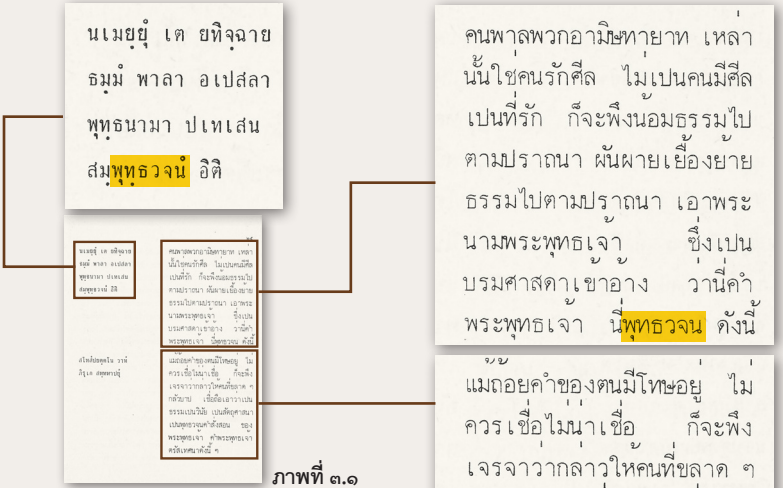
นเมยฺยุํ เต ยทิจฺฉาย
ธมฺมํ พาลา อเปสลา
พุทฺธนามา ปเทเสน
สมฺพุทฺธวจนํ อิติ

คนพาลพวกอามิษทายาท เหล่านั้นใช่คนรักศีล ไม่เปนคนมีศีล เปนที่รัก ก็จะพึงนอมธรรมไปตามปราถนา ผันผายเยื้องย้ายธรรมไปตามปราถนา เอาพระนามพระพุทธเจ้า ซึ่งเปนบรมศาสดาเข้าอ้าง วานี่คำพระพุทธเจ้า นี่พุทธวจน ดังนี้

แมถอยคำของตนมีโทษอยู่ ไม่ควรเชื่อไม่นาเชื่อ ก็จะพึงเจรจาวากล่าวให้คนที่ขลาด ๆ กลัวบาป เชื่อถือเอาวาเปนธรรมเปนวินัย เปนสัตถุศาสนาเปนพุทธวจนคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า คำพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาดังนี้ ๆ

ภาพที่ ๓.๑

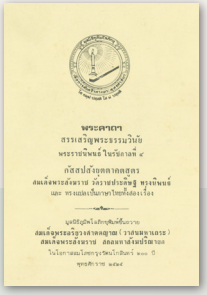
พระคาถา
สรรเสริญพระธรรมวินัย
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔
กัลสปลัวยุตตาคตสุตร
สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ์ ทรงเทียบ
และ ทรงแปลเป็นภาษาไทยทั้งสองเรื่อง

ที่มา:
หนังสือ พระคาถาสรรเสริญพระธรรมวินัย พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๔ ทรงแปลเป็นภาษาไทยโดย สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ หน้า ๒๕

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๔

ธุตงฺคานญฺจ เกสญฺจิ วตฺตานํ รกฺขเนนปิ
อินฺทฺริยานํ ทมเนน สญฺญเมน ยถาพลํ
ปญฺญาย ภาวนาโยค– วายามกรเณนปิ
อโถปิ พุทฺธวจน– สทฺธมฺมปริยตฺติยา

อันเป็นพระพุทธวจนะ พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาก็ดี ด้วยท่องจำและสวดพระบาลี และพิจารณาเนื้อความพระบาลีนั้นด้วยก็ดี ด้วยแสดงและบอกธรรมตามสมควร แก่คนอื่น ๆ ผู้ใคร่ประโยชน์ ปรารถนา

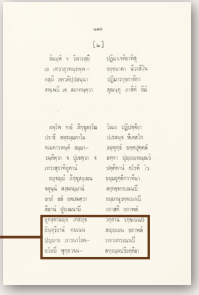

ภาพที่ ๓.๒

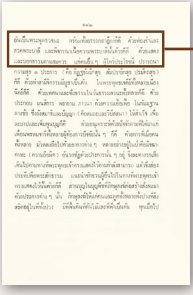

ภาพที่ ๓.๓

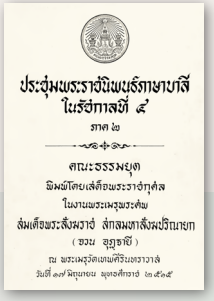

ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี
ในรัชกาลที่ ๔
ภาค ๒

คณะธรรมยุต
พิมพ์โดยเสด็จพระราชทานกุศล
ในงานพระเพลิงพระศพ
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(ขวน อุฏฐายี)
ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๑๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๕

ที่มา:
หนังสือ ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒ หน้า ๑๘๐ และหน้า ๑๘๓

๔) หลักฐานสมัย **รัชกาลที่ ๕**

พุทธวจน มีปรากฏในหนังสือ **พระราชวิจารณ์ เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์** (ภาพที่ ๔.๑), ปรากฏในหนังสือ **พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงมีไปมากับ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ภาพที่ ๔.๒ และภาพที่ ๔.๓) และปรากฏในหนังสือ **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓) จัดทำโดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา (ภาพที่ ๔.๔)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕

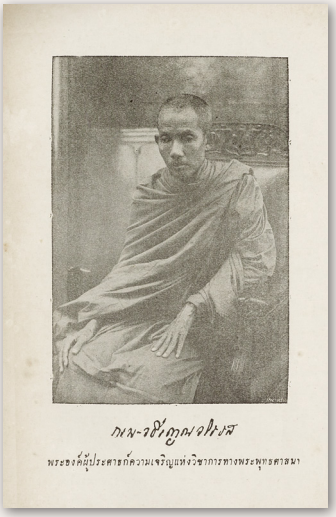

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

จะเป็นก่อนสังคายนาที่ ๓ ฤๅสังคายนาที่ ๓ แล้วจำไม่สนัด พวกมหายานไปพบคัมภีร์พุทธวจน เขียนบรรจุไว้ในถ้ำ ได้ธรรมอันลึกลับซึ่งพระเถรเจ้าแต่ก่อนได้ ฟังจากพระพุทธเจ้าแล้วจารึกไว้เป็นหลักฐาน จึงนำมาสั่งสอน แต่นั้นฝ่ายมหายานก็รุ่งเรืองขึ้น ฝ่ายหินยานซึ่งสั่งสอนกันแต่ด้วยวาจาจากความรู้เสื่อมทรามลงไปทุกที ไม่เหมือนพระเถรเจ้าซึ่งเป็นอรหันต์ ยังคงมีอยู่แต่ก่อนนั้น

ข้อซึ่งต่างกันในระหว่างหินยานและมหายานนั้น เขายอมรับว่าเป็นพุทธวจนด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย แต่แบ่งเป็น ๒ กาล คือตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ โดยพระวินัยและพระสูตรเป็นพื้นจนตกมาถึงเมื่อขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาบนดาวดึงส์แล้ว ได้สั่งสอน

จะทำสังคายนาที่ ๒ เกิดขึ้นด้วยโรงเรียนทั้ง ๒ กล่าวต่าง ๆ กันไป จึงได้ประชุมสังคายนา ซึ่งเรียกว่าเถรซึ่งเป็นแห่งที่ ๒ เพิ่มดีมีเรียนเรียนอีกแต่เป็นหินยานยังอยู่ ในระหว่างนี้จนถึงคราวสังคายนา พระพุทธชำนาญว่องไวยองไปมาก พระเจ้าไจ้กอประชุมพระสงฆ์บรรพชาตั้งจะทำได้ในอินเดียมาสอบสอน ในเวลานี้จึงรู้ว่ามีลัทธิต่างกันอยู่ แต่พระปุณณิกและไมตรีอินทรีสิงเถร เป็นหินยาน เพราะฉะนั้นสังคายนาครั้งที่ ๒ จึงเป็นพวกหินยานเอังมีอำนาจ ไม่ครั้งไม่เรียนหลายโรง แต่พวกมหายานก็มีโรงเรียนเกิดขึ้น เงินแต่อำนาจยังน้อยกว่าพวกหินยาน

จะเป็นก่อนสังคายนาที่ ๓ ฤๅสังคายนาที่ ๓ แล้วจำไม่สนัด พวกมหายานไปพบคัมภีร์พุทธวจน เขียนบรรจุไว้ในถ้ำ ได้ธรรมอันลึกลับซึ่งพระเถรเจ้าแต่ก่อนได้ ฟังจากพระพุทธเจ้าแล้วจารึกไว้เป็นหลักฐาน จึงนำมาสั่งสอน แต่นั้นฝ่ายมหายานก็รุ่งเรืองขึ้น ฝ่ายหินยานซึ่งสั่งสอนกันแต่ด้วยวาจาความรู้เสื่อมทรามลงไปทุกที ไม่เหมือนพระเถรเจ้าซึ่งเป็นอรหันต์ ยังคงมีอยู่แต่ก่อนนั้น

ข้อซึ่งต่างกันในระหว่างหินยานและมหายานนั้น เขายอมรับว่าเป็นพุทธวจนด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย แต่แบ่งเป็น ๒ กาล คือตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ โดยพระวินัยและพระสูตรเป็นพื้นจนตกมาถึงเมื่อขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาบนดาวดึงส์แล้ว ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ด้วยอธิบายวรรณมากกว่า พระสูตร เราก็ว่าเมื่อเองว่าได้ทั้งเทศนาสูตรนั้น ๆ ที่ ๒ สูตรนั้น ๆ จนถึงที่ ๔๕ พระสูตร ตอนข้างต้นเรา ฟัง

พระราชวิจารณ์

เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชทานแจกเนื่องในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง

ในวันทรงกับเสด็จสวรรคต ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเขษมพิทยาคม

ภาพที่ ๔.๑

ที่มา:

หนังสือ พระราชวิจารณ์ เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ หน้า ๑๘

นิกายต่าง ๆ แลคัมภีร์อื่น ซึ่งปรากฏชัดว่าได้เรียบเรียงขึ้นก่อนคัมภีร์ชาดกซึ่งแปลออกพิมพ์ในสมุดนี้ คือชั้นต้นก่อนเวลาตติยสังคายนา มีแต่คาถา ได้แต่งขึ้นในมัชฌิมประเทศ คาถานี้สังเกตได้ว่า ได้นำสืบ ๆ กันมาตามความทรงจำ เพราะแต่ก่อนพระสงฆ์ได้ทรงพระพุทธวจนไว้ด้วยความจำ จึงจำจะต้องร้อยกรองถ้อยคำประคุความให้ย่อสั้นสำหรับที่จะได้จำให้มั่นคง เชื่อได้ว่าคงจะได้สืบมาแต่ชั้นต้นไม่มีข้อที่พลั้งพลาด แต่

แลอรรถกถา ท่านจึงคิดจะรจนาหนังสือชื่อนี้ขึ้นใหม่ ในภาษามคธเลือกอักขรตัวหนึ่ง ๆ ซึ่งมีที่ใช้ในพระพุทธวจนะ เรียบเรียงขึ้นไว้ให้สมแก่พระบาฬี แลจะเรียกชื่อว่าเอกักขรโกสอย่างเดียวกัน ฯ

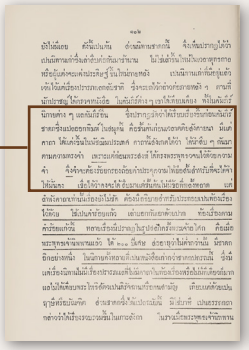

ภาพที่ ๔.๒

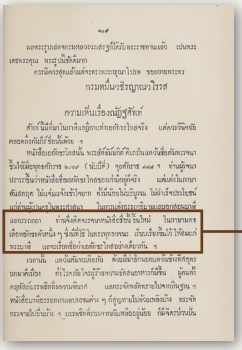

ภาพที่ ๔.๓

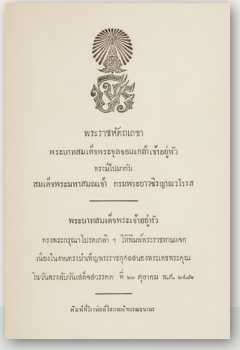

พระราชหัตถเลขา
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงมีไปมากับ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกุณาไปมาเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชหัตถเลขา
เนื่องในงานพระบำเพ็ญพระราชกุศลอนุสรพระเชษฐพระคุณ
ในวันพระบัณฑิตย์จอมปรเรก ที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

พิมพ์ที่ร้านอักษรนิติ พระนคร

ที่มา:

หนังสือ พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หน้า ๑๐๒ และ ๑๐๙

ในเวลาเมื่อข้าพเจ้าได้ไปในประเทศทั้งหลาย ก็ได้มีเหตุอันสมควรซึ่งจะนำมาแสดงให้พระเถรานุเถรทั้งปวง ผู้ประกอบด้วยความอุสาหะช่วยชำระพระไตรปิฎกลงพิมพ์เปนเล่มสมุดไปแล้วนั้น เปนที่ยินดีว่าเมื่อข้าพเจ้าไปถึงประเทศใด ซึ่งได้รับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์นั้น รักษาไว้ในหอสมุดใหญ่ต่าง ๆ ย่อมมากล่าวสรรเสริญการซึ่งเราได้ทำ แลได้ตั้งสมุดไว้ ในที่อันงดงามมั่นคงทั่วทุกแห่ง มีนักปราชญ์ทั้งหลายได้อุสาหะเรียนรู้พระพุทธวจะนะมาก กิติศัพท์ความสรรเสริญธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏฟุ้งไปในประเทศที่ไกลทั้งหลายมากขึ้นโดยลำดับ ข้าพเจ้าไม่ยืนยันว่าชนทั้งหลายที่ถือสาสนาอื่นจะละสาสนาตนกลับมาถือพระพุทธสาสนา ดังชนบางพวกได้กล่าวเหมือนจะให้เห็นว่าน่าที่จะเปนเช่นนั้นได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าสามารถที่จะกล่าวได้ว่าเมื่อพระพุทธวจะนะแพร่หลายมีผู้รู้ธรรมะที่แท้จริงย่อมสรรเสริญยกย่องว่าพระพุทธสาสนาเปนคำสั่งสอนอันดีมีธรรมะที่แท้จริง มิใช่สาสนาที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปราถนายินดีที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรรถกถา ซึ่งจะเปนเครื่องอุดหนุนความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉนั้นการที่เราทำไม่เปนการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธสาสนา ทราบพระพุทธวจะนะแพร่หลายออกไปด้วย ควรจะเปนที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

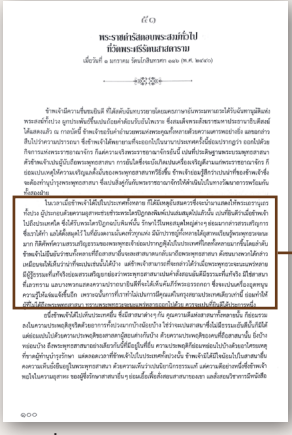

๕๐

พระราชดำรัสแลพระสมถีทั่วไป
ที่ในพระราชวังสนามจันทร์

(เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ปีระไกรสิทธิศก ๑๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๐๗))

ข้าพเจ้าเมื่อวานซืนระยะนี้ ที่ได้สดับเห็นบรรยายโดยเมตตากรานิพนธ์ของท่านนายเพลิงให้ทราบนั้นพราหมณ์ผู้เสียดง่ายทรงสดทั้งปวง ยุกประพฤติเปนประเนียมอันดีงามเรียบร้อยเปนวิเศษ ซึ่งขอเล็งพระเดชพระคุณประทานวิบัติสิ่งนี้ได้สดงแล้ว อ กาลนี้ข้าพเจ้าขอรับคำอ่านพระนามพระบุตรที่ทรงตั้งพระนามตามประเพณีนั้น แลขอถ่ายสิทธิ์ปรารภความปรารถนา ซึ่งข้าพเจ้าได้พยายามเพื่อจะออกไปในนานาประเทศครั้งนี้ย่อมปรากฏว่า ยอดขึ้นด้วยกิจการแห่งพระราชาณาจักร ก็ผดความเจริญพระราชาณาจักรนั้นนี้ เปนที่ประสิทธิ์ผลพระบรมพุทธสาสนาสิ่งซึ่งพระเจ้าปฏิบัติเพื่อพระพุทธสาสนา การยินดีจึงจะเปนเกิดขึ้นแก่ใจแลเกิดขึ้นแก่พระราชาณาจักร ก็ย่อมเปนหลุดให้ความเจริญแลตั้งมั่นของพระพุทธสาสนาพร้อมที่นี้ด้วย ข้าพเจ้าขอผูกใจว่าบรรดาพระพุทธสาสนา ซึ่งมะลิสดุ์ทั้งกันกับพระราชาณาจักรให้จำเนียนเป็นการวิสมาสการพร้อมกันทั้งของสาม

ในเวลานี้ข้าพเจ้าได้เป็นประเทศทั้งหลาย ก็ได้มีเหตุอันสมควรซึ่งจะนำมานมสดให้พระเถรานุเถรทั้งปวง ผู้ประกอบด้วยความอุสาหะชำระพระไตรปิฎกลงพิมพ์เปนเล่มสมุดไปแล้วนั้น เปนที่ยินดีว่าเมื่อข้าพเจ้าไปถึงประเทศใด ซึ่งได้รับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์นั้น รักษาไว้ในหอสมุดใหญ่ต่าง ๆ ย่อมมากล่าวสรรเสริญการซึ่งเราได้ทำ แลได้ตั้งสมุดไว้ ในที่อันงดงามมั่นคงทั่วทุกแห่ง มีนักปราชญ์ทั้งหลายได้อุสาหะเรียนรู้พระพุทธวจะนะมาก กิติศัพท์ความสรรเสริญธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏฟุ้งไปในประเทศที่ไกลทั้งหลายมากขึ้นโดยลำดับ ข้าพเจ้าไม่ยืนยันว่าชนทั้งหลายที่ถือสาสนาอื่นจะละสาสนาตนกลับมาถือพระพุทธสาสนา ดังชนบางพวกได้กล่าวเหมือนจะให้เห็นว่าน่าที่จะเปนเช่นนั้นได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าสามารถที่จะกล่าวได้ว่าเมื่อพระพุทธวจะนะแพร่หลายมีผู้รู้ธรรมะที่แท้จริงย่อมสรรเสริญยกย่องว่าพระพุทธสาสนาเปนคำสั่งสอนอันดีมีธรรมะที่แท้จริง มิใช่สาสนาที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปราถนายินดีที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรรถกถา ซึ่งจะเปนเครื่องอุดหนุนความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉนั้นการที่เราทำไม่เปนการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธสาสนา ทราบพระพุทธวจะนะแพร่หลายออกไปด้วย ควรจะเปนที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

อย่างนี้ข้าพเจ้าได้ไปเที่ยวประเทศครั้งนี้ ซึ่งมีสาสนาต่างกัน คุณความดีแห่งสาสนาที่ตลาดนั้น ก็ย่อมรวมลงในความประพฤติดุจวิสมาการที่ข้าวเหนือเป็นว่าได้ว่าแนวประสาทะที่ในมีธรรมะดีเป็นที่ปรึกษาแล้วแต่ประเพณีด้วยความประพฤติของศาสดาผู้ประเสริฐกันทั้งว้าง ด้วยความประพฤติของศาสดาเป็นว่าเป็นที่ยินดีทั่วทุกแห่งนี้ ยังพระพุทธสาสนาอย่างเดียวกันนี้ก็ยิ่งปูเป็นที่ยิ่ง ความประพฤติก็ย่อมจะย่อมไปว้างด้วยอาศรมทุกข์ความดีทั่วทุกข์ทุกข์ทุกข์ทั้งหมด แลพลเวลาที่ข้าพเจ้าไปประเทศทั้งหลายนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ไต่ถามเป็นในสาสนาที่ว่าความดีเป็นอยู่ในพระพุทธสาสนา ด้วยความเจริญว่าเนมิธรรมนอกจากนี้ด้วยเพื่อข้าพเจ้าพยายามอยู่ทางพยุงใจให้ทราบสาสนาขึ้นๆ ย่อมเอื้อเฟื้อเพื่อสาสนาของเขา แลด้วยอนุวิชาทางนิพนธ์ดีด้วย

๑๐๐

ภาพที่ ๔.๔

ที่มา:

หนังสือ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓) จัดทำโดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา พิมพ์ครั้งที่ ๔ พุทธศักราช ๒๕๕๐ หน้า ๑๐๐

๕) หลักฐานสมัย **รัชกาลที่ ๗**

พุทธวจนะ มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐ เรื่อง รายงานการสร้างพระไตรปิฎก โดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (ภาพที่ ๕)

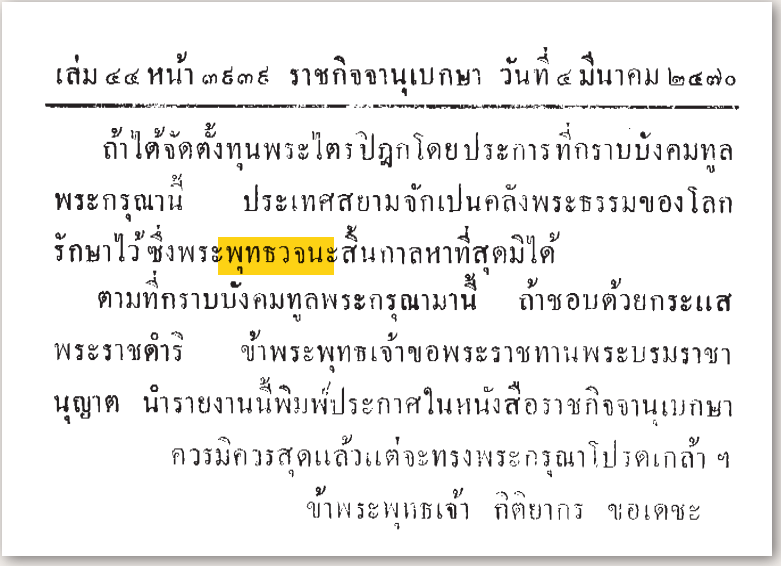

เล่ม ๔๔ หน้า ๓๙๓๙ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐

ถ้าได้จัดตั้งทุนพระไตรปิฎกโดยประการที่กราบบังคมทูลพระกรุณานี้ ประเทศสยามจักเปนคลังพระธรรมของโลกรักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะสิ้นกาลหาที่สุดมิได้

ตามที่กราบบังคมทูลพระกรุณามานี้ ถ้าชอบด้วยกระแสพระราชดำริ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต นำรายงานนี้พิมพ์ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า กิติยากร ขอเดชะ

ภาพที่ ๕

ที่มา:
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ หน้า ๓๙๓๙ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐
เรื่อง รายงานการสร้างพระไตรปิฎก

๖) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๙

พุทธวจน มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ เรื่อง ประกาศสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก (ภาพที่ ๗)

ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖

เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๗ ราชกิจจานุเบกษา ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

โดยนัยที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ถวายพระพรมาฉะนี้ จึงทรงพระราชดำริว่า พระพุทธวจนอันเรียกว่า พระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความ

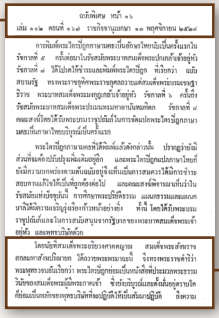

ภาพที่ ๖

ที่มา:

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖ เล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๗ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ เรื่อง ประกาศสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก

ราธะ ! **ความพอใจอันใด ราคะอันใด นันทิอันใด ตัณหาอันใด มีอยู่ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณ เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในสิ่งนั้นๆ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า "สัตว์"** ดังนี้.

วัจฉะ ! **เราย่อมบัญญัติความบังเกิดขึ้น สำหรับสัตว์ผู้ที่ยังมีอุปาทานอยู่ ไม่ใช่สำหรับสัตว์ผู้ที่ไม่มีอุปาทาน.**

วัจฉะ ! เปรียบเหมือน**ไฟที่มีเชื้อ ย่อมโพลงขึ้นได้** ที่ไม่มีเชื้อ ก็โพลงขึ้นไม่ได้ อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น.

วัจฉะ ! สมัยใด **เปลวไฟ ถูกลมพัดหลุดปลิวไปไกล** เราย่อมบัญญัติเปลวไฟนั้นว่า **มีลมนั่นแหละเป็นเชื้อ** เพราะว่าสมัยนั้น ลมย่อมเป็นเชื้อของเปลวไฟนั้น.

วัจฉะ ! สมัยใด **สัตว์ทอดทิ้งกายนี้ และยังไม่บังเกิดขึ้นด้วยกายอื่น** เรากล่าวสัตว์นี้ว่า **มีตัณหานั่นแหละเป็นเชื้อ** เพราะว่าสมัยนั้น ตัณหาย่อมเป็นเชื้อของสัตว์นั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เปรียบเหมือนท่อนไม้อันบุคคลซัดขึ้นไปสู่อากาศ บางคราวตกเอาโคนลง บางคราวตกเอาตอนกลางลง บางคราวตกเอาปลายลง** ข้อนี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สัตว์ทั้งหลาย** ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ **ก็ฉันนั้นเหมือนกัน บางคราวแล่นจากโลกนี้สู่โลกอื่น บางคราวแล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้... .**

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๓๒/๓๖๗.
-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๔๘๕/๘๐๐.
-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๒๑๙/๔๓๘-๔๓๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้มีอยู่ คือ

กามภพ รูปภพ อรูปภพ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ภพ.

ความก่อขึ้นพร้อมแห่งภพ ย่อมมี
เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งอุปาทาน
ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี
เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง
เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ

ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจสี่อย่าง**
เราและพวกเธอทั้งหลาย
จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ
ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสัจสี่อย่าง เหล่าไหนเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด

ซึ่งอริยสัจคือทุกข์
อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์
อริยสัจคือความดับไม่เหลือของทุกข์
และอริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๕๑/๙๑.
-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๑/๑๖๙๘.

สารีบุตร! เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง ลึกยิ่งกว่าชั่วบุรุษ
เต็มไปด้วยถ่านเพลิง ปราศจากเปลว ปราศจากควัน

สารีบุตร! เปรียบเหมือนหลุมคูถ ลึกยิ่งกว่าชั่วบุรุษ เต็มไปด้วยคูถ

สารีบุตร! เปรียบเหมือนต้นไม้เกิดในพื้นที่อันไม่เสมอ
มีใบอ่อนและใบแก่อันเบาบาง มีเงาอันโปร่ง

สารีบุตร! เปรียบเหมือนต้นไม้เกิดในพื้นที่อันเสมอ
มีใบอ่อนและใบแก่อันหนา มีเงาหนาทึบ

สารีบุตร! เปรียบเหมือนปราสาท ในปราสาทนั้นมีเรือนยอด ซึ่งฉาบทาแล้ว
ทั้งภายในและภายนอก หาช่องลมมิได้ มีวงกรอบอันสนิท
มีบานประตู และหน้าต่างอันปิดสนิทดี ในเรือนยอดนั้น
มีบัลลังก์อันลาดด้วยผ้าโกเชาว์ขนยาว
ลาดด้วยเครื่องลาดทำด้วยขนแกะสีขาว
ลาดด้วยขนเจียมเป็นแผ่นทึบ มีเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด
มีเพดานกั้นในเบื้องบน มีหมอนแดงวาง ณ ข้างทั้งสอง

สารีบุตร! เปรียบเหมือนสระโบกขรณี มีน้ำอันเย็นใสสะอาด มีท่าอันดี น่ารื่นรมย์
และในที่ไม่ไกลสระโบกขรณีนั้น มีแนวป่าอันทึบ

ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระหาย มุ่งมาสู่ที่นั้นๆ
โดยมรรคาสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า
"บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงที่นั้นๆ ทีเดียว".

–บาลี มู. ม. ๑๒/๑๔๗-๑๕๓/๑๗๐-๑๗๖.

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ ในการจะจัดทำหรือเผยแผ่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ให้ขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรและปรึกษาด้านข้อมูล **ในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด ติดต่อได้ที่**

พุทธวจนภิกขุคึกฤทธิ์มูลนิธิ โทร. 09 2526 1236
ตัวแทนคณะศิษย์ คุณสหัทญา คุ้มชนะ โทร. 09 2526 1236
มูลนิธิพุทธโฆษณ์ โทร. 08 2222 5790 – 94
ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่
Facebook : Buddhawajana Real | YouTube : Buddhawajana Real
Instagram : Buddhawajana Real
www.watnapp.com | media.watnapahpong.org | www.buddhakos.org
คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ ช่วงบ่าย

พุทธวจนเรียล
Buddhawajana Real

e-Donation วัดนาป่าพง

ร่วมสนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจนได้ที่ ธนาคาร : **ไทยพาณิชย์**
ชื่อบัญชี : **วัดนาป่าพง** เลขที่บัญชี : **318-2-46175-6**

แจ้งเจตนาจาคะเพื่อนำกราบเรียนพระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้ที่
พี่ตา ตัวแทนคณะศิษย์ **092-526-1236**